

De arbeidersklasse in het tijdperk van de transnationale ondernemingen

Peter Mertens

Marxistische Studies 72, 2006

Inhoud

Voorwoord

Hoofdstuk 1. Arbeidersklasse, dienstensector en (de)industrialisatie

1. De tegenstelling tussen arbeid en kapitaal
2. De arbeidersklasse vandaag. Het overlijden van de doodgravers?
3. Wie produceert de rijkdom? Over de meerwaarde
4. Industriebewerkers, de dienstensector en de technologie
5. Deïndustrialisatie en industrialisatie
6. De klasse die de toekomst in zich draagt

Hoofdstuk 2. Klassenstrijd, vakbonden en revolutionaire partij

1. De leidende klasse of de lijdende klasse? Wie maakt de geschiedenis?
2. Exodus? Desertie? De werkvloer verlaten?
3. Don't mourn, Organize! De vakbonden
4. Maquiladores en klassenstrijd
5. De voorhoede of de 'cheerleader' van de arbeidersbeweging?
6. De beweging van de bewegingen. Bernsteins opgewarmde koffie

Hoofdstuk 3. Het tijdperk van de transnationale ondernemingen

1. De bokser en zijn vuisten. Over transnationale ondernemingen en natiestaten
2. Overheidsuitgaven, militaire industrie en de verovering van de ruimte
3. De Europese Unie als tegenmacht? De politieke zwendel van het 'sociale Europa'
4. Neokolonialisme en nationale bevrijding
5. De donderwolk en de bliksem. Over de oorlog
6. Over 'botsende beschavingen', over groene vlaggen en rode vlaggen

Hoofdstuk 4. Bestaat de 'derde weg' tussen revolutie en reformisme?

1. Verkiezingen, krachtsverhoudingen en achterkamerpolitiek
2. De wet van de straat. Arbeiderseisen, hervormingen en revolutie
3. De partij van Europees Links
4. Op welk spoor zet Fausto Bertinotti de Italiaanse Rifondazione Comunista?
5. Revolutie en herziening op het einde van de Tweede Wereldoorlog

Voorwoord

In het jaar 2000, op de vooravond van de eeuwwisseling, verscheen *Empire*, een boek van Michael Hardt en Antonio Negri. Meteen werd het duo door allerlei kranten als de nieuwe Karl Marx en Friedrich Engels onthaald. 'In een periode waarin alles wat links is in het verdomhoekje zat, verscheen het boek "Empire" van twee schrijvers die zichzelf communist noemen. De Italiaanse denker Negri en de Amerikaanse literatuurwetenschapper Hardt leggen de nadruk op het vertrouwen in de toekomst. In hun optimistische visie willen ze de positieve elementen van het communisme weer tot leven laten komen', schreef een Nederlands blad.¹ Negri en Hardt schrijven dat het tijdperk van het Empire het tijdperk van het imperialisme heeft opgevolgd. In dit tijdperk van de dienstensector heeft de immateriële productie de materiële productie vervangen. Daarmee is de

arbeidersklasse uit het zicht verdwenen, zijn vakbonden zonder nut en revolutionaire partijen voorbijgestreefd. Netwerkorganisaties hebben gecentraliseerde en gedisciplineerde organisaties vervangen. Een wereldwijd machtsnetwerk heeft de natiestaten vervangen. In deze nieuwe wereld verhouden mensen zich niet langer tot elkaar als sociale klassen, maar wel als singulariteiten. Samen vormen ze de menigte. Aldus het duo.

Tegelijkertijd stelde Fausto Bertinotti, de voorzitter van de partij van Europees Links, zijn eigen modernisering van het marxisme voor. De historische rol van de arbeidersklasse moet herzien worden. Vandaag heeft het revolutionaire partijconcept volkomen afgedaan. De wereld is niet langer in tegengestelde machtsblokken verdeeld. Daarmee is het gevaar voor nieuwe oorlogen tussen imperialistische landen ook weg. Het wordt dan ook tijd de definitie die Lenin van het imperialisme gaf, te herbekijken. Als we een toekomst willen, dan zal dat maar mogelijk zijn in een breuk met het 'reëel bestaande socialisme'. Dat is alvast de mening van Bertinotti. Op die wijze groeien op het oude continent twee stromingen die het marxisme 'herzien'. Een stroming in het middenveld, die een luisterend oor vindt bij een deel van de andersglobaliseringsbeweging. En een stroming binnen de voormalige communistische strekkingen, die invloed heeft bij een deel van de arbeidersbeweging. Een zwakke echo van deze debatten was te horen in Brussel. Nadine Rosa-Rosso, de voormalige algemeen secretaris van de Partij van de Arbeid (PVDA), stelde de mogelijkheid in vraag om arbeiders nog langer op de werkvloer van de grote bedrijven te organiseren. De werkplaats is een hel geworden, waar zelfs denken onmogelijk wordt. Bovendien zijn hele regio's in Europa getroffen door de deïndustrialisatie. Die factoren leiden tot een verzwakking van de arbeidersklasse. De arbeiders moeten op adem komen en zuurstof zoeken buiten de fabriek, bij andere sociale lagen. Daarnaast moeten de krachtsverhoudingen ook in het parlementaire halfroond worden gewijzigd. Zo zegt Nadine Rosa-Rosso.

Allicht hebben Antonio Negri, Fausto Bertinotti en Nadine Rosa-Rosso weinig met elkaar gemeen. Wel hebben zij alle drie voor zichzelf de opdracht opgevat het marxisme te vernieuwen. En de thema's die ze willen herzien, lopen parallel. Ze snijden niet helemaal dezelfde onderwerpen aan, maar ze stellen voortdurend vragen over dezelfde vier thema's:

1. de rol van de arbeidersklasse,
2. de taak van de revolutionaire partij,
3. de definitie van het imperialisme,
4. de rol van verkiezingen en van het parlementaire werk.

Deze vier onderwerpen vormen meteen ook de hoofdstukken van dit boek. In het openingshoofdstuk beschrijven we hoe aan het begin van de 21e eeuw grote transnationale ondernemingen (TNO's) hun sector op wereldschaal overheersen. Tienduizenden handen en geesten werken op alle continenten voor dezelfde patronen. Daarmee is de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal niet verdwenen maar planetair geworden. De technologische revolutie heeft dat antagonisme verscherpt. Niet de menselijke behoeften en noden zijn daarbij van tel. Met patenten, brevetten en copyrights worden nieuwe wetenschappelijke evoluties in het keurslijf van de winstmaximalisatie geduwd.

De productiewijze van het kapitalisme wordt 'onafgebroken dooreengeschied' en getypeerd door 'eeuwige onzekerheid en onrust', heeft Marx geschreven. De technologische ontwikkeling zorgt ervoor dat steeds minder mensen meer

produceren. De enen werken zich dood, de anderen worden verplicht tot werkloosheid. Verder vervullen onderaannemingen, interimkantoor en kleinere bedrijven heel wat uitbestede taken. In de statistieken zijn dat banen die uit de industrie verdwijnen en bij de dienstensector worden geteld. In werkelijkheid verdwijnen die jobs niet uit de industriële productie. Ze verdwijnen voornamelijk uit de collectieve kracht en sociale bescherming van de grotere sectoren. In Frankrijk verdwenen de afgelopen twintig jaar 1,5 miljoen banen uit de (grote) industrie. Tegelijk werden 1,9 miljoen nieuwe jobs gecreëerd in de met de industrie verbonden dienstensector. De arbeidersklasse is door de industriële veranderingen gewijzigd. Maar ze is niet naar de marge van de samenleving gedreven. De arbeidersklasse is in de core-business van de industrie meer nog dan vroeger het kloppend hart dat de rijkdom voortbrengt. En daarmee draagt ze ook de toekomst in zich.

In het tweede hoofdstuk belichten we dat de arbeidersklasse er een kleine eeuw over gedaan heeft om zich te kunnen organiseren, zeker in de grotere sectoren. De opbouw van de vakbond is een proces van vallen en telkens weer opstaan. 'Don't mourn, organize!' is het devies van de vakbondsactivisten over de oceaan. Klaag niet, maar organiseer jezelf: dat is vandaag ook pionierswerk verrichten in onderaannemingen, interimbedrijven en nieuwe sectoren. Tegelijk leren ervaringen zoals in Korea dat de organisatie en slagkracht op werkvloer van de grote ondernemingen nog altijd doorslaggevend is.

Aan de wieg van alle vakbewegingen en arbeiderspartijen staat de inzet van een relatief kleine groep voortrekkers. Het is nodig inzicht te verwerven in de wetten van het kapitalisme en van de klassenstrijd, stelde Karl Marx. Op basis daarvan kan 'het meest besliste, meest vooruitstuwende deel' van de arbeidersbeweging zich organiseren in arbeiderspartijen. De eerste arbeiderspartijen, met veel zweet en tranen opgericht, strandden in verzoening met het systeem. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden ze voorgoed in het kapitalisme ingemetseld. De communistische partijen, die hen opvolgden, hebben verder pionierswerk verricht in de organisatie en bewustmaking van de arbeidersbeweging. Met de recente oprichting van de partij van Europees Links zijn ook een aantal oorspronkelijk revolutionaire partijen verstrikt geraakt in het web van het kapitalistische systeem. Dat stelt de uitdaging om in de wereld van vandaag authentieke communistische arbeiderspartijen (verder) uit te bouwen, nog scherper.

In het derde hoofdstuk wijzen we erop dat acht op tien van de 1.000 grootste industriële TNO's hun thuishaven hebben in de Verenigde Staten, de Europese Unie of Japan. Zoals de bokser een vuist nodig heeft, zo hebben de TNO's elk een sterke staatsmacht nodig om hun belangen te vrijwaren. De staatsmacht van de drie grote blokken verdwijnt niet, maar wordt integendeel verder uitgebouwd. Toplui in het staatsapparaat combineren hoge posten in de olie-, ruimtevaart- en militaire sector. Toen in het jaar 2000 vijftien Europese regeringsleiders besloten van Europa 'de meest competitieve economie ter wereld' te maken in de zogenaamde verklaring van Lissabon, was dat niet de drempel naar een sociaal Europa. Het was een oorlogsverklaring aan de andere machtsblokken, en voor die oorlog wil men de arbeiders en bedienden van het oude continent laten opdraaien. Het kruit voor nieuwe wereldconflicten stapelt zich op.

In het slothoofdstuk staan wij stil bij de achterkamerpolitiek rond de parlementen. In de Brusselse Europese wijk zijn dagelijks 10.500 professionele bedrijfslobbyisten in de weer om de 732 europarlementariërs te bewerken. Politiek-industriële denktanks, campagnesponsoring, lobbygroepen, geschenkpostjes in de raad van beheer van grote bedrijven... het zijn allemaal mechanismen om het grote kapitaal het spel te

laten beheersen. Daar staat tegenover dat de sociale bescherming en democratische ruimte helemaal door klassenstrijd is afgedwongen. Zonder de revolte van 1886, zonder de algemene stakingen van 1893, 1902 en 1913 (waarbij arbeiders door de gendarmerie werden doodgeschoten), zonder de algemene werkstaking van 1936, zonder het gewapende verzet tegen het fascisme tijdens de Tweede Wereldoorlog, zou er van organisatierecht, stakingsrecht, verbod op kinderarbeid, 8-urendag, betaald verlof en sociale zekerheid geen sprake zijn. De communisten ijveren voor die hervormingen. Niet als einddoel maar als middel om de strijd voor het socialisme beter en dieper te kunnen verderzetten. Het betekent ook dat het wezenlijke terrein van sociale verandering niet in het parlementaire halfrond te vinden is, maar in de sociale strijd op de werkvloer en in de volkswijken.

Noot

1 Jim Schilder. 'Herformulering van het Communistisch Manifest.' Groene Amsterdammer, 1 september 2001.

Hoofdstuk 1 [\[Archief MS\]](#)

Arbeidersklasse, dienstensector en (de-)industrialisatie

'Een menselijk brein kan zich maar 45 minuten per uur concentreren. Dat was zelfs bij Einstein zo. Alleen in Opel Belgium moeten we dat 60 minuten lang. Elke seconde. Weet gij wat dat is?'

Een jonge automobielarbeider uit Antwerpen

'Ik ben in de bouw beginnen werken toen ik 14 was. Op 55 jaar kan een mens er niet meer werken. Ik heb 38 jaar gewerkt en 22 jaar in ploegen gestaan. Ik moet dagelijks medicijnen nemen. Mijn vrouw is 51, zij is onderwijzeres. We werken allebei. Ik heb twee zonen van 20 en 25 die geen werk hebben. Waarom werken wij ons dood en moeten onze zonen doppen?'

Een bouwvakker uit Luik

Hard labeur, fysiek en psychisch, of het nu in een petrochemisch bedrijf is, in de gezondheidszorg, in een IT-bedrijf of in de banksector. 'Alle beroepen zijn hier zwaar. Bij Total werken veel onderaannemingen, de werkdruk stijgt, de mensen krijgen meer stress. Het wordt tijd dat we aan het menselijk welzijn denken en niet aan de winst', zeggen delegees van TotalFinaElf.

De media vertellen een ander verhaal: de informatica, de technologie en de communicatiewetenschappen hebben de productie grondig veranderd; de meest ontwikkelde landen steunen af op een *diensteneconomie* of op een *postindustriële maatschappij*. En staven de officiële statistieken die bewering niet? In Europa is 66 % van de werkende bevolking in de dienstensector actief. In België is dat 73 % en in de Verenigde Staten zelfs 79 %.¹

Wat is dat, die 'diensteneconomie'? Heeft de technologische revolutie voor meer rust gezorgd, de druk wat van de ketel gehaald, de uitbuiting verminderd? En is de industrie niet helemaal *op zijn retour* door de industrialisatie en delokalisatie? Dat zijn de vragen die we in dit eerste hoofdstuk bekijken.

1. De tegenstelling tussen arbeid en kapitaal

De verandering in de samenstelling van de arbeidersklasse betekent dat we niet verder kunnen als voorheen, stelt de Italiaanse filosoof Antonio Negri: 'Ik haat mensen die zeggen: de arbeidersklasse is dood en de strijd gaat door. Nee. Als de

arbeidersklasse dood is – wat waar is – komt het hele systeem dat met deze krachtsverhoudingen samenhangt in een crisis terecht.²

Is dat zo? Is voor de arbeidersklasse de tijd van gaan gekomen? En verkeert daarmee het hele systeem dat met de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal samenhangt, in crisis? Om daarover een uitspraak te doen is het aangewezen eerst de omstandigheden van het *ontstaan* van de arbeidersklasse in herinnering te brengen.

Aan de ontwikkeling van het jonge kapitalisme in de zestiende en zeventiende eeuw, de primitieve accumulatie, waren twee belangrijke voorwaarden verbonden. Aan de ene pool moest voldoende rijkdom bijeengebracht zijn om kapitalistische bedrijven op te zetten: het kapitaal. Aan de andere pool moesten er voldoende werkkrachten voorhanden zijn: mensen zonder eigendom of zonder middelen van bestaan en verplicht hun arbeidskracht te verkopen. Beide processen werden op het einde van de vijftiende eeuw met veel geweld ingeluid.

Het eerste proces bestond in de verovering van de ‘nieuwe wereld’ en de slavenhandel. ‘De ontdekking van de goud- en zilverlanden in Amerika, de uitroeiing en onderdrukking van de inheemse volkeren en hun opsluiting in de mijnen, de beginnende verovering en plundering van Oost-India, de verandering van Afrika tot een gebied voor de handelsjacht op de zwarte bevolking vormden de dageraad van het tijdperk van de kapitalistische productie’, schrijft Marx.³ Zo kwam het kapitaal ter wereld, ‘van hoofd tot voeten, uit alle poriën, druipend van bloed en vuil’.⁴

Het tweede proces was de grondroof. Tienduizenden boeren werden verjaagd en hun grond werd door de nieuwe bezitters omheind. De boeren waren geruïneerd en trokken als ‘landlopers’ naar de steden. Zij werden de ‘vrije’ arbeiders die het kapitalisme nodig had. Marx noteerde: ‘De roof van kerkgoederen, de frauduleuze vervreemding van staatsdomeinen, de diefstal van de gemeenschappelijke gronden, de wederrechtelijke en met genadeloos terrorisme voltrokken omzetting van feodaal eigendom en clanbezittingen in modern privé-eigendom, dit waren even zovele idyllische methoden van de oorspronkelijke accumulatie. Zij veroverden de grond voor de kapitalistische landbouw, lijfden de grond in bij het kapitaal en voorzagen de stedelijke industrie van de nodige aanvoer van vogelvrij proletariaat.’⁵

Vanaf de zestiende eeuw ontstond de *manufactuur*, waarin tientallen, soms zelfs honderden arbeiders in één werkplaats werden samengebracht om voor een baas te werken. In de manufactuur werd reeds een eerste vorm van arbeidsverdeling doorgevoerd. Maar pas door de industrialisatie aan het einde van de achttiende en in het begin van de negentiende eeuw kreeg de klasse van arbeiders vorm. In de tweehonderd jaar daarvoor was de wereld agrarisch met versnipperde eilandjes van stedelijke ambachtelijke nijverheid. In de plaats van de thuisarbeid, de landarbeid of het versnipperde werk in manufacturen kwamen nu duizenden arbeiders samen in de kapitalistische fabriek, waar ze onderworpen werden aan de arbeidsdiscipline. De arbeidersklasse groeide, er was een constante toevloed uit de geruïneerde boerenstand en uit de kringen van de handwerkers. In het Europa van de negentiende eeuw verzevenvoudigde het aantal steden met meer dan 100.000 inwoners. En samen met de ontwikkeling van het kapitalisme ontstond het industriële reserveleger van werklozen.

In het begin van de twintigste eeuw gingen in elk land grote kapitalistische monopolies^[1] de verschillende sectoren overheersen. Om zich in de bittere concurrentie met gelijksoortige grote ondernemingen staande te houden en de

productie verder uit te breiden, waren fabelachtige winsten nodig. Steeds meer arbeiders kwamen tegenover steeds minder patroons te staan. Zo stonden in het Duitsland van de jaren 1920 wel 200.000 staalarbeiders van de *Vereingte Stahlwerke* tegenover één baas, staalbaron Fritz Thyssen.

Vandaag, een eeuw later, overheersen de kapitalistische monopolies de sectoren niet langer op de schaal van elk land, maar wel op wereldschaal. Fusies en het opkopen van staatsbedrijven hebben de laatste decennia een reusachtige concentratie teweeggebracht. Enkele transnationale ondernemingen (TNO's) controleren de sectoren van de wereldeconomie. Nooit in de geschiedenis werkten zoveel mensen aan één product, of dat nu een auto, een vliegtuig, of een petroleumderivaat is. Bij de twintig grootste TNO's werkt een kwart miljoen tot een half miljoen mensen (zie Tabel 1). Dat is zonder de onderaanneming gerekend. Bij een bedrijf als General Motors werken, onderaanneming inclusief, 626.000 arbeiders in de autoproduktie.⁶

Tabel 1. Grootste niet-financiële TNO's naar totale tewerkstelling en tewerkstelling buiten het moederland

Onderneming (TNO)	Moederland	Aantal gastlanden	Sector	Totale tewerkstelling	Tewerkstelling in buitenland
Wal-Mart Stores	VS	9	Kleinhandel	1 400 000	300 000
Siemens AG	Duitsland	78	Electronica	426 000	215 340
Mc Donald's Co.	VS	13	Restaurants	418 000	237 269
Compass Group PLC	GB	26	Restaurants	412 547	205 511
Carrefour SA	Frankrijk	18	Kleinhandel	386 762	271 031
DaimlerChrysler Ag	Duitsland/VS	48	Automobiel	365 571	72 560
United Parcel Service	VS	34	Logistiek	357 000	56 765
Ford Motor Company	VS	96	Automobiel	350 321	188 453
General Motors	VS	43	Automobiel	350 000	101 000
Royal Ahold NV	Nederland	10	Kleinhandel	341 909	236 689
Deutsche Post World Net	Duitsland	97	Logistiek	341 572	108 608
Hitachi Ltd	Japan	40	Electronica	339 572	83 487

Volkswagen Group	Duitsland	27	Automobiel	324 892	157 887
IBM	VS	58	Electronica	315 889	178 602
General Electric	VS	41	Electronica	315 000	150 000
Sodexo Alliance SA	Frankrijk	46	Restaurants	308 385	262 389
Matsushita Electric Ind.	Japan	38	Electronica	288 324	166 873
Yum Brands Inc	VS	7	Restaurants	265 000	88 860
Toyota Motor Corporation	Japan	25	Automobiel	264 096	85 057
Unilever	GB/Nederland	64	Verscheiden	258 000	193 000
Deutsche Telekom AG	Duistland	24	Telecom	255 969	78 164
France Telecom	Frankrijk	42	Telecom	243 573	102 016

Bron: UN, *World Investment Report 2004*.

Maar ook nooit in de geschiedenis zwaaiden zo weinigen de plak over de productie: nog drie in de petroleumsector, nog zes in de automobiel, nog twee op de maïsmarkt, nog vier op de sojamarct, nog zes in de agrochemie, en nog twee in de burgerluchtvaart.⁷

Daarmee is de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal niet 'in een crisis terechtgekomen', in de zin dat ze aan het verdwijnen is, zoals Antonio Negri insinueert. De tegenstelling tussen arbeid en kapitaal is op de drempel van de eenentwintigste eeuw juist *planetair* geworden.

En daarmee is de wereld rijp voor een volgende productiewijze, het socialisme. 'Wanneer een groot bedrijf een mammoetbedrijf wordt en planmatig, aan de hand van nauwkeurig uitgewerkte massagegevens, de aanvoer organiseert van de oorspronkelijke grondstoffen in de omvang van driekwart van de behoefte van een bevolking van tientallen miljoenen; wanneer het transport van deze grondstoffen naar de soms honderden en duizenden kilometers van elkaar liggende – voor de productie gunstige punten – wordt georganiseerd; wanneer vanuit een centrum de opeenvolgende stadia van bewerking van deze grondstoffen tot aan de vervaardiging van een reeks van uiteenlopende eindproducten worden geregeld; wanneer de distributie van deze producten over honderden miljoen verbruikers volgens één plan geschiedt – dan is het duidelijk dat wij met vermaatschappelijking van de productie te doen hebben. Dan is het ook duidelijk dat de privaateconomische en de particuliere eigendomsverhoudingen nog slechts als een bolster te beschouwen zijn, die niet meer overeenkomt met de inhoud. Deze bolster kan betrekkelijk lang in staat van

rotting verkeren, maar zal toch onvermijdelijk verwijderd worden', schreef Lenin toen hij het imperialisme analyseerde.⁸

De bolster vandaag is dat een paar duizend families (niet méér!) de duizend grootste transnationale ondernemingen in privé-eigendom hebben, en dat die enkele duizenden families via de duizend grootste ondernemingen bijna de gehele wereldwijde productie controleren. Zo controleren zij ook rechtstreeks of onrechtstreeks de arbeid van bijna één miljard mensen die hun arbeidskracht verkopen, en van alle gezinnen die daarvan afhankelijk zijn. Ze controleren ook de technologie, de communicatie, het vervoer, de organisatie als hun privé-eigendom. Ze controleren dit alles niet ten behoeve van de sociale ontwikkeling of van de maatschappelijke vooruitgang, maar om hun eigen winsten te maximaliseren. Zo is het privé-bezit van de productiemiddelen (bedrijven, landerijen, communicatie- en transportmiddelen) de grootste hinderpaal geworden voor de sociale vooruitgang van de mensheid.

2. De arbeidersklasse vandaag. Het overlijden van de doodgravers?

Vanwaar komt de maatschappelijke verandering? Welke kracht in de maatschappij is in staat de verstikkende greep op de productie en op het leven zelf te doorbreken? Die vraag is zo oud als het kapitalistische systeem zelf. Het is de vraag naar een wereldvisie.

De *utopische socialist*^[2] legden het historische initiatief bij verlichte geesten, geniale enkelingen of sociaal voelende kapitalisten die 'de waarheid' ontdekt hadden. De situatie van de arbeiders moest veranderd worden. Maar dat kon niet het werk zijn van de ongeletterde, onopgeleide arbeiders zelf. Iemand moest het voor hen klaarspelen, zo meenden Saint-Simon en Fourier.^[3] Een van de wezenlijke elementen die Karl Marx en Friedrich Engels in de jonge arbeidersbeweging binnenbrachten was het idee dat de sociale revolutie alleen het werk kon zijn van de arbeidersklasse zelf. Van werkende mensen van vlees en bloed, met hun sterke en kleine kanten; van de arbeiders en van hun duizenden initiatiefnemers, voortrekkers en delegees die in strijdbare maar ook in moeilijke dagen op de werkvloer actief zijn. De 'doodgravers' van dit uitbuitingssysteem zijn de arbeiders zelf, schrijven Marx en Engels in hun Communistisch Manifest. Zijn die doodgravers vandaag zelf overleden?

Tabel 2. Percentage van de tewerkstelling in landbouw, industrie en diensten in de wereld

	Landbouw	Industrie	Diensten
1950	67	15	18
1970	56	19	25
1980	53	20	27
1990	49	20	31
2000	46	20	34

Bron: ILO, *World Employment Report 2004-2005* en Europese Commissie, *Employment in Europe 2004*.

De gegevens van Tabel 2 maken drie zaken duidelijk. Ten eerste: de landbouw is nog altijd de grootste arbeidssector. Dat is de eerste vaststelling. De aarde telt meer dan één miljard boeren.⁹ De overgrote meerderheid daarvan bezit zelf een (klein) stukje land en bewerkt het. Toch daalde de tewerkstelling in de landbouw de laatste

halve eeuw van 67 procent naar 46 procent. De boerenstand wordt verder geruïneerd. In Europa heeft dat proces zich over drie eeuwen uitgestrekt. Vandaag speelt dit proces zich op heel de planeet af. De kleine boeren worden weggeconcurrereerd door de agro-industrie, door de liberalisering van de wereldlandbouwmarkt en door grootgrondbezitters die landerijen en bezittingen opkopen. De Wereldhandelsorganisatie eist dat alle landen hun economieën openstellen voor de agroproducten uit de Europese Unie en de Verenigde Staten (die samen dagelijks 1 miljard dollar subsidie in de landbouw pompen). Mexico was ooit zelfvoorzienend in basisgranen. Vandaag importeert het 95 procent van zijn soja, 58 procent van zijn rijst, 49 procent van zijn graan. Naar schatting worden zo dagelijks 600 Mexicaanse graanboeren geruïneerd. In India verlaten jaarlijks 2 miljoen boeren hun land.¹⁰ Overal trekken verpauperde boeren naar de productiecentra en de steden. In 2007 zal de helft van de wereldbevolking in stedelijk gebied wonen. Vandaag zijn er al 20 steden van meer dan 10 miljoen inwoners.¹¹ Waar kleine boeren er nog in slagen enigszins 'zelfvoorzienend' te zijn, dit wil zeggen zich te kleden, te voeden en onderdak te vinden, is de groeiende stadsbevolking volkomen afhankelijk van de kapitalistische markt.

Ten tweede toont Tabel 2 de stijging van de arbeidsplaatsen in de 'dienstensector'. Daar komen we verder in dit hoofdstuk op terug.

Ten derde zie je dat zich op wereldvlak een stagnatie van de tewerkstelling in de industriële sector voordoet. Die stagnatie is het resultaat van de achteruitgang van de industriële tewerkstelling in de ontwikkelde landen en van de stijging elders.¹²

Bij de klassieke statistische gegevens kunnen we twee fundamentele opmerkingen maken.

Ten eerste is het onderscheid tussen de verschillende economische activiteiten arbitrair. Het ware beter een onderscheid te maken tussen de primaire, de secundaire en de tertiaire sector. De primaire sector, de landbouw, staat voor het onttrekken aan de natuur. De secundaire sector, de industrie, staat voor het omvormen van de natuur. En de tertiaire sector voor de rest. Nu worden veel sectoren die bij de secundaire sector horen, onder 'diensten' gerangschikt. Dat geeft een vertekend beeld.

Ten tweede gaan deze statistieken voorbij aan de eigendomsverhoudingen. Zowel grootgrondbezitters, kleine zelfstandige boeren als landarbeiders worden geklasseerd bij de landbouw. Net zoals ondernemers, het topkader, zelfstandigen en loonarbeiders samen in de industriële sector ondergebracht worden.

De statistieken verbergen met ander woorden het klassenkarakter van de huidige maatschappij. In het kapitalisme zijn er *grosso modo* drie klassen, die elk nog in talrijke lagen uiteenvallen. De bezittende klasse, die eigenaar is van de ondernemingen, van de grote landerijen, van de machines en de technologie (patenten), is eigenaar van de (grote) productiemiddelen. Ze eigent zich de geproduceerde goederen toe. De middenklasse is de klasse van kleine eigenaars en zelfstandige producenten.^[4]¹³ En de arbeidersklasse is de klasse zonder productiemiddelen. Zij heeft alleen haar arbeidskracht en arbeidsvermogen te koop.^[5]

De arbeidersklasse is het kloppende hart van het systeem. Het is de productieve arbeid die de rijkdom van de maatschappij schept. Het kapitaal kan maar groeien door de meerwaarde die in de productie wordt gecreëerd. De arbeidersklasse kan zonder kapitalistische patronen, het patronaat daarentegen kan niet zonder de arbeiders. Precies daar ligt voor de arbeidersklasse haar rol als actor van historische

verandering. De productieve arbeiders staan in het centrum van de productie en ervaren dagdagelijks de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal. Zij zijn zo ook het best geplaatst om het wezen van dit systeem te begrijpen. Naast een kerndeel dat actief is in de productie, bestaat de arbeidersklasse uit talrijke andere lagen van loonarbeiders die door de aanhoudende crisis, de toenemende werkdruk, de verhoogde flexibiliteit, de permanente onzekerheid, steeds meer op de tegenstellingen van dit systeem botsen. De grote bewegingen van de ‘witte woede’, de stakingen in het onderwijs, het verzet in de openbare diensten, de verhoogde strijdbaarheid in de banksector enzovoort tonen dat aan.

Tot slot maken ook de werklozen deel uit van de arbeidersklasse. Het is van belang voor de taken van de vakbeweging en de arbeiderspartij dat opnieuw te benadrukken. Toch vormen de werklozen een specifieke laag omdat zij, per definitie, niet in staat zijn de economische ader van het kapitalisme stil te leggen of te raken, omdat zij – uit de aard van hun situatie – nog meer versnipperd en gedesorgeriseerd zijn, en omdat zij – hoe langer zij uit het productieproces verwijderd zijn hoe meer – de disciplinerende en organiserende functie van de arbeid ontberen. Dat betekent niet dat het werkloze deel van de arbeidersklasse buiten de strijd zou vallen, integendeel. De werklozenbeweging in Frankrijk, de *picqueteros* in Argentinië, de acties van de werklozen in Zuid-Afrika bewijzen dat de vakbeweging en de arbeiderspartij er alle belang bij hebben het geheel van de arbeidersklasse te mobiliseren.

Tabel 3. Verloonde tewerkstelling naar economische activiteit, in duizendtallen (Europa, 2002 en Wereld, 1995)

	Totaal	Landbouw	Industrie	Diensten
Europese Unie (15)	137 501	2 256	40 051	94 518
België	3 427	27	949	2 451
Duitsland	32 252	448	10 933	20 871
Frankrijk	21 312	334	5 546	15 429
Italië	15 785	430	5 338	10 017
Nederland	7 220	103	1 429	5 067
Verenigd Koninkrijk	24 978	197	5 884	18 871
Wereld (1995)	884 893	85 760	281 960	517 173

Bron: European Commission, *European social statistics, Labour force survey results 2002*, 2003 Edition. Voor de wereldcijfers: Deon Filmer, *Estimating the world at Work*, Wereldbank 1995.

De doodgravers zijn verre van overleden, ze zijn springlevend. Tabel 3 toont hoe, volgens de brede definiëring, de Europese arbeidersklasse 137,5 miljoen loontrekkenden telt, waarvan 2 miljoen landarbeiders. België telt bijna 3,5 miljoen loonarbeiders. En op wereldvlak werkten tien jaar geleden 884 miljoen mensen in loondienst, van wie 85 miljoen landarbeiders.

3. Wie produceert de rijkdom? Over de meerwaarde

Volgens sommige opiniemakers ligt de periode waarin productieve arbeid de maatschappelijke rijkdom creëert, achter ons. De leer van de meerwaarde, de belangrijkste pijler van de economische theorie van Marx, zou verouderd zijn. Dat is alvast de conclusie die de filosofen Antonio Negri en Michael Hardt trekken: 'De centrale rol in de productie van meerwaarde, eerder gespeeld door de arbeidskracht van fabrieksarbeidersmassa's, wordt tegenwoordig meer en meer vervuld door intellectuele, immateriële en communicatieve arbeidskracht', zo schrijven ze. 'Het is dus noodzakelijk om een nieuwe politieke waardetheorie te ontwikkelen.'¹⁴

Is arbeid niet langer bron van de maatschappelijke rijkdom? Niets is minder waar. Om te leven hebben de mensen voedsel, kleding en andere materiële goederen nodig. Voor die producten moeten zij werken, 'produceren'. Het zijn de mensen die door de materiële productie de rijkdom van de maatschappij maken. Alle arbeid die in deze materialistische zin begrepen wordt, kan als *productieve arbeid in het algemeen* worden beschouwd. De productie wordt in groep, maatschappelijk georganiseerd. Op een bepaald moment in de ontwikkeling van de geschiedenis wordt er meer geproduceerd dan men onmiddellijk kan verbruiken. Graan, voedsel en vee worden opgeslagen. Vanaf dat sleutelmoment, wanneer een surplus ontstaat boven het eigen verbruik, ontstaat ook de mogelijkheid voor bepaalde groepen mensen zich dat surplus systematisch toe te eigenen.

De controle over het surplus, het inhuren van gewapende mannen, de investering in nieuwe technieken, het uitvaardigen van wettelijke codes, kortom een *staat* wordt nodig om het surplus voor hen veilig te stellen. De staat ontstaat op het moment dat de maatschappij zich opsplitst in klassen. Een bezittende klasse en een bezitloze klasse. In elke klassenmaatschappij eigent de heersende klasse zich het surplus of *de meer-arbeid* toe. En dat 'ongeacht of deze eigenaar nu een Atheense aristocraat is, een Etruskische theocraat, een Romeinse burger, een Normandische baron, een Amerikaanse slavenhouder, een Walachijnse bojaar, een moderne Landlord (grondbezitter), of een kapitalist.'¹⁵

'Het essentiële verschil tussen de verschillende economische vormen van de maatschappij (tussen bijvoorbeeld een samenleving, gebaseerd op slavenarbeid en een, gebaseerd op loonarbeid), zo schrijft Marx, ligt alleen in de wijze waarop surplusarbeid in elk geval onttrokken wordt van de actuele producent, de arbeider.'¹⁶

Een arbeider verkoopt zijn arbeidskracht. Hij ontvangt hiervoor een loon. Dat loon is wat we de 'waarde' van de arbeidskracht noemen. Het is het geld dat de arbeider nodig heeft om te voorzien in zijn onderhoud, zijn opleiding, zijn gezondheid, zijn huisvesting enzovoort.

Met zijn arbeid maakt de arbeider producten: van silicium maakt hij computerchips, van staal maakt hij schepen, van aluminium fietsen, van hout meubels... De gecreëerde waarde van die producten is hoger dan het loon. Het verschil is de 'meerwaarde', en die gaat integraal naar de kapitalist. 'Wat voor het kapitaal de meerwaarde vormt, is voor de arbeider de meerarbeid die hij moet presteren naast de arbeid om zijn onmiddellijke behoeften te vervullen zodat hij als arbeider kan leven', legt Marx uit.¹⁷ Als een arbeider 8 uur werkt, dan heeft hij bijvoorbeeld op 3 uur zijn loon (of de waarde van zijn arbeidskracht) verdiend. De resterende 5 uur werk is meerwaarde voor de kapitalist. De werkdag valt uiteen in het voor het behoud van de arbeidskracht nodige gedeelte en het gedeelte deel waarin meerarbeid wordt verricht.^[6]

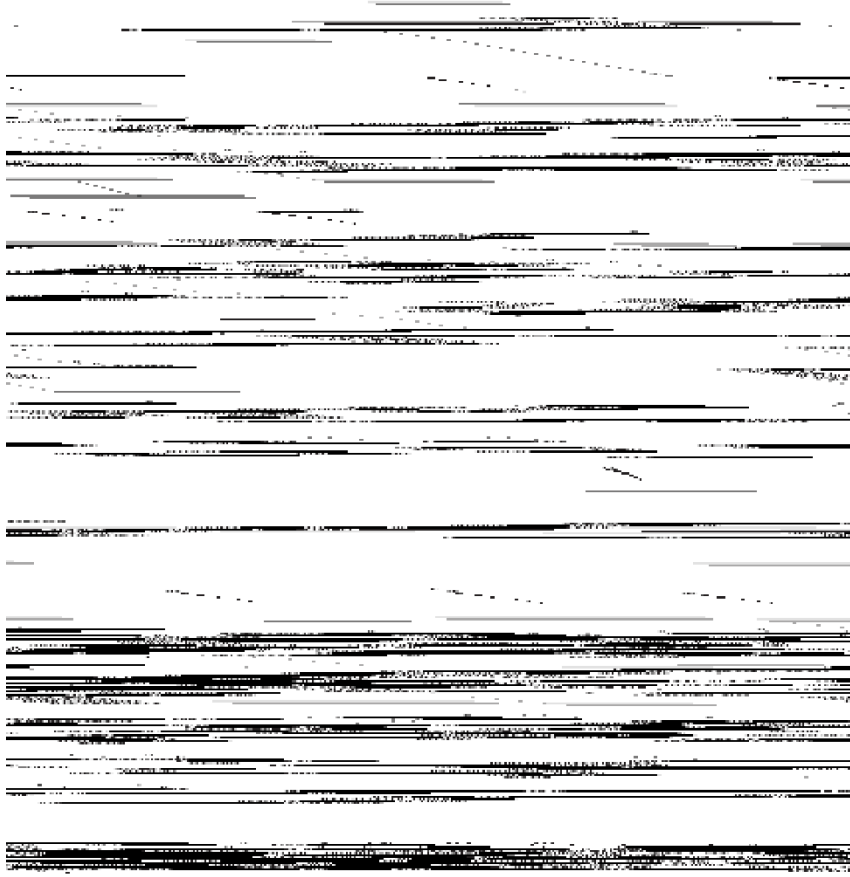
‘Productie van meerwaarde, of winstmakerij’, zo schrijft Marx, ‘is de absolute wet van deze productiewijze.’¹⁸ Maar wie produceert nu die meerwaarde? Creëert iedereen die zijn arbeidskracht verkoopt voor loon ook meerwaarde? Of zijn vandaag voornamelijk de intelligentie en de communicatie de bron van meerwaarde, zoals Negri en Hardt beweren?

Wat geldt voor de slavenmaatschappij en voor de feodale maatschappij, geldt ook voor het kapitalisme. Wie niet in de productie, de warenproductie werkt, levert geen productieve arbeid. ‘Omdat het directe doel van de kapitalistische productie meerwaarde is, daarom is alleen die arbeid productief die direct meerwaarde produceert’, schrijft Marx.¹⁹ Met de recente technologische revolutie is heel wat kennis en wetenschap van de meest moderne productieprocessen vereist, dat is zeker. Maar de intelligentie en de communicatie die *buiten* de productie liggen, scheppen voor het kapitaal geen meerwaarde. Net zomin als de arbeid die goederen produceert die niet op de markt komen, zoals een eigen kleiwerkje, of zelfvoorzienende landbouw of puur huishoudelijke arbeid.

Productieve arbeid is daarom een bepaling van arbeid die niets te maken heeft met haar inhoud, of met de concrete gebruikswaarde waarin zij zich manifesteert, maar veeleer met de maatschappelijke vorm waarin zij zich verwezenlijkt. Daarom kan arbeid van een en dezelfde inhoud zowel productief als onproductief zijn. Marx: ‘Dezelfde soort arbeid kan productief of onproductief zijn.’²⁰

Priesters, koningen, presidenten en politici, staatsambtenaren, rechters, advocaten, generaals en soldaten, politieagenten en cipers werken niet in de productie. Ze werken om een sociale orde, een klassenmaatschappij, in stand te houden en om haar verder te zetten (te reproduceren). Zij leveren dus *onproductieve* arbeid. Dat wil niet zeggen dat zij niet hard werken, noch dat zij onnodig zouden zijn voor de maatschappij (integendeel). Ook arbeid die gebruikt wordt door inkomen, en niet door kapitaal, zoals huisbedienden, koks, tuinmannen, chauffeurs en bodyguards is niet productief, omdat zij geen meerwaarde voor het kapitaal creëert.

Omdat alleen tijdens de productie (het maken van producten) meerwaarde wordt geschapen, is arbeid in de financiële sector (banken, verzekeringen, beleggingen...) niet productief. Ook de circulatie van de producten (verkoop, grootwarenhuizen...) scheidt geen meerwaarde en is dus niet productief. Transport en opslag daarentegen worden als essentieel onderdeel van de productie beschouwd, en zijn dus wel productief.

De arbeid in de opslag en in het transport is productieve arbeid, al wordt ze in de klassieke statistieken bij de 'dienstensector' gerekend.^[7] De 127.380 arbeiders van Vinci (bouw), de meerderheid van de 308.385 arbeidsters in loondienst bij Sodexo (catering) en het deel van de 341.572 arbeiders van Deutsche Post (logistiek) dat het transport en de opslag van goederen behandelt, produceren allen meerwaarde.

De recente technologische revolutie (informatica, telecommunicatie, digitalisering,...) betekent een enorme vooruitgang voor de productiekrachten en toont beter dan wat ook dat de wereld rijp is om over te gaan naar een productiesysteem dat de noden van de bevolking vooropstelt. Maar niet de computers op zich, het internet, de informatisering en de robotisering als dusdanig produceren de rijkdom, zoals modefilosofen als Negri en Hardt suggereren. Het zijn de mensen die de machines bedienen die bron zijn van meerwaarde. In de arbeidersklasse, in de grote groep van al wie zijn arbeidskracht verkoopt voor loon, bestaat een productieve kern. We spreken over de gehele groep loonarbeiders die actief zijn in de productie en in het transport en de opslag van goederen en diensten. De groep die men de *industriearbeiders* kan noemen. Ook vandaag is er geen sprake van 'werkelijke bevrijding van de arbeidersklasse, zolang ze niet de eigenares van alle arbeidsmiddelen is geworden – van de grond, de grondstoffen, de machines, enz. – en daarmee ook de eigenares van het volledige product van haar eigen arbeid', zoals Friedrich Engels dat even geleden uitdrukte.²¹

4. Industriearbeiders, de dienstensector en de technologie

'De samenstelling van het proletariaat is veranderd en dus moet ook ons begrip ervan veranderen', aldus Negri en Hardt. 'Deze industrieel werkende klasse kreeg vaak de leidende rol toegewezen (...), zowel in economische analyses als in politieke bewegingen. *Tegenwoordig is die werkende klasse vrijwel uit het zicht verdwenen.* Zij

is niet opgehouden te bestaan, maar verdrongen van haar geprivilegieerde plaats in de kapitalistische economie en van haar positie van hegemonie in de - klassensamenstelling van het proletariaat.²² En, zo zeggen beide auteurs, 'We zouden de overgang van de dominantie van de industrie naar die van diensten en informatie, een proces van economische *postmodernisering*, of beter, *informatisering* kunnen noemen'.²³

Toen het kapitalisme doorbrak, was de landbouw nog meer dan vandaag de grootste sector. Maar hij was niet doorslaggevend. Beslissend was de overgang van een agrarische productiewijze naar een industriële productiewijze op kapitalistische grondslag.

Dat het industrieproletariaat het 'doorslaggevende deel van de arbeidersklasse' uitmaakt, heeft niets te maken met *haar aantal*. Wel met *haar plaats* in het productieproces. Het is deze groep die het meest direct de uitbuiting ondervindt. De arbeidersklasse creëert de meerwaarde die verdeeld wordt over de verschillende niet productieve sectoren. Zij beheerst de vitale schakels van de economie.

Toch moet ook over het *aantal* productiearbeiders een mythe ontsluit worden. De industriearbeiders, de productieve kern van de arbeidersklasse is groter dan wat in de klassieke statistieken onder 'industrie' wordt gerekend. Een groot deel van de verlonde 'dienstensector' behoort eveneens tot de productieve kern, namelijk het deel dat actief is in het productieproces, in het transport of de opslag. *Grosso modo* kunnen we zeggen dat Europa een industrieproletariaat telt van ongeveer 60 miljoen loonarbeiders (in de industrie of in de met de industrie verbonden diensten) en België een industrieproletariaat van 1,1 miljoen loonarbeiders.

Tabel 4. Verlonde tewerkstelling in de Europese dienstensector, in duizendtallen, 2002

	Totaal dienstensector	Openbare administratie	Transport en communicatie	Dienstverlening aan bedrijven 24
Europese Unie (15)	94 518	12 294	8 942	13 729
België	2 451	389	296	361
Duitsland	20 871	2 891	1 873	2 786
Frankrijk	15 429	2 212	1 561	2 310
Italië	10 017	3 445	969	1 633
Nederland	5 067	1 766	426	1 054
Verenigd Koninkrijk	18 871	1 879	1 778	3 113

Bron: European Commission, *European social statistics, Labour force survey results 2002*, 2003 Edition. Bron voor de categorie 'business services': European Commission, *Business services. An analysis of structural, foreign affiliates and business demography statistics*, 2004 Edition. Deze cijfers betreffen het jaar 2001.²⁵

In Europa werken bijna 14 miljoen loonarbeiders in de 'dienstverlening aan bedrijven' (zie Tabel 4). Het gaat om met de industrie verbonden informaticasectoren, technologisch onderhoud, industriële schoonmaakfirma's, beveiliging en technisch onderhoud maar ook om marktonderzoek, reclame en personeelswerving.²⁶ De groei van deze sectoren is dubbel. Enerzijds drijft de voortschrijdende informatisering de tewerkstelling in de informaticasectoren op. Anderzijds komen in deze sectoren veel van de 'uitbestede' (*outsourcing*) jobs terecht, die voorheen in de industrie werden ondergebracht. Essentieel is dat deze diensten met het productieproces zijn verbonden. En het is een lage schatting dat de helft van de 9 miljoen loonarbeiders uit de transportsector (te land, te water en in de lucht) actief is in het productieproces, bij het transport van goederen. Verder zijn ook andere dienstensectoren bij de productie betrokken, bijvoorbeeld koerierdiensten als DHL (Deutsche Post) die nu bij post en communicatie worden geteld.

Het is bijgevolg niet overdreven te stellen dat in Europa 20 miljoen loonarbeiders uit de 'dienstensector' eigenlijk in de industriële productie werken, en in ons land 0,5 miljoen. We kunnen in deze tekst slechts een orde van grootte aangeven. Verdere gedetailleerde studie dient het juiste aantal nog uit te wijzen.

'In de laatste decennia van de twintigste eeuw raakte de fabrieksarbeid zijn hegemonie kwijt, en in de plaats kwam "de immateriële arbeid" op: arbeid die immateriële producten als kennis, informatie, communicatie, relaties en emotionele reacties voortbrengt', zo stellen Negri en Hardt. 'Onze stelling behelst dan ook dat de immateriële arbeid in kwalitatief opzicht de hegemonie heeft verkregen'.²⁷ De informatica- en communicatierevoluties van de jongste decennia betekenden een sprong voorwaarts in de ontwikkeling van de productiekrachten. Deze technologische revoluties staan echter niet op zichzelf, zoals Negri en Hardt beweren. De digitalisering, de informatica, het internet, de GPS, de telecommunicatie enzovoort zijn volledig ingebed in het kapitalistische productiesysteem. Volgens Antonio Negri heeft deze technologische revolutie de arbeid wezenlijk veranderd, en zelfs 'vrijgemaakt'. 'De productie heeft zich zelfs meester gemaakt van de hersens van de werkenden.' Dat komt 'omdat de intelligentie – de verbeeldingskracht, het uitvindings- en scheppingsvermogen – echt aan het werk wordt gezet'. Zijn besluit luidt: 'Thans zijn de mensen eigenaar geworden van de vormen, van de instrumenten, van de gereedschappen waarmee ze rijkdom voortbrengen.' Dat wil zeggen dat 'de inbeslagname door het kapitaal van het productie-instrument dus onmogelijk wordt'.²⁸

Negri vergeet de eigendomsverhoudingen. Onderzoek, informatica, ontwikkeling, genetica zijn vandaag privé-eigendom. In de 'kennismaatschappij' tellen niet 'de intelligentie en de verbeeldingskracht' op zich maar wel de privé-toe-eigening van de kennis door patenten, brevetten en copyrights. 'Het kapitaal neemt de historische vooruitgang gevangen en stelt die ten dienste van de rijkdom', schrijft Marx.²⁹ Telkens een farmaceutische reus een patent op een medicijn verwerft, eigent hij zich ook de wetenschappelijke kennis toe die in universitaire laboratoria door verschillende generaties vorsers werd ontwikkeld. 'De inbeslagname door het kapitaal is onmogelijk', zo beweert Negri. Het tegendeel voltrekt zich voor onze ogen. Het kapitaal eigent zich op alle terreinen de historische en sociale kennis van de maatschappij toe. Door het opsluiten, gevangenzetten zeg maar, van kennis in patenten en brevetten, wordt de maatschappij beroofd van haar intrinsieke mogelijkheden voor sociale vooruitgang.

Vanuit het standpunt van de technologie betekent de digitale revolutie een kwalitatieve stap voorwaarts, maar vanuit het standpunt van de

eigendomsverhoudingen is er geen kwalitatief verschil met de periode toen de machine haar intrede deed. 'Het is een onloochenbaar feit dat de machine niet verantwoordelijk is voor het 'vrijmaken' van de arbeiders van hun bestaansmiddelen', schreef Marx. Want 'met het kapitalistische gebruik van de machines zijn onoverbrekelijk tegenstellingen verbonden. (...) De machine als zodanig verkort de arbeidstijd, het kapitalistisch gebruik verlengt de arbeidsdag. De machine als zodanig verlicht de arbeid, maar het kapitalistisch gebruik verhoogt de intensiteit van de arbeid. De machine als zodanig is een overwinning van de mens op de natuurkrachten, maar het kapitalistisch gebruik onderwerpt de mens aan de natuurkrachten. De machine als zodanig vergroot de rijkdom van de producenten, maar het kapitalistisch gebruik verpaupert hen.'³⁰

Antonio Negri schrijft dat 'contacten, relaties, uitwisseling en verlangens productief zijn geworden'.³¹ Integendeel, alle 'contacten, relaties en uitwisselingen' die in de productie zijn getreden, dienen om de winstvoet^[8] te doen stijgen. De flexibilisering moet besparen op dode momenten en dood kapitaal. Het thuis- en telewerk, het herinvoeren van het stukloon zoals tijdens de manufactuurperiode en de premiebetalingen volgens prestatie moeten besparen op de arbeidskracht. Door én op het dode én op het levende kapitaal te besparen gaat de winstvoet de hoogte in. En voor de arbeiders nemen de stress, het overwerk en ziekte toe.

Bij Hewlett-Packard in Herrenberg (Duitsland) kregen alle arbeiders een gratis GSM: 'Met het oog op een soepeler en efficiënter tewerkstelling van het personeel lanceerde de directie het idee om zowel de vaste personeelsleden als de interimarbeiders per telefoon in kennis te stellen van hun opdrachten. Daarvoor was een databank nodig die automatisch sms-boodschappen kon genereren die zowel rekening hielden met de opleiding als met het persoonlijke profiel van de werknemers... en die boodschappen kon doorsturen naar mobiele telefoons die het bedrijf gratis ter beschikking gesteld had.'³²

5. Deïndustrialisatie en industrialisatie

Is het dan niet zo dat er veel jobs verdwijnen in de industrie? Is het niet zo dat er hele streken in Europa en de Verenigde Staten 'gedeïndustrialiseerd' zijn, waar haast geen bedrijf meer te vinden is?

Dat zijn de vragen die Nadine Rosa-Rosso, voormalig algemeen secretaris van de PVDA, zich stelt: 'Aangezien de leiding van de PVDA over alles enquêtes wil doen alvorens een standpunt in te nemen, zou ze de volgende vragenlijst moeten opstellen: *'Zijn er in uw streek minder industriearbeiders dan 25 jaar geleden? Is de deïndustrialisatie volgens u een mythe of werkelijkheid?'* Gewapend met deze vragenlijst moeten we gaan wandelen op de markt van Charleroi, van Châtelineau, van Bergen, van Frameries, van Genk, van Herstal, van Molenbeek, en zelfs van Hoboken en de moed hebben om de vraag te stellen. (...) En de rest van het land? *Al de andere streken van Europa die keihard getroffen worden door de deïndustrialisatie, wat hebben wij hen voor te stellen? (...) We hoeven onze ogen en oren maar open te doen om te zien dat er toch wel een klein probleempje is. Een beetje gezond verstand volstaat al...*'³³ Het is uitkijken naar wat er nog overblijft, aldus Nadine Rosa-Rosso: 'Natuurlijk is er een industriële concentratie rond de haven van Antwerpen en natuurlijk garandeert de situatie van Antwerpen als tweede Europese haven voor een zekere tijd de aanwezigheid van deze industrie, waaronder de chemische industrie. (...) In Brussel hebben de nieuwe partij-ideologen nog de luchthaven gevonden...'³⁴

Volgens Nadine Rosa-Rosso is 'de verdwijning van ondernemingen, zelfs van hele industriële sectoren' een vaststaand gegeven, een '*fait matériel*'.³⁵ En dat feit, zo stelt ze, heeft gevolgen voor de slagkracht van de arbeidersbeweging: 'De versnelde deïndustrialisatie van hele regio's in Europa heeft *natuurlijk* een verzwakking van de arbeidersbeweging tot gevolg.'³⁶ Nog anders gesteld: 'Momenteel vertoont de arbeiderswereld de neiging aan kracht in te boeten door het materiële feit van de verdwijning van ondernemingen, zelfs van hele industriële sectoren.'³⁷

De vraag die Nadine Rosa-Rosso stelt, is dubbel. Is er sprake van een 'versnelde deïndustrialisatie van hele regio's in Europa'? En leidt deze 'natuurlijk' tot de verzwakking van de arbeidersbeweging?

Op de tweede vraag antwoorden we in een volgend hoofdstukje. Niet het aantal, niet de voortdurende wijzigingen in de productie maken van de arbeidersklasse de revolutionaire klasse, wel haar plaats in de maatschappij van vandaag en van morgen. De arbeidersbeweging wordt verzwakt of versterkt door haar organisatiekracht en door haar klassenbewustzijn. Dat zijn de doorslaggevende factoren.

Op de eerste vraag is het antwoord inderdaad het beste te vinden door nauwgezet onderzoek en enquêtes. De Franse regering betaalde een onderzoekscommissie om de bewering na te laten trekken dat de industrie aan het verdwijnen is. Na maanden onderzoek besloot de commissie: 'dat er eerder gesproken kon worden van veranderingen in de industrie in plaats van deïndustrialisatie.'³⁸ Ook de Europese Commissie liet een onderzoek uitschrijven. En dat besloot: 'Uit een analyse van de Commissie blijkt dat er geen sprake is van een veralgemeend deïndustrialisatieproces. De Europese industrie ondergaat daarentegen een structureel veranderingsproces...'³⁹

Wat Nadine Rosa-Rosso 'un fait matériel' noemt dat met een 'beetje gezond verstand' kan verklaard worden, blijkt in werkelijkheid een complex proces van verdere industrialisering te zijn. Die industrialisering gaat gepaard met ingrijpende wijzigingen. Er wordt meer geproduceerd, maar met steeds minder mensen. De productiviteit is verhoogd. Ook de structuur van de bedrijven is de laatste jaren erg veranderd door de uitbesteding van taken. En tot slot zijn er de delokalisaties: in Europa zijn ze verantwoordelijk voor 7 % van het banenverlies in de industrie. Voor de daling van de tewerkstelling in de productie zijn daarmee de drie factoren gegeven, die eigen zijn aan dit systeem van jacht op maximale winst: de productiviteitstoename, de toenemende uitbesteding van de productie en de delokalisatie.

De eerste oorzaak van het verdwijnen van jobs in de industrie is de toename van de productiviteit. Dat is geen 'deïndustrialisatie'. Integendeel, er wordt méér geproduceerd, maar wel met steeds minder mensen. Het 'wegwerpen' van zoveel arbeidskracht, het 'dumpen' van zoveel menselijk potentieel als 'oud vuil', deze perverse wet is eigen aan het kapitalisme zelf. Het is zoals Marx schrijft 'de veroordeling van een deel van de arbeidersklasse tot een gedwongen nietsdoen door overmatige arbeid van het andere deel.'⁴⁰ Het kapitalisme heeft een 'industriële reserveleger' nodig, een werkloze groep arbeiders die druk kan uitoefenen op de lonen en op de collectieve strijdkracht van de arbeidersklasse.

De 300 grootste TNO's controleren minstens een vierde van de wereldwijde productie, terwijl ze minder dan één procent van de arbeid voor hun rekening nemen.⁴¹ Waar tien jaar geleden nog 878.000 arbeiders auto's produceerden voor

een bedrijf als General Motors, zijn dat er vandaag nog 626.000, onderaannemingen inbegrepen.⁴² En zij produceren meer wagens dan voorheen met minder volk. In het gevecht op leven en dood voor maximale winst voeren de patroons een oorlog voor elke seconde en voor elke cent.

Dat het een kwestie is van leven of dood, noteert ook het Planbureau: 'Om naast een verbetering van de kwaliteit van de producten ook nog competitief te zijn, drijven de ondernemingen de productiviteit op. Daardoor is de Belgische economie een van de productiefste ter wereld geworden. Het is gewoon een kwestie van overleven.'⁴³ In een socialistische maatschappij dient de technologische vooruitgang om het leven van de mensen te verlichten en de noden in te lossen. Maar vandaag wordt meer productiviteit nagestreefd om de concurrent te verslaan, wat leidt tot ondraaglijke arbeidsomstandigheden.

Steeds meer produceren met steeds minder mensen, dat is de voornaamste industrialisatietendens waaruit de patroons hun fierheid – lees 'hun maximale winsten' – putten. In haar *Strategie 2010*, een tekst die nota bene de titel 'Een toekomst voor onze kinderen' meekrijgt, stelt het VBO^[9]: 'Het productievolume in de Belgische industrie is tussen 1980 en 2002 met 52,4 % of 1,9 % per jaar toegenomen. Deze fors hogere productie werd gerealiseerd met 32 % minder arbeidskrachten dan in 1980. Dit betekent dat een doorsnee werknemer in de industrie in 2002 meer dan dubbel zoveel produceerde als in 1980, wat neerkomt op een gemiddelde toename van de arbeidsproductiviteit met 3,7 % per jaar.'⁴⁴ De helft meer produceren met een derde minder volk, dat is de 'toekomst voor onze kinderen'.

In de politieke wereld heet deze tendens 'industriële dynamisme'. Zo staat in het onderzoeksrapport van de Franse Assemblée Nationale: 'Sinds het begin van de jaren 1990 groeit de toegevoegde waarde van de fabricage sneller in volume dan die van heel de economie. *Er is dus geen sprake van deïndustrialisatie, integendeel, de industrie groeit. Dit fenomeen doet zich voor in alle geïndustrialiseerde landen.* Terzelfder tijd blijft het aandeel van de industriearbeid dalen: van 24 % in 1980 naar 15,9 % van de actieve bevolking in 2002. Deze daling is te wijten aan de stijging van de productiviteit van de loontrekkenden in de Franse industrie, die met 4,1 % per jaar sinds 1990 tot de hoogste ter wereld behoorde... Wat wij deïndustrialisatie noemen is in feite gezichtsbedrog, veroorzaakt door een industriële dynamisme.'⁴⁵

Friedrich Engels schreef over het 'industriële dynamisme' het volgende: 'De toepassing van mechanische kracht en machinerie in nieuwe bedrijfstakken en de uitbreiding en vervolmaking van de machinerie in bedrijfstakken waar ze al stevig geworteld is, verdringen steeds meer 'handen' van hun arbeidsplaats; en dat geschiedt in veel sneller tempo dan de overbodig geworden 'handen' door de fabrieken van het land kunnen worden opgenomen... Maar volgens de kapitalistische politieke economie is dit rechtvaardigheid.'⁴⁶

Ten tweede zorgt de 'uitbesteding' ervoor dat de arbeiders hun arbeidskracht tegen een lager loon moeten aanbieden aan onderaannemingen, interimkantoren, IT-bedrijven enzovoort. Tegelijk valt ook een deel van de sociale bescherming weg. Vakbondsrechten zijn in de meeste onderaannemingen en interimkantoren zo goed als onbestaande. De uitbesteding is een aanval op de collectieve kracht van de arbeiders als klasse.

Toch gaat het ook hier om een evolutie binnen het industrialisatieproces, en niet om deïndustrialisatie. Zo stelt de Engineering Employers' Federation in Groot-Brittannië:

'De industrie creëert een groot deel van de dienstensector door de uitbesteding van afdelingen zoals het onderhoud, de catering, de juridische afdeling... De fabricage zou 35 % van de economie voor haar rekening kunnen nemen, in plaats van de algemeen aanvaarde 20 % als we aangepaste statistische definities zouden hanteren'⁴⁷ Dat stelt ook de Europese Commissie in haar onderzoek: 'De verschuiving van middelen naar de dienstensector mag niet verward worden met deïndustrialisatie.'⁴⁸

Zoals de verhoogde productiviteit is ook het uitbestedingsmechanisme voor het kapitaal een kwestie van leven of dood. De Europese Commissie schrijft: 'Een essentiële factor achter deze ontwikkeling is dat de productiviteit in de industrie sterker is gestegen dan in de dienstensector. Het gevolg was een voortdurende verschuiving van werkgelegenheid van de industrie naar de dienstensector. (...) Zij is veeleer een normaal gevolg van de economische vooruitgang en is dus een proces dat moet worden bevorderd en vergemakkelijkt. *De verschuiving van productiemiddelen ten gevolge van de veranderende situatie is noodzakelijk voor het behoud van het concurrentievermogen en voor duurzame groei.*'⁴⁹

Het onderzoeksbureau van de Franse Assemblée Nationale geeft voor het uitbestedingseffect drie elementen aan: 'De industriële sector verandert doordat steeds meer van haar activiteiten naar de dienstensector worden overgeheveld. In de jaren zeventig lag de toekomst van de grote bedrijven in de spreiding van hun activiteiten. De toename van de concurrentie en de rentabiliteitseisen hebben deze trend omgebogen: nu concentreren ze zich op hun kernactiviteiten. In overeenstemming met deze logica hebben ze talrijke functies overgedragen: het onderhoud van de gebouwen en de lokalen, het transport, de uitbating van het personeelsrestaurant, de huur van de kantoren, de boekhouding, de ontwerpafdeling. Een onderneming als Sodhexo, wereldleider op het vlak van bedrijfsrestaurantie en andere basisbehoeften van het personeel, dankt gedeeltelijk haar groei aan uitbesteding. (...) Beroep doen op interims is ook een vorm van uitbesteding... De ondernemingen doen meer en meer beroep op interimpersoneel. 300.000 daarvan werken voor de industrie maar behoren statistisch tot de tertiaire sector. (...) Deze overheveling van de industriële naar de dienstensector is ook een gevolg van de steeds gesofistikeerder producten. De productie is maar één schakel in de ketting die de bepaling van het product, zijn plaats in een bepaald marktsegment, zijn ontwerp, de marketing, de reclame, de commercialisatiekosten met elkaar verbindt... In termen van tijd en kosten komt de productiefase in de fabriek in bepaalde gevallen maar voor een klein deel tussen in de uiteindelijke waarde van een product.'⁵⁰

De voorbije twintig jaar werden in Frankrijk 1,9 miljoen banen gecreëerd in de met de industrie verbonden dienstensector. Die jobs moesten de 1,5 miljoen verloren banen in de industrie compenseren, zo besluit het Franse onderzoeksbureau: 'De secundaire sector heeft in twintig jaar tijd 1,5 miljoen werkplaatsen verloren, maar de aan de industrie verbonden tewerkstelling is blijven stijgen. De activiteiten van *de diensten aan de ondernemingen* zijn gestegen van 1,5 miljoen werkplaatsen in 1980 tot 3,4 miljoen in 2000, zowel loontrekkenden als eenmansbedrijfjes.'⁵¹ Dat betekent voornamelijk dat rond grote bedrijven en in bepaalde gebieden toeleveringszones komen waar de arbeidsvoorwaarden, het loon en de collectieve bescherming slechter zijn dan in de grotere bedrijven. In Schotland bijvoorbeeld erkennen 63 procent van de nieuwe Amerikaanse elektroniekbijbedrijven die de kolen en het staal hebben vervangen, geen vakbonden.⁵² Terwijl Amerikaanse bedrijven geen vakbonden toestaan, gooien Japanse TNO's het over een andere boeg. Zij moedigen eerder een

systeem van 'huisvakbonden' aan, niet langer als organisatie van de werkende klasse, maar als 'begeleider' van het productieproces. Hun taak bestaat dan onder meer in 'de nauwgezette controle van de productiviteit en de kwaliteit. Tevens moeten zij ervoor zorgen dat de arbeiders aan de productieband niet roken, kletsen, eten of naar muziek luisteren.'⁵³

Vooraleer ons te verslikken in 'de versnelde deïndustrialisatie van hele regio's in Europa' doen we er goed aan het even te hebben over deze nieuwe zones van productieve arbeid. Het is het verschijnsel van de *maquiladores*^[10] in de grensstreek van Mexico en de Verenigde Staten, wat in Pakistan, Sri Lanka en Guatemala de *sweat-shops*^[11] wordt genoemd. Dat verschijnsel doet zich ook voor in Europa. In de streek rond Nord-Pas-de-Calais (Frankrijk) zijn de mijnen vervangen door de textielindustrie, en wordt vandaag de textiel vervangen door de logistieke industrie. In Picardië (Frankrijk) worden textiel-, fiets- en pneumatische industrie vervangen door logistieke diensten en callcentra. Aan de Merseyside en aan Lower Clydeside (Verenigd Koninkrijk) werden staal, kolen en scheepsbouw vervangen door elektronicabedrijven. Dat proces is sinds de jaren 1970 bezig. De Indische schrijfster Swasti Mitter schreef er in 1986 een boek over: 'Wat velen tot nu toe niet wisten is dat de onzekere "wegwerp"-werkplaatsen niet langer beperkt zijn tot de ontwikkelingslanden. De schepping van een nieuw proletariaat maakt in feite deel uit van een bredere beleidsstrategie, die niet alleen de Derde Wereld maar ook de Eerste Wereld beïnvloedt. Het is een strategie die doelbewust "flexibele" arbeidskrachten zoekt om de macht van de georganiseerde arbeiders te ondermijnen.'⁵⁴

Het is geen 'deïndustrialisatie' maar de versnippering van de productieve arbeidersklasse in kleinere bedrijfjes en interimkantoren.

Een derde factor voor het verdwijnen van jobs in de 'industrie', en pas op de derde plaats, is de delokalisatie. Dat delokalisatie *in globo* geen deïndustrialisatie betekent, maar het verplaatsen van industrie van het ene continent naar het andere, is duidelijk. Het gaat voornamelijk om textiel, kleding en schoenen en om bepaalde delen van high-techindustrie (elektronica, halfgeleiders). Verder worden vaak callcentra, klantendiensten en bepaalde juridische en administratieve diensten intercontinentaal uitbesteed, de zogenaamde 'offshoring'.

Volgens de *European Monitoring Center on Change* zijn de internationale delokalisaties en de internationale onderaanneming 'slechts' verantwoordelijk voor 7 % van de afgeschafte jobs in Europa.⁵⁵

De eerste – niet de enige – reden, om een bedrijf te verhuizen naar Polen, Roemenië, India, China, enz., is de verovering van nieuwe markten. Dat zegt alvast het Belgische Planbureau: 'Verscheidene studies gaan over de delokalisatie naar de lagelonenlanden. Het Federaal Planbureau concludeerde enkele jaren terug dat de Belgische ondernemingen of de multinationals die zich in Oost-Europa of Azië vestigden *dit vooral deden met het oog op de verovering van de lokale markt*. Alleen enkele sectoren delokaliseerden massaal de productie met een lage toegevoegde waarde.'⁵⁶

Vóór de maquiladores in Mexico ontstonden, vond in de jaren 1950 een 'delokalisatie' van de textielindustrie in de VS zelf plaats. Een -interne delokalisatie naar de zuidelijke staten waar de arbeiders minder gesyndiceerd waren. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er ook in Europa voortdurend 'interne' delokalisaties geweest. Dat heeft vooral voor bepaalde gebieden grote gevolgen. Vanuit lokaal

oogpunt bestaan er dus twee evoluties: enerzijds de evolutie naar andere vormen van industriële productie, in nieuwe sectoren, met kleine bedrijven, lagere lonen en minder bescherming en anderzijds zijn er ook streken waar de bedrijven wegtrekken en een sociale woestijn achterlaten. 'Deïndustrialisatie: van nationale mythe tot lokale werkelijkheid', besluit het onderzoek van de Franse Assemblée Nationale.⁵⁷

'De voortdurende omwenteling van de productie, het onafgebroken dooreenschudden van het hele sociale systeem, de eeuwige onzekerheid en onrust onderscheidt het burgerlijk tijdperk van alle andere', schrijven Marx en Engels in *Het Communistisch Manifest*.⁵⁸ De eeuwige onrust van het burgerlijke tijdperk leidt niet *automatisch* naar een verzwakking van de arbeidersbeweging, zoals Nadine Rosa-Rosso beweert. Marx en Engels schrijven: 'De organisatie van de proletariërs tot klasse en daarmee tot politieke partij, wordt elk ogenblik weer uit elkaar geslagen door de concurrentie onder de arbeiders zelf. Maar zij herleeft telkens weer, sterker, vaster, machtiger.'⁵⁹ Verhoogde productiviteit, uitbesteding, nieuwe sectoren en delokalisatie doen zich niet minder voor in Frankrijk, Nederland en Italië dan in ons land. Hebben zij daar natuurlijkerwijze tot een verzwakking van de arbeidersbeweging geleid? Hoe zijn dan de opeenvolgende stakingsgolven in Denemarken (1998), Spanje (2000, 2003), Italië (2002, 2003, 2004), het Verenigd Koninkrijk (2002, 2003), Oostenrijk (2003), Griekenland (2003), Frankrijk (2003, 2005) en Nederland (2004) te verklaren?

6. De klasse die de toekomst in zich draagt

Noch de leidende rol van de arbeidersklasse noch de voorhoederol van de revolutionaire partij vallen zo maar te decreteren, schrijft Nadine Rosa-Rosso: 'Je kunt niet zomaar *de voorhoederol* van de communisten en *de arbeidersklasse decreteren*. *Die rol moet gerealiseerd worden in de actie, in de vorming en de ontwikkeling van een eenheidsfront van alle lagen van de bevolking en doorheen de actieve deelname aan alle vormen van verzet*.'⁶⁰

Wij staan hier even stil bij de leidende rol van de arbeidersklasse. Op de voorhoederol van de revolutionaire partij zullen we in een volgend hoofdstuk ingaan. Honderdvijftig jaar geleden – de arbeidersklasse was amper haar wieg ontgroeid – hadden Karl Marx en Friedrich Engels geen enkele moeite om de voorhoederol van de arbeidersklasse te 'decreteren'. In hun *Communistisch Manifest* schreven ze: 'Van alle klassen die vandaag tegenover de burgerij staan *is alleen de arbeidersklasse een werkelijk revolutionaire klasse*. De andere klassen verkommeren en gaan ten onder met de opkomst van de grootindustrie; alleen de arbeidersklasse is het eigen product van de grootindustrie.'⁶¹ Zo schreven Marx en Engels in 1848, zonder dat de arbeidersklasse zich daarom al 'in de actie gerealiseerd had' en 'alle andere sociale lagen in een eenheidsfront had aangevoerd'.

De sleutel tot dat inzicht in het *Communistisch Manifest* lag niet in de waarneming hoe de – pas ontluikende – klassenstrijd zich afspeelde. De sleutel lag in een analyse van het kapitalisme. Marx en Engels stelden vast ('decreterden') dat de arbeidersklasse, op basis van haar plaats in het kapitalisme, de leidende rol in de sociale omwenteling toekomt. Rosa-Rosso heeft vandaag moeite om de voortrekkersrol van de arbeidersklasse te 'decreteren'. Friedrich Engels toonde meer dan een eeuw terug al aan hoe de arbeidersklasse de toekomst in zich draagt. In *The Labour Standard* schreef hij in een artikel onder de titel 'Noodzakelijke en overbodige klassen in de maatschappij': 'Er is ongetwijfeld een tijd geweest, waarin de grondbezittersaristocratie een overmijdelijk en noodzakelijk element van de

maatschappij was. Dat is ondertussen al zeer, zeer lang geleden. Toen kwam er een tijd waarin met dezelfde onvermijdelijke noodzakelijkheid een kapitalistische middenklasse ontstond, een bourgeoisie, zoals de Fransen haar noemen, die strijd voerde tegen de grondbezittersaristocratie en haar politieke macht brak, en op haar beurt de economische en politieke heerschappij veroverde. Sinds het ontstaan van klassen is er evenwel nooit een tijd geweest waarin de maatschappij het zonder een werkende klasse heeft kunnen stellen. De naam en de sociale positie van deze klassen wijzigde zich; in de plaats van de slaaf kwam de lijfeigene, die op zijn beurt werd opgevolgd door de vrije arbeider – vrij van lijfeigenschap, maar ook vrij van elk aards bezit, behalve zijn eigen arbeidskracht. Maar één ding is duidelijk: welke veranderingen er ook mogen plaatsvinden in de niet-producerende bovenlagen van de maatschappij, toch heeft de maatschappij nimmer zonder een klasse van producenten kunnen leven. Deze klasse is dus onder alle omstandigheden noodzakelijk – alhoewel ook de tijd zal komen, waarin ze niet langer een klasse zal zijn, maar de gehele maatschappij omvatten.⁶²

Wat de arbeiders tot voortrekkers ‘decreteert’, dat is de geschiedenis zelf, dat zijn de economische, politieke en organisatorische wetten van het -kapitalistische stelsel. Zolang het kapitaal bestaat, kan de sociale kracht die het kapitaal doet vermeerderen ook niet verdwijnen. Zonder productieve arbeid geen meerwaarde en geen winst voor de patroons. Er is een klein miljard arbeidersfamilies op deze wereld, zij zijn de moderne doodgravers van dit systeem van TNO’s en winstmaximalisatie. Zij vormen, zoals Marx en Engels in hun *Communistisch Manifest* optekenden, *de beweging van de meerderheid*: ‘Alle bewegingen waren tot dusver bewegingen van minderheden of in het belang van minderheden. De arbeidersbeweging is de zelfstandige beweging van de overweldigende meerderheid, in het belang van de overweldigende meerderheid. De arbeidersklasse, de onderste laag van de huidige maatschappij, kan zich niet verheffen, niet oprichten, zonder dat de hele bovenbouw van de lagen die de officiële maatschappij vormen, opgeblazen wordt.’⁶³

Noten

1

Tabel A. Tewerkstelling naar economische activiteit, in percentages, België, Europa en VS (2003)

2003	Landbouw	Industrie	Diensten
Europa (25)	5	29	66
België	2	25	73
Verenigde Staten	2	19	79

Bron: ILO, *World Employment Report 2004-2005* en Europese Commissie, *Employment in Europe 2004*.

2 Antonio Negri, *Terugkeer. Biopolitiek ABC. Gesprekken met Anne Dufourmantelle*. Amsterdam, Van Genneep, 2003 [2002], blz. 43.

3 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 586.

4 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 593.

5 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 571-572.

6 Tabel B. Evolutie van de tewerkstelling bij General Motors. De tabel is als volgt te lezen: in 2004 werkten officieel 324.000 arbeiders voor General Motors, tegenover 878.000 in 1986. Met de rechtstreekse uitbesteding aan Delphi en EDS erbij gerekend is het totaal aantal arbeiders 626.000.

Tableau B. Évolution de l'emploi chez General Motors.

	24	20	1995	1990	1986
GM Noord-Amerika	181 00	213 00	255 00	365 10	539 50
	0	0	0	0	0
GM Europa	61 000	89 000	103 00	250 90	194 70
			0	0	0
GM Lat.-Amerika	29 000	25 000			
GM Azië-Stille Oceaan	15 000	11 000			
Delphi			179 00		
			0		
GMAC	34 000	29 000	17 000	18 600	16 900
Hughes		12 000	84 000	66 900	80 800
EDS			96 000	59 900	44 900
Andere	4 000	11 000	11 000		
Tewerkstelling	324 00	390 00	745 00	761 40	876 80
	0	0	0	0	0
Delphi	185 00	211 00			
	0	0			
EDS	117 00	122 00			
	0	0			
Totaal	626 00	723 00	745 00	761 40	876 80
	0	0	0	0	0

Bron : Henri Houben.

7

Tabel C. Controle per sector door transnationale ondernemingen

Wereldwijde sector	TNO's	Controle over	TNO's in kwestie
Automobiel	6	76,3 % van de wereldwijde autoproductie (d.w.z. drie auto's op vier ter wereld)*	General Motors / DaimlerChrysler / Ford Motor / Toyota Motor / Volkswagen / Renault-Nissan
Vliegtuigbouw en burgerluchtvaart	2		Boeing / Airbus
Petroleum	3	Meer dan één derde van het zakencijfer van de 20 grootste petroleum-TNO's*	Royal Dutch Shell Group / British Petroleum Company / Exxon Mobil
Glas	5		Saint-Gobain / Pilkington / Asahi Glass / PPG / Guardian
Defensie en ruimtevaart	8		United Technologies / Lockheed Martin / Northrop Grumman / Lagarde Groupe / Raytheon / Boeing / EADS /

Computers	7		BAE Systems IBM / Dell / Hewlett-Packard / Sony / Toshiba / NEC / Fujitsu
Voedselketens	10	57 % van de totale verkoop van de 30 grootste voedsel- ketens (1.000 miljard dollar)	Wal-Mart / Carrefour / Royal Ahold / Kroger / Metro AG / Tesco / Costco / Albertson's / Safeway / Ito-Yokado
Pharma-industrie	10	53 % van het marktaandeel van de 118 grootste pharma- bedrijven	Pfizer-Pharmacia / GlaxoSmithKline / Merck & Co. / AstraZeneca / Johnson & Johnson / Aventis / Bristol-Myers Squibb / Novartis / Hoffman-La Roche / Wyeth
Biotechnologie	10	54 % van het totale sector-inkomen van 42 miljard dollars	Amgen / Genentech / Amersham / Serono / Genzyme / Chiron / Biogen / MedImmune / Invitrogen / Cephalon
Pesticiden	6	70 % van de totale markt van 27,8 miljard dollar	BASF / Bayer / DOW / Dupont / Monsanto / Syngenta
Maïs	2	65 % van de wereldmarkt (buiten China)	Monsanto (38 %) / Dupont (27 %)
Soja	4	49 % van de wereldmarkt (buiten China)	Monsanto (29 %) / Dupont (15 %) / Syngenta (4 %) / Dow (1 %)
Agrochemie	6	70 % van de totale markt	Syngenta (19 %) / Bayer (14 %) / Monsanto (11 %) / BASF (10 %) / Dow (10 %) / Dupont (6 %)
Graan	2	75 % van 's werelds graanhande	Cargill / Archer Daniels Midland
Koffie	4	70 % van de wereldmarkt	Philip Morris / Nestlé / Procter & Gamble / Sara Lee
Cacao	3	80 % van 's werelds cacao-handel	Cargill / ADM / Philip Morris

Bron: ETC, *Oligopoly Concentration in Corporate Power 2003*. Uitgenomen (*): cijfers uit 1999.

8 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 363.

9

Tabel D. Tewerkstelling naar economische sector in de wereld en in Europa en Centraal-Azië, in 1995 (aantallen in duizendtallen)

1995	Landbouw	Industrie	Diensten
Wereld	46 %	20 %	34 %
Loondienst	85 760	281 960	517.173
Totaal aantal werkenden	1 074 625	479 843	799 787
Europa en Centraal-Azië	24 %	35,5 %	40,5 %
Loondienst	24 357	60 932	117 134
Totaal aantal werkenden	52 945	78 250	89 227

Bron: Deon Filmer, *Estimating the world at Work*, 1995.

10 Interview met Anuradha Mittal, co-directeur van Food First, The Institute for Food and Development Policy. 'Losing the Farm. How Corporate Globalization Pushes Millions Off the Land and Into Desperation'. In *Multinational Monitor*, juli-augustus 2003, Volume 24, Nummer 7 & 8. <http://multinationalmonitor.org/mm2003/03july-aug/july-aug03interviewsmittal.html>.

11 United Nations Population Fund, *State of World Population 2004. The Cairo Consensus at Ten: Population, Reproductive Health and the Global Effort to End Poverty*, UNFPA 2004, blz. 7, 23-24, en 73.

12

Tabel E. Tewerkstelling in de productie als deel van de totale tewerkstelling 1960-2000

	1960	1980	2000
Sub-Sahara Afrika	4,4	6,2	5,5
West-Azië en Noord-Afrika	7,9	12,9	15,3
Latijns-Amerika	15,4	16,5	14,2
Zuid-Azië	8,7	10,7	13,9
Oost-Azië (zonder China)	8,0	15,8	14,9
China	10,9	10,3	11,5
Ontwikkelingslanden	10,0	10,8	12,5
Ontwikkelde landen	26,5	24,1	17,3

Bron: UNCTAD, *Trade and Development Report*, 2003. Let wel: in deze statistiek vormt de tewerkstelling in de productie ('manufacturing') slechts een deel van de tewerkstelling in de industrie.

13

Tabel F. Zelfstandige tewerkstelling naar economische activiteit, in duizendtallen (Europa, 2002 en Wereld, 1995)

	Totaal	Landbouw	Industrie	Diensten
Europese Unie (15)	22 789	3 443	5 188	14 016
België	551	36	88	428
Duitsland	3 620	305	746	2 573
Frankrijk	2 306	541	469	1 296
Italië	5 086	492	1 337	3 258
Nederland	907	104	120	544
Verenigd Koninkrijk	3 230	178	922	2 130
Wereld (1995)	1 469 397	988 865	197 883	282 649

Bron: European Commission, *European social statistics, Labour force survey results 2002*, 2003 Edition. Voor de wereldcijfers: Deon Filmer, *Estimating the world at Work*, Wereldbank 1995.

14 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 45. Hardt en Negri nemen naar eigen zeggen deze stelling over van 'een groep hedendaagse Italiaanse marxistische schrijvers', zonder dat verder te specificeren.

15 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 161.

16 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 217.

17 Karl Marx. *Grundrisse. 2. Chapitre du Capital* [1858]. Parijs, Editions Anthropos, 1968, blz. 108.

18 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 478.

19 Karl Marx, *Resultate des unmittelbaren Produktionsprozesses* [1863]. Frankfurt a/m, 1969, blz. 64. In Karl Marx, *Over productieve en onproductieve arbeid*. Nijmegen, Uitgeverij SUN, 1970, blz. 62. Marx legt uit: 'Is het geen dwaling, zegt Mr. Senior, dat een fabricant van piano's productief is en de pianist niet, want zonder de pianist heeft de piano toch geen zin van bestaan? En toch is het zo. De fabrikant van piano's reproduceert kapitaal terwijl de pianist alleen zijn werk ruilt tegen betaling. Maar maakt de pianist dan geen muziek? Bevredigt hij niet ons verlangen naar muziek? Kortom, produceert hij ook niet op een of andere manier? Inderdaad, zijn arbeid produceert iets; maar hij is niet *productief vanuit economisch oogpunt*; hij is niet productiever dan een gek die loopt te raaskallen.' (Karl Marx. *Grundrisse. 2. Chapitre du Capital* [1858]. Parijs, Editions Anthropos, 1968, blz. 84.)

20 Karl Marx, *Theorien über den Mehrwert, deel I*. [1863] Marx Engels Werke, deel 26.1, blz. 377. In Karl Marx, *Over productieve en onproductieve arbeid*. Nijmegen, Uitgeverij SUN, 1970, blz. 49. Marx geeft een voorbeeld: 'Een zangeres die op eigen houtje haar gezang verkoopt, is een *onproductieve arbeidster*. Maar dezelfde zangeres, die door een ondernemer wordt aangenomen en die haar laat zingen om er geld uit te slaan, is een *productieve arbeidster*, want zij produceert kapitaal.' (Karl Marx. *Grundrisse. 2. Chapitre du Capital* [1858]. Parijs, Editions Anthropos, 1968, blz. 84.).

21 Friedrich Engels, 'Een rechtvaardig dagloon voor een rechtvaardig dagwerk'. *The Labour Standard*, nr. 1, 7 mei 1881. In Friedrich Engels, *Loon, vakbond, arbeiderspartij*. Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1972, blz. 12.

22 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 68. Eigen cursivering, pm.

23 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 283. Cursivering van Negri en Hardt.

24 In de internationale statistiek van Eurostat wordt de dienstensector (G-Q) opgesplitst in (g) herstellingen voor groot- en kleinhandel, (h) hotels en restaurants, (i) transport en communicatie, (j) financiële bemiddeling, (k) zakelijke activiteiten en onroerend goed, (l) administratie en (m-q) andere diensten. In Tabel 4 hebben we (k) verder gespecificeerd in 'dienstverlening aan bedrijven' (afdelingen 72 en 74), en zodoende de 'onroerend goed'-activiteiten uit de tabel gehouden.

25 De cijfers in de geciteerde studie zijn totalen, zonder onderscheid tussen loonarbeid en zelfstandige arbeid voor de 'business sector'. We hebben zelf een verhouding van 86 % aangehouden. In het geheel van de Europese 'dienstensector' werkt immers 86 % in loondienst (94.518.000 op 109.877.000). Wanneer we diezelfde 86 %-verhouding toepassen op de 'business sector' komen we aan 13.729 miljoen loonarbeiders. We hebben dezelfde berekeningswijze toegepast per land.

26 De statistieken zijn gebaseerd op de zogenaamde NACE-codes, meer bepaald NACE Rev. 1 Sector K – Afdelingen 72 en 74. Afdeling 72 'Informatica en aanverwante activiteiten' houdt in: 72.1 Computeradviesbureaus, 72.2 Advisering in

verband met programmatuur en levering van programmatuur, 72.3 Gegevensverwerking, 72.4 Databanken, 72.5 Onderhoud en reparatie van computers en kantoor machines en 72.6 Overige activiteiten in verband met computers. Afdeling 74 'Overige zakelijke dienstverlening' houdt in: 74.11 Rechtskundige dienstverlening, 74.12 Accountants, Boekhouders en Belastingconsulenten, 74.13 Markt- en opinieonderzoekbureaus, 74.14 Adviesbureaus op het gebied van bedrijfsvoering en beheer, 74.15 Beheerdersactiviteiten van holdings en coördinatiecentra, 74.2 architecten, ingenieurs en aanverwante technische adviesbureaus, 74.3 Technische studiën en ingenieursactiviteiten, 74.4 Reclamewezen, 74.5 Selectie en terbeschikkingstelling van personeel, 74.6 Opsporings- en beveiligingsdiensten, 74.7 Industriële reiniging, en 74.8 Diverse dienstverlening hoofdzakelijk aan bedrijven.

27 Michael Hardt, Antonio Negri, *Menigte, Oorlog en democratie in de nieuwe wereld*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2004, blz. 120-121.

28 Antonio Negri, *Terugkeer. Biopolitiek ABC. Gesprekken met Anne Dufourmantelle*. Amsterdam, Van Genneep, 2003 [2002], blz. 83.

29 Karl Marx. *Grundrisse. 3. Chapitre du Capital (suite)* [1858]. Parijs, Editions Anthropos, 1968, blz. 143.

30 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 333-334.

31 Antonio Negri, *Terugkeer. Biopolitiek ABC. Gesprekken met Anne Dufourmantelle*. Amsterdam, Van Genneep, 2003, blz. 60.

32 Boy Lùthje en Martina Wilhelm. *Contract Manufacturing: Transnationale Produktion und Industriearbeit in der IT-Branche*. New York, Campus Verlag, 2002, blz. 197.

33 Nadine Rosa-Rosso, *Het debat over de grond van de zaak is eindelijk begonnen*, 23 mei 2004, blz. 4. Eigen cursivering, pm.

34 Nadine Rosa-Rosso, *Het debat over de grond van de zaak is eindelijk begonnen*, 23 mei 2004, blz. 4

35 Nadine Rosa-Rosso. *Rassembleur les résistances. La rose et le réséda*. In *Contradictions*, nr. 198. Brussel, 4e trimester 2004, blz. 6.

36 Nadine Rosa-Rosso. *Plate-form à débattre et moyens d'action* [3 avril 2004]. Punt 10, blz. 2. Eigen cursivering, pm.

37 Nadine Rosa-Rosso, 'Rassembleur les résistances. Interview Claude Demelenne'. *Le Journal du Mardi*, nr. 198, 11 januari 2005, blz. 23. Eigen cursivering, pm.

38 République Française, Premier Ministre. Ministère de la fonction publique, de la réforme d'état et de l'aménagement du territoire. *La France, puissance industrielle. Une nouvelle politique industrielle par les territoires. Réseaux d'entreprises, vallées technologiques, pôles de compétitivité*. Paris, Datar, 23 februari 2004, blz. 2.

[http://www.datar.gouv.fr/Datar_Site/DATAR_Actu.nsf/5d6f4fe925592aeec1256591003f98f8/9afda38949429408c1256e3f0035a1e1/\\$FILE/Synth%C3%A8seFrancePuissanceIndustrielle.pdf](http://www.datar.gouv.fr/Datar_Site/DATAR_Actu.nsf/5d6f4fe925592aeec1256591003f98f8/9afda38949429408c1256e3f0035a1e1/$FILE/Synth%C3%A8seFrancePuissanceIndustrielle.pdf).

39 Commission des Communautés Européennes, Communication de la Commission. *Accompagner les mutations structurelles : Une politique industrielle pour l'Europe*

- élargie. Bruxelles, COM (2004) 274 final, 20 april 2004, blz. 2.
http://europa.eu.int/eur-lex/fr/com/cnc/2004/com2004_0274fr01.pdf.
- 40 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 493.
- 41 Jed Greer, Kavaljit Singh, *A Brief History of Transnational Corporations*, Corpwatch, 2000. http://www.globalpolicy.org/socecon/tncs/historytncs.htm#bk2_ft35.
- 42 Zie noot 6. Tabel B. Evolutie van de tewerkstelling bij General Motors.
- 43 Bureau fédéral du Plan, *L'industrie a-t-elle un avenir en Belgique?*, oktober 2004, http://www.plan.be/websites/wp0410/fr/html_books/12.html. Eigen cursivering, pm.
- 44 Verbond van Belgische Ondernemingen. *Strategie 2010. Voor een nieuw elan en een toekomst voor onze kinderen*, Brussel, 8 september 2004, blz. 6. <http://www.vbo-feb.be/?file=152>.
- 45 Max Roustan, Député. Assemblée Nationale. *Rapport d'Information fait au nom de la délégation à l'aménagement et au développement durable du territoire, sur la désindustrialisation du territoire*. Présidence de l'Assemblée Nationale, 27 mei 2004, blz. 46-47 <http://www.assemblee-nationale.fr/12/pdf/rap-info/i1625.pdf>. Eigen cursivering, pm.
- 46 Friedrich Engels, 'Een rechtvaardig dagloon voor een rechtvaardig dagwerk'. *The Labour Standard*, nr. 1, 7 mei 1881. In Friedrich Engels, *Loon, vakbond, arbeiderspartij*. Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1972, blz. 7.
- 47 *Financial Times*, 12 februari 2002. Eigen cursivering, pm.
- 48 Commissie van de Europese Gemeenschappen: *De structurele veranderingen begeleiden: Een industriebeleid voor het uitgebreide Europa*, Brussel, COM (2004) 274 definitief, 20 april 2004, blz. 6. http://europa.eu.int/eur-lex/nl/com/cnc/2004/com2004_0274nl01.pdf.
- 49 Commissie van de Europese Gemeenschappen: *De structurele veranderingen begeleiden: Een industriebeleid voor het uitgebreide Europa*, Brussel, COM (2004) 274 definitief, 20 april 2004, blz. 6 http://europa.eu.int/eur-lex/nl/com/cnc/2004/com2004_0274nl01.pdf. Eigen cursivering, pm.
- 50 Max Roustan, Député. Assemblée Nationale. *Rapport d'Information fait au nom de la délégation à l'aménagement et au développement durable du territoire, sur la désindustrialisation du territoire*. Présidence de l'Assemblée nationale, 27 mei 2004, blz. 18-19. <http://www.assemblee-nationale.fr/12/pdf/rap-info/i1625.pdf>. Eigen cursivering, pm.
- 51 Max Roustan, Député. Assemblée Nationale. *Rapport d'Information fait au nom de la délégation à l'aménagement et au développement durable du territoire, sur la désindustrialisation du territoire*. Présidence de l'Assemblée nationale, 27 mei 2004, blz. 18-19 <http://www.assemblee-nationale.fr/12/pdf/rap-info/i1625.pdf>.
- 52 Swasti Mitter, *Common Fate, Common Bond. Woman in the Global Economy*. Londen, Pluto Press, 1986, blz. 98.
- 53 Swasti Mitter, *Common Fate, Common Bond. Woman in the Global Economy*. Londen, Pluto Press, 1986, blz. 101.
- 54 Swasti Mitter, *Common Fate, Common Bond. Woman in the Global Economy*. Londen, Pluto Press, 1986, blz. 1.

55 Herwig Lerouge, 'Delokalisaties: mythen en waarheden'. In *Solidair*, nr 21, 25 mei 2005, <http://www.ptb.be/scripts/article.phtml?lang=2&obid=27253>. Terzelfder plaatse ook volgend gegeven over Frankrijk: tussen 1997 en 2001 waren delokalisaties verantwoordelijk voor minder dan 5 % van het banenverlies.

56 Bureau fédéral du Plan, *L'industrie a-t-elle un avenir en Belgique?*, oktober 2004, http://www.plan.be/websites/wp0410/fr/html_books/12.html. Eigen cursivering, pm.

57 Max Roustan, Député. Assemblée Nationale. *Rapport d'Information fait au nom de la délégation à l'aménagement et au développement durable du territoire, sur la désindustrialisation du territoire*. Présidence de l'Assemblée nationale, 27 mei 2004, blz. 45. <http://www.assemblee-nationale.fr/12/pdf/rap-info/i1625.pdf>

58 Karl Marx en Friedrich Engels, *Het Manifest van de Communistische Partij* [februari 1848]. In *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 109.

59 Karl Marx en Friedrich Engels, *Het Manifest van de Communistische Partij* [februari 1848]. In *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 114.

60 Nadine Rosa-Rosso. *Plate-form à débattre et moyens d'action* [3 avril 2004]. Punt 28, blz. 5.

61 Karl Marx en Friedrich Engels, *Het Manifest van de Communistische Partij* [februari 1848]. In *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 115.

62 Friedrich Engels, 'Noodzakelijke en overbodige klassen in de maatschappij'. *The Labour Standard*, nr. 14, 6 augustus 1881. In Friedrich Engels, *Loon, vakbond, arbeiderspartij*. Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1972, blz. 56.

63 Karl Marx en Friedrich Engels, *Het Manifest van de Communistische Partij* [februari 1848]. In *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 116.

[1] Het monopolie is een overeenkomst, een groep of een vereniging van kapitalisten die in hun handen de productie en de afzet van een belangrijk deel van de producten van één of meerdere productietakken concentreren met het doel hogere warden prijzen vast te stellen en grotere winsten te behalen. Dokter Dirk Van Duppen beschrijft in zijn boek *De Cholestoroloorlog* bijzonder levendig de monopolievorming bij Big Farma. De mondiale ondernemingsgiganten scheppen een systeem van gemanipuleerde concurrentie: ze beperken actief de onderlinge concurrentie en stimuleren de intensieve concurrentie tussen de kleinere bedrijven. Economen hanteren de vuistregel dat binnenlandse markten *monopolistisch* zijn als de vier grootste bedrijven veertig procent of meer van de totale omzet voor hun rekening nemen. Wanneer vijf bedrijven meer dan de helft van de wereldmarkt in hun branche controleren, wordt die markt als *zeer monopolistisch* gezien.

[2] Friedrich Engels schrijft over de utopische socialisten: 'Zij hebben met elkaar gemeen dat zij niet optreden als vertegenwoordigers van de belangen van het proletariaat, dat inmiddels historisch ontstaan was. Evenals de Verlichters wilden zij niet eerst een bepaalde klasse, maar meteen de hele mensheid bevrijden. Evenals zij willen zij het Rijk van de Rede en de eeuwige Gerechtigheid invoeren; maar hun rijk verschilt hemelsbreed met dat van de Verlichters... Dat de ware Rede en

Gerechtigheid tot dusver niet in de wereld geheerst hebben, komt slechts doordat de juiste kennis ervan had ontbroken. Wat ontbrak was juist de geniale enkeling, die thans is opgestaan en de waarheid heeft ontdekt.'

[3] *Saint-Simon* (1760-1825) zag in de industrie de basis voor de toekomst. Het kapitalisme moest niet worden afgeschaft maar beter worden georganiseerd, de niet productieve elementen (adel, hovelingen, geestelijkheid, officieren) moesten weg. *Charles Fourier* (1772-1837) werd getroffen door de ellende aan de ene pool en de overvloed aan de andere pool. Hij droomde van oases van welvaart, de phalanstères, utopische gemeenschappen op basis van het collectieve bezit.

[4] De middenklasse is de klasse van kleine eigenaars en kleine producenten. Met een specifieke sociale stand, de boerenstand. Europa telt bijna 23 miljoen zelfstandigen, waarvan 3,5 miljoen zelfstandige boeren. België heeft 551.000 zelfstandigen, waarvan 36.000 zelfstandige boeren. In 1995 telde de wereld bijna 1,5 miljard mensen als zelfstandige. Van wie een klein miljard zelfstandige boeren die landeigenaar zijn.

[5] Dit is een algemene, zeer brede definiëring van de klassen. Dat wil zeggen dat elke klasse op haar beurt onderverdeeld is in verschillende lagen. De bezittende klasse telt eigenaars van ondernemingen, renteniers, grootgrondbezitters... De middenklasse telt enerzijds kleine boeren en zelfstandigen (productie); anderzijds handelaren, winkeliers, kioskhouders, (handel) enz. ... De arbeidersklasse telt productiewerkers, ambtenaren, bedienden...

[6] Het is meteen duidelijk dat er twee essentiële methoden bestaan om de meerwaarde te verhogen. Het verlengen van de werkdag enerzijds, en het verkorten van de noodzakelijke arbeidstijd anderzijds. In het eerste geval wordt de werkdag bijvoorbeeld van 8 naar 9 uur verlengd, waardoor er 6 uur meerwaarde gecreëerd wordt; in het tweede geval wordt de productiviteit verhoogd, waardoor op 8 uur bijvoorbeeld nog maar 2 uur nodig zijn om het loon te verdienen.

[7] Ook een dienst levert een 'waar', of het nu gaat om een opgeboende werkplaats, een herstelde machine, een geïnstalleerd computernetwerk, een schoongemaakte overall of een opgediende maaltijd.

[8] De winstvoet (w') is de verhouding van de winst (w) op het totaal voorgeschoten kapitaal (het constante (c) en variabele (v) kapitaal). Vandaar de formule: $w' = w / c+v$. Het constante kapitaal, (c) genoemd, wordt door de ondernemers gebruikt voor de inrichting van de bedrijven, voor technologie, informatica en machines, alsook voor de aankoop van grondstoffen, brandstof en hulpmateriaal. De waarde van dit deel van het kapitaal wordt overgedragen op de nieuw geproduceerde goederen maar ze verandert tijdens het productieproces niet in grootte. Het variabele kapitaal (v) is dat deel van het kapitaal dat de ondernemers gebruiken om in het productieproces nieuwe waarde te scheppen, en staat aldus voor de arbeidskracht. Dit deel, gebruikt als loon voor de arbeiders, verandert tijdens het productieproces in grootte. Het neemt toe doordat de productieve arbeiders meerwaarde scheppen die de kapitalisten zich toe-eigenen.

[9] VBO-FEB: Verbond van Belgische Ondernemingen. Belangrijkste patroonsorganisatie in België.

[10] De *maquiladores* zijn montagefabrieken voor allerlei sectoren (bv. voor General Electric, General Motors, GTE Sylvania, RCA, Westinghouse, Honeywell, enz.) in de vrijhandelszones aan de Mexicaanse kant van de grens met de Verenigde Staten.

De zones werden door de Mexicaanse wet in 1965 bepaald in de 'in-bond' of maquiladore-overeenkomst. Dat programma liet Amerikaanse bedrijven toe taksvrij materialen voor verdere bewerking of voor de eindassemblage in te voeren in Mexico. In 1992 waren er 2.200 maquiladores met in totaal vijfhonderdduizend Mexicaanse arbeiders. In die bedrijven zijn (meestal) geen vakbonden toegelaten. Tegelijk werd de controle aan de Amerikaans-Mexicaanse Muur verstrengd. De arbeiders in de maquiladores verdienen er immers maar een fractie van hun collega's in de VS, op nauwelijks enkele minuten afstand. Van Matamoros in het oosten tot Tijuana in het westen ontstonden er zo steden zonder echte infrastructuur. Voor de bedrijven is er water, energie, wegenbouw en groenaanleg, voor de naburige steden niets.

[11] *Sweat-shops* zijn de nieuwe maquiladores, textiel fabrieken, in Pakistan, Guatemala, enz. waar de lonen laag zijn en de vakbondsrechten zo goed als onbestaand. In Maleisië bijvoorbeeld kunnen buitenlandse bedrijven een 'pioneer status' verkrijgen. Dat wil zeggen dat er de eerste vijf jaren geen vakbonden mogen komen. Elders gelden militaire voorwaarden, zodat de ondernemingen op het plaatselijke leger kunnen rekenen bij mogelijke sociale onrust.

Hoofdstuk 2 [\[Archief MS\]](#)

Klassenstrijd, vakbonden en revolutionaire partij

'Ik zeg, het kapitalisme is veroordeeld, het kan geen oplossing bieden. We moeten vechten om het weg te krijgen want vanzelf zal het niet weg gaan. Als arbeider moet je weten aan welke kant je staat. Dikwijls krijg je dan te horen: "Ja, maar, je moet de andere kant ook eens bekijken." Ik kan daar niet vaak genoeg op antwoorden: "Er is geen andere kant." Dat moet onvoorwaardelijk zijn: hier is mijn kant, voor die kant vechten wij.'

Jan Cap, voormalig hoofddelegee van de scheepswerven Boel

Wie maakt de geschiedenis? Hoe aan organisatie doen bij steeds snellere seconden, steeds grotere tonnenmaten en steeds flexibelere arbeidskrachten? Welke taak heeft de vakbeweging hier? En welk perspectief kan een revolutionaire partij bieden? Dat zijn de vragen die ons bezighouden in dit tweede hoofdstuk.

1. Leidende klasse of lijdende klasse? Wie maakt de geschiedenis?

Nadine Rosa-Rosso is van oordeel dat het haast niet meer menselijk is – het is alleen nog weggelegd voor helden – de arbeidersklasse in de bedrijven te organiseren. In haar bijdrage aan het tijdschrift *Contradictions* noteert zij: 'We zijn het er allemaal over eens dat de arbeider een totale mens is, een volledige burger. Momenteel vertoont de arbeiderswereld de neiging aan kracht in te boeten door het materiële feit van de verdwijning van ondernemingen, zelfs van hele industriële sectoren, en door dit andere materiële feit dat de arbeidsvoorwaarden in de bedrijven dermate zijn verslechterd dat de opbouw van die kracht bijna heldenwerk is.'¹ Dat beweert zij ook elders: 'Het bedrijf verandert meer en meer in een hel waar zelfs het denken onmogelijk gemaakt wordt, waar de arbeid onverbiddelijk afstompt, en de arbeider moreel en fysiek uitgeput wordt.'²

De arbeidersklasse dan maar organiseren 'buiten de hel van de fabriek', buiten de productiesfeer?

Marx heeft in *Het Kapitaal* de wetten uiteengezet die onvermijdelijk naar de onmenselijkheid leiden. Zo schrijft hij over de verlenging van de werkdag: 'In zijn

teugelloze, blinde drift, zijn weerwolfhonger naar meerarbeid, rent het kapitaal niet alleen de zedelijke, maar ook de zuiver fysieke maximale grenzen van de werkdag voorbij. Het kapitaal eigent zich de tijd toe voor de groei, de ontwikkeling en de gezonde instandhouding van het lichaam. Het kapitaal rooft de tijd die nodig is voor het inademen van frisse lucht en zonneschijn. Het kapitaal knabbelt aan de maaltijd..., aan de gezonde slaap... Het kapitaal vraagt niet naar de levensduur van de arbeidskracht. Het kapitaal is uitsluitend en alleen geïnteresseerd in het maximum aan arbeidskracht dat in één werkdag vlottend kan worden gemaakt.³

Volgens Rosa-Rosso zouden de arbeidsomstandigheden vandaag zo hels zijn dat de arbeiders niet langer op de werkvloer te organiseren zijn. Hoe moest de jonge arbeidersbeweging het dan midden negentiende eeuw doen? Waren de beginnende industrieën ook geen '*lieux infernal*' (helse omstandigheden)? Stompte het werk toen niet 'moreel en fysiek' af? Waren de werkomstandigheden toen beter? Marx heeft maar één antwoord op de 'weerwolfhonger' van het kapitaal. En dat antwoord luidt niet 'de exodus' en evenmin 'het vertrek' uit de bedrijven, maar wel de strijd van klasse tegen klasse. Hij schrijft: 'De geschiedenis van de werkdag (...) bewijst op overtuigende wijze dat de afzonderlijke arbeider (...) weerloos het onderspit delft. Daardoor is het tot stand brengen van een normale werkdag het resultaat van een langdurige, min of meer verborgen burgeroorlog tussen de klasse van kapitalisten en de arbeidersklasse.'⁴

Ook de geschiedenis van het Belgische 'werkvolk' laat deze 'langdurige, min of meer verborgen burgeroorlog' zien. Het heeft een halve eeuw geduurd (1830 – 1880) vooraleer de arbeidersbeweging zich in de grote bedrijven wist te organiseren. De eerste organisatorische doorbraken op de werkvloer van de grote industrie kwamen pas na talloze inspanningen via mutualiteiten, weerstandskassen en coöperatieven. Historicus Leo Michiels schrijft in zijn indrukwekkende *Geschiedenis van de Europese Arbeidersbeweging*: 'Als algemene regel gold dat in de 19^e eeuw in de zeer grote bedrijven de syndicale inplanting moeilijker was dan in de kleinere en middelgrote ondernemingen. In de zeer grote fabrieken was de macht van de patroon te verpletterend. Het initiatief tot vereniging ging uit van enkele pioniers, enkele individuen of een klein groepeke. Nog voor zij de kans kregen iets in mekaar te organiseren, werden ze meestal door broodroof en gerechterlijke vervolgingen verlamd.'⁵

Rond de vorige eeuwwisseling kreeg August De Winne, journalist bij *Le Peuple*, een brief van de arbeiders uit Zele: 'Wanneer wij een gehele week werken, verdienen wij een twaalfstal franken. Maar wij moeten ze aanvaarden in winkelwaren en aldus zijn onze twaalf franken er nog geen tien waard. Want in deze winkel betalen wij 50 centiemen meer per zak kolen en 10 centiemen meer per brood dan in andere winkels. Wij lijden honger en zouden graag onze arbeid in geld betaald zien. Dat is echter hier niet het gebruik. In plaats daarvan krijgen we brood en boter. Het is voor ons onmogelijk om naar Dendermonde te komen om ons lot daar te komen aanklagen, omdat wij aan het werk moeten blijven. Men zuigt het bloed uit van de werkman van Zele. Wij hebben teveel om te sterven en niet genoeg om te leven. Gaat de fabrieken zien! Wij durven niet ondertekenen.'⁶

Aan de haven is het niet beter. 'Ik heb al heel mijn leven havens bezocht maar nergens heb ik de vrouwenarbeid zo zien exploiteren als in Antwerpen', schrijft een bezoeker aan de haven in 1905. In *De Antwerpse Dokwerker* schetst Karel van Isacker het leven aan de dok: 'De arbeiders die tot laat in de nacht werken, moeten vaak de nacht op straat doorbrengen omdat er geen trams meer rijden. Dat is nog

het zwaarste. Met natte of vuile kleren de nacht op straat. Er zijn geen goede verzorgingsposten. Bij ongevallen zijn de dokwerkers aan hun lot overgelaten. Elke dag is er een zwaar ongeval. De gekwetste arbeider wordt door zijn kameraden zo goed en zo kwaad als het kan op een berrie gelegd en naar het gasthuis gebracht. Kinderarbeid is alomtegenwoordig. De lonen worden per dag uitbetaald, vaak in cafés. Er wordt ook aangeworven in cafés. Er is een periode geweest dat de lonen in jenever werden uitbetaald.⁷

Rond 1886 beschrijft dokter Narcisse Lebon de situatie in de Borinage: 'In de Borinage treedt er debiliteit op onder de werkers door het permanent ontberen van gezond voedsel, uitputtend werk en het gebogen werk van kleine kinderen van vijf uur 's morgens tot 8 à 10 uur 's avonds. Men herkent deze arbeiders dadelijk aan hun doodsbleke kleur en hun uitgemergeld voorkomen. Veel te klein voor hun leeftijd, zeker tot hun achttien jaar, en met een vervormd lichaam volgens de kromming die hun wervelkolom aanneemt bij de arbeid.' De patroons van de mijnen die normaal van vader op zoon en dochter aanwerven, moeten in andere streken rekruteren want de jonge mijnwerkers zijn fysiek zo gedegeneerd dat zij geen gezonde kinderen meer op de wereld kunnen zetten. Als een Borain uit de mijn komt, is het alsof hij uit zijn graftombe klautert. In de glasnijverheid is het niet beter.⁸

Toch organiseerden de textielarbeiders uit Zele, de dokwerkers uit Antwerpen en de mijnwerkers uit de Borinage zich. En dat was geen kattenpis. In België was het verboden met een rode vlag op straat te komen, verboden 1 mei te vieren, er was een verbod van 'samenspanningen' (van vakbonden). De napoleontische wet *Le Chapelier* uit 1791, die tot in 1867 ook in België in voege bleef, bestrafte '*coalities tussen arbeiders met als doel hun loon te verhogen*' (artikel 415). En tot slot was er het gehate werkmansboekje, waarin de patroon eenzijdig een beoordeling kon schrijven over 'weerbarstige' arbeiders. Tussen 1830 en 1867 werden niet minder dan 1.500 arbeiders in de gevangenis geworpen wegens stakingen.⁹

Zijn dit geen 'helsere omstandigheden' dan vandaag in België? Men kon alles verliezen: loon, eten, gezondheid, het leven zelf. Toch was er collectief verzet. Aanvankelijk bestond dat uit voedselrellen, collectieve bezettingen van onteigende gronden, het stukslaan van machines, het platbranden van patronale kastelen en plunderingen. Maar vrij snel volgden petitieën, petitiemarsen, meetings, demonstraties en stakingen. België was een van de eerste landen ter wereld waar de arbeiders tot een algemene staking overgingen.¹⁰

Friedrich Engels schilderde in *De toestand van de arbeidersklasse in Engeland* dezelfde taferelen in het jonge industriële Engeland. In 1845 waren Engeland en België de twee meest geïndustrialiseerde naties ter wereld. Engels beschrijft dezelfde ellende die hier door August De Winne en anderen worden opgetekend, met dat verschil dat Engels naast de ellende ook de potentiële revolutionaire kracht toont. De Duitse communist Franz Mehring^[1] getuigt daarover: 'Engels schilderde de Engelse arbeidersklasse in haar afgrijselijke, maar voor de heerschappij van de burgerij typische werkelijkheid... Zijn eigenlijke zwaartepunt lag niet in de schildering van de proletarische ellende. Daarin had Engels menig voorloper gehad... Ook het diepe en waarachtige medelijden met de offers van de arbeiders gaf het geschrift niet zijn bijzondere kleur. Het bewonderenswaardige ervan, en tegelijk historisch het meest betekende, was de scherpte waarmee de vierentwintigjarige schrijver de geest van de kapitalistische productiewijze begreep. Maar ook het verval van de burgerij begreep. Dat hij niet alleen de ellende, maar ook de redding van het proletariaat wist te verklaren.'¹¹

Marx en Engels hebben dat inzicht ook in praktijk gebracht. Zij hebben hun leven lang meegewerkt aan de opbouw en de politisering van de trade-unions en aan de vorming van een klassenbewuste voorhoedepartij aan het hoofd van de arbeidersbeweging.

Dat is ook de houding van de communistische beweging gebleven. Toen België gebukt ging onder de nazilaars, toen de arbeidsomstandigheden en lonen uitzichtloos werden, toen een groot deel van de hoogste vakbondstop verdwenen was (dit wil zeggen vluchtte naar Londen of collaboreerde met de nazi's), toen de Gestapo delegees arresteerde, heeft Julien Lahaut^[2] nooit gezegd: 'Het bedrijf wordt meer en meer een hel waar zelfs het denken onmogelijk gemaakt wordt...'. Integendeel, hij heeft een van de succesvolste illegale stakingen in bezet West-Europa geleid. Op 10 mei 1941 staakten van Luik tot in Noord-Frankrijk 100.000 staalarbeiders. Na veertien dagen moesten de staalpatroons en de Duitse bezetter inbinden, en werden alle stakerseisen ingewilligd.

Niemand zal ontkennen dat de arbeidsomstandigheden het laatste decennium verslechterd zijn. Zolang het socialisme in Oost-Europa bestond – met sociale zekerheid, gratis gezondheidszorg, gratis onderwijs, een culturele infrastructuur, openbaar vervoer, volledige tewerkstelling enz. – moest het kapitalisme in het Westen toegevingen doen aan de arbeidersbeweging. Sinds de *fluwelen contrarevolutie* het socialisme onderuithaalde, gaat het kapitaal opnieuw drierter te werk. Fabrieken worden verder omgebouwd tot kazernes. In de plaats van de stoflong komt nu de stress. Vaste jobs worden vervangen door interimarbeid en deeltijds werk, goedbetaalde banen door hamburgerposten. Het aandeel van de lonen in de globale rijkdom daalt. En oude of nieuwe antistakingswetten en dwangsommen worden weer bovengehaald of in het leven geroepen. Zelfs de socialistenwetten van de ijzeren Bismarck^[3] in het Duitsland van 1879 worden vandaag in Letland, in Polen en in Slowakije weer toegepast.^[4]

Maar ook zal niemand ontkennen dat het proletariaat in het verweer komt tegen de golf van liberalisering en sociale afbraak. En dat verzet kent vele schakeringen. Van het behoud van de douchetijd tijdens de werkuren in de stoffige non-ferrofabrieken van Umicore Hoboken tot het behoud van de schafttijd. Kleine overwinningen op de werkvloer zelf. Kleine overwinningen van arbeiders, bedienden en hun vakbonden. En van de communisten die niet buiten de fabrieken treden, maar het verzet binnenin weten vast te grijpen. Het aantal bedrijfsacties neemt sinds de jaren 1990 opnieuw toe. Acties op de werkvloer, georganiseerd door tienduizenden vakbondsafgevaardigden, mensen van vlees en bloed. Zij hebben de bedrijven niet verlaten.

Marx verweet de *utopische socialisten* dat ze alleen de ellende zagen: 'Zij zien in de ellende slechts de ellende, zonder de revolutionaire kant ervan te bespeuren die de oude maatschappij overhoop werpt.'¹² Hadden Marx en Engels alleen maar gezocht bij al die ellende, dan was noch de Eerste Internationale, noch de geleidelijke bewustmaking van de noodzaak van vakbonden een feit. Hadden de Koreaanse, de Colombiaanse, de Zuid-Afrikaanse arbeiders het hoofd gebogen voor de ellende en de repressie, dan waren de recente strijdbewegingen daar voor vakbondsrechten, tegen privatiseringen en tegen het Internationaal Monetair Fonds onmogelijk geweest.

2. Exodus? Desertie? De werkvloer verlaten?

'De macht van de arbeidersklasse is niet gelegen in de representatieve instituties, maar in het antagonisme en de autonomie van de arbeiders zelf.' Dat schrijven Negri en Hardt over de Amerikaanse arbeidersklasse in de jaren 1960 en 1970. 'Bovendien lagen de creativiteit en *strijdbaarheid van het proletariaat* ook, en misschien nog wel meer, bij de werkende bevolkingsgroepen *buiten de fabrieken*. Zelfs (en vooral) *diegenen die actief werk weigerden*, vormden een ernstige bedreiging en een *creatief alternatief*.'¹³

In de periode 1960-70 stak er scheppingskracht in 'de weigering van het disciplinaire stelsel', zo menen beide auteurs. 'Het vooruitzicht op een baan die regelmatig en vast werk garandeert voor acht uur per dag, vijftig weken per jaar en een heel leven lang, het vooruitzicht het genormaliseerde regime van de maatschappelijke fabriek te betreden, wat voor veel van hun ouders een droom was geweest, leek nu een soort dood. *De massale afwijzing van het disciplinaire regime*, die verscheidene vormen aannam, was niet alleen een negatieve uitdrukking, maar ook een *moment van schepping*...'¹⁴

Uit deze periode putten Negri en Hardt naar eigen zeggen inspiratie om ook voor vandaag 'nieuwe vormen van klassenstrijd' voor te stellen: '*desertie en exodus zijn krachtige vormen van klassenstrijd*, binnen en tegen imperiale postmoderniteit.'¹⁵ En het auteursduo verduidelijkt: 'Terwijl in het disciplinaire tijdperk *sabotage* de fundamentele notie van verzet was, zou dit in het tijdperk van imperiale controle *desertie* kunnen zijn... Veldslagen tegen het Empire zouden kunnen gewonnen worden door terugtrekking en uitwijking.'¹⁶

Terugtrekking en uitwijking vormen inderdaad een belangrijk onderdeel van de leer van de tactiek, net zoals omsingeling en aanval. Toch moeten we Negri en Hardt eraan herinneren dat met terugtrekking en uitwijking alleen geen veldslag kan gewonnen worden. Maar achter de oproep zich terug te trekken en uit te wijken voor de discipline van de arbeid gaat meer schuil. Voor sommige intellectuelen is de fabriek een helse machine, maar voor de arbeiders is ze naast de plaats waar ze hun brood verdienen, ook de plaats waar ze met fierheid hun vak uitoefenen en de plaats bij uitstek voor de strijd. De fabriek organiseert, de fabriek verenigt de arbeiders in de directe oog-in-oog-confrontatie met de patroons. De fabriek, die de gigantische winsten oplevert waarmee de kapitalisten zich verrijken, is ook hun achillespees. Tegenover de exodus, de vlucht, de 'terugtrekking uit het disciplinaire regime' staat de visie van Lenin die niets aan actualiteit heeft ingeboet: 'Juist de fabriek, die zovelen een schrikbeeld toeschijnt, is de hoogste vorm van kapitalistische samenwerking, die de arbeidersklasse verenigde en disciplineerde, haar leerde zich te organiseren, en haar aan de spits van alle overige lagen van de werkende en uitgebuite bevolking stelde. Juist het marxisme als ideologie van de door het kapitalisme geschoolde arbeidersklasse leerde en leert de weifelende intellectuelen het verschil tussen de uitbuitende kant van de fabriek (de discipline die op de angst voor de honger berust) en haar organiserende kant (de discipline die berust op de gemeenschappelijke, door de voorwaarden van de technisch hoog ontwikkelde productie verenigde arbeid). Discipline en organisatie, twee zaken die de burgerlijke intellectueel zo moeilijk begrijpt, maakt de arbeidersklasse zich bijzonder gemakkelijk eigen dankzij de 'school', die zij in de fabriek doorloopt. De dodelijke angst voor deze school, het volledige onbegrip voor haar organiserende betekenis, zijn juist karakteristiek voor de denkwijzen die de kleinburgerlijke bestaansvoorwaarden weerspiegelen en dat soort anarchisme opleveren dat de Duitsers 'edelanarchismus'

noemen, het anarchisme van de 'weledelgeboren' heren, het heren-anarchisme zou ik zeggen.¹⁷

Nadine Rosa-Rosso spreekt niet over 'creativiteit' en 'momenten van schepping', maar over 'frisse lucht' en 'zuurstof'. Zij pleit niet voor desertie en exodus, zoals Negri en Hardt dat doen. Toch is ook zij van oordeel dat de 'frisse lucht' en de 'zuurstof' buiten de fabriek moeten gezocht worden: 'De arbeidersklasse heeft behoefte aan *zuurstof, aan frisse lucht; zij moet niet wachten tot het uit de door het imperialisme vervuilde lucht valt, ze moet zelf op zoek gaan.*'¹⁸ Ze geeft als advies: 'De wereld van de arbeid... *moet resoluut buiten de fabriek, de onderneming, de sector treden...* en zich met optimisme en vertrouwen richten tot alle sociale klassen en lagen die ook het slachtoffer zijn van de ondraaglijke dictatuur van de grote monopolies.'¹⁹ En er mag daarbij geen tijd verloren gaan, maant ze aan, want '*het is een wedloop tegen de tijd* met al die vormen van fascisme die de maatschappij vergiftigen. We moeten beide handen uitsteken naar elke persoon, elke vereniging of groep die zich op een of andere manier verzet tegen de aanhoudende fascisering van onze maatschappij. *De tijd dat we kieskeurig konden zijn, is voorbij.*'²⁰

Met de oproep '*buiten de fabriek, de onderneming, de sector [te] treden*' vergeet Rosa-Rosso dat de beslissende strijd in de maatschappij draait om de vraag welke klasse de productiemiddelen bezit, welke klasse beslist over de manier van produceren en over de bestemming van de productie. Zich onttrekken aan de fabriek is zich onttrekken aan deze strijd.

De herzieners van het marxisme bepleiten al anderhalve eeuw lang het verlaten van de werkvloer. Andere sociale groepen zouden de scheppingskracht en de creativiteit van de verandering belichamen of frisse lucht moeten aanbrengen of de sociale revolutie moeten leiden. En telkens opnieuw luidde het dat 'de tijden veranderd zijn'. Eerst had de doorbraak van de burgerlijke democratie binnen de nationale staten 'alles gewijzigd', vervolgens had de opkomst van de monopolies 'alles anders gemaakt', nadien hadden de afgedwongen rechten van de sociale zekerheid in de welvaartsmaatschappij de situatie diepgaand gewijzigd, en vandaag zouden de recente productiewijzigingen niets nog bij het oude hebben gelaten. Steeds opnieuw heette het dat de 'strijdbaarheid buiten de fabrieksmuren te vinden is', de 'zuurstof elders in te ademen valt', en dat 'de arbeiders egoïstisch geworden zijn', dat 'de Europese arbeidersklasse haar afspraak met de geschiedenis heeft gemist', en dat 'andere groepen nu de voorhoederol moeten spelen'. De armen, de uitgestotenen, de werkweigeraars, de migranten, de ecologisten, de groenen, de vredesactivisten, de vrouwen, de wetenschappers, de informatici... allemaal zijn ze in de loop van de vorige eeuw elk op hun beurt uitgeroepen tot dé sociale groep die de revolutie zou leiden. Wat deze theorieën gemeenschappelijk hebben, is dat ze alle aan de sociale en economische wetten van de geschiedenis voorbijgaan, dat ze het vraagstuk van de productie en de controle over de productie uit de weg gaan.

De strijd tussen arbeid en kapitaal is de kern van elke actuele verandering. Wat dat betreft kan aan de analyse van Lenin geen afbreuk worden gedaan: 'In gelijk welk kapitalistisch land *is de kracht van de arbeidersklasse onvergelijkbaar superieur aan het percentage* van de arbeidersklasse in heel de bevolking. Dat omdat de arbeidersklasse het economisch centrum en de ruggengraat van heel het kapitalistische economische systeem domineert, en omdat het proletariaat zowel op economisch als op politiek vlak de werkelijke belangen van de immense meerderheid van werkers in een kapitalistisch regime vertaalt. Dat is waarom de arbeidersklasse – *zelfs als ze een minderheid van de bevolking vormt (of wanneer de*

bewuste en werkelijk revolutionaire voorhoede van het proletariaat een minderheid van de bevolking zou uitmaken) – in staat is om de burgerij omver te werpen, en zo naar haar kant verschillende bondgenoten uit de massa half-arbeiders en kleinburgers weet over te halen. Die laatsten zullen zich nooit op voorhand uitspreken voor de overheersing van de arbeidersklasse omdat ze de omstandigheden en de doelstelling van die overheersing niet begrijpen. Alleen door de eigen ervaring zullen zij ervan overtuigd worden dat de heerschappij van de arbeidersklasse onvermijdelijk, juist en noodzakelijk is.²¹

Dat de productieve arbeiders zich in het oog van de orkaan bevinden, dat zij op de werkvloer het wezenlijke gevecht tussen arbeid en kapitaal voeren, betekent geenszins dat alleen zij strijden; het betekent allermint dat er geen brede alliantie nodig is tussen de productieve arbeiders, de andere lagen van de arbeidersklasse, de boeren, de geproletariseerde lagen van de intelligentsia, de progressieven en de jongeren die de kant van de uitgebuiten kiezen. Wel integendeel. Juist omdat de productieve arbeiders geschoold, georganiseerd, en gedisciplineerd zijn in de strijd, juist omdat de industriearbeiders het hart van dit productiesysteem vormen, hebben ze als opdracht de andere uitgebuite en onderdrukte lagen vooruit te trekken. Ze stappen op de andere sociale lagen toe niet om er 'op adem te komen', niet om er 'zuurstof te vinden', niet om er 'scheppingskracht' op te doen, maar om aan de kar van heel de sociale strijd te trekken. Zo trokken de staalarbeiders van Forges De Clabecq naar de grote leraren-, scholieren- en studentenbeweging van 1994-1996. Dat voltrok zich ook in Seattle in 1999 toen 50.000 arbeiders, vooral metaalbewerkers, de straat optrokken tegen de neoliberale politiek van de Wereldhandelsorganisatie. Ze doorbraken het politiecordon en verbroederden met de andere *andersglobalisten*. *'Turtles and Teamsters united at last'*, zo klonk het. Andersglobalisten en syndicalisten eindelijk samen, luidt dat vrij vertaald.

En als er op die zaterdag 31 juli 2001 op de Corso d'Italia in Genua geen doden zijn gevallen, heeft dat alles te maken met de 40.000 aanwezige metallo's van de FIOM^[5] en de syndicalisten van de basisvakbonden COBAS en CUB^[6]. De massabetoging van 300.000 mensen tegen de zeven rijkste industrielanden plus Rusland werd toen brutaal aangevallen: langs voor met traangasgeweren, langs de rechterkant vanuit de kazerne van de carabinieri, langs de linkerkant vanuit de politie-zodiacs op zee en langs boven vanuit de Agusta-helikopters. Paniek maakte zich meester van de manifestatie. De morgen nadien zag de Via Corso eruit zoals het Heizelstadion na het voetbal drama: bezaaid met uitgetrapt schoeisel, verscheurde kleren, vlaggen, sjaals, gsm's en brillen. Het is enkel dankzij het optreden van de arbeidersbeweging dat daar doden zijn vermeden. Vastberaden beschermden ze de betoging achter hun tot barrière omgevormde vlaggemasten en achter het enorme spandoek 'Tegen de patroons van de wereld: de macht aan de arbeiders'.

3. *Don't mourn, organize!* De vakbonden

'Momenteel zien we ook dat traditionele vormen van verzet, zoals de institutionele arbeidersorganisaties die zich in de negentiende en twintigste eeuw ontwikkelden, hun macht beginnen te verliezen. Er moet opnieuw *een nieuwe vorm van verzet worden uitgevonden*', aldus Negri en Hardt.²²

Er wachten de arbeidersbeweging en haar vakorganisaties ongetwijfeld nieuwe grote uitdagingen: de organisatie van de deeltijdse, flexibele en preciaire arbeidskracht, de mobilisatie van de interimarbeiders en de arbeiders in de onderaannemingen, het betrekken van het werkloze deel van de arbeidersklasse, enz. En in de mate dat

bepaalde van de topkaders van de vakbeweging, zoals in de leiding van het Europees Vakverbond (EVV), zich met het opzet van de grote Europese monopolies en hun Europese Unie vereenzelvigen (dat wil zeggen 'institutionaliseren'), verliest de vakbeweging inderdaad aan macht. Maar ligt het probleem bij de arbeidersorganisaties zelf, bij het concept van de vakbeweging als organisator van de arbeidersklasse? Of ligt het probleem bij een kleine groep topkaders van de vakorganisaties?

Jan Cap en de andere delegees van de scheepswerven in Boel-Temse waren daar duidelijk over. We moeten het kind niet met het badwater wegwerpen. In plaats van een nieuwe massaorganisatie van de arbeiders op te richten, dient de bestaande vakbeweging zich te herbronnen: 'De dag dat de hele vakbeweging opnieuw beseft dat wij maar één kant hebben, en dat er geen tussenpositie bestaat, die dag zal ook een totale democratie binnen de vakbeweging mogelijk zijn... Dan zullen we terug een echte vakbeweging hebben, met principes, met een leiding, goede structuren en een strijdbare basis... De vakbeweging moet zichzelf terug herkennen, opnieuw trots worden dat men de arbeidersklasse vertegenwoordigt. Wij arbeiders, willen samen dat andere: het socialisme, het échte socialisme. De dag dat de vakbeweging op dat standpunt staat, is de zaak herboren en terug aan zijn oorsprong.'²³

In de organisatie van de arbeidersklasse als klasse zijn zowel de vakbond als de partij onontbeerlijk. De vakbond dient de individuele arbeiders als klasse samen te smelten tegen het kapitaal. Niet alleen voor de economische strijd, ook voor politieke eisen. Marx schreef: 'Het kapitaal is een geconcentreerde maatschappelijke kracht, terwijl de arbeider slechts beschikt over zijn eigen werkkraft... De sociale kracht van de arbeiders berust alleen in hun aantal. Maar de kracht van hun kwantitatieve voorsprong wordt tenietgedaan door hun versnippering. De versnippering van de arbeiders ontstaat en blijft voortbestaan vanwege de *onontkoombare onderlinge concurrentie*. De vakbonden ontstonden oorspronkelijk uit elementaire pogingen van de arbeiders om deze concurrentie weg te nemen of op zijn minst te verslappen... De onmiddellijke rol van de vakbonden bleef daarom beperkt tot pogingen om de voortdurende opmars van het kapitaal te stoppen, kortom, tot problemen van loon en werktijd. Zulk vakbondswerk is niet alleen wettig, maar ook noodzakelijk. Men kan er niet buiten, zolang de huidige productiewijze bestaat...'²⁴ Men kan die noodzaak ook vandaag uit de feiten aflezen. In het Verenigd Koninkrijk liggen de lonen in de bedrijven mét een vakbond, of waarin een CAO meer dan 70 procent van het personeel bestrijkt, gemiddeld 9 procent hoger dan in de bedrijven zonder vakbond of zonder algemene CAO.²⁵ In de Verenigde Staten verdienen de arbeiders die door een vakbond vertegenwoordigd worden (en dus beschermd worden door overeenkomsten) gemiddeld 27 procent meer dan de arbeiders die niet door een vakbond worden vertegenwoordigd.²⁶

Toch volstaat dat werk niet, aldus Marx. 'Aan de andere kant zijn de vakbonden, zonder zich ervan bewust te zijn, *organisatiecentra* geworden voor de arbeidersklasse... Zijn de vakbonden onontbeerlijk voor de partizanenstrijd tussen het kapitaal en de arbeid, dan zijn zij in nog grotere mate belangrijk als *georganiseerde kracht tot vernietiging van het systeem van loonarbeid en de macht van het kapitaal zelf*.'²⁷ Tot dat besluit was ook de Eerste Internationale gekomen. Op het Congres van Genève (1866) werden de stellingen van Proudhon^[7] verslagen. De Proudhonisten verwierpen elke politieke activiteit van de arbeidersbeweging, en verzetten zich tegen het stakingswapen. Ze wezen ook elke tussenkomst van de staat in de verhouding tussen arbeid en kapitaal af. De aanhangers van Proudhon

wilden het kapitalistisch circuit 'overbodig' maken door de uitbouw van regionale coöperatieven (het mutualisme). Niet de coöperatieven zijn de hefboom voor de afschaffing van het kapitalisme, maar wel de vakbeweging, antwoordde de meerderheid van de Eerste Internationale. En zo heeft de vakbeweging ook een politiek-maatschappelijke opdracht.

De vakbeweging is de massaorganisatie van de arbeidersklasse en daarom is ze onontbeerlijk voor de bevrijding van die klasse. Het gaat daarbij niet alleen over het cijfer van de syndicalisatiegraad. Het betreft in de eerste plaats de mate waarin de vakbeweging de gehele arbeidersklasse kan omkaderen. Om de kracht en de invloed van de vakbeweging af te meten zijn in de huidige situatie de cijfers over de collectieve arbeidsovereenkomsten even belangrijk. Zo is in Frankrijk maar 9 procent van de loontrekkenden gesyndiceerd, maar de Franse vakorganisaties vertegenwoordigen tijdens de collectieve arbeidsonderhandelingen wel 95 procent van de loontrekkenden (zie Tabel 5).

Slechts in vier Europese landen is de meerderheid van de actieve bevolking daadwerkelijk gesyndiceerd. Met name in Denemarken, Zweden, Finland en België (zie Tabel 5). Loonarbeiders syndiceren blijft een vitaal strijdpunt voor de vakbeweging. In het Verenigd Koninkrijk voerde Thatcher antivakbondsmaatregelen door die vandaag door *New Labour* van Tony Blair worden gehandhaafd. Bij stakingen moet vooraf een lijst worden doorgegeven van alle deelnemers. De sociale uitkeringen aan de gezinnen van de stakers zijn verminderd. Solidariteitsstakingen zijn compleet verboden. Zowel acties om andere stakingen te ondersteunen (ook al gaat het om zusterbedrijven) als solidariteitsstakingen met een bedrijf dat gesloten wordt, zijn illegaal. En tot slot zijn de sociale uitkeringen aan de gezinnen van 'onwettige' stakers stilgelegd. Ten gevolge van deze wetten daalde het aantal werkers dat beschermd werd door een door de vakbond onderhandelde CAO van 83 procent in 1970 naar 48 procent in 1995 en 36 procent vandaag.²⁸

In de Verenigde Staten moet de vakbeweging optornen tegen een complexe antivakbondswetgeving en tegen professionele, door het patronaat ingehuurd *Union-Busters*. Er werken zo'n 1.100.000 mensen bij de supermarktketen Wal-Mart-Stores. Zij werken voor de familie -Walton, die met haar 100 miljard dollar de rijkste familie van de VS is. Bij Wal-Mart is de *union-busting* het grootst. Zo ook bij McDonald's waar 418.000 mensen werken. Toch verwerpt de Amerikaanse vakbeweging het pessimisme en defaitisme. Haar motto is het oude strijdlid van Joe Hill^[8]: '*Don't mourn, Organize!*'... vrij vertaald: 'Stop met klagen, trek aan de wagen!'

Tabel 5. Vakbondsleden (in duizendtallen, 2003), syndicalisatiegraad en CAO-bestrijking (2002) en niveau van loonoverleg (2002)

	Vakbonds- leden	Syndicalisatiegraad	CAO- bestrijking	Intersectorie loonoverleg	Sectorieel loonoverleg	Loonoverleg op bedrijfsvlak
België	3 061	69 %	90 %	XXX	X	X
Denemarken	2 154	88 %	90 %	XX	XX	X
Duitsland	8 894	30 %	67 %		XXX	X
Finland	2 122	71 %	90 %	XXX	X	X
Frankrijk	-	9 %	95 %		XX	XX
Griekenland	639	33 %	-	X	XXX	X

Italië	11 266	35 %	90 %		XXX	X
Nederland	1 941	25 %	88 %	X	XXX	X
Verenigd Koninkrijk	7 751	29 %	36 %		X	XXX
Zweden	3 446	79 %	90 %		XXX	X
Europese Unie (15)	-	30 %	72 %	-	-	-
Japan	-	20 %	20 %			XXX
Verenigde Staten	-	13 %	15 %		X	XXX

Syndicalisatiegraad: percentage van de actieve bevolking dat lid is van een vakbond. [2002]

CAO-bestrijk: deel van de actieve bevolking dat beschermd wordt door collectieve arbeidsovereenkomsten. [2002]

Niveau van loonoverleg: intersectorieel, sectorieel en op bedrijfsvlak, waarbij X staat voor aanwezig niveau, XX staat voor belangrijk niveau, en XXX staat voor dominant niveau. [2003]

Bron: EIRO, *Industrial relations in the EU, Japan and USA 2002*. En EIRO, *Trade Union Membership 1993-2003*.

In de Europese landen heeft de vakbeweging er bijna een eeuw over gedaan om zich als kracht te organiseren. Het was een proces van vallen en steeds weer opstaan. In de ambachtelijke industrie (typografen, hoedenmakers, boekbinders, bouwvakkers) – met haar moeilijk vervangbare specialisten en haar traditie van gildenorganisatie – liep het makkelijker dan in de grote industrie waar broodroof en gevangenis het lot werden van zovele syndicale militanten. Vakbonden groeiden er uit hulpkassen (mutualiteiten) die gaandeweg tot weerstandskassen werden omgebouwd. Ze overstegen zelden de fabriek of de plaats waar ze ontstonden. Jaren duurde het voor ze als sectorbonden (textiel, mijnen, glas, metaal) aaneengesmeed werden om nog veel later overkoepelende, intersectoriële, vakbewegingen te worden^[9]. In de meeste landen was de vakbeweging in de tweede helft van de negentiende eeuw ‘de hoogste vorm van klassenvereniging van het proletariaat’. Toen onder impuls van Marx en Engels klassenbewuste arbeiderspartijen werden opgericht, ontstond een nieuwe relatie. De vakbeweging was niet langer ‘de hoogste organisatievorm’. Dat was de arbeiderspartij. Deze partij omvat niet de hele klasse, maar wel het klassenbewuste deel. De vakbond dient ernaar te streven een zo groot mogelijk deel van de arbeidersklasse te organiseren.

Over het proces van de oprichting van arbeiderspartijen schreef Lenin: ‘Toen de hoogste vorm van klassenvereniging van de proletariërs, de revolutionaire partij van het proletariaat, vorm begon aan te nemen, begonnen de vakverenigingen onvermijdelijk bepaalde reactionaire kenmerken te vertonen, een zekere gildeachtige beperktheid, een zekere neiging tot politieke onverschilligheid, een zekere stagnatie, enzovoort. Maar de ontwikkeling van het proletariaat heeft nergens ter wereld een ander verloop gehad dan via de vakverenigingen, dan via hun samenwerking met de partij van de arbeidersklasse, en ze kon ook geen ander verloop hebben.’²⁹

Het terugplooiën op de eigen sector, de neiging geen ‘politieke standpunten’ in te nemen, zijn vandaag nog schering en inslag in de vakbeweging. Het is aan de partij, aan de communisten om de vakbond op de gehele klasse te richten en ze ook tot politieke eisen te brengen. Lenin gaat verder: ‘Deze “reactionaire trekken” vrezten,

trachten ze te omzeilen, er overheen springen, is de grootst mogelijke domheid want het betekent terug te schrikken voor de rol van de proletarische voorhoede...³⁰

Jan Cap zei daarover: 'Ik zou durven stellen dat verscheidene vakbondsleiders terug naar school moeten, dringend. Ze moeten een omscholing krijgen om die opvattingen over mens en maatschappij opnieuw aan te leren. Ze moeten er vanaf om steeds binnen dat kapitalistische systeem te denken. Om binnen de grenzen ervan te blijven denken.'³¹

In augustus 2002 keurde de partijleiding van de PVDA volgend standpunt goed: 'Gezien de pro-imperialistische oriëntatie van het merendeel van de hoge vakbondsverantwoordelijken, gezien hun koppige verdediging van de Europese imperialistische eenmaking als een dam tegen de Amerikaanse overheersing, moeten we ons voorbereiden op de oprichting van anti-imperialistische syndicale organisaties die breken met de chauvinistische organisaties.'³² Daarmee kopieerden we de fout die bepaalde linkse communisten in Duitsland tachtig jaar eerder maakten: omwille van de lijn van enkele van de allerhoogste vakbondsverantwoordelijken de conclusie trekken een nieuwe, zuivere, anti-imperialistische vakbond op te bouwen. Lenin maakte brandhout van dat standpunt: 'De strijd tegen de "arbeidersaristocratie" voeren wij in naam van de arbeidersmassa's en om ze voor ons te winnen; de strijd tegen de opportunistische en sociaal-chauvinistische leiders voeren wij om de arbeidersklasse voor ons te winnen. Deze hoogst elementaire en zeer voor de hand liggende waarheid vergeten, zou een domheid zijn. En juist deze domheid begaan de "linkse" Duitse communisten, die uit het feit dat de topleidingen van de vakbonden reactionair en contrarevolutionair zijn, de conclusie trekken dat men... uit de vakverenigingen moet stappen!, het werk in de vakverenigingen moet weigeren! en nieuwe, kunstmatige vormen van arbeidersorganisaties moet scheppen! Dat is zulk een onvergeeflijke domheid dat ze gelijkstaat aan de grootste dienst die communisten de bourgeoisie kunnen bewijzen.'³³

En Lenin gaat verder: 'Als men de "massa" wil helpen en de sympathie, de genegenheid, de ondersteuning van de "massa" wil verwerven, mag men geen moeilijkheden vrezen, mag men niet bang zijn voor chicanes, voetangels, beledigingen en vervolgingen van de kant van de "leiders" (die als opportunisten en sociaal-chauvinisten in de meeste gevallen of indirect met de burgerij en de politie in verbinding staan), en moet men beslist daar werken, waar de massa's zijn. Men moet elk offer kunnen brengen en de grootste hinderpalen kunnen overwinnen om systematisch, hardnekkig, volhardend, geduldig propaganda te bedrijven juist in die instellingen, verenigingen en bonden – al zijn het ook de reactionaire – waar zich proletarische of halfproletarische massa's bevinden.'³⁴

4. Maquiladores en klassenstrijd

'De echte inzet van de regeringsplannen is ouderen en jongeren te laten vechten voor dezelfde job om zo de lonen te drukken. Ze vergelijken ons altijd met Amerika. Wij zouden minder uren per jaar werken. Maar de lonen ginds zijn zo laag dat de mensen meer uren moeten kloppen of twee jobs moeten doen. Dat weet ik omdat ik meewerk aan een discussieforum over countrymuziek op het internet. Onlangs hadden we het over een cd. Een Amerikaanse lerares kwam tussen om te zeggen dat ze die deze maand niet kon betalen', vertelt een automobielarbeider naar aanleiding van de stakingen tegen het Generatiepact (2005).

Journaliste Barbara Ehrenreich dompelde zich weken lang onder in het leger van de slechtbetaalde arbeid, de *working poor*. Ze werkte als serveerster, kamermeisje, schoonmaakster, bejaardenhulp en verkoopster. Wie haar getuigenis *De achterkant van de Amerikaanse droom*³⁵ leest, staat versteld van de lonen, de arbeidsomstandigheden, de repressie tegen de vakbond in de VS. Tussen de lijnen lees je ook het verhaal van de verbondenheid tussen de arbeiders, van de vrijgevigheid en de hulp, van de klassensolidariteit. En bovenal, hoewel nergens uitdrukkelijk geformuleerd, klinkt doorheen het boek de roep om organisatie, om vakbondsvertegenwoordiging en om strijd.

Negri en Hardt zouden best Ehrenreich eens lezen. Dan zouden zij volgende uitspraak misschien inslikken: 'Tegenover de algemene mening dat het Amerikaanse proletariaat, vergeleken met dat in Europa en elders, zwak is vanwege een geringe vertegenwoordiging in partij en vakbond, moeten we misschien de opvatting plaatsen dat het juist om deze redenen krachtig is. De macht van de arbeidersklasse is niet gelegen in de representatieve instituties, maar in het antagonisme en de autonomie van de arbeiders zelf.'³⁶ De 'autonomie' van de textielarbeidster, de schoonmaakster, de serveerster bestaat erin uitgebuit te worden zonder enige sociale bescherming. Het 'antagonisme' van de *working poor* ligt in het feit dat ze elk individueel tegenover het kapitaal staan, in plaats van georganiseerd als klasse. Eén op vier werkende Amerikanen moet rondkomen met een loon onder de armoedegrens. Waarbij nog mag worden opgemerkt dat de 'officiële' armoedegrens erg laag ligt.³⁷ De één procent allerrijkste gezinnen in de Verenigde Staten, een miljoen gezinnen (1.112.780 huishoudens) wier inkomen vooral uit kapitaal komt, kreeg tussen 1979 en 2000 een deel van de inkomensgroei dat 6,5 keer groter is dan de veertig procent armste gezinnen, zo'n 44 miljoen gezinnen (44.511.600 huishoudens).³⁸ De 'autonomie' van de niet gesyndiceerde arbeider, het naakte 'antagonisme' om zonder klassenorganisatie het kapitaal te confronteren, is met andere woorden geen macht maar onmacht. Het is geen kracht, maar een zwakte.

In haar boek *No Logo* beschrijft Naomi Klein met veel kleur de situatie van de Mexicaanse maquiladoras, van de Indische sweat-shops en van de deeltijdse, preciaire, onderbetaalde en onbeschermdde arbeid elders.³⁹ Toch klinkt de conclusie uit haar verhaal bitter. In het tijdperk van de TNO's is de 'nieuwe arbeidersklasse' versplinterd, ongeorganiseerd, hulpeloos. Dezelfde ontgoocheling of bittere toon proef je bij Nadine Rosa-Rosso. Tegen de 'pletwals van de multinationals', tegenover 'de nieuwe wereldorde, die als een allesvernietigende orkaan van de overkant van de Atlantische Oceaan is overgewaaid', is haast geen kruut gewassen.⁴⁰ Terwijl het kapitaal als almachtig wordt voorgesteld, beschrijft Nadine Rosa-Rosso de arbeidersbeweging als wegsmeltende sneeuw in de zon, natuurlijkerwijze verzwakt door de industriële mutaties: 'De versnelde deïndustrialisatie van hele regio's in Europa heeft *natuurlijk* een verzwakking van de *arbeidersbeweging* tot gevolg.'⁴¹

Om de verschrikkingen van het kapitalisme louter in de meest verwoestende termen te schetsen, zijn er genoeg verslaggevers, literatoren en schrijvers die tastbaar en voelbaar miserie, ellende en uitbuiting van arbeiders en boeren optekenen. Maar aan de voortrekkers van de klassenstrijd komt de taak toe de beste strijdervaringen te centraliseren. Om ze te veralgemenen. Moedeloosheid, uitgeblustheid en defaitisme verzwakken de arbeidersbeweging. Perspectief, voorhoede-ervaringen en bewustzijn versterken haar.

John Cortez, een magazijnier in de grote UPS-terminal op de luchthaven van Oakland, weet wat flexibiliteit, deeltijds en onderbetaald werk zijn: 'Ik heb een vrouw

en tien kinderen. Het is niet genoeg om de rekeningen te betalen. We werken allebei, en hebben toch nog regeringshulp nodig om te overleven. Het is ondraaglijk geworden.⁴² Bij UPS werkt meer dan de helft deeltijds, voor een gemiddelde van 9 à 11 dollar per uur. De hele *shipping industry* (verzending) met UPS, FedEx en Post Office is gebouwd op zulk tijdelijk en onderbetaald werk. Op 4 augustus 1997 gingen 185.000 arbeiders en arbeidsters van UPS in staking. Die werd geleid door hun vakbond, de Teamsters. 185.000 vooral jonge arbeiders, zwarten, latino's en blanken, legden in alle grote steden, van New York tot Los Angeles, van Seattle tot Houston, één van de grootste TNO's lam. Een commentator schrijft: 'De belangrijkste factor daarentegen die de staking van UPS onderscheidt van vorige stakingen in de laatste 15 jaar en een van de belangrijkste redenen voor het succes ervan was dat het een offensieve en geen defensieve staking was. De vakbond was voorbereid, vocht voor zijn eigen doelstellingen en steunde in de strijd overwegend op de inspanningen van zijn leden. (...) Aan het begin van de staking wist de overweldigende meerderheid van de Teamsters waarvoor ze vocht en had haar eigen voorbereidselen getroffen. Het gevolg was – en deze informatie komt van het bedrijf zelf – dat niet meer dan vier- of vijfduizend van de 185.000 leden het stakingspiket doorbraken.'⁴³

De staking legde 12 miljoen leveringen stil, en dat had gevolgen voor 1,16 miljoen bedrijven in het land. De directie dreigde ermee duizenden stakers te ontslaan en kondigde aan dat ze *vervangers* zou zoeken. De stakerskas kon de stakers slechts 55 dollar per week uitbetalen. Toch hielden de Teamsters voet bij stuk, en na twee weken ging de directie overstag. Magazijnier John Cortez en zijn collega's verkregen 10.000 nieuwe fulltime banen en gemiddeld 40 procent loonsverhoging voor de deeltijdse werkers.

Daarmee bewezen de Teamsters dat collectief en offensief verzet ook vandaag perspectief biedt. De *Financial Times* had het over 'een nieuwe geest van zelfvertrouwen' bij de vakbondsmilitanten, dankzij 'de opmerkelijke overwinning van de Teamsters in de staking tegen UPS'. De beurskrant besloot dat deze 'nieuwe geest' 'nu misschien een ommekeer maakt na een lange periode van achteruitgang'.⁴⁴ De Teamsters weerleggen op levendige wijze de standpunten dat in 'helse arbeidsomstandigheden' haast geen organisatie meer mogelijk is, en dat structurele veranderingen in de industrie automatisch naar een verzwakking van de arbeidersbeweging leiden.

Ja maar, zal men antwoorden, wat dan in regio's zoals Pas de Calais waar de traditionele industriële sectoren verdwenen zijn en heel het industriële landschap werd herschapen in een geheel van kleinere bedrijven met minder beschermde arbeiders? '180.000 jongeren zijn werkloos. Ik ken jongens die al jaren interimmen. Of ze hebben een IBO-contract. Na twee evaluaties krijg je zagezegd een vast contract. Maar wat gebeurt er? De eerste evaluatie is schitterend, en bij de tweede evaluatie blij je plots niet meer te voldoen en sta je aan de deur. De volgende! En opnieuw een premie voor de patroon.' Zo hoor je ook bij ons. Hoe die jongeren organiseren?

Of het nu gaat om IT-bedrijven, farmaceutische ondernemingen, callcentra, onderhoudsfirmas of logistieke ondernemingen, ook daar – hoe moeilijk het ook is, en hoeveel geduld het ook vraagt – moet een nieuwe generatie syndicalisten *pionierswerk* verrichten. Om het bestaan van een vakbond af te dwingen, voor vakbondsrechten en om een klassenbewustzijn te vormen. Zij kunnen zich optrekken aan de ervaring, de slagkracht en de organisatorische kunde van de syndicalisten in

de grote bedrijven. Want al ontstaan er – ook in België – nieuwe regio's met kleine onbeschermde sectoren, toch blijven de grotere concentraties van arbeidskrachten bestaan.

Ook vandaag nog is het leeuwendeel van het industrieproletariaat 'georganiseerd' in bedrijven van meer dan 250 arbeiders. In de Verenigde Staten, Duitsland en België meer dan de helft, in Frankrijk en in het Verenigd Koninkrijk ongeveer de helft, en in Nederland, Japan en Italië ongeveer een derde (zie Tabel 6)^[10].⁴⁵

Tabel 6. Percentage van de terwerkstelling in de industrie, naar de orde van grootte van het bedrijf (1999)

	Heel klein (0-9)	Klein (10-49)	Middelgroot (50-249)	Groot (250+)
België	8,1	19,7	20,4	51,7
Duitsland	7,4	15,1	23,2	54,5
Frankrijk	10,3	20,1	22,3	47,3
Italië	12,8	36,3	23,3	27,7
Nederland	11,3	27,1	28,1	33,1
Verenigd Koninkrijk	9,4	17,9	25,7	47,0
Japan	11,1	28,3	29,8	30,7

Bron: ILO, *World Employment Report 2004-05*.

In onze partij hebben we gedurende een hele periode het werk aan de grote bedrijven verwaarloosd. Dat werd geanalyseerd in de *Verkiezingsbalans Resist.*⁴⁶ De grote sectoren kunnen een baken vormen voor de kleinere bedrijven. Zoals het staalbedrijf Clabecq dat deed voor de hele regio, of zoals Caterpillar die rol vervult in de streek van Charleroi, of Ford Genk in Limburg... Men kan in dit verband inspiratie opdoen in Korea⁴⁷, met name voor wat betreft de relatie tussen de kleine sweatshops en de grote bedrijven van de zogenaamde *Chaebol*^[11]. In de jaren 1980 werkte een derde van de Koreaanse arbeiders in zulke kleine firma's met minder dan 100 loontrekkenden. In de textielbedrijfjes werkte 83 procent vrouwen, tussen 16 en 25 jaar. Vakbonden waren verboden, wie toch syndicaal militeerde werd gearresteerd. En de omstandigheden waren dezelfde als in de sweat-shops vandaag in Bombay en elders die Naomi Klein zo levendig beschrijft. Toen in 1987 een golf van arbeidersverzet het land overspoelde, trokken de grote bedrijven de kleintjes mee. Een Amerikaanse missionaris, die uit Korea werd gezet wegens het organiseren van arbeiders, schrijft: 'In 1987 tekende zich in de opstanden van de arbeiders een duidelijk patroon af: de arbeiders van de kleine en middelgrote bedrijven begonnen zich even snel te organiseren als die van de grote Chaebol. Ze verzamelden moed, verhoogden hun bewustzijn en namen risico's. Daardoor kon een groot deel van hen in zijn eigen onderhoud voorzien door de oprichting van regionale verenigingen voor wederzijdse bescherming.'⁴⁸ De man getuigt verder: 'De arbeiders van de Chaebol organiseerden zich het eerst en kort daarna gebeurde hetzelfde in alle soorten bedrijven. Het enthousiasme oversteeg de grenzen van de industriële arbeiders en verspreidde zich onder de werkers van de dienstensector, de gezondheidszorg en de scholen, de wetenschappelijke onderzoeksinstituten van de staat...'⁴⁹ Paul Buchanan van de Universiteit van Auckland schrijft: 'In de meeste stakingen eisten de werkers in het begin meestal vertegenwoordiging (dit wil zeggen de erkenning van onafhankelijke vakbonden die konden onderhandelen over hun eisen) en burgerrechten (vermindering van de repressie en intrekking van de autoritaire arbeids- en veiligheidswetgeving die de politieke activiteiten van de vakbonden of van andere sociale groepen aan banden legde) en niet zozeer brood

en boter. (...) Eenvoudig gezegd: de erkenning van de vakbonden beïnvloedt de lonen in gunstige zin, dit wil zeggen dat een politieke staking uiteindelijk ook materiële beloningen oplevert.⁵⁰

Uit de staking werd de KAGTU (Korean Alliance of Genuine Trade Unions) geboren. Zij werd in 1995 gereorganiseerd onder de naam Korean Confederation of Trade Unions (KCTU) en hoewel ze sinds 1990 als strijdbare vakbond aanwezig is, werd ze toch pas gelegaliseerd in 1999, na de nieuwe grote stakingen van 1998. Buchanan: 'Dit patroon van politieke agitatie dat de weg plaveide voor vooruitgang op materieel en organisatorisch vlak, deed zich opnieuw voor bij de algemene mobilisatie van december 1997 tot januari 1998, toen Zuid-Korea zo goed als volledig lamgelegd werd door een golf van stakingen. Meer dan drie miljoen werkers protesteerden tegen de anti-vakbondswetgeving die hun zonder parlementaire goedkeuring of voorafgaande aankondiging van Kim Young-sams regering door de strot was geduwd. Nadat andere sociale bewegingen zich bij het protest tegen deze ondemocratische werkwijze aangesloten hadden, gaf de regering toe en trok de wetgeving in. Ook verhoogde ze over heel de lijn de lonen, zowel voor de ambtenaren als voor de werknemers van de privé-sector.'⁵¹

Daarmee krijgt ook Lenins *Brief aan een kameraad* volle actualiteitswaarde. Hij schrijft: 'De voornaamste kracht van de beweging ligt hierin dat de arbeiders van de grote bedrijven zijn georganiseerd, want de grote bedrijven omvatten niet alleen naar aantal maar *nog veel meer naar invloed, ontwikkeling en strijdvaardigheid* het doorslaggevende deel van de arbeidersklasse.'⁵²

5. De voorhoede of de 'cheerleader' van de arbeidersbeweging?

Voor Negri en Hardt zijn klassenstrijd en revolutionaire partij ouderwetse en nutteloze begrippen geworden. In hun boek *Menigte* noteren zij: 'We moeten opmerken dat tegenwoordig een aantal van de traditionele vormen van politiek activisme, klassenstrijd en revolutionaire activiteit *ouderwets en nutteloos is geworden*.'⁵³

Fausto Bertinotti, zowel voorzitter van de Partij van Europees Links als van de Italiaanse Rifondazione Comunista (PRC), verwerpt de klassenstrijd niet. Wel is ook hij van mening dat het model van de revolutionaire partij als hoofdkwartier van de arbeidersklasse, de voorhoedepartij, in de geschiedenisboekjes thuishoort. 'Wij verwierpen begrippen zoals "de leidende rol van de partij" of "de avant-garde"', zo vat Bertinotti het belang van het IVe partijcongres van Rifondazione (februari 2002) samen. En drie jaar later, in maart 2005, herhaalt hij in zijn slotrede op het VIe congres van de PRC: 'In de beweging staan was voor ons een belangrijke keuze, omdat het *een breuk* was met een belangrijk deel van onze cultuur en onze geschiedenis, *een breuk met* het idee van de *voorhoede-partij*, een breuk met het idee van de partij als gids.'⁵⁴

In Brussel verdedigen Nadine Rosa-Rosso en Luk Vervaet een meer genuanceerde variant van die stelling: men kan de voorhoederol van de communisten niet decreteren, het komt eropaan ze waar te maken. We kunnen de communisten en de arbeidersklasse niet zomaar de voorhoederol toedenken. '*Die rol moet gerealiseerd worden in de actie, in de vorming en de ontwikkeling van een eenheidsfront van alle lagen van de bevolking en doorheen de actieve deelname aan alle vormen van verzet*', schrijft Nadine Rosa-Rosso.⁵⁵ En Luk Vervaet voegt er instemmend aan toe: 'Het is nu niet het moment om zichzelf de voorhoederol toe te denken. De communisten moeten samen met de anderen en door de anderen hun plaats aan het

strijdfront innemen en in de praktijk en de discussie bewijzen dat hun maatschappijmodel zowel voor vandaag als voor morgen kan gelden.⁵⁶

In hetzelfde Brussel is ooit de andere visie ontstaan. We schrijven 1848, een ogenblik waarop de *Bund der Kommunisten*^[12] nauwelijks een jaar bestaat en nog een heel klein groepje is, een ogenblik ook waarop in de meeste landen de arbeidersklasse de wieg nog moet ontgroeien. Toch verklaren – ‘autoproclameren’ of ‘decreteren’ heet dat bij sommigen – Marx en Engels complexloos de jonge communistische beweging tot voorhoede: ‘Praktisch zijn de communisten *het meest besliste, steeds vooruitstuwende deel van de arbeiderspartijen* van alle landen. Zij hebben *een stap* voor op de overige massa van het proletariaat: het theoretische inzicht in de voorwaarden, het verloop en de algemene resultaten van de beweging... De theoretische stellingen van de communisten berusten geenszins op ideeën, of principes die door een of andere wereldverbeteraar zijn uitgevonden of ontdekt. Zij zijn alleen maar *de algemene uitdrukking* van de feitelijke verhoudingen van een bestaande klassenstrijd, *van een historische beweging* die zich voor onze ogen afspeelt.’⁵⁸

Daarmee verwoorden Marx en Engels in enkele zinnen de essentie van het begrip voorhoede. Geen geniale invallen van wereldverbeteraars, geen alwetende revolutionairen, maar een inzicht in het historisch materialisme, in de wetten van de klassenstrijd, maken het mogelijk dat een bewust deel van de arbeidersbeweging zich organiseert in een partij om het proces van de sociale revolutie ‘vooruit te stuwen’.

Meer dan 150 jaar vecht de arbeidersklasse, staat ze op, wordt ze teruggeslagen, herorganiseert ze zich en staat ze weer op. Die strijd weerspiegelt zich ook in de discussie over de leidende rol van de arbeiderspartijen. In een eerste fase, de tweede helft van de negentiende eeuw, besteedden Marx en Engels al hun energie aan de oprichting van onafhankelijke arbeiderspartijen. In de tweede fase, de eerste helft van de twintigste eeuw, toen het reformisme in de oorspronkelijke arbeiderspartijen de bovenhand had gehaald, werkte Lenin aan de oprichting van nieuwe revolutionaire partijen. In de derde fase, aan het einde van de twintigste en in het begin van de eenentwintigste eeuw, nu het revisionisme zich heeft meester gemaakt van een aantal revolutionaire partijen, wacht de opdracht de communistische beweging opnieuw aan het hoofd van de strijdbeweging te brengen.

De eerste fase

Toen tienduizenden canuts (zijdewevers) in Lyon na drie dagen van gevechten en 600 doden en gewonden de Nationale Garde versloegen, waren ze meester van de stad. We schrijven november 1831. Maar de arbeiders wisten niet goed wat ze met die veroverde macht moesten aanvangen. Ze hadden gestreden voor ‘het tarief’^[13], verder hadden ze geen programma. Zij handhaafden de orde, plaatsten wachten, patrouilleerden, en lieten het bestaande bestuursapparaat en de bourgeoisautoriteiten intact. Hun revolutie werd in het bloed gesmoord en er werd een nieuwe wet tegen arbeidersorganisaties goedgekeurd.

Na deze nederlaag stapelden de vragen zich op. Hoe verlopen omwentelingen? Wat is hun doel? Wat dient er te gebeuren eens de macht is overgenomen? Hoe moet een nieuwe maatschappij worden opgebouwd? Er moet een hoofdkwartier van de arbeidersklasse komen, dat was voor Marx en Engels de grote les. De vakbeweging alleen volstaat niet. Het is nodig dat de bewuste arbeiders zich in een onafhankelijke partij verenigen om met de inzichten van het wetenschappelijke socialisme^[14] de

klassenstrijd te leiden. Friedrich Engels schreef op het einde van zijn leven: ‘Het proletariaat kan de politieke macht – de enige deur die uitgeeft op de nieuwe maatschappij – maar veroveren door de gewelddadige revolutie. Marx en ikzelf hebben sinds 1847 *steeds* het volgende verdedigd: opdat het proletariaat op de beslissende dag sterk genoeg zou zijn om te overwinnen, is het noodzakelijk dat het *een zelfstandige partij* vormt, los van en tegengesteld aan alle andere, *een klassenpartij*, die zich daar ook van *bewust* is.’⁵⁸

Voor dat inzicht ijveren Marx en Engels binnen de *Eerste Internationale*^[15]. Op haar laatste congres, in september 1872 in Den Haag, keurde de Internationale volgende resolutie goed: ‘In de strijd tegen de collectieve macht van de bezittende klassen kan het proletariaat slechts als klasse optreden door zichzelf *in een aparte politieke partij* te organiseren, *teggengesteld aan alle andere* door de bezittende klassen gevormde partijen. Deze organisatie van het proletariaat in politiek partij is *onontbeerlijk om de triomf te verzekeren van de sociale revolutie* en van haar hoogste doel: de afschaffing van de klassen.’⁵⁹ Rond de vorige eeuwwisseling is de oprichting van zelfstandige arbeiderspartijen in de grootste Europese landen een feit. In 1875 wordt de Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands (SAPD) opgericht, in 1885 de Belgische Werkliedenpartij (BWP), in 1893 de Independent Labour Party (Groot Brittannië, ILP) en de Italiaanse Socialistische Partij (ISP), in 1894 de Nederlandse Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP), in 1898 de Russische Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (RSDAP), in 1905 de Franse Parti Socialiste (SFIO). In 1889 wordt de *Tweede Internationale*?^[16] opgericht om de jonge arbeiderspartijen internationaal te verenigen en het marxisme verder te verspreiden.

Welke koers dienen de jonge arbeiderspartijen te varen? Alle ogen zijn gericht op de Duitse arbeiderspartij, numeriek veruit de grootste in de Tweede Internationale. Zij glijdt echter snel af naar verzoening met het kapitalisme. De Duitse historicus Sebastian Haffner schrijft hierover: ‘Nooit heeft, zoals Lenin, een Duitse sociaal-democraat zich de vraag gesteld: “Wat te doen?” De revolutie zou, zo zei men tot zichzelf, op een bepaald moment ‘komen’. Men behoefde haar niet zelf, hier en nu, te maken. Men kon volstaan met op haar te wachten... Maar een revolutionaire partij die er zich mee tevreden stelt op de revolutie te wachten, houdt geleidelijk aan op een revolutionaire partij te zijn.’⁶⁰ Sinds 1912 was de SPD veruit de grootste partij in de Rijksdag (het parlement), ook al had die toen nog maar weinig macht. Sebastian Haffner: ‘Niemand sprak het openlijk uit, maar in werkelijkheid was de SPD van 1914 al een parlementaire en niet meer een revolutionaire partij. Zij wilde het bestaande staatsbestel niet meer omverwerpen; zij wilde, verbonden met andere parlementaire partijen, met de liberalen en het Centrum, binnen dit bestel verder doorgroeien. De massademonstraties en de rode vlaggen waren nog slechts een traditioneel ritueel. Het parlementaire spel, de parlementaire eerezucht was de werkelijkheid van de partij geworden. Bij het uitbreken van de oorlog in 1914 bleek wat schijn was en wat werkelijkheid’^[17]⁶²

De Eerste Wereldoorlog, die in de zomer van 1914 uitbrak, was met de woorden van Lenin, ‘van beide zijden een imperialistische oorlog (dat is een veroveringsoorlog, een roof- en plunderingsoorlog), met als doelstelling de verdeling van de wereld, de verdeling en hervreiding van de kolonieën, van de “invloedssferen” van het financierskapitaal’.⁶² Met 96 tegen 14 stemmen keurde de Rijksdagfractie van de SPD de oorlogskredieten goed. Op 4 augustus 1914 verklaarde de SPD: ‘In het uur van het gevaar laten wij het vaderland niet in de steek.’ Het vaderland boven de arbeidersklasse. De keizer antwoordde: ‘Ik ken geen partijen meer, ik ken alleen nog

Duitsers.’ Snel namen elders op het continent andere sociaal-democratische leiders gelijkaardige posities in^[18]. Met de keuze voor de imperialistische oorlog braken zij meteen ook met het parool van de Tweede Internationale: ‘Arbeiders aller landen, verenigt u.’ Het was nu ieder voor zich, samen met de eigen burgerij, voor de oorlog.

‘Tientallen miljoenen lijken en invaliden als gevolg van de oorlog... openen met een tot heden ongekennde snelheid de ogen van miljoenen en nog eens miljoenen door de burgerij bang gemaakte, onderdrukte, bedrogen en misleide mensen. Op de bodem van de door de oorlog over de gehele wereld teweeggebrachte ontreddeering groeit dan ook een revolutionaire crisis...’, schrijft Lenin.⁶³ Op 7 november 1917, 25 oktober in de tsaristische tijdrekening, overwint in Rusland de socialistische revolutie. Ook in Finland wint de revolutie veld, tussen januari en mei 1918 komt de socialistische arbeiders- en boerenrepubliek er aan de macht. In september 1918 breekt de opstand uit in Bulgarije. Op 3 november 1918 start de revolutie in de haven van Kiel in Duitsland. Op vijf dagen tijd spoelt ze over Duitsland. Er worden 10.000 bewapende arbeiders- en soldatenraden opgericht, en op 9 november roept Karl Liebknecht de socialistische radenrepubliek uit. Daags nadien weet SPD-voorzitter Friedrich Ebert zich aan het hoofd te stellen van de ‘Raad van Volkscommissarissen’. Ebert, de man die zei: ‘Ik haat de sociale revolutie uit de grond van mijn hart’, kan niet anders meer dan de revolutie tegenhouden door ze in schijn aan te voeren.⁶⁴ Zo wordt de Duitse revolutie een eerste keer verstikt. Wanneer de Duitse arbeidersklasse in januari 1919 haar tweede adem vindt, is het voor de sociaal-democratische leiders genoeg geweest. SPD-minister Gustav Noske stelt: ‘Einer muss der Bluthund werden, ich scheue die Verantwortung nicht!’⁶⁵ (Iemand moet de bloedhond zijn, ik ga die verantwoordelijkheid niet uit de weg!) Noske onderdrukt de revolutie met de hulp van de uiterst rechtse krachten in het leger, de *weisse Garden* en de *Freikorpsen*.^[19] Op 15 januari 1919 worden de revolutionaire leiders Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht vermoord.

De revolutie werd neergeslagen in Duitsland, ze overwon in Rusland. Natuurlijk bestonden er vele verschillen tussen beide landen. Maar het meest wezenlijke onderscheid lag in de leiding van de revolutie, in de kwestie van de voorhoede, de revolutionaire organisatie, ‘de partij als gids’ zoals Bertinotti dat noemt. Het hoofdkwartier in Duitsland, dat de SPD was, had de kant gekozen van de contrarevolutie en de Communistische Partij werd er pas na de eerste revolutiegolf, op 30 december 1918 opgericht. In Rusland daarentegen hadden de bolsjewieken vanaf het begin aan een revolutionaire partij gewerkt. Zij organiseerden de meest actieve en bewuste arbeiders uit de bedrijven en de wijken, de voorhoede. In zijn boek *Eén stap voorwaarts, twee stappen terug*, schrijft Lenin: ‘Het zou fantasterij en “achterhoedepolitiek” zijn, als men zou menen dat onder de heerschappij van het kapitalisme bijna de hele of de hele klasse ooit in staat zou zijn, het niveau van bewustzijn en activiteit te bereiken waarop haar voorhoede, de communistische partij, staat.’⁶⁶ De bolsjewieken hebben de Eberts en Noskes van Rusland (de mensjewisten) bekampt en uiteindelijk uit de partij gezet. Zij hebben de eenheid van wil en actie, en het democratisch centralisme ingevoerd. Zij hebben ordewoorden gegeven om de democratische revolutie uit de diepen naar de socialistische revolte.

En zij hebben in de arbeiders- en boerenraden gewerkt, terwijl de Duitse spartakisten die aan de SPD overlieten. De bolsjewieken slaagden erin verder legaal werk met illegaal werk te combineren, en de tactiek van aanval en terugtrekking uit te werken.

De tweede fase

De lessen uit het verraad van de Tweede Internationale in de wereldbrand, uit de nederlaag van de Duitse revolutie en uit de Russische revolutie, worden gebundeld in de *Derde Internationale*. De revolutionaire internationalistische vleugel van de arbeiderspartijen kan niet verder met de 'oude' sociaal-democratie, die politieke strijdorganisaties tot verkiezingsapparaten (met de parlamentsfractie als leidend orgaan)^[20] liet verworden. De revolutionaire vleugel wil werken aan de opbouw van *partijen van het nieuwe type*, voorhoedepartijen zoals die van Lenin. In 1919 komen afgevaardigden van 35 organisaties uit 21 landen^[21] samen in het Kremlin in Moskou, voor het Stichtingscongres van de Derde Internationale. Opnieuw, zeventig jaar na Marx en Engels, verklaren ('autoproclameren', 'decreteren') de communisten zichzelf tot voorhoede van de wereldwijde arbeidersbeweging. De Derde Internationale zal in de komende kwarteeuw een leidende rol spelen in de nationale bevrijdingsstrijd en in de socialistische wereldbeweging.

Een jaar later komt het Tweede Congres samen. De afgevaardigden keuren 21 toetredingsvoorwaarden goed^[22]. Op het congres wordt het boek *Poging tot een populaire uiteenzetting van de marxistische strategie en tactiek* uitgedeeld. Het werk is van Lenin, en is beter bekend als *De 'linkse stroming', een kinderziekte van het communisme*. Als eerste komt 'het ideologische winnen van de voorhoede van de arbeidersklasse voor de sovjetmacht, tegen het parlementarisme' en 'voor de dictatuur van het proletariaat tegen de burgerlijke democratie', aldus Lenin.⁶⁷ Hij benadrukt: 'Zonder deze eerste voorwaarde kan men niet eens de eerste stap naar de overwinning zetten.'⁶⁸ Die voorwaarde is slechts vervuld als alle doodlopende theorieën in de arbeidersbeweging zijn verslagen: 'De eerste historische taak... kan niet volbracht worden zonder de volledige ideologische en politieke overwinning op het opportunisme.'⁶⁹ Terzelfder tijd, schrijft Lenin, dient ook een tweede voorwaarde te worden vervuld: 'Van hieraf tot aan de overwinning is het evenwel nog tamelijk ver. Met de voorhoede alleen kan men niet overwinnen... Opdat werkelijk de gehele klasse, opdat werkelijk de brede massa's werkende en door het kapitaal onderdrukte mensen tot dat standpunt komen, is *propaganda* alleen, is *agitatie* alleen onvoldoende. Daar is de *eigen politieke ervaring* van deze massa's voor nodig. Deze wet ligt aan alle grote revoluties ten grondslag.'⁷⁰ En zoals de eerste taak niet mogelijk is zonder strijd tegen het opportunisme, zo kan 'de tweede taak, die... bestaat in het vermogen de *massa's* de nieuwe positie te doen innemen... niet volbracht worden zonder dat er een einde gemaakt wordt aan het linkse doctrinarisme, zonder dat men de fouten ervan volledig te boven komt en zich ervan bevrijdt.'⁷¹

Vandaag blijven die twee uitdagingen geldig. Het opbouwen van een revolutionair hoofdkwartier dat beslagen is in de strijd en in het marxisme en dat de capaciteit heeft om samen met de massa's te strijden, hen eigen ervaringen te laten opdoen, en de strijd vooruit te trekken. Het is niet mogelijk beide taken van elkaar los te koppelen. Om het met een boutade te zeggen: 'meer marxistisch binnen de communistische beweging, meer soepel naar buiten'.⁷²

Na de fluwelen contrarevolutie van 1989, volgde *de derde fase*

Zoals een aantal oorspronkelijke arbeiderspartijen van de Tweede Internationale uiteindelijk verzandden in reformisme, zo reed een deel van de leiding van een aantal oorspronkelijk revolutionaire partijen van de Derde Internationale – hoe groot en leerrijk hun geschiedenis ook was – zich vast in parlementarisme en verzoening met het systeem. De oprichting van de *Partij van Europees Links* heeft dit proces bekrachtigd en geïnstitutionaliseerd op Europees niveau (zie ook Hoofdstuk 4, punt

3). Uit de omverwerping van het socialisme in de Sovjet-Unie hebben Antonio Negri, maar ook Fausto Bertinotti de les getrokken dat alle aspiraties op een revolutionaire voorhoede moeten worden opgeborgen. Met de opvatting dat men niet langer kan spreken over het 'auto-proclameren' van de voorhoede, dat zij zich maar moet bewijzen, bevinden Nadine Rosa-Rosso en Luk Vervaeke zich in hun kielzog. Maar het voorhoedeconcept heeft *een dubbele betekenis*. Enerzijds dient de revolutionaire partij zich te bewijzen en op het terrein perspectief en leiding te geven. Zij kan niet aan de kant staan, zij moet haar handen vuil maken; ze moet politiek richting geven, verder dan de spontane beweging. Anderzijds gaat het over het type van partij, over het concept van de partij en over haar werkingsmechanismen: 'De voorhoederol van de partij heeft betrekking op de globale politieke en organisatorische opvattingen en praktijk. De partij heeft een globaal concept van het socialisme en van de strategie om er te geraken.'⁷³

Zijn er bij het prille begin van de 21^e eeuw nieuwe voorwaarden geschapen, zodat het basisconcept van een revolutionaire organisatie moet veranderen?

Is het mogelijk met partijen die erop gericht zijn de scherpe kanten van het kapitalisme af te ronden, een einde te maken aan de uitbuiting, de onderdrukking en de oorlog?

Voldoen verkiezingsapparaten rond grote parlamentsfracties aan de nood een strategie en tactiek uit te werken om de gecentraliseerde macht van het kapitaal te overwinnen?

Is het mogelijk om met stemmenwinnerij, met persmededelingen en zitdagen inzicht te brengen in het kapitalisme, in zijn economische wetten, in zijn uitbuiting, zijn oorlogszucht, zijn geschiedenis en zijn toekomst? Is het met ander woorden mogelijk om met het klassieke 'burgerlijke' partijconcept een klassenbewustzijn te ontwikkelen?

Is het mogelijk om met losse groepen of netwerken de complexe strijd tegen de diktatuur van de TNO's en tegen de imperialistische staatsapparaten te winnen?

Kan het volstaan het 'verzet te bundelen' (*'rassembler les résistances'*) om de complexe taken van legaliteit en illegaliteit, van aanval en terugtrekking, van opvoeding en organisatie, van bewustmaking en strijd te voltooien?

Kunnen vrijblijvende coördinaties, netwerken of fracties het democratisch centralisme vervangen, met haar principes van eenheid van wil en optreden, van meerderheid en minderheid, van praktische besluiten die iedereen binden?

Het antwoord op deze vragen is negatief. Op de gecentraliseerde macht van het kapitaal is nog geen ander antwoord gegeven dan de gecentraliseerde democratische kracht van de arbeidersbeweging.

Enkele Amerikaanse communisten schreven onlangs in *People's Weekly World*: 'Een voorhoedepartij is niet louter een deurstop voor populairdere burgerlijke partijen of een cheerleader voor de arbeidersbeweging maar een katalysator om het pseudo-democratische verkiezingssysteem en de beperkingen van de bedrijfspvakbonden te overstijgen. (...) Zonder een militante, revolutionaire en strijdbare partij voor het socialisme kan alleen geruzied worden over de beste vorm van kapitalisme.'⁷⁴

Een andere communist uit de Verenigde Staten schreef: 'Dat de partij van het nieuwe type een voorhoedepartij moet zijn is een essentiële leninistische theorie. Alleen een voorhoedepartij kan een positie afbakenen en de strijd aanbinden om de massa's op die positie te krijgen. Wat zou er gebeurd zijn in de strijd tegen de Vietnamoorlog als

de Communistische Partij van de VS niet haar verantwoordelijkheid als voorhoede had opgenomen? Onze bevolking was 15 jaar lang gehersenspoeld geweest met Koude-Oorlog-propaganda en dus steunde bijna heel het land de oorlog tegen Vietnam. Wij stonden alleen, of zo goed als. Als we ons aangepast hadden aan wat er toen onder de massa's leefde, dan hadden we nooit de groeiende anti-oorlogskoalitie kunnen leiden die 10 jaar later de overhand kreeg. Kijk maar eens naar de partij en de geboorte van de CIO (Congress of Industrial Organizations). De gebeurtenissen van 1937, namelijk de organisatie van miljoenen werkers in de industrievakbonden, werden gedurende bijna 20 jaar van heldhaftige communistische vakbondsactiviteiten voorbereid.¹⁷⁵

Zonder voorhoedepartij is het onmogelijk een wetenschappelijk inzicht te geven in de maatschappij en zo de fabrieksmuren te overstijgen. Jan Cap: 'Als arbeider heb je een opvatting nodig over mens en maatschappij. Zeker een syndicalist heeft zo'n opvatting nodig. Ik pleit voor een marxistische visie en opvatting en niet voor een kapitalistische. Ik ben ook niet voor het halfslachtige, voor zoiets tussen de twee, eens naar links, dan naar rechts, eens van de os op de ezel. De vereiste om tot zo'n visie te komen is dat we kennis opdoen, inzichten verwerven; en dat er een kameraadschappelijke steun is onder mekaar. Voor zover ik ervaring heb opgedaan en voor zover mijn inzichten reiken, kan ik zeggen dat ik die opvatting terugvind in de Partij van de Arbeid. Een marxistische opvatting is nodig om niet voortdurend ontgoocheld te worden. Met ontgoochelde mensen kan je niet verder. De ingewikkeldheid van de problemen van vandaag, want niemand zal ontkennen dat het moeilijk is, vereisen dat we een opvatting hebben, dat we ons een eigen mening over de zaken vormen, en dan samen met anderen rond de tafel gaan zitten. Hiervoor is studie nodig, hiervoor is woord en daad nodig.'¹⁷⁶

De voormalige hoofddelegee van Siemens in Oostkamp, Urbain Camerlynck sluit zich daarbij aan: 'Men kan discussiëren over details. Maar die socialistische maatschappij moet een strijdbare syndicalist steeds voor ogen hebben als einddoel. Anders ben je, volgens mij, niet in staat om dag in dag uit alle problemen te benaderen en er een antwoord op te geven. Je kan geen strijd ontwikkelen zonder doel. Een strijdsyndicalist moet een doel voor ogen hebben dat belangrijk genoeg is om er opofferingen voor te doen, een doel waar hij in gelooft.'¹⁷⁷

Voorhoede zijn betekent helemaal niet dat de revolutionaire arbeiderspartij onfeilbaar zou zijn en geen fouten kan maken. 'Een fout openlijk toegeven, zijn oorzaken aan het licht brengen, de omstandigheden die ertoe hebben geleid, analyseren, de middelen om de fout te verhelpen zorgvuldig onderzoeken – dat is het kenmerk van een ernstige partij, dat betekent het vervullen van haar plichten, dat is opvoeding en scholing van de klasse en daarna ook van de massa.'¹⁷⁹

In die geest stelde de Partij van de Arbeid op haar Tweede Congres: 'Wij bekampen elke mentaliteit van zelfvoldaanheid en betweterigheid. "De partij is de voorhoede" geeft de globale opvatting aan waaraan wij werken. De partij en haar leden moeten zich permanent omvormen om steeds beter te beantwoorden aan deze historische opdracht. De objectieve toestand evolueert. Elk nieuw stadium van de klassenstrijd vereist dat de partij zich daarop weet af te stemmen... Voorhoede zijn kan verder niet betekenen: gewaarborgd zijn tegen fouten, soms zelfs relatief ernstige... Geen enkele organisatie die ernstig werk wil verzetten om de klassenstrijd vooruit te brengen, kan van fouten bespaard blijven. Het belangrijkste is of men die fouten weet te erkennen, of men ze te boven komt, of men er lessen uit trekt en ze weet te verankeren in de organisatie, zodat een nieuwe vooruitgang mogelijk is.'¹⁷⁹

6. De beweging van de bewegingen. Bernsteins opgewarmde koffie

Binnen de *andersglobaliseringsbeweging* verdedigen Negri en Hardt dat het voorhoedeconcept 'ouderwets en nutteloos is geworden'.⁸⁰ 'De netwerkorganisatie is daarentegen gebaseerd op de blijvende pluraliteit van haar bestanddelen en communicatienetwerken, en wel op zodanige wijze dat herleiding tot een gecentraliseerde en samengebundelde commandostructuur onmogelijk is.'⁸¹

Inspiratie voor zulke netwerken hebben zij gevonden bij de anarchisten: 'In dit opzicht is de wederopstanding van anarchistische bewegingen, in het bijzonder in Noord-Amerika en Europa, erg belangrijk geweest voor de wijze waarop zij de noodzaak van vrijheid en een democratische organisatie benadrukken.'⁸² De *beweging van de bewegingen* is de nieuwe organisatievorm, stellen Negri en Hardt: 'Ten slotte vormen de antiglobalistische bewegingen die van Seattle tot Genua en de World Social Forums in Porto Alegre en Mumbai actief zijn geweest... het tot op heden meest uitgesproken voorbeeld van gespreide netwerkorganisaties... Sociale fora, praatgroepen en andere groeperingen waarin sprake is van democratische besluitvorming staan aan de basis van deze bewegingen, die samenwerken op grond van wat ze gemeenschappelijk hebben. Daarom noemen ze zich "een beweging van bewegingen".'⁸³

Negri en Hardt bevelen activisten aan te kijken naar Argentinië 'als bron van vernieuwing en inspiratie'.⁸⁴ Ook een ander boegbeeld van de andersglobalisten, Naomi Klein, ziet in *de Argentinazo* het alternatief voor voorhoedepartijen: 'In tegenstelling tot een klassieke revolutie was de "Argentinazo" niet georganiseerd door een alternatieve politieke kracht die zelf de macht ambieerde. En, in tegenstelling tot rellen, had de "Argentinazo" maar één eengemaakte en ondubbelzinnige politieke eis: het ontslag van alle corrupte politici die zich hadden verrijkt terwijl Argentinië, eens door alle ontwikkelingslanden benijd, in een neerwaartse spiraal van armoede meegezogen werd.'⁸⁵

Wat is de Argentinazo? Einde 2001 hadden de Wereldbank en het Internationaal Muntfonds Argentinië op de rand van het failliet gebracht. De middenklasse speelde haar spaargeld kwijt, de gepensioneerden verloren hun pensioen en de arbeiders hun baan. En het volk verloor de illusie in de burgerlijke politici: '*que se vayan todos*' (dat ze allemaal ophoepelen), luidde de slogan. Enkele dagen voor Kerstmis plunderden hongerige mensen de supermarkten in Buenos Aires. Arbeiders, bedienden, ambtenaren, studenten, werklozen, allemaal kwamen zij in actie, van de zelfbediening van voedsel in de winkels tot dreunende kookpotmanifestaties. Bedrijven werden bezet, wijkbijeenkomsten belegd en werkloze *piqueteros* blokkeerden de hoofdwegen. De *Argentinazo* was geboren. In de eerste dagen vielen er 32 doden en 300 gewonden en werden minstens 2.500 Argentijnen gearresteerd. Twaalf dagen lang paste het Argentijnse volk zowat alle spontane tactieken van volksverzet en agitatie toe. President De la Rúa moest met een helikopter uit zijn presidentieel paleis ontzet worden. In minder dan twee weken kreeg Argentinië vier presidenten^[23].

Op het Wereldsociaal Forum in januari 2005 in Londen werd de Argentinazo lyrisch op gelijke voet gezet met de Duitse arbeiders- en soldatenraden uit 1918-1920.⁸⁶ Men vergat dat de Duitse arbeiders en soldaten hun raden niet als machtscentra hadden kunnen uitbouwen bij gebrek aan leiding, aan een gecentraliseerd hoofdkwartier, aan ééngemaakt handelen. Kunnen de spontane beweging en de netwerken alles voor elkaar krijgen? Zowel uit de Duitse als uit de Argentijnse

ervaring kan alleen maar de tegenovergestelde les getrokken worden. Het is absurd om tegenover het uiterst gecentraliseerde machtsapparaat van het kapitaal alleen maar met losse netwerken en spontane bewegingen ten strijde te trekken.

Toch leeft de verheerlijking van de spontane beweging niet alleen bij enkele boegbeelden van de andersglobaliseringsbeweging. De *Partij van Europees Links* schrijft in haar stichtingsmanifest: 'Politiek links maakt er deel van uit. Het is een nieuw steunpunt voor een andere politiek.'⁸⁷ De Partij van Europees Links als onderdeel van de beweging met als politiek perspectief de hervorming. Ook in Italië drukte Bertinotti zijn standpunt door. In plaats van een *partito di avanguardia*, ziet hij zijn partij als bestanddeel en element van de grote breeddegepluimde beweging. Op het Vijfde Partijcongres van Rifondazione zei hij: 'De groei van deze bewegingen ligt niet in de ontwikkeling van grootse ideologieën, van stevige en omwille daarvan ook beangstigende ideeën dat de partij en haar leiding binnen de beweging primeren; hun groei moet elders gezocht worden. Omdat we ons daarvan bewust waren, heeft de PRC ervoor gekozen onafhankelijk te blijven en terzelfder tijd binnen de beweging te staan als een van haar bestanddelen.'⁸⁸

Natuurlijk stellen de nieuwe massabewegingen die in deze prille 21^e eeuw een weg banen door Latijns-Amerika, Azië en delen van Europa, nieuwe taken. Maar we kunnen ten aanzien van de massabeweging twee houdingen aannemen. Daarover schreef Lenin in *Wat te doen?* het volgende: 'Dat de massabeweging een hoogst belangrijk verschijnsel is, daarover kan geen verschil van mening bestaan. Maar de gehele kwestie is hier, hoe het "bepalen van de taak" door deze massabeweging moet worden opgevat. Dit kan op tweeërlei wijze geschieden, óf in de geest van het buigen voor de spontane vormen van de beweging, dat wil zeggen van het terugbrengen van de rol van de sociaal-democratie tot eenvoudige dienstverrichtingen voor de arbeidersbeweging als zodanig; óf wel in de zin dat de massabeweging ons voor *nieuwe* theoretische, politieke, organisatorische opgaven plaatst, die veel gecompliceerder zijn dan die, waarmee men zich in de periode vóór het ontstaan van de massabeweging kon tevreden stellen.'⁸⁹

Van 'de beweging' de heilige graal maken en de voorhoederol uit het oog verliezen of ontkennen is niet nieuw. Een eeuw geleden wilde een stroming in de Duitse sociaal-democratie het marxisme 'herzien'. De belangrijkste woordvoerder van die herziening of revisie was Eduard Bernstein^[24], die in 1899 in zijn boek *Die Voraussetzungen des Socialismus* de revolutie als doel afschreef en als centrale opgave voor de arbeidersbeweging een stel verbeteringen voorstelde. Hij vatte zijn stellingen samen met de woorden: 'Het einddoel is voor mij niets, de beweging is alles.'

In april 1908 vatte Lenin de kern ervan samen in zijn artikel *Marxisme en revisionisme*: 'De beweging is alles, het einddoel niets' - dit gevleugelde woord van Bernstein drukt het wezen van het revisionisme beter uit dan vele lange beschouwingen. Van geval tot geval zijn houding bepalen, zich aanpassen aan de gebeurtenissen van de dag, aan het kleine politieke gedoe, de fundamentele belangen van het proletariaat, de meest kenmerkende eigenschappen van het gehele kapitalistische stelsel, van de gehele kapitalistische ontwikkeling vergeten en deze fundamentele belangen aan werkelijke of vermeende voordelen van het ogenblik opofferen – dat is de revisionistische politiek.'⁹⁰

Noten

1 Nadine Rosa-Rosso. *Rassembleur les resistances. La rose et le réséda*. In *Contradictions*, nr. 198 Brussel, 4e trimestre 2004, blz. 6. Later, in een interview met

Le Journal du Mardi, herhaalt zij deze stelling letterlijk: 'Momenteel verzwakt de georganiseerde arbeiderswereld door het materiële feit van de verdwijning van ondernemingen, zelfs van hele industriële sectoren, maar ook door dit andere materiële feit dat de arbeidsvoorwaarden en de levensomstandigheden in de bedrijven zo verslechterd zijn dat het opbouwen van zo'n kracht bijna heldenwerk is.' (Nadine Rosa-Rosso, 'Rassembleur les résistances. Interview Claude Demelenne'. *Le Journal du Mardi*, nr. 198, 11 januari 2005, blz. 23).

2 Nadine Rosa-Rosso. *Plate-form à débattre et moyens d'action* [3 april 2004]. Punt 24, blz. 4. Ook in de partij sloeg Rosa-Rosso al op die nagel: 'De mensen kotsen op hun fabriek en willen zich meer en meer buiten de fabriek organiseren.' (Politiek Bureau PVDA, *Uitgebreid verslag*, 30 augustus 2003).

3 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 187.

4 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 216.

5 Leo Michieleson, *Geschiedenis van de Europese Arbeidersbeweging. Deel I : tot 1914*. Gent, Frans Masereelfonds vzw, 1976, blz. 183.

6 August De Winne, *Doorheen arm Vlaanderen*, Leuven, uitgeverij Van Halewijck, 2001, blz 33-34.

7 Karel Van Isacker, *De Antwerpse dokwerker*, Antwerpen, Uitgeverij De Nederlandsche Boekhandel, 1963. Geciteerd in Imelda Haesendonck, *De Fabriek*, Berchem, Uitgeverij EPO, 1999, blz. 289-290.

8 Geciteerd in Imelda Haesendonck, *De Fabriek*, Berchem, Uitgeverij EPO, 1999, blz. 295.

9 Gita Deneckere, *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België [1831-1918]*. Antwerpen/Gent, Hadewijch/Amsab, 1997, blz. 23.

10 Gita Deneckere, *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België [1831-1918]*. Antwerpen/Gent, Hadewijch/Amsab, 1997, blz. 15, 16 en 25.

11 Franz Mehring, *Karl Marx, Geschiedenis van zijn leven*, Rotterdam, W.L. & J. Brusse's Uitgeversmaatschappij, 1921, blz. 97-98.

12 Marx, geciteerd in: Franz Mehring, *Karl Marx, Geschiedenis van zijn leven*, Rotterdam, W.L. & J. 14, 6 augustus 1881. In Friedrich Engels, *Loon, vakbond, arbeiderspartij*. Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1972, blz. 56.

13 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 272. Eigen cursivering, pm.

14 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 277.

15 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 219. Eigen cursivering, pm.

16 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 217.

17 W.I. Lenin, *Een stap voorwaarts, twee stappen terug* [mei 1904]. Nijmegen, Uitgeverij SUN, 1971, blz. 87-88.

- 18 Nadine Rosa-Rosso. *Plate-form à débattre et moyens d'action* [3 april 2004]. Punt 24, blz. 4. Eigen cursivering, pm.
- 19 Nadine Rosa-Rosso. *Plate-form à débattre et moyens d'action* [3 april 2004]. Punt 14, blz. 2. Eigen cursivering, pm.
- 20 Nadine Rosa-Rosso. *Plate-form à débattre et moyens d'action* [3 april 2004]. Punt 17, blz. 3. Eigen cursivering, pm.
- 21 W.I. Lenin, *Les élections à l'assemblée constituante* [16 december 1919], Parijs, Editions Sociales, 1959, *Œuvres*, Tome 30, blz. 279-282.
- 22 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 309. Eigen cursivering, pm.
- 23 Jan Cap, *In naam van mijn klasse*. Berchem, Uitgeverij EPO, s.a., blz. 150.
- 24 Karl Marx, *Instructie voor de afgevaardigden van het voorlopig Centraal Comité over afzonderlijke kwesties. Arbeiders-vakbonden, hun verleden, heden en toekomst* [augustus 1866]. In Karl Marx en Friedrich Engels, *Tegen het reformisme*, Moskou, Uitgeverij Progrès, 1990, blz. 53-54.
- 25 Neil Millward, John Forth en Alex Bryson, *Who calls the tune at work? The impact of trade unions on jobs and pay*. York, York Publishing Services, 2001, blz. 22.
- 26 European Industrial Relations Observatory on-line, *Industrial relations in the EU, Japan and USA, 2003-4*, blz. 5.
<http://www.eiro.euroworld.eu.int/2005/02/feature/tn0502102f.html>
- 27 Karl Marx, *Instructie voor de afgevaardigden van het voorlopig Centraal Comité over afzonderlijke kwesties. Arbeiders-vakbonden, hun verleden, heden en toekomst* [augustus 1866]. In Karl Marx en Friedrich Engels, *Tegen het reformisme*, Moskou, Uitgeverij Progrès, 1990, blz. 53-54.
- 28 Peter Mertens, 'Vakbondsvernieuwing Made in England. Arthur Scargill brengt historische syndicale conferentie bijeen in Londen'. *Solidair* (1228) nr. 18, 29 april 1998, blz. 14.
- 29 W.I. Lenin, *De Linkse Stroming, een kinderziekte van het communisme. Poging tot een populaire uiteenzetting van de marxistische strategie en tactiek*. [juni 1920] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1978, blz. 41.
- 30 W.I. Lenin, *De Linkse Stroming, een kinderziekte van het communisme. Poging tot een populaire uiteenzetting van de marxistische strategie en tactiek*. [juni 1920] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1978, blz. 42.
- 31 Jan Cap, *In naam van mijn klasse*. Berchem, Uitgeverij EPO, s.a., blz. 150.
- 32 Resolutie van het Centraal Comité van de PVDA, 10 augustus 2002, punt 31. Het standpunt was een voorstel van voormalig algemeen secretaris Nadine Rosa-Rosso. Maar het was het Centraal Comité dat het standpunt goedkeurde. Op haar zitting van 2 juli 2005 maakte het Centraal Comité van de PVDA een scherpe (zelf)kritiek op de strategie om te breken met de bestaande vakbonden die in het document "De syndicale strategie" was opgenomen.
- 33 W.I. Lenin, *De Linkse Stroming, een kinderziekte van het communisme. Poging tot een populaire uiteenzetting van de marxistische strategie en tactiek*. [juni 1920] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1978, blz. 44.

34 W.I. Lenin, *De Linkse Strooming, een kinderziekte van het communisme. Poging tot een populaire uiteenzetting van de marxistische strategie en tactiek.* [juni 1920] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1978, blz. 44-45.

35 Barbara Ehrenreich, *De achterkant van de Amerikaanse droom.* [2001] Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij Atlas, 2005

36 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde,* Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 272.

37 Michael D. Yates, 'A Statistical Portrait of the U.S. Working Class'. In *Monthly Review*, New York, Volume 56, nr. 11, april 2005, blz. 17.

Tabel G. Percentage van actieve arbeiders met loon onder de armoedegrens in de VS, 2003

	Alle arbeiders	Blanken	Zwarten	Hispancs
Totaal	24,3	20,4	30,4	39,8
Mannen	19,6	15,1	26,2	35,7
Vrouwen	29,4	26,0	33,9	45,8

Bron: Yates, *A Statistical Portrait of the U.S. Working Class*, 2005

38 Michael D. Yates, 'A Statistical Portrait of the U.S. Working Class'. In *Monthly Review*, New York, Volume 56, nr. 11, april 2005, blz. 21. Eén vijfde van de gezinnen (de rijkste 20 %) kreeg bijna drie vierde (74 %) van de gehele inkomensgroei. Deze cijfers leren voornamelijk dat de inkomensverschillen in de VS de laatste twee decennia enorm zijn toegenomen.

Tabel H. Verdeling van inkomensgroei naar inkomenscategorie in de VS, 1979-2000

Inkomenscategorie (huishoudens)	Deel van de inkomensgroei tussen 1979 en 2000
Armste 20 %	0,8 %
Middenste 20 %	5,1 %
Rijkste 20 %	74,0 %
Binnen de rijkste 20 %: 80-95 %	21,5 %
Binnen de rijkste 20 %: 95-99 %	14,1 %
Binnen de rijkste 20 %: rijkste 1 %	38,4 %

Bron: Yates, *A Statistical Portrait of the U.S. Working Class*, 2005

39 Naomi Klein, *No Logo* [2000] Londen, Flamingo, 2001.

40 De uitdrukkingen komen uit: Nadine Rosa-Rosso. *Rassemblez les résistances. La rose et le réséda.* In *Contradictions*, nr. 198 Brussel, 4e trimester 2004, blz. 5 en 6.

41 Nadine Rosa-Rosso. *Plate-forme à débattre et moyens d'action* [3 avril 2004]. Punt 10, blz. 2. Eigen cursivering, pm.

42 David Bacon, *The UPS Strike - Unions Win When They Take The Offensive.* Oakland, 24 augustus 1997. <http://dbacon.igc.org/Strikes/07ups.htm>.

43 David Bacon, *The UPS Strike - Unions Win When They Take The Offensive.* Oakland, 24 augustus 1997. <http://dbacon.igc.org/Strikes/07ups.htm>.

44 Gerard Baker, 'Big Labour, Big Fightbac. *Financial Times*, 29 september 1997, blz. 15.

45

Tabel I. Percentage tewerkstellingsverdeling in industrie en met industrie verbonden diensten, naar de grootte-orde per bedrijf in Europese Unie (25) in 2001

Europese Unie (25)	Zeer klein (0-9)	Klein (10-49)	Middelgroot (50-249)	Groot (250+)
Mijnbouw en steengroeven	4,6	13,7	13,2	68,5
Fabricage	9,6	20,6	25,2	44,5
Elektriciteit, gas, water	1,9	5,0	13,6	79,5
Bouw	30,4	36,0	18,3	15,3
Transport en opslag	17,0	14,4	11,7	56,9
Dienstverlening aan bedrijven	31,9	18,0	16,7	33,5

Bron: European Commission, *Business in Europe, Facts and figures*, 2004 Edition.

46 Het verkiezingsfront *Resist*, in hoofdzaak een samenwerking tussen de PVDA en de Arabisch-Europese Liga (AEL) van 18 mei 2003 leidden voor de PVDA tot een *totaal electoraal debacle*. Met *Resist* speelde de partij in Antwerpen in één klap 59 % van al haar kiezers kwijt in vergelijking met 1999. Voor heel Vlaanderen liep dit zelfs op tot 71 %. Dat is een verlies van 5.338 stemmen in Antwerpen en van 17.308 stemmen in heel Vlaanderen. Zes maanden nadien, in december van 2003, maakte het Centraal Comité van de PVDA een scherpe zelfkritische balans op van deze nederlaag: 'De kiescampagne *Resist* drukt vóór alles een kleinburgerlijke lijn uit. Tijdens de *Resist*-campagne kwam die lijn tot uiting (a) in een elitaire en intellectualistische partijopvatting die het democratisch centralisme verwerpt, (b) in een uit de weg gaan van het moeilijke opbouwwerk onder de arbeidersklasse, (c) in een radicalistisch linkse confrontatiestrategie, (d) in het éézijdig centraal stellen van de oorlog waarin een gebrekkige beheersing van de dialectiek tot uiting komt, en (e) in het ondergeschikt maken van de partij aan het front.' Deze tekst kun je terugvinden in: Centraal Comité van de PVDA, *Bilan van het electorale debacle van de lijst Resist*, 21 maart 2004. In PVDA, *Bijdrage aan de strijd tegen de liquidatielijn van de vroegere algemene secretaris*, PVDA-uitgaven, juni 2004, blz. 71-104.

47

Tabel J. Aantal vakbondsleden, vakbondsdichtheid, aantal stakingen, aantal betrokken arbeiders in conflicten in Zuid Korea tussen 1986 en 1998

Vakbondsleden n	Vakbondsdichtheid d (percent)	Aantal stakingen	Aantal betrokken arbeiders
1986 1 036 000	12,3	276	47 000
1987 1 267 000	13,8	3749	1.262.000
1988 1 707 000	17,8	1 873	293 000
1989 1 932 000	18,6	1 616	409 000
1990 1 887 000	17,2	322	134 000
1991 1 803 000	15,8	234	175 000
1992 1 735 000	14,9	235	105 000
1993 1 667 000	14,1	144	109 000
1994 1 659 000	13,5	124	104 000
1995 1 615 000	12,6	88	50 000

1996 1 599 000	12,2	85	79 000
1997 1 484 000	11,2	78	44 000
1998 1 478 069	11,5	129	1 146 000

Bron: Yoichiro Sato, *Growth & Governance in Asia*, 2004.

48 George E. Ogle, *South Korea: Dissent Within the Economic Miracle*, Londen, Zed Books, 1990, blz. 116.

49 George E. Ogle, *South Korea: Dissent Within the Economic Miracle*, Londen, Zed Books, 1990, blz. 145.

50 Paul G. Buchanan and Kate Nicholls, 'Were Dragons Falter. Labor Politics and the Democratization of Civil Society in South Korea and Taiwan'. Hoofdstuk 6 in Yoichiro Sato, *Growth & Governance in Asia*. Hawaii, Asia-Pacific Center for Security Studies, 2004.

http://www.apcss.org/Publications/Edited%20Volumes/GrowthGovernance_files/Pub_Growth%20Governance/Pub_Growth%20%20Governance%20ch6.pdf.

51 Paul G. Buchanan and Kate Nicholls, 'Were Dragons Falter. Labor Politics and the Democratization of Civil Society in South Korea and Taiwan'. Hoofdstuk 6 in Yoichiro Sato, *Growth & Governance in Asia*. Hawaii, Asia-Pacific Center for Security Studies, 2004.

http://www.apcss.org/Publications/Edited%20Volumes/GrowthGovernance_files/Pub_Growth%20Governance/Pub_Growth%20%20Governance%20ch6.pdf.

52 Geciteerd in W.I. Lenin, *Een stap voorwaarts, twee stappen terug* [mei 1904]. Nijmegen, Uitgeverij SUN, 1971, blz. 49.

53 Michael Hardt, Antonio Negri, *Menigte, Oorlog en democratie in de nieuwe wereldorde*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2004, blz. 82. Eigen cursivering, pm.

54 Partito Della Rifondazione Comunista. VI Congresso Nazionale. *Conclusioni del segretario Fausto Bertinotti*. Domenica 6 marzo 2005.
<http://www.rifondazione.it/vi/documenti/050306conclusioni.html>.

55 Nadine Rosa-Rosso. *Plate-form à débattre et moyens d'action* [3 april 2004]. Punt 28, blz. 5. Eigen cursivering, pm.

56 Luk Vervaet, 'La liste Resist en discussion'. In *Contradictions*, nr. 198. Brussel, 4e trimestre 2004, blz. 88. Eigen cursivering, pm.

57 Karl Marx en Friedrich Engels, *Het Manifest van de Communistische Partij* [februari 1848]. In: *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 112. Eigen cursivering, pm.

58 Karl Marx et Friedrich Engels. *Le Parti de classe I* [Engels 1889]. Parijs, Uitgeverij Maspero, Petite collection, 1973, blz. 139 Geciteerd in Ludo Martens, 'Het Manifest, 150 jaar jong in een geschiedenis die meet met eeuwen'. In *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 44. Eigen cursivering, pm.

59 Geciteerd in Leo Michielsen, *Geschiedenis van de Europese arbeidersbeweging, Deel I tot 1914*, Gent, Frans Masereelfonds, 1980, blz. 181.

60 Sebastian Haffner, *De verraden revolutie, 1918-1919*. Weesp, Het Wereldvenster, 1983, blz. 13. Eén van de factoren van het binnensijpelende reformisme, stelt Haffner, is de overgang van de illegaliteit naar de legaliteit. Toen Wilhelm II in 1890 de 'socialistenwetten' van Bismarck afschafte, konden 'de sociaal-

democratische leiders, die twaalf jaar lang vogelvrij en opgejaagd waren geweest, voortaan het veilige, aangename en interessante bestaan van parlementaire notabelen leiden.’ (blz. 14)

61 Sebastian Haffner, *De verraden revolutie, 1918-1919*. Weesp, Het Wereldvenster, 1983, blz. 15-16.

62 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. Voorwoord bij de Franse en Duitse uitgave [6 juli 1920] In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 263.

63 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. Voorwoord bij de Franse en Duitse uitgave [6 juli 1920] In: W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 264.

64 Gesprek tussen Rijkskanselier prins Max von Baden en Friedrich Ebert op 7 november 1918, zoals neergeschreven in de memoires van Max von Baden. Geciteerd in: Sebastian Haffner, *De verraden revolutie, 1918-1919*. Weesp, Het Wereldvenster, 1983, blz. 62.

65 Gustav Noske, *Von Kiel bis Kapp*. Berlijn, 1920, blz. 68. Geciteerd in A.I. Sobolew (red.), *Die Kommunistische Internationale. Kurzer historischer Abriss*. Berlijn, Dietz Verlag, 1970, blz. 47.

66 In de oorspronkelijke tekst staat ‘sociaal-democratische partij’. Geschreven in 1904, daterend van voor de scheuring in de Tweede Internationale, bedoelt Lenin de revolutionaire partij. Voor het leesgemak hebben we dit veranderd in ‘communistische partij’. W.I. Lenin, *Een stap voorwaarts, twee stappen terug* [mei 1904]. Nijmegen, Uitgeverij SUN, 1971, blz. 47.

67 W.I. Lenin, *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme*. [juni 1920] Amsterdam, Pegasus, 1978, blz. 95.

68 W.I. Lenin, *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme*. [juni 1920] Amsterdam, Pegasus, 1978, blz. 95.

69 W.I. Lenin, *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme*. [juni 1920] Amsterdam, Pegasus, 1978, blz. 96.

70 W.I. Lenin, *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme*. [juni 1920] Amsterdam, Pegasus, 1978, blz. 95.

71 W.I. Lenin, *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme*. [juni 1920] Amsterdam, Pegasus, 1978, blz. 96.

72 Deze dubbele taak was precies de opdracht die het Centraal Comité in 1999 van de PVDA stelde onder het motto ‘meer marxistisch-leninistisch naar binnen toe, meer soepel naar buiten toe’. De afgelopen vijf jaar is in de PVDA heftig gedebatteerd over deze tweeledige opdracht. Voormalig algemeen secretaris Nadine Rosa-Rosso beweerde dat het onmogelijk is een dubbele taak te vervullen. Ze stelde daarentegen: ‘Wat ons ontbreekt dat is niet een eenvoudige en revolutionaire boodschap, maar precies een electorale strategie.’ (Nadine Rosa-Rosso, *Antwoord op de tekst van LM 29 augustus – 7 september*, 13 september 2003, blz. 14.) Dat had gevolgen op twee terreinen. Op het domein van de marxistische strategie waar de revolutionaire ambitie stilaan wegebde tot een krampachtige poging om alle jokers in te zetten op de burgerlijke verkiezingen. En op het domein van de partijtactiek waar de ene schoktherapie (de verkiezingscampagne Resist) op de andere confrontatietactiek (de breuk verkondigen met de bestaande vakbonden) volgde.

Einde 2003 werd Nadine Rosa-Rosso in de minderheid gesteld door het Centraal Comité, dat opnieuw de dubbele opdracht uit 1999 vooropstelde. De algemeen secretaris weigerde zich bij de meerderheid neer te leggen: 'Je kunt veel van een mens vragen maar op dit ogenblik wil ik toch mijn zelfrespect bewaren... en houd ik vast aan mijn politieke standpunten.' (Nadine Rosa-Rosso, *Aux membres du Bureau Politique et du Comité Central*, 18 december 2003) Het gekrenkte 'zelfrespect' bracht Rosa-Rosso ertoe om samen met Luk Vervaeke, voormalig kaderverantwoordelijke, fracties tegen de leiding op te zetten. De weigering zich bij de meerderheid neer te leggen en het fractionisme hebben uiteindelijk geleid tot de uitsluiting van Nadine Rosa-Rosso en Luk Vervaeke uit de partij. Nadien hebben we tijdens de kiwi-campagne voor de openbare aanbesteding van geneesmiddelen (van Geneeskunde Voor Het Volk en dokter Dirk van Duppen), de strijd rond het Interprofessioneel Akkoord en de strijd voor het behoud van het brugpensioen opnieuw de draad opgenomen van de dubbele opdracht. Maar het grootste werk blijft nog te doen.

73 PVDA, *Partij-opvatting. Kommentaar op de statuten*. Brussel, 1983, blz. 26. Verder staat er: 'Dat wil ondermeer zeggen: 'Voorhoede zijn betekent: de prioriteiten correct bepalen waarop men zich met het relatief geringe aantal revolutionaire krachten moet concentreren... De grondslagen van revolutionair werk vereisen dat men zijn inspanningen op de eerste plaats richt op de arbeidersklasse, meer bepaald op de grote fabrieken en op de syndicale beweging.'

74 Walter Tillow, Greg Godwin en Thomas Kenny; *Upholding Theoretical Foundations* People's Weekly World, 12 mei 2005.
<http://www.mltoday.com/Pages/Debates/Tillow-Upholding.html>.

75 Martin Ross, *The Vanguard of the Working Class, or Mudguard of the AFL-CIO?* 1 mei 2005. <http://www.mltoday.com/Pages/Debates/Mross-DumpLenin.html>.

76 Jan Cap, *In naam van mijn klasse*. Berchem, Uitgeverij EPO, s.a., blz. 150.

77 Jan Vandeputte, Serge Deruette (red.), *Hier komen de delegees*. Berchem, Uitgeverij EPO, 1995, blz. 123.

78 W.I. Lenin, *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme*. [juni 1920] Amsterdam, Pegasus, 1978, blz. 50.

79 PVDA, *Partij-opvatting. Kommentaar op de statuten*. Brussel, 1983, blz. 22.

80 Michael Hardt, Antonio Negri, *Menigte, Oorlog en democratie in de nieuwe wereldorde*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2004, blz. 82.

81 Michael Hardt, Antonio Negri, *Menigte, Oorlog en democratie in de nieuwe wereldorde*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2004, blz. 95.

82 Michael Hardt, Antonio Negri, *Multitude, War and Democracy in the age of Empire*, New York, The Penguin Press, 2004, blz. 99.

83 Michael Hardt, Antonio Negri, *Menigte, Oorlog en democratie in de nieuwe wereldorde*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2004, blz. 99. Eigen cursivering, pm.

84 Michael Hardt, Antonio Negri, *Menigte, Oorlog en democratie in de nieuwe wereldorde*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2004, blz. 226.

85 Naomi Klein, 'Argentina, A New Kind of Revolution'. *The Guardian*, Weekend Magazine, 25 januari 2003.

86 *ZMagazine*, 'A debate between John Holloway and Alex Callinicos', World Social Forum, 27 januari 2005.

http://www.zmag.org/content/print_article.cfm?itemID=8520§ionID=41.

87 Parti de la Gauche Européenne, *Manifeste du Parti de la Gauche européenne*, 10 mei 2004.

88 Partito della Rifondazione Comunista, *Preparatory Paper, Opening and innovation: changing ourselves to transform society*, 4th PRC Congress Preparatory Paper, s.d. [februari 2002], blz. 9.

89 W.I. Lenin, *Que faire? Les questions brulantes de notre mouvement* [maart 1902]. Peking, Editions en Langues Etrangères, 1975, blz. 56.

90 W. I. Lenin, *Marxisme et révisionisme* [3 april 1908]. Parijs, Editions Sociales, 1959, *Oeuvres*, Tome 15, blz. 33.

[1] Franz Mehring (1846-1919): theoreticus van de linkse vleugel van de SPD (Duitse Sociaal-Democratische Partij) in het begin van de 20e eeuw. Hij behoorde tot de revolutionaire oppositie tegen de Eerste Wereldoorlog. Stichte samen met Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht de Duitse Communistische Partij in 1919, maar stierf kort daarna. Hij heeft een zeer grondige biografie van Karl Marx geschreven.

[2] Julien Lahaut (1884-1950) begint zijn loopbaan als veertienjarige in de fabriek van Cockerill. Op zijn arbeidskaart krijgt hij het etiket 'agitator' opgeplakt. In 1905, op 21-jarige leeftijd, richt hij samen met Bondas en Delvigne de eerste echte metaalvakbond van België op. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vertrekt hij als vrijwilliger naar het Russische front, waar hij zich het communistische gedachtegoed eigen maakt. Bij zijn terugkeer probeert hij zijn idealen te realiseren via de Communistische Partij van België. In 1921 leidt Lahaut de negen maanden durende staking van de 9.000 metaal- en mijnwerkers van Ougrée-Marhay (bij Luik). In 1932 is hij opnieuw een van de voorvechters van de staking van 200.000 mijnwerkers en andere arbeiders voor loonsverhogingen. Wanneer Hitler in 1933 aan de macht komt, organiseert Lahaut in Luik een betoging naar het Duitse naziconsulaat. De nazivlag wordt van de stok gehaald en Lahaut, sinds 1932 verkozen, zal ze in het parlement verscheuren met de woorden: 'Dit is wat de arbeiders van het fascisme vinden, ongeacht wat u allen van het parlement gaan doen'. Julien Lahaut kan als geen ander de arbeiders enthousiasmeren en het moreel hooghouden. Dat doet hij ook met zijn lotgenoten in de concentratiekampen, waar hij tijdens de Tweede Wereldoorlog bijna de dood vindt. Hij wordt niet voor niets '*de man met de zon in zijn zak*' genoemd. Tijdens de Koningskwestie staat hij vooraan in de betogingen tegen de terugkeer van Leopold III. Wanneer Boudewijn de vorstelijke eed aflegt, worden de legendarische woorden '*Vive la république*' in het parlement geroepen. De republikeinse leuze wordt aan hem toegeschreven; nauwelijks een week later wordt hij thuis doodgeschoten.

[3] Graaf Otto von Bismarck (1815-1898), de ijzeren kanselier, voltooide de vereniging van Duitsland en bevorderde het bondgenootschap tussen de jonkers en de grote burgerij. Hij stimuleerde ook de groei van het Pruisisch-Duitse militarisme. Tussen 1862 en 1871 was hij minister-president van Pruisen, vanaf 1871 tot 1889 ook rijkskanselier. Op zijn naam staan de zogenaamde Uitzonderingswetten tegen de

socialisten (21 oktober 1878) die de sociaal-democratie onwettig verklaarden. De kranten van de arbeiders, hun verenigingen en hun clubs werden verboden, hun bezittingen in beslag genomen en de SPD werd buiten de wet gesteld. Hierop volgde een golf van arrestaties en uitwijzingen. Ondanks de repressie bleef de SPD illegaal verderwerken in Duitsland.

[4] In Letland is de Communistische Partij al sedert 1991 verboden door de grondwet. Voorzitter Alfred Rubiks zat zes jaar in de gevangenis. Na zijn vrijlating stichtte hij de Socialistische Partij van Letland, nu de tweede grootste partij in de hoofdstad Riga. Rubiks probeert ondertussen voor de rechtbank het bestaansrecht van de Communistische Partij af te dwingen. In Polen werd de Unie van Poolse Communisten 'Proletariat' in 1999 verboden wegens 'lacunes in de statuten'. In Slowakije lag midden 2003 een wetsvoorstel voor dat 'openbare reclame voor het communisme' strafbaar wilde maken met zes maanden tot drie jaar cel.

[5] FIOM, de metaalcentrale van de CGIL waarin de heropgerichte communistische partij Rifondazione naast de sociaal-democraten van de DS (de vroegere communistische PCI) een grote rol speelt.

[6] CUB: de Confederazione Unitaria di Base.

[7] Proudhon (1809-1865) wordt door Marx de geestelijke vader van het anarchisme genoemd. Proudhon is zeer scherp in zijn kritiek op het kapitaal ('eigendom is diefstal'), en op kerk en staat ('ni Dieu, ni Maître'). Hij ziet de oplossing in coöperatieven voor onderlinge hulpverlening, en zoekt heil in de kleine eigendom. Hij verwerpt de staatsmacht, niet alleen in het kapitalisme maar ook als instrument van een socialistische samenleving. Hij keert zich tegen politieke actie en stakingen.

[8] Joe Hill was een Zweed die in 1902 naar de Verenigde Staten emigreerde. Hij doorkruiste het hele land en oefende zowat alle beroepen uit. Zijn strijdliederen maakten hem beroemd. Rond 1910 werd hij lid van de IWW (Industrial Workers of the World, een radicale arbeidersbeweging). In 1914 werd hij beschuldigd van moord op een winkelier. Ondanks het gebrek aan directe bewijzen en een grote internationale campagne werd hij in 1915 geëxecuteerd.

[9] In Frankrijk kan men duidelijk de twee geboortekaartjes van de vakbeweging onderscheiden. *Verticale organisaties* per beroep (hoedenmakers, boekbinders, bouwvakkers, mijnwerkers, lederbewerkers, typografen, metaalarbeiders, enz.), georganiseerd in *Fédérations Nationales de Métiers* (later Fédération des Syndicats). En *horizontale organisaties*, samengebundeld op lokale basis (verschillende beroepen samen), in de *Bourses du Travail* (in 1892 samengesmolten in Fédérations des Bourses du Travail). Tussen 1895 en 1902 smolten ze samen tot één vakbond, de *Confédération Générale du Travail* (CGT), met twee afdelingen (de Fédération des Bourses du Travail en de Fédération des Syndicats).

[10] In de elektriciteits-, gas- en watersector van de Europese Unie (EU25) is vier vijfde van de arbeidskrachten georganiseerd in bedrijven groter dan 250 man. In de transport- en opslagsector is dat meer dan de helft, en in het geheel van de productie iets minder dan de helft. In de petroleumsector, de chemiesector en de automobielsector werkt telkens meer dan driekwart in grote bedrijven.

[11] De Chaebol zijn de grootste industriële ondernemingen in Korea. De top 5 bestaat onder meer uit Hyundai Motors, Daewoo, Samsung en LG conglomerates.

[12] *Bund der Kommunisten*: werd opgericht in 1847 en hergroepeerde onder leiding van Marx en Engels vooral uitgewezen Duitse arbeiders. Het is deze bond die Marx

en Engels de opdracht gaf een tekst op te stellen met de principes van het communisme. Zo kwam het Manifest van de Communistische Partij tot stand en de Communistenbond heeft die zeer ruim verspreid.

[13] Het tarief was het stukloon waarvoor de 8.000 thuisarbeiders ('chefs d'atelier') en hun 30.000 helpers ('compagnons') het weefsel leverden aan de fabrikanten. Omdat de tarieven voor stukarbeid bleven dalen, eisten de canuts een minimumtarief.

[14] Friedrich Engels: 'Nooit vergeten dat het socialisme, sinds het een wetenschap is geworden, moet behandeld worden, en dat wil zeggen bestudeerd, als een wetenschap! De opdracht zal er dan in bestaan de zo verworven, alsmaar helder wordende opvattingen te verspreiden en de organisatie van de partij en van de vakbonden sterker en sterker te consolideren.'

[15] Eerste Internationale. Na het neerslaan van de revoltes van 1848 duurde het tot de economische crisis van 1857 voor de arbeidersbeweging haar tweede adem vond. Op 24 november 1864 wordt in Londen de Internationale Arbeidersassociatie (IAA) of Eerste Internationale opgericht. Marx schrijft het statuut en het adres van de IAA waarvan de openingszin klinkt: 'Overwegende dat de emancipatie van de arbeidersklasse het werk van de arbeidersklasse zelf moet zijn.' Individuen, (kleine) organisaties zowel als vakbonden werden lid. Belangrijk is dat de IAA erin slaagde de meeste autonome arbeidersorganisaties in Europa samen te brengen. De IAA moest het internationale karakter van de socialistische beweging belichamen. Het doel is, stelt Marx, 'dat de arbeiders van de verschillende landen zich niet slechts als broeders en kameraden van het emancipatieleger *voelen*, maar ook als dusdanig *handelen*.' Binnen de Eerste Internationale woedde een strijd tussen het wetenschappelijke socialisme (vertegenwoordigd door Karl Marx) en het anarchisme (vertegenwoordigd door Bakoenin). De Eerste Internationale werd opgeheven in de loop van de jaren 1870 als gevolg van de repressie na de Commune van Parijs.

[16] De Tweede Internationale (1889-1914) ontstond toen de arbeidersbeweging een ware massabeweging werd, gedragen door onafhankelijke arbeiderspartijen en vakbonden. Op het stichtingscongres werd 1 mei tot internationale strijddag van het proletariaat uitgeroepen. In 1900 werd een Internationaal Socialistisch Bureau opgericht, met Emile Vandervelde als voorzitter en Camille Huysmans als secretaris. De resoluties waren geenszins bindend en elke partij bleef volledig autonoom optreden. De debatten over het ministerialisme, het kolonialisme en het militarisme (de nakende oorlog) deden een reformistische en revolutionaire vleugel ontstaan, waarbij Lenin een belangrijke rol zou spelen.

[17] Ook in België keurde de sociaal-democratie zonder de minste aarzeling de oorlogskredieten goed. Als beloning werd de voorzitter van de BWP – tevens voorzitter van de Tweede Internationale – Emile Vandervelde tot Minister van State benoemd. 1914 was voor de BWP niet het beginpunt, maar eerder het orgelpunt van het al lang aanslepende reformisme

[18] Vandervelde in België; Plechanow in Rusland; Renaudel, Guesde en Sembat in Frankrijk; Hyndman in Engeland; Branting in Zweden; zij namen allen een *sociaal-chauvinistisch* standpunt in voor de 'eigen' burgerij. Louis de Brouchère en Hendrik de Man gingen zich zelfs als oorlogsvrijwilligers melden. En Emiel Vanderveelde noemde de oorlog 'Een heilige oorlog voor recht, vrijheid en beschaving.' Hij stelt: 'Wij werden verdeeld door de klassenstrijd... Welnu, we hadden alleen de Duitse dreiging nodig om over een erekwestie tot unanimitieit te komen.' En hij rechtvaardigt

zijn steun aan de roofoorlog met een linkse uitspraak: 'Als ik nu het gevoel heb dat deze oorlog tot het einde moet gevoerd worden, dan is het omdat ik een socialist ben, omdat ik een pacifist ben, omdat ik een internationalist ben.'

[19] Uit deze contrarevolutionaire troepen ontstaan later de eerste fascistische benden in Duitsland. Zo is de Brigade Erhardt actief in de onderdrukking van de opstand in Berlijn. Het strijdlied van die stoottroep luidt: *'Hakenkreuz am Stahlhelm, schwarz-weiß-rotes Band, die Brigade Ehrhardt werden wir genannt. Die Brigade Ehrhardt schlägt alles kurz und klein, wehe Dir, wehe Dir, du Arbeiterschwein.'* (Hakenkruis op staalhelm, zwart-wit-rode band, de brigade Ehrhardt, worden we genoemd. De brigade Ehrhardt slaat alles kort en klein, pas op jij, pas op jij, jij arbeiderszwijn). Het is dat soort liederen dat door Gustav Noske van de SPD wordt aangeworven om de revolutie in Berlijn te vertrappelen.

[20] Na de afschaffing van het cijnskiesrecht haalde de BWP in oktober 1894 29 verkozenen (allen in de rode gordel van Verviers, Luik, Namen, Charleroi, Soignies en Bergen). Vier maanden nadien reeds, in februari 1895, besliste de Algemene Raad samen met de parlamentsfractie alle stakingsbewegingen tegen de wet op de gemeenteraadsverkiezingen (de wet van de vier schandelijkheden) af te gelasten. Vanaf dan komt het parlementaire werk steeds centraler te staan.

[21] Op het stichtingscongres waren communistische en links-socialistische partijen en groepen uit Bulgarije, Duitsland, Finland, Frankrijk, Groot-Brittannië, het Koninkrijk van Serven, Kroaten en Slowenen, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Polen, Roemenië, Zweden, Zwitserland, de Sovjet-Unie, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, de Verenigde Staten, China, Korea en Turkije aanwezig.

[22] Op het Tweede Congres van de Komintern kwamen in Petrograd en Moskou afgevaardigden van 67 organisaties uit 37 landen samen. Onder de 21 voorwaarden vinden we de volgende: 1. Propaganda en agitatie strikt communistisch opvatten, de stelling over de dictatuur van het proletariaat is het criterium. 2. Geen reformisten of centristen op leidinggevende posten. 3. De oprichting van een geheime organisatie naast de legale partij. 4. Agitatie in het leger. 5. Agitatie op het platteland. 6. De veroordeling van het sociaal patriottisme en het sociaal pacifisme. 7. De breuk met het reformisme. 8. De strijd tegen het koloniale imperialisme, verplichte steun aan de bevrijdingsbewegingen. 9. Propaganda in de vakbonden. 10. Centralisatie en een ijzeren discipline. 11. De verplichting zich communistische partij te noemen.

[23] Fernando de la Rúa werd opgevolgd door Ramon Peusta (interim van 20 tot 23 december), Alfredo Rodriguez Saa (23 tot 30 december), Eduardo Camano (31 december tot 13 januari) en uiteindelijk Eduardo Duhalde.

[24] Eduard Bernstein (1850-1932): afgevaardigde van de Duitse Sociaal-Democratische Partij in 1902-1906, 1912-1918 en 1920-1928. Hij beweerde dat de ideeën van Marx voorbijgestreefd waren en was voorstander van een geleidelijke overgang van het kapitalisme naar het socialisme zonder revolutie. Als theoreticus van de Duitse sociaal-democraten en van de opportunistische vleugel van de Tweede Internationale werd zijn 'herziening' van het marxisme bekend als het 'revisionisme'. Op het Congres van Hannover in 1899 (SPD) werden de stellingen van Bernstein afgewezen. Het 'revisionisme' werd officieel verworpen, maar in de praktijk toegepast. In de BWP gebeurde hetzelfde: Camille Huysmans verwierp 'theoretisch' het Bernsteinisme; in de praktijk werd het integraal door de BWP toegepast.

Hoofdstuk 3 [Archief MS](#)

Het tijdperk van de transnationale ondernemingen

'Nog maar een paar decennia geleden concurreerden de grote bedrijven in hoofdzaak met elkaar voor de verovering van de binnenlandse markt. Dit was zowel het geval met de Verenigde Staten (de grootste nationale markt ter wereld) als met de Europese staten (die ondanks hun bescheiden omvang gehandicapt waren in vergelijking met de VS). Wie als winnaar uit die nationale competitie tevoorschijn kwam, deed het ook goed op de wereldmarkt. Wil een bedrijf vandaag de overhand krijgen in de eerste concurrentiecyclus, dan omvat de daarvoor noodzakelijk markt zo'n 500 tot 600 miljoen potentiële consumenten.'

De Egyptische auteur Samir Amin

Wat betekent de dictatuur van de grote transnationale ondernemingen (TNO's)? Hebben zij nog altijd een staatsmacht nodig? Of zijn ze de staten voorbij gegroeid? Welke rol speelt de militaire industrie? Kan Europa een tegenmacht bieden tegen het Amerikaanse geweld? Kunnen landen zich bevrijden uit de wurggreep van het internationale kapitaal? Komt er stabiliteit en vrede of stevenen we af op nieuwe wereldconflicten? Dat zijn de thema's voor dit derde hoofdstuk.

1. De bokser en zijn vuisten. Over TNO's en natie-staten

'Er komen steeds meer nationale staten, maar ze krijgen steeds minder macht. De economische politiek wordt gemaakt door multinationals, door grote internationale instellingen (van het Internationaal Muntfonds tot de Wereldhandelsorganisatie), terwijl de budgettaire prioriteiten (maar ook de veiligheidsbeleid) op een supranationaal niveau worden beslist (de Europese Unie)' dat zegt Fausto Bertinotti.¹

Antonio Negri en Michael Hardt beamen dat. En ze gaan nog verder. De staten zouden niet alleen hun macht verliezen, de nieuwe macht zou tegelijkertijd overal en nergens zijn. In dat proces zien Negri en Hardt een overgang naar een stadium *voorbij* het imperialisme, dat ze *Empire* heten. 'De soevereiniteit van de natiestaat was de hoeksteen van imperialismen die in de moderne tijd door de Europese machten werden gevormd', zo schrijven ze. 'In tegenstelling tot het imperialisme vestigt het Empire geen territoriaal machtscentrum en berust het niet op vastgestelde grenzen of barrières. Het is een gedecentraliseerd en gedeterritorialiseerd bestuursapparaat dat geleidelijk het gehele mondiale domein in zijn open, zich steeds uitbreidende grenzen inlijft.'²

Vooraleer een uitspraak te doen over *het verdwijnen* van grenzen en van de natiestaten is het nuttig eerst terug te keren naar *het ontstaan* van de natiestaten.

Voor de industriële revolutie was elk gebied van het feodale Europa erop gericht zichzelf te bedruipen. De plaatselijke heersers versterkten die tendens nog door middel van tolrechten. Deze vormden een barrière voor de handel tussen de verschillende regio's. 'De ontwikkeling van de handel en van de warenomzet leidde tot de afscheiding van een nieuwe klasse – die van de kapitalisten. Het kapitaal ontstond tegen het einde van de Middeleeuwen, toen de wereldhandel na de ontdekking van Amerika tot enorme ontwikkeling kwam, toen de hoeveelheid edele metalen toenam, goud en zilver tot ruilmiddel werden en de geldomloop het mogelijk maakte de geweldige rijkdommen in één hand te concentreren', schrijft Lenin later over die periode.³ De opkomende jonge burgerij wilde een 'grote nationale markt' voor haar producten. Daarom moesten de handelsbarrières en de privileges van bepaalde kasten binnen de feodale maatschappij opgeruimd worden. Ook de privileges van de adel vormden een hinderpaal, net zoals de vrijheid van alle

plaatselijke potentaten. De opkomende burgerij wilde één markt, één wet, één machtsorgaan, zo schrijven Marx en Engels in het *Communistisch Manifest*, 'De burgerij... heeft de bevolking samengebracht, de productiemiddelen gecentraliseerd en de eigendom in weinige handen geconcentreerd. Politieke centralisatie kwam hier noodzakelijkerwijze uit voort. Onafhankelijke, slechts als bondgenoten tot elkaar staande provincies met verschillende belangen, wetten, regeringen en invoerrechten werden samengedrongen in één natie, één regering, één wet, één nationaal klassenbelang, één douanetarief.'⁴

De kapitalistische binnenlandse markt kan maar functioneren en groeien onder de bescherming van een gecentraliseerde nationale staat. Privileges worden afgeschaft. Tienden en andere feodale belastingen, die de vrije circulatie van goederen belemmeren, worden verboden. Anderzijds worden tarieven vastgelegd voor de buitenlandse invoer om de binnenlandse markt af te schermen. De staat zorgt ook voor de nodige infrastructuur voor de goederencirculatie zoals spoorwegen en kanalen. En er komt een samenhang tussen goederen en prijzen die verschilt van land tot land. De staat zorgt er tenslotte ook voor – desnoods met dwang – dat de 'vrijgekomen werkers', de geruïneerde boeren die haveloos naar de steden trekken, in de nieuwe fabrieken hun arbeid verkopen. De Canadese onderzoekster Meiksins Wood schrijft: 'Van in het begin was staats tussenkomst nodig, niet alleen om "het systeem van bezit" te creëren en in stand te houden, maar ook het "systeem van bezitloosheid". De staatsmacht was nodig om het onteigeningsproces te ondersteunen en om de exclusiviteit van de kapitalistische eigendom te beschermen. Maar de staat was ook nodig om ervoor te zorgen dat diegenen die geen productiemiddelen hadden, beschikbaar waren als arbeidskrachten voor het kapitaal van zodra het nodig was.'⁵

In een zeker stadium van haar ontwikkeling benadert de concentratie van de productie vrijwel het monopolie. 'De geweldige groei van de industrie en het opvallend snelle proces van concentratie van de productie in steeds grotere ondernemingen is een van de meest kenmerkende bijzonderheden van het kapitalisme', aldus Lenin.⁶ De grote bedrijven hebben fabelachtige winsten nodig om zich in de bittere concurrentiestrijd met gelijksoortige reusachtige ondernemingen staande te houden en de productie verder uit te breiden; maar alleen de monopoliepositie op de markt verzekert hoge winsten. Daarbij komt dat een paar dozijn reusachtige bedrijven makkelijker een overeenkomst met elkaar kunnen afsluiten dan honderden of duizenden kleine bedrijfjes. Zo wordt de vrije concurrentie door *het monopolie* vervangen. Dat is de economische essentie van het imperialisme. Naast de heerschappij van de monopolies blijven in alle kapitalistische landen talrijke middelgrote en kleine bedrijfjes behouden, blijven grote massa's kleine producenten – zelfstandigen, boeren en handwerkers – bestaan.

De binnenlandse markt beschermen en uitbreiden betekent na 1870: nieuwe gebieden veroveren, ze omvormen tot kolonies waar de nationale kapitalisten hun waren kunnen afzetten, afgeschermd van de buitenlandse concurrenten. Weldra is heel de wereld verdeeld tussen Engeland, Frankrijk, Nederland, Duitsland, België, de Verenigde Staten en Japan. De verovering van de kolonies gaat gepaard met een reusachtige toename van de nationale onderdrukking en van de rassendiscriminatie. 'Het kapitalisme is uitgegroeid tot een wereldstelsel, waarbij de overgrote meerderheid van de wereldbevolking door een handvol "ontwikkelde" landen koloniaal onderdrukt en financieel gewurgd wordt. En deze "buit" wordt verdeeld tussen twee of drie de wereld beheersende, tot de tanden bewapende rovers

(Amerika, Engeland, Japan), die de hele aardbol in *hun* oorlog voor de verdeling van *hun* buit betrekken', noteert Lenin.⁷ Als een imperialistisch land zijn markt, en dus ook zijn invloedssferen of (neo)kolonies wil uitbreiden, kan dat alleen door ze te veroveren op andere imperialistische landen. Door de ongelijke ontwikkeling van de kapitalistische landen kan dat niet anders dan tot oorlog leiden, zoals het geval was met de Eerste Wereldoorlog.

Allemaal goed en wel, zeggen Negri en Hardt, maar deze periode ligt vandaag achter ons: 'Het einde van het kolonialisme en de afnemende machten van de natie zijn kenmerkend voor een algemene overgang' naar het Empire.⁸ In de relatie tussen staat en kapitaal zijn we volgens hen in een nieuwe fase terechtgekomen: 'Grote transnationale bedrijven zijn daarin effectief de jurisdictie en het gezag van natiestaten voorbijgestreefd. Het lijkt er dan ook op dat deze eeuwenlange dialectiek tot een einde is gekomen: de staat is verslagen en bedrijven regeren nu de aarde!'⁹

De wereld is een dorp, en in dat dorp regeren de TNO's. 'De wereld is niet in tweeën verdeeld en opgesplitst in vijandige kampen (centrum tegen periferie, Eerste tegen Derde Wereld) maar wordt en werd altijd al bepaald door ontelbare partiële en mobiele verschillen', aldus Negri en Hardt.¹⁰

Dat 'de staat is verslagen' en dat alleen 'bedrijven de planeet beheersen' is als zeggen dat de bokser zich versterkt heeft, maar dat zijn vuisten zijn verdwenen. TNO's kunnen niet zonder thuisbasis, niet zonder staatsmacht, niet zonder ijzeren vuist. De Argentijnse onderzoeker Atilio Boron schrijft: 'Eigendom en controle hebben altijd een nationale basis: bedrijven zijn wettelijke entiteiten die in een specifiek land ingeworteld zijn en niet alleen maar geregistreerd zijn bij de Verenigde Naties in New York. Ze hebben hun hoofdkantoor in een bepaalde stad, gehoorzamen aan een specifiek nationaal wettelijk kader dat hen beschermt tegen mogelijke onteigening,... enzovoort.'¹¹ En verder: 'Ze bestrijken heel de wereld maar hun eigendom en de eigenaars hebben een duidelijk nationale basis. Hun inkomsten vloeien van overal ter wereld naar hun hoofdkantoor en dat hoofdkantoor verkrijgt van de nationale banken makkelijk de leningen voor de financiering van hun activiteiten. En dat tegen rentetarieven die onmogelijk in perifere staten te vinden zijn, waardoor zij makkelijk hun concurrenten kunnen verdringen.'¹²

Ook Meiksins Wood komt tot dat besluit: 'Het zou misschien accurater zijn te zeggen dat de globalisatie minder gekenmerkt wordt door de terugval van de nationale staat dan door een stijgende tegenstelling tussen het wereldwijde bereik van het kapitaal en zijn hardnekkige behoefte aan meer lokale en nationale vormen van 'extra-economische' steun.'¹³

Tabel 7. Verdeling van de 1000 grootste industriële ondernemingen naar thuisland en omzet (2004)

Land	TNO's uit de IW1000 2005	Omzet in 2004 (in miljard dollar)
USA	311	3.704
Europa (EU15)	253	3.619
Japan	237	2.112
Verenigd Koninkrijk	53	698
Frankrijk	48	743
Duitsland	44	917
Nederland	20	408
Italië	18	231
Finland	15	141

Zweden	15	138
Oostenrijk	15	103
België ¹⁴	7	44
Spanje	6	94
Denemarken	4	17
Ierland	3	24
Griekenland	3	15
Luxemburg	2	46
Portugal	0	/

Bron: *Industry Week*, The IW1000 2005.

In tabel 7 zie je dat de EU (15), Japan en de Verenigde Staten samen 801 van de 1000 grootste industriële ondernemingen ter wereld tellen. Zij waren in 2004 goed voor een gezamenlijke omzet van 9.435 miljard dollar op de totale omzet van 12.210 miljard dollar van de duizend grootste industriële ondernemingen. Het is niet toevallig dat acht op tien van de grote TNO's een thuisbasis hebben in één van de drie belangrijkste imperialistische blokken. Bertinotti stelt dat de staten hun macht verliezen. Hij verwijst onder meer naar het 'supranationale' niveau van de Europese Unie. Dat is zonder meer juist. Maar de essentie is dat de EU op zich ook een staatsmacht is, een gecentraliseerde macht met wetten, regelgeving, leger, veiligheidsdiensten, ambtenarij, enz. En met een binnenlandse markt van bijna een half miljard inwoners. Zoals de geboorte van de oude Europese staten met legendes, mythes en nationalisme werd doorspekt, zo wordt de Europese Unie vandaag gelardeerd met nieuwe verhalen over 'Europese cultuurbeschaving' en 'Europese waarden'.

De TNO's hebben op veel fronten de steun nodig van de staatsmacht van hun thuisbasis. Zij hebben een wettelijk kader nodig om hun eigendom te beschermen. De juridische bescherming van het privé-bezit van de Europese TNO's vormt de kern van het project voor een Europese grondwet. Terwijl het privé-bezit van grote bedrijven, landerijen, technologie en communicatie 'heilig' is, staan het organisatierecht, het vakbondsrecht, het stakingsrecht voortdurend onder druk (met dwangsommen, enz.). De TNO's hebben ook nog steeds een staatsmacht nodig om de 'binnenlandse markt' te beschermen. Zo'n 68,4 procent van de totale verkoop van de Amerikaanse TNO's, dus van de Amerikaanse moederbedrijven én hun buitenlandse filialen, gebeurt in de Verenigde Staten. Ook 21 van de 28 miljoen banen van de Amerikaanse TNO's bevinden zich in de Verenigde Staten.¹⁵

De Europese TNO's hebben nood aan de afgeschermdde 'binnenlandse' markt van de 450 miljoen 'consumenten' van de EU. Zoals de tolbarrières uit het feodalisme moesten vernietigd worden om 'nationale staten' en 'nationale markten' op te richten, zo zijn vandaag de douanebeperkingen en monetaire schommelingen van de verschillende munten uit de oude Europese staten uit de weg geruimd om een grotere 'Europese markt' te creëren. Verder willen de TNO's de garantie dat de productie vlot kan verlopen. Zo werd op de EU-top van Lissabon afgesproken projecten van 'levenslang leren' op te zetten, om de ondernemingen permanent van opgeleide en flexibele werkkrachten te voorzien. De TNO's hebben ook een staat nodig om het monopolie van geweld te handhaven, om dwangsommen te doen innen, om stakers 'zo nodig' voor de rechtbank te brengen of om het arbeidersverzet 'zo nodig' met direct geweld te breken. De TNO's hebben een staat nodig om ook internationaal hun 'invloedszones' te beschermen, en om in -allerlei internationale organisaties de eigen belangen te verdedigen. De TNO's hebben verder een staat

nodig om ideologische redenen. Het eenheidsdenken dat de belangen en winsten van de ondernemingen als 'enige mogelijke weg' promoot en elk maatschappelijk alternatief kortwiekt, kan op tientallen manieren via de media, het onderwijs, de kerk of de moskee verspreid worden. En tot slot hebben de TNO's een staat nodig om goedkope productiezones te scheppen voor hun investeringen, met weinig of geen belastingen, met een moderne infrastructuur, gekwalificeerde arbeiders, enz.

Om al die redenen is het geen toeval dat 800 van de 1000 grootste TNO's hun thuisbasis hebben in één van de drie imperialistische centra. En is het evenmin toeval dat mét het conflict voor de verdeling van de wereldmarkt ook de staatsmacht van de imperialistische centra toeneemt. En dus niet afneemt of verdwijnt, zoals Negri en Hardt beweren. De TNO's uit de VS, uit de EU, uit Japan verwachten van 'hun' staatsmacht dat hij wereldwijd opereert om hun belangen veilig te stellen. Voor Halliburton, Lockheed, General Dynamics en vele anderen was de agressie van de VS tegen Irak dé gelegenheid om hun winstcijfers kolossaal op te krikken. De commentator van de *New York Times* schreef: 'Opdat de globalisering zou functioneren mag Amerika niet bang zijn te handelen als de supermacht die ze is. De verborgen hand van de markt zal nooit functioneren zonder een verborgen vuist. McDonald's kan niet rijk worden zonder McDonnell-Douglas, de ontwerper van de F-15. En de verborgen vuist die overal ter wereld de technologie van Silicon Valley verdedigt, is het leger van de Verenigde Staten, haar lucht-, land- en zeemacht.'¹⁶

De staatsmacht is niet verdwenen. Hij is – en dat geldt voor de drie grote blokken – sterker geworden. De oorlog tegen het soevereine Irak was een verpletterende demonstratie van de Amerikaanse staatsmacht. Niet 'verpletterend' in de zin dat de VS 'onoverwinnelijk' zijn, dat toont het Iraakse verzet wel aan. Maar wel 'verpletterend' als vuistslag van een staatsmacht. De scherpe tegenstellingen tussen de Verenigde Staten van Bush, het Groot-Brittannië van Blair, het Spanje van Aznar en het Italië van Berlusconi enerzijds, en Frankrijk, Duitsland en zelfs België anderzijds, die tot uiting kwamen in de aanval tegen Irak, openbaarden dat er verschillende belangen zijn en dat die vertegenwoordigd worden door verschillende (grote) staatsmachten. Zelfs binnen de groeiende Europese staatsmacht zijn de oude staatsmachten niet 'verdwenen', zo bleek duidelijk.

2. Overheidsuitgaven, de militaire industrie en de verovering van de ruimte

De theorieën over het verdwijnen van de staat doorstaan de proef van het materialistische onderzoek niet. In tabel 8 kun je zien hoe de staatsbudgetten al een eeuw lang blijven stijgen. In Duitsland van 10 procent naar 46,9 procent van het BNP, in Frankrijk van 12,6 naar 54,3 procent, in Japan van 8,8 naar 36,9 procent en in de Verenigde Staten van 7,3 naar 32,8 procent.

Tabel 8. Totale overheidsuitgaven in percentage van het Bruto Nationaal Product tussen 1870 en 1998

	1870	1913	1920	1937	1960	1980	1990	1998
België	-	13,8	22,1	21,8	30,3	58,6	54,8	49,4
Duitsland	10	14,8	25,0	34,1	32,4	47,9	45,1	46,9
Frankrijk	12,6	17,0	27,6	29,0	34,6	46,1	49,8	54,3
Nederland	9,1	9,0	13,5	19,0	33,7	55,2	54,0	47,2
Ver. Koninkr.	9,4	12,7	26,2	30,0	32,2	43,0	39,9	40,2
Japan	8,8	8,3	14,8	25,4	17,5	32,0	31,7	36,9
Ver. Staten	7,3	7,5	12,1	19,7	27,0	31,8	33,3	32,8

Bron: IMF, *World Economic Outlook, 2000*. De Broë, *Is High Public Spending Good or Bad for You?*, 2002.

‘Après moi le déluge (na mij de zondvloed) is de leuze van iedere kapitalist’, schreef Marx in *Het Kapitaal*.¹⁷ Elke grote bedrijfsleider is alleen gericht op zijn eigen winstmaximalisatie. En dus heeft het kapitalisme ook nood aan een ‘collectieve kapitalist’, die de gemeenschappelijke taken van bedrijfsleiders, managers, speculanten, bankiers en grootgrondbezitters waarmaakt. De staat neemt die rol op.

Vervolgens wordt er gedebatteerd over *hoe* de staat het best zijn rol als ‘collectieve kapitalist’ kan opnemen. Dat is het debat tussen de ‘liberale’ aanpak van Reagan en Thatcher volgens de recepten van *Friedman* (ook de Europese sociaal-democratie van Blair en Schröder volgen die weg), en de ‘klassieke’ sociaal-democratische aanpak volgens de recepten van *Keynes* (vandaag ondermeer voorgestaan door de Partij van Europees Links). De Friedman-school wil dat het gemiddelde overheidsbudget tot 40 procent van het BNP teruggebracht wordt en dat de staat dus moet afslanken en zich van zijn ‘niet essentiële bevoegdheden’ moet ontdoen.¹⁸ ‘Essentieel’, en daarover zijn Friedmanianen en Keynesianen het eens, zijn de uitgaven voor politionele en militaire opdrachten. De kern van de staat blijft: nagelnieuwe gerechtsgebouwen, gevangenissen, politie, veiligheids-diensten, leger, fondsen voor militair onderzoek (of ruimtevaart), antiterrorismemaatregelen, enz. Het is waar, in de VS worden zelfs bepaalde delen van het veiligheidsapparaat uitbesteed aan de privé-sector, maar met de *Patriot Act* wordt de gigantische centralisatie van het repressieapparaat onder controle van de staat voltooid.

Tabel 9 toont hoe toplui van het Amerikaanse staatsapparaat hoge posten bekleden in de oliesector en in de militaire sector. ‘Omdat de staat uit de behoefte is ontstaan de klassentegenstellingen in bedwang te houden; omdat hij echter tegelijk midden in het conflict van deze klassen is ontstaan, is hij in regel de staat van de machtigste, economisch heersende klasse, die door zijn tussenkomst ook de politiek heersende klasse wordt’, schreef Friedrich Engels al.¹⁹ Halliburton, Lockheed Martin, Chevron, McDonnell-Douglas, Northrop Grumman, BP Amoco, General Dynamics, enz., zijn rechtstreeks – niets eens meer verborgen – vertegenwoordigd in het staatsapparaat. Zij vormen de ‘economisch heersende klasse’ die dank zij het staatsapparaat ook de ‘politiek heersende klasse’ wordt. Zij hebben met grote sommen geld Bush aan de macht gebracht (zie daarvoor onder meer hoofdstuk 4.1.), zij zijn de drijvende kracht achter de militaire agressie van de Verenigde Staten.

Tabel 9. Verstregeling tussen militaire industrie, oliesector en staatsapparaat in de Verenigde Staten, 2001 (Eerste ambtstermijn van G.W. Bush)

Name	Functie	Verloning
George W. Bush, president	Ex-CEO van de energie-industrie	Niet beschikbaar
Dick Cheney, vice-president Lynn Cheney,	CEO, aandeelhouder van Halliburton (olie, defensie)	Salaris: 35,1 mil. \$ \$500.001-1 mil. \$ deferred compensation*, \$1-\$5 mil. Cash Value Bonus Plan

echtgenote van de vice-president

	Bestuurder van Procter & Gamble	250.001-500.000 \$aandeelhouder, restricted stock **
	Aandeelhouder van Anadarko Petroleum	250.001-500.000 \$ deferred stock payment ***
	Bestuurder van Lockheed Martin	\$500.000-\$1.000.000 deferred fees*
Condoleezza Rice , nationale veiligheidsadviseur	Lid van de Raad van Bestuur, Chevron	250.000- 500.000 \$ deferred stock payment
Donald H. Rumsfeld, minister van Defensie	Bestuurder van Gilead Sciences (biotech)	tot 30 \$ miljoen aan aandelen
	Bestuurder van Asea Brown Boveri LTD. (atoomenergie)	148.020 \$
	Bestuurder van Gulfstream Aerospace (nu een dochterfirma van General Dynamics), die gespecialiseerd is in bedrijfsjets en vliegtuigen voor 'speciale missies' die worden verkocht aan buitenlandse regeringen voor militair gebruik.	5.000 \$
Edward C. "Pete" Aldridge Jr., onderminister voor Aankoop, Technologie en Logistiek (Defensie)	CEO van Aerospace Corp., onderzoeksfirma voor defensie zonder winstgeving die meer dan 600 miljoen \$ kreeg voor werk in het Space and Missiles Defense Center, Los Angeles (staat in de lijst van de top 100 grootste bedrijven die contracten krijgen van het leger)	470.000 \$
	Vice-president van McDonnell Douglas Electronics	Niet beschikbaar
Paul Wolfowitz, plaatsvervangend minister (Defensie)	Medevoorzitter van Nunn-Wolfowitz werkgroep, Hughes Electronics	300.000 \$
	consultant, Northrop Grumman	6.000 \$ honorarium
	consultant, BP Amoco	10.000 \$ honorarium
Colin Powell, minister van Buitenlandse Zaken	aandeelhouder, General Dynamics	1 tot 5 \$miljoen aan aandelen
	honorarium voor lezingen, Carlyle Group	100.000 \$
	honoraria, Arthur Andersen, GE Power Systems	59.500 \$ voor elk

Richard Armitage, plaatsvervangend minister van Buitenlandse Zaken	director, Gulfstream Aerospace	5.000 \$
	Voorzitter en partner, Armitage Assoc. LLP (consultant voor Raytheon, Boeing, Brown and Root, Science Application International en andere bedrijven die legercontracten hebben), was ook lid van de Raad van Bestuur van Raytheon en Mantech)	246.965 \$
	GE, Coastal Corp. (defensie), aandeelhouder	500.001-1 mil. \$ voor elk

Bron: <http://www.worldpolicy.org/projects/arms/reports/reportaboutface.html#AppA>.

* *Deferred compensation*: nog te ontvangen compensaties (vb. pensioenplan, aandelen, premies of cash) die meestal uitbetaald worden wanneer je met pensioen gaat of aan de erfgenamen wanneer je overlijdt. *Deferred fees* zijn nog te ontvangen honoraria.

** *Restricted stock*: aandelen met een beperking, meestal gaat het over aandelen voor topkaders maar die zij bijvoorbeeld een paar jaar niet mogen verkopen.

*** *Deferred stock payment*: je krijgt de rechten op de aandelen, maar de aandelen zelf krijg je later.

Sinds de *top van Lissabon* in 2000 lanceert de Europese Unie zich op dezelfde piste. Robert Kagan, een van de strategische raadgevers van de Amerikaanse agressiepolitiek, schrijft: 'Het was niet realistisch te verwachten dat de Europeanen het statuut van internationale grootmacht dat ze vóór de Tweede Wereldoorlog hadden, zouden kunnen recupereren, als de Europese landen niet bereid zouden zijn een groot deel van de in de sociale zekerheid geïnvesteerde middelen over te hevelen naar militaire projecten... Terwijl de Verenigde Staten bereid zijn zo veel geld te besteden aan hun veiligheid, geven de Europeanen liever hun centen aan sociale zekerheidsprogramma's, lange vakanties en kortere werkweken.'²⁰ Daar wil de EU komaf mee maken. Geld transfereren naar een Europees leger in opbouw is één van de redenen van de voorziene sociale afbraak.

Ook *de ruimte* vormt de inzet van de strijd voor de militaire hegemonie. De 'sector' wordt door de Verenigde Staten gedomineerd, met 50 procent van het marktaandeel tegenover 33 procent voor Europa, 6 procent voor Japan en 6 procent voor Canada.²¹ De Verenigde Staten beschouwen de ruimte als geprivilegieerd terrein. Dat was de conclusie van een onderzoek in 2000 onder leiding van Donald Rumsfeld: 'In de komende periode zullen de Verenigde Staten operaties uitvoeren van uit, in en doorheen de ruimte om *hun nationale belangen te ondersteunen* zowel op aarde als in de ruimte. Zoals voor de nationale capaciteit in de lucht, op de grond en op zee, moeten de Verenigde Staten kunnen beschikken over de capaciteit om haar activa in de ruimte te verdedigen tegen vijandelijke activiteiten en om het vijandig gebruik van de ruimte tegen de Amerikaanse belangen te verhinderen.'²²

Verhinderen dat er nieuwe concurrenten ontstaan. De Europese Unie reageerde prompt met het *Star 21*-project^[1]. *Star 21* werd opgesteld door de Raadgevende Europese groep voor Aeronautica. Deze groep is het sprekende bewijs van de fusie tussen het Europese staatsapparaat en de militaire industrie. Hij is samengesteld uit 15 leden, onder wie de voorzitters van de zes belangrijkste TNO's uit de sector: EADS^[2], BAe Systems, Rolls-Royce, Thales (voorheen Thomson), Snecma en Finmeccanica. Verder telt de groep vijf Europese commissarissen: Philippe Busquin

(de Belgische socialist, verantwoordelijk voor Onderzoek), Pascal Lamy (de Franse socialist, verantwoordelijk voor Handel), Loyola de Palacio (voor Transport), Chris Patten (voor Buitenlandse Relaties) en Erkki Liikanen (tevens voorzitter van de groep). En tot slot is er nog Javier Solana (voormalig algemeen secretaris van de NAVO en vandaag verantwoordelijk voor Buitenlandse Politiek en Gemeenschappelijke Veiligheid). De laatste twee leden vertegenwoordigen het Europees parlement. Een mooie mengeling van de heersende klasse in Europa.

De vaders van Star 21 schrijven: 'Een levensvatbare ruimte-industrie in dienst van de behoeften van de burgerlijke markt is nauw verbonden met de capaciteit op het gebied van veiligheid en defensie – en omgekeerd.'²³ Vandaar dat meer fondsen noodzakelijk zijn: 'De steeds verder reikende verbintenissen van de Europese landen op het gebied van defensie en veiligheid vereisen de toekenning van steeds grotere budgetten. De onvermijdelijke conclusie is dat de algemene uitgaven moeten verhoogd worden.'²⁴

Wie zei daar dat staten, staatsmachten en grenzen verdwenen? De grenzen van het huidige imperialisme lopen niet alleen meer op aarde, maar doorklieven ook de ruimte.

3. De Europese Unie als tegenmacht? De politieke zwendel van het 'sociale Europa'

Antonio Negri schrijft dat de staatsmacht verdampt is naar een ongrijpbaar en niet langer lokaliseerbaar niveau: 'In de gladde ruimte van het Empire heeft macht geen plaats – die is tegelijkertijd overal en nergens. Het Empire is een *uit-opie*, of werkelijk een *non-plaats*.'²⁵

Negri's daden worden niet belemmerd door zijn eigen woorden. Zo roept Negri de Europese arbeidersklasse op zich achter de 'eigen' patroons te scharen om een 'tegenwicht' te vormen tegen de Verenigde Staten. Tijdens de campagne voor de *Europese Grondwet*^[3] in Frankrijk in mei 2005 riep hij met dat argument de Fransen op 'ja' te stemmen: 'De goedkeuring van de Grondwet zou betekenen dat we het noodzakelijke continentale machtsniveau vinden om weerstand te bieden aan het oorlogsproces van het Amerikaanse rijk. Om zich verder uit te bouwen, moet Europa nu de prijs van het liberalisme betalen. Het proletariaat heeft er belang bij zich bij lokale kapitalisten aan te sluiten om het hoofd te bieden aan het wereldkapitalisme.'²⁶

Daarmee vallen alle redeneringen over het verdwijnen of verdampen van de staatsmacht als een kaartenhuisje in elkaar. Tegenover de staatsmacht in het Witte Huis en het Pentagon, de staatsmacht van Brussel! En om de Europese staatsmacht-in-opbouw kans op slagen te geven dient de arbeidersklasse 'zich bij lokale kapitalisten aan te sluiten'. 62 procent van de Nederlanders en 55 procent van de Fransen hebben Negri's stemoproep niet gevolgd. Het was een klassenstem, om duidelijk te maken dat er '*geen gemeenschappelijk belang*' is tussen de patroons van BASF, TotalFinaElf, Deutsche Telekom, Renault, Unilever, BP enzovoort en de Europese arbeidersklasse.'²⁷

In feite stelt Negri voor wat de 15 regeringsleiders in 2000 in Lissabon overeenkwamen: Europa moet in 2010 '*de meest competitieve en dynamische economie ter wereld*' worden.'²⁸ De 15 regeringsleiders, van wie 11 sociaal-democraten, volgden daarmee het advies van de Europese Ronde Tafel van Industriëlen om de concurrentieoorlog met de Verenigde Staten aan te scherpen. Als handige Harry's proberen de sociaal-democraten dit project verkocht te krijgen. Zo

schrijft de gemeenschappelijke socialistische fractie van het Europees Parlement: 'De top van de Europese Raad in Lissabon in 2000 is een goede illustratie van hoe ver het sociale beleid en het werkgelegenheidsbeleid van de Europese Unie al gegaan zijn. *Het sociale beleid en het werkgelegenheidsbeleid werden hier van fundamenteel belang geacht om van de Europese Unie de meest dynamische en concurrentieel economie ter wereld te maken.*'²⁹

Het meest concurrentieel worden dankzij een sociaal beleid? Zoiets heet oplichterij en politieke zwendel. Het 'sociale' beleid van Lissabon is een oorlogsverklaring: aan de vaste arbeidscontracten, aan het recht op rust na een leven van arbeid, aan het onderwijs en aan de openbare dienstverlening. Europa kan alleen competitiever worden, zo beveelt Lissabon aan, als de belangrijkste sociale verworvenheden worden afgebroken^[4].

Om 'de meest competitieve en dynamische economie ter wereld' te worden, moet de EU ook een slagkrachtig militair apparaat uitbouwen. Die les trok de machtigste Europese patroonsorganisatie, de Ronde Tafel, al uit de Eerste Golfoorlog: 'Europa had belangen op het spel staan in de Golf en ideeën over wat er moest gebeuren. Maar toen het inzetten van geweld aan de orde kwam, beschikte Europa niet over de beslissingsmechanismen, noch over de middelen om eventueel tussenbeide te komen. Beweren dat de Gemeenschap economische kwesties zelf kan regelen terwijl het zijn buitenlandse politiek door anderen laat beheren, is toch een anachronisme.'³⁰ Als het er echt op aankomt hebben BP, TotalFinaElf & Co een volwassen militair apparaat nodig. De EU zal haar militaire budget de komende jaren drastisch verhogen. Dat van de VS bedraagt immers 400 miljard dollar, terwijl de gezamenlijke Europese staten 'slechts' aan 180 miljard dollar komen. De VS besteedt 3,4 procent, en binnen enkele jaren wellicht 4 procent van zijn Bruto Binnenlands Product (BBP) aan defensie, terwijl in Europa alleen Frankrijk meer dan 2,5 procent van zijn BBP aan defensie uitgeeft, alle andere lidstaten minder.³¹ Het militaire budget omhoog, dat is de prijs om *numero uno* te worden. En die prijs zal niet door de transnationale ondernemingen worden betaald. Zoveel is zeker. 'Om de oorlog te winnen, om ons land te verdedigen en de economie er terug bovenop te helpen, zal onze begroting een tekort vertonen. Dit tekort zal beperkt zijn als het Congres bereid is de uitgaven te beperken (andere dan militaire uitgaven, pm)...' verklaarde George W. Bush in zijn *State of the Union* van 2002.³² Ten gevolge daarvan daalden de budgetten voor gezondheid, onderwijs, openbare diensten enzovoort drastisch.

4. Neokolonialisme en nationale bevrijding

Volgens Negri en Hardt is het tijdperk van de veroveringen voorbij: 'Het Empire-concept presenteert zich niet als een regime dat wortelt in veroveringen, maar eerder als een orde die doeltreffend de geschiedenis opschort en daarmee de status quo voor de eeuwigheid vastlegt. (...) Hoewel de praktijk van Empire voortdurend in bloed gedrenkt is, is het concept van het Empire altijd gewijd aan eeuwigdurende en universele vrede, los van de geschiedenis.'³³

Terwijl de staatsmacht van de belangrijkste imperialistische blokken wordt versterkt, vergroot de greep van de TNO's op de perifere, afhankelijke staten. De Argentijnse onderzoeker Boron noteert daarbij: 'Deze versterking van de staatsmacht in het hart van de ontwikkelde kapitalistische landen mag dan al werkelijkheid zijn, de geschiedenis van de periferie ziet er volledig anders uit. Bij de internationale reorganisatie van het imperialistische systeem onder de ideologische vlag van het neoliberalisme, verzwakte de staatsmacht, en de economieën van de perifere landen

moesten zich meer en meer en bijna zonder enige staatstussenkomst openstellen voor de toevloed van grote transnationale bedrijven en voor het beleid van de ontwikkelde landen, vooral van de Verenigde Staten.³⁴

De perifere landen worden gedwongen de openbare sector te ontmantelen en de openbare uitgaven tot een minimum te herleiden om hun schulden te kunnen terugbetalen. Vitale diensten als gezondheid, huisvesting en onderwijs gaan zo voor de bijl. Staatsbedrijven worden geherstructureerd en tegen belachelijke prijzen verkocht. De grenzen worden wagenwijd opengezet om de invoer van goederen te vergemakkelijken, terwijl het protectionisme in de imperialistische staten gesofistikeerder wordt.

De schuldenberg van de afhankelijke landen bedraagt 2.500 miljard dollar. Door privatiseringen hebben de TNO's het grootste deel van de grondstoffen en de bedrijven in de afhankelijke landen ingepalmd. En dankzij de economische liberalisering konden de TNO's eveneens de hand leggen op de meeste markten in de wereld.

Het is niet zo dat daarmee de 'staatsmacht' van de afhankelijke landen verdwijnt. Ook ter plaatse hebben de TNO's stabiliteit nodig: een wet die hun belangen (plundering) veiligstelt en een politiemacht, een leger of een militaire junta om die wet te doen naleven. Meiksins Wood schrijft: 'De imperialistische heerschappij berust nu meer dan ooit op een geordend systeem van veel lokale staten, en de economische wereldheerschappij hangt af van de controle over de vele staten die de wereldeconomie in stand houden. Er bestaat natuurlijk niet zoiets als een wereldstaat die de noodzakelijke orde zou kunnen waarborgen zoals de nationale staat dat lang voor het binnenlands kapitaal heeft gedaan. De binnenlandse staat is veeleer meer dan minder essentieel geworden voor de organisatie van economische circuits door middel van de betrekkingen tussen de staten.'³⁵ En verder: 'De wereld is nu meer, en niet minder, een wereld van nationale staten, niet alleen als gevolg van de nationale bevrijdingsstrijd in die landen maar ook onder druk van de imperialistische machten.'³⁶

Negri en Hardt houden het erop dat het onmogelijk is zich aan de afhankelijkheid van de kapitalistische wereldmarkt te onttrekken. 'Als alternatief voor de "onjuiste ontwikkeling" gebruikt door economen van de dominante kapitalistische landen, propageerden theoretici van de onderontwikkeling de "werkelijke ontwikkeling", die een economie van zijn afhankelijkheidsrelatie losmaakt en die in relatief isolement een autonome economische structuur tot uitdrukking zal brengen. (...) *Elke poging tot isolement of scheiding zal in toenemende mate alleen maar een meedogenlozer vorm van overheersing door het mondiale systeem betekenen; een reductie tot machteloosheid en armoede.*'³⁷

Nationale onafhankelijkheid is een gegeven uit het verleden, een *voorbije* kwestie, zeggen Negri en Hardt. Is dat zo? Het kolonialisme werd na de Tweede Wereldoorlog vervangen door het neokolonialisme. Landen waren in woorden onafhankelijk maar bleven in de feiten door een net van financiële, diplomatieke en militaire relaties afhankelijk van de imperialistische grootmachten. Al voor de Tweede Wereldoorlog bestond dit systeem van formele onafhankelijkheid en feitelijke afhankelijkheid: in Latijns-Amerika, dat na drie eeuwen van Europees kolonialisme formeel onafhankelijk werd maar door de Monroe-doctrine (1823) bij 'de hemisfeer van de VS' werd gerekend. 'Het buitenlandse beleid van het financierskapitaal, dat bestaat uit de strijd van de grote machten over de economische en politieke

verdelingen van de wereld, moet tot een aantal overgangsvormen van staatsafhankelijkheid leiden. Er zijn niet alleen de twee belangrijkste groepen van landen, de landen die kolonies bezitten en de kolonies zelf, maar ook *de diverse vormen van afhankelijke landen die, politiek gezien formeel afhankelijk zijn, maar in feite verstrikt zijn in het net van financiële en diplomatieke afhankelijkheid*, dat typisch is voor deze tijd', zo schreef Lenin hieromtrent.³⁸

Na de val van de Sovjet-Unie groeide de tendens om opnieuw openlijk landen in een halfkoloniale status onder de knoet te houden: Zuid-Korea, Saoedi-Arabië, de Golfstaten, verscheidene Afrikaanse en Latijns-Amerikaanse landen, en natuurlijk ook Afghanistan en Irak. De *nationale bevrijding* is voor alle landen die hun economische rijkdom willen aanwenden voor de eigen ontwikkeling, een bijzonder actuele kwestie. De nationale onafhankelijkheid zal zich in de komende eeuw niet minder, maar juist meer stellen. De Partido Comunista do Brasil (PCdoB) zegt daarover: 'Op politiek vlak wordt ons tijdperk gekenmerkt door aanvallen op de soevereiniteit en de onafhankelijkheid van de nationale staten. In ruime zin wil de imperialistische strategie verhinderen dat naties die hun eigen ontwikkelingsweg zoeken, sterker worden. De favoriete methodes van het imperialisme zijn militaire agressie en intimidatie. Militaire agressie en oorlog vormen de kern van de overheersingsstrategie, reduceren de internationale rechten tot holle frasen, verzwakken de Verenigde Naties en verhinderen dat conflicten langs diplomatieke weg opgelost worden.'³⁹

De oproep van Negri en Hardt om geen onafhankelijke koers te varen, omdat die alleen maar meer machteloosheid en armoede zou meebrengen, is een knieval voor de nieuwe Amerikaanse conservatieve revolutie. Het defaitisme – '*er is geen ontkomen aan*' – wordt in de praktijk weerlegd door het verzet op zowat alle continenten. Na twee decennia van verwoestend neoliberalisme dat beweerde: 'er is geen andere weg, er is geen ontkomen aan', is het hele Latijns-Amerikaanse continent op zoek naar alternatieven. De Argentinazo zette Fernando de La Rúa aan de kant, en de nieuwe president Kirchner biedt aarzelend enig verzet tegen de schuldengalg van het IMF. In Uruguay is Tabaré Vázquez aan het bewind gekomen, een man die eveneens enig weerwerk biedt. In het grootste land van Latijns-Amerika, Brazilië, is sinds 2002 een progressieve democratische regering onder president Lula aan de macht, die banden aanknoopt met Venezuela en Cuba en ook relaties zoekt met China. En dan is er het olierijke Venezuela, waar president Chavez met een Bolivariaanse revolutie onafhankelijkheid nastreeft, democratische veranderingen wil doorvoeren en zich steunt op socialistisch Cuba. Het hele continent zoekt een alternatief voor het neokoloniaal en neoliberale imperialisme en die ontwikkeling – hoe pril ook – is een pad in de korf van het Witte Huis en het Pentagon.

Er is natuurlijk ook de grote ontwikkeling in socialistisch China. Ook voor de toekomst van Rusland, voor het graanrijke India en het mineraalrijke Congo is er perspectief. De Egyptische theoreticus Samir Amin schrijft: 'Een achtenswaardig aantal landen uit het Zuiden zal steeds belangrijkere industriële producenten worden, zowel voor de eigen binnenlandse markt als voor de rol die ze op de wereldmarkt kunnen spelen. Als invoerders van technologie en kapitaal, ook als concurrenten in de uitvoer, zullen zij met hun steeds toenemend gewicht onvermijdelijk het evenwicht van de wereldeconomie verstoren. En dat is niet alleen het geval met sommige Oost-Aziatische landen (zoals Korea) maar ook met het uitgestrekte China en morgen met India en de grote landen van Latijns-Amerika. Maar in plaats van een stabiliserende

factor te zijn, zal de versnelde kapitalistische uitbreiding in het Zuiden leiden tot gewelddadige conflicten, zowel in het binnenland als internationaal.⁴⁰

5. De donderwolk en de bliksem. Over de oorlog

‘Het kapitalisme draagt in zich de oorlog, zoals de donderwolk de bliksem’, zei de socialistische voorman Jean Jaurès^[5]. Het tijdperk van het imperialisme zoals Lenin^[6] het zag, het tijdperk van oorlog tussen de imperialistische machten, is echter voorbij, meent naast Negri ook Fausto Bertinotti: ‘Het klassieke begrip van imperialisme, zoals het door Lenin, Luxemburg en Hilferding werd gedefinieerd, lijkt ons vandaag onaanangepast.’⁴¹ ‘De tegenstellingen tussen de grote kapitalistische landen hebben al lange tijd niet meer tot onderlinge oorlog geleid, zo schrijft hij. ‘En *ze zullen ook niet tot onderlinge oorlog leiden* omdat de grote kapitalistische centralisaties de nationale grenzen overschrijden, en omdat verschillende van de beleidsorganen van het globalisatieproces – ook al worden ze politiek door de VS gedomineerd – niet alleen dienen ter compensatie van de contrasten en tegenstellingen, maar ook voorkomen dat de tegenstellingen de acute vorm van een gewapend conflict aannemen. *De wereld is niet langer in tegengestelde blokken verdeeld.*’⁴² En verder: ‘In feite is zich, vanuit politiek standpunt, *een heel nieuw systeem van allianties* en van conflicten aan het realiseren dat zich uitstrekt over de VS, over Europa, Rusland, de ‘gematigde’ Arabische regimes en China. Bovenal voltrekt zich *een krachtig mechanisme van politieke en economische insluiting* in een breder systeem van dominantie van de Noord-Amerikaanse macht.’⁴³

Negri en Hardt gaan nog veel verder. Zij beweren dat vrede voortaan de grote ondertoon van de ontwikkeling is. ‘De geschiedenis van imperialistische en anti-imperialistische oorlogen is voorbij. *Het einde van die geschiedenis heeft het koninkrijk van de vrede ingeluid.* In werkelijkheid hebben wij het tijdperk betreden van kleinschalige, interne conflicten. Ieder imperiale oorlog is een burgeroorlog, een politionele actie – van Los Angeles tot Granada tot Mogadishu en Sarajevo.’⁴⁴ Het huidige tijdperk is intrinsiek vredevol, schrijven beide denkers: ‘Tenslotte dienen we op te merken dat een idee van vrede de basis vormt van de ontwikkeling en expansie van het Empire. (...) *Hier... is natuur vrede.*’⁴⁵

Het klinkt alvast goed. Er zal geen oorlog meer komen tussen de imperialistische rivalen, houdt Bertinotti vol. Vrede is voortaan de natuur, leggen Negri en Hardt uit. Een eeuw geleden beweerde de Duitse sociaal-democraat Karl Kautsky hetzelfde: ‘Het is niet uitgesloten dat het kapitalisme nog een nieuwe fase zal doormaken, waarin de kartelpolitiek op de buitenlandse politiek wordt toegepast: de fase van het ultra-imperialisme. Dat wil zeggen van de vereniging en niet van de onderlinge strijd van de imperialisten van de gehele wereld, de fase van het afschaffen van de oorlogen tijdens het kapitalisme, de fase van de gemeenschappelijke exploitatie van de wereld door het internationaal aaneengesloten financierskapitaal’, schreef Kautsky toen.⁴⁶

Lenin diende hem gezwind van antwoord: ‘Onder het kapitalisme is de verdeling van invloedssferen, belangen, koloniën, enz. op andere grondslag dan die van de *sterkte* van de deelnemers, van hun algemeen-economische, financiële, militaire en andere sterkte, *niet* denkbaar. De sterkte van de deelnemers aan die verdeling wijzigt zich echter ongelijkmatig. (...) Daarom zijn “interimperialistische” of “ultra-imperialistische” bondgenootschappen in de kapitalistische werkelijkheid – en niet in de banale fantasie van de Duitse ‘marxist’ Kautsky – *noodzakelijkerwijze* slechts “adempauzes” tussen oorlogen, onverschillig in welke vorm deze bondgenootschappen worden

gesloten, in de vorm van een imperialistische coalitie tegen een andere imperialistische coalitie of in die van een algemene unie van *alle* imperialistische mogendheden. Vreedzame bondgenootschappen bereiden oorlogen voor en komen op hun beurt uit oorlogen voort, zij hebben elkaar wederzijds tot voorwaarde en bewerkstelligen, dat de vormen van de strijd nu eens vreedzaam, dan weer niet-vreedzaam zijn en dit alles speelt zich af op *één en dezelfde* bodem van imperialistische betrekkingen en machtsverhoudingen in de wereldeconomie en de wereldpolitiek.⁴⁷

Zoals Kautsky in slaap gewiegd werd door de relatief vreedzame ontwikkeling tussen 1880 en 1914, zo laten Bertinotti, Negri en Hardt zich vandaag bedwelmen. Ook de huidige fase is niet meer dan een 'adempauze' voordat nieuwe wereldconflicten ontbranden. De ideologen van de machtsblokken zelf, met name in de VS, verbergen dat nauwelijks. Volgens Richard Perle^[7], de *Prince of Darkness*, zoals de Amerikaanse pers hem noemt, is de algemene natuur niet vrede, maar wel *totale oorlog*: 'Dit is totale oorlog. We staan tegenover een verscheidenheid van vijanden. En ze zijn met velen. Al dat gebazel dat we eerst naar Afghanistan gaan en daarna naar Irak, dat we dan nog eens gaan rondkijken en zien waar we staan. Dat is niet de goede manier... Als wij onze wereldvisie volgen en haar volledig omarmen en niet proberen een beetje slimme diplomatie in elkaar te boksen, maar ons in de totale oorlog storten... dan zullen onze kinderen jaren later grootste liederen over ons zingen.'⁴⁸

Vandaag is de VS ontegensprekelijk de enige militaire supermacht op aarde. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog waren de naaste concurrenten geruïneerd: Duitsland, Frankrijk, Japan... Vanaf 1945 nam de VS de rol van meest agressieve imperialistische mogendheid van Duitsland over. En dan nog letterlijk. Het Amerikaanse Oorlogsministerie haalde de beste experts^[8] in rakettechnologie, massavernietigingswapens en biologische oorlogsvoering van nazi-Duitsland naar de VS.⁴⁹ De VS probeerde een 'nieuw globaal conflict' te ontketenen tegen Korea, China en de Sovjet-Unie. Op 19 december 1945 vertrouwde president Truman het Congres toe: 'Wij moeten erkennen dat de overwinning die wij bewerkstelligd hebben, aan het Amerikaanse volk de zware verantwoordelijkheid oplegt de wereld te leiden, of we nu willen of niet.'⁵⁰ Twee jaar later, op 12 maart 1947, liet hij de wereld weten: 'Op het huidige ogenblik in de wereldgeschiedenis moet bijna iedere natie kiezen tussen verschillende levenswijzen. De keuze is al te dikwijls geen vrije keuze. De ene keuze is gebaseerd op de wil van de meerderheid (...). De tweede levenswijze is gebaseerd op de wil van een minderheid, door dwang opgelegd aan de meerderheid. Zij berust op terreur en onderdrukking (...). Ik geloof dat het de politiek van de Verenigde Staten moet zijn vrije volkeren te steunen die weerstand bieden aan de pogingen hen te onderdrukken door middel van gewapende minderheden of buitenlandse druk.'⁵¹ Woorden die George W. Bush een halve eeuw later bijna letterlijk herhaalde: over de 'verantwoordelijkheid om de wereld te leiden', over de 'keuze van elke natie' om met of tegen de VS te zijn... De eerste poging van de VS om door oorlog haar wereldheerschappij op te leggen strandde in 1953 in de Koreaanse bergen.

Door de val van de Sovjet-Unie, de enige macht die in staat was een *tegenmacht* tegen de VS te vormen, bleef de VS als eenzame supermacht over. Er volgde een golf van conservatisme en contrarevolutie, die steunde op de militaire overmacht van Washington. De VS zijn de eerste staatsmacht ooit met meer dan een miljoen soldaten op vier continenten, met een zeemacht in elke oceaan, met 752 militaire installaties in 130 landen. De Amerikaanse supermacht is in staat de hele wereld te

vernietigen, niet één keer maar minstens twintig keer. Het militaire budget van de VS bedraagt 400 miljard dollar, dat is 45 procent van alle militaire uitgaven van de wereld.

Toen de *fluwelen contrarevolutie* de Sovjet-Unie onderuithaalde, schreef Paul Wolfowitz^[9], de huidige voorzitter van de Wereldbank: 'De Verenigde Staten moeten steunen op hun verpletterende militaire superioriteit en die preventief en unilateraal inzetten. Onze eerste doelstelling is te *verhinderen dat er een nieuwe rivaal opduikt*... Dit houdt in dat we ons moeten inspannen om te verhinderen dat eender welke vijandige macht controle verwerft over een regio waardoor ze een wereldkracht kan worden. Die regio's omvatten West-Europa, Oost-Azië, het territorium van de voormalige Sovjet-Unie en Zuidoost-Azië.'⁵²

Verhinderen dat een nieuwe rivaal opduikt. Het betekent dat de VS wel degelijk met die mogelijkheid rekening houden, en dat het tijdperk van rivaliserende blokken helemaal niet achter ons ligt, wat Bertinotti en Negri ook beweren. Zo zei de toenmalige nationale veiligheidsadviseur van de VS, Condoleeza Rice, in 2000: 'Wat houdt intimideren, verslaan en oorlogen winnen en het nationaal belang verdedigen in? In de eerste plaats moet het Amerikaanse leger in staat zijn *de opkomst van een vijandige militaire macht* in Azië, het Midden-Oosten, de Perzische Golf en in Europa *tegemeet te treden* – gebieden waar niet alleen onze belangen, maar ook die van onze medestanders op het spel staan.'⁵³

De agressieoorlog tegen Irak is ook een *preventieve* oorlog van de VS tegen de Europese en Japanse concurrenten. De VS verbruiken één vierde van de totale wereldhoeveelheid aan olie, maar bezitten amper twee procent van de wereldoliereserves.⁵⁴ Toch komt maar twintig procent van de olie die de VS nodig hebben uit het Midden-Oosten.

De oorlog tegen Irak, dat na Saoedi-Arabië de tweede grootste oliereserves ter wereld bezit, is een oorlog om 'potentiële concurrenten' de pas af te snijden. De EU is voor 41 procent afhankelijk van olie-import uit het Midden-Oosten en Japan zelfs voor 88 procent.⁵⁵ Ook China is afhankelijk van petroleum uit het Midden-Oosten. Wie de petroleumkranen in handen heeft, kan de prijzen manipuleren en de energiekosten van zijn rivalen de hoogte injagen.

In plaats van stabiele en blijvende allianties die Bertinotti meent te ontwaren, in plaats van een vredevolle natuur die Negri en Hardt menen te ontdekken, hoopt zich voor onze ogen het kruit voor nieuwe wereldconflicten op. De economische concurrentieslag tussen de VS, de EU en Japan (de Europese economie heeft de Amerikaanse reeds bijgebeend), de opbouw van militaire arsenalen (de EU lonkt naar het Russische kernarsenaal, Japan bezit meer dan 30 ton plutonium, genoeg voor 6.000 nucleaire wapens), de opkomst van nieuwe, relatief onafhankelijke machten zoals China, India, Brazilië en Venezuela enz., dit alles vormt de kokende lava die de vulkaan kan doen uitbarsten. 'Het financierskapitaal en de trusts vergroten het verschil in groeitempo tussen de verschillende delen van de wereldeconomie in plaats van het te verkleinen. En hoe kunnen de tegenstellingen, zodra één wijziging in de krachtsverhouding is ingetreden, *onder het kapitalisme* anders worden opgelost dan met *geweld*?' had Lenin geschreven.⁵⁶ Dat blijft vandaag geldig.

6. Over 'botsende beschavingen', over groene vlaggen en rode vlaggen

In de zomer van 1993 schreef een ex-medewerker van het Amerikaanse ministerie voor Buitenlandse Zaken, de man die president Johnson assisteerde tijdens de Amerikaanse bezetting van Vietnam, een artikel dat stof deed opwaaien. Het kreeg de naam mee *The Clash of Civilizations* (De Botsing der Beschavingen), en zo werd het ook te boek gesteld. De auteur is de directeur van het Instituut voor Strategische Studies van de universiteit van Harvard, professor Samuel Huntington. Volgens Kissinger was dit 'het belangrijkste boek sinds het einde van de Koude Oorlog'; Brzezinski bestempelde het boek als 'een intellectuele krachttoer: een stichtend werk dat onze visie op internationale affaires zal revolutionariseren'.

In België was vooral Filip Dewinter van het extreem-rechtse Vlaams Belang enthousiast. Hij schreef meteen een heel boekje naar het recept van Huntington, en bracht het op de markt onder de titel *Baas in eigen land. Over identiteit, culturele eigenheid en nationaliteit*. We lezen er: 'Het is de verdienste van Huntington de nieuwe ideologische en politieke breuklijn haarfijn in kaart te brengen. In zijn baanbrekend boek *The Clash of Civilizations* voert Huntington aan dat de wereldpolitiek na de Koude Oorlog zal beheerst worden door de strijd tussen de verschillende beschavingen. Conflicten zijn niet langer ideologisch, maar etnisch of cultureel geïnspireerd. Huntington neemt geen blad voor de mond, en komt met plezier in aanvaring met de heersende "politieke correctheid".'⁵⁷

Huntington werd door professor Raymond Detrez treffend omschreven als 'de bekende groothandelaar in identiteiten'.⁵⁸ Dat klopt. Volgens Huntington draait alles om de tegenstelling tussen de 'Westerse wereld' enerzijds, en 'de islam' en 'het confucianisme' anderzijds. Huntington biedt ons een nieuw Euro-Amerikaans centrisme aan: 'De waarde van de Westerse beschaving ligt niet in haar universaliteit maar in haar *uitzonderlijkheid*. De belangrijkste verantwoordelijkheid van de leiders van het Westen is... de unieke eigenschappen van de Westerse beschaving te behouden, te beschermen en te vernieuwen. Deze verantwoordelijkheid rust vooral op de schouders van het machtigste westerse land, de Verenigde Staten.'⁵⁹

Deze *culturele revolutie* van nieuw-rechts^[10] is uitgekend en uitgedokterd vanuit strategische doelstellingen. Om de geesten voor te bereiden op nieuwe oorlogen en bezettingen, onder andere in het Midden-Oosten, wordt op de zogenaamd grote 'identitaire' verschillen tussen 'hét Westen' en 'dé islam' gewezen. Om de wereld klaar te stomen voor een strategische aanval op China wordt alvast de weg gebaad door vermeende culturele verschillen tussen 'het Westen' en het 'Chinese confucianisme' te propageren.⁶⁰

Zowel bij Huntington als bij Dewinter zijn de economische belangen, de sociale klassen en de uitbuiting verdwenen. Ook de controle over de grondstoffen, het veroveren van nieuwe markten, de strategische uitbreiding zijn in Huntingtons werk helemaal afwezig: 'In de wereld na de Koude Oorlog zijn de scheidslijnen tussen volkeren niet langer ideologisch, politiek of economisch bepaald, maar cultureel.'⁶¹ En ten slotte 'verdwijnen' ook de bezettingsoorlogen voor olie en andere grondstoffen: 'Een historisch belangrijk vraagstuk was de controle over grondgebied. Tegenwoordig is dat echter tamelijk onbelangrijk.'⁶² Eduardo Galeano antwoordt daarop: 'Zoals gewoonlijk wordt de oorlog verklaard in naam van de vrede. Het gaat niet om olie, zeggen ze. En toch, als Irak radijzen zou kweken in plaats van olie op te pompen, zou iemand er dan in alle ernst aan denken dat land binnen te vallen? Hebben Bush, Dick Cheney en de liefallige Condoleeza Rice echt allemaal hun

topfuncties in de olie-industrie eraan gegeven? Waarom is Tony Blair zo geobsedeerd door de Iraakse dictator? Misschien omdat Saddam Hoessein 30 jaar geleden de British Iraq Petroleum Company heeft genationaliseerd? De aan olie verslaafde consumptiemaatschappij is als de dood voor ontwenningverschijnselen. En in Irak is het zwarte elixir het goedkoopst en liggen mogelijk de grootste voorraden.⁶³

De terminologie van 'het Westen' en de 'uitzonderlijkheid van de westerse beschaving' is een instrument om de arbeiders in Europa en de VS te brengen tot 'identificatie' met 'hun' heersende klasse. Zo worden klassentegenstellingen uitgedomd en verwerft het imperialisme aanhang bij 'het eigen volk'.

Luk Vervaeke wil – terecht – dit nieuwe westerse superioriteitsdenken kritiseren: 'In de linkse beweging zijn velen gekant tegen het moslimverzet, dat ervan beschuldigd wordt te strijden tegen de "Westerse waarden".' Maar dan gaat Vervaeke verder: 'De rode vlag van het verzet in Vietnam is toch maar netjes vervangen door de groene vlag van het Iraakse verzet. Ook al heeft de islam in het verleden vaak een antipolitieke, antinationalistische en anticommunistische rol gespeeld, sedert de jaren negentig van vorige eeuw heeft de islam zich ontwikkeld tot politieke beweging en tot "bevrijdingstheologie" die de meest onderdrukte massa's meetrekt in de strijd tegen het imperialisme.'⁶⁴

Maar de aandachtige lezer zal opmerken dat Luk Vervaeke met deze redenering in het culturalistische cocon van Huntington blijft steken: vermits 'het Westen' onderdrukkend is, is 'de islam' bevrijdend. Maar evenzeer als de term 'het Westen' de klassentegenstellingen hier moet uitgommen, zo moet de terminologie 'islam' dat voor het Midden-Oosten doen. 'De islam' is sinds de jaren 1990 een bevrijdingstheologie geworden, aldus Vervaeke. Werkelijk? Hebben de Bosnische moslims zich met hun Amerikaanse dollars en wapens 'bevrijd' uit het multiculturele Joegoslavië? Zullen de Tsjetsjeense moslims zich kunnen 'bevrijden' met de steun van de Amerikaanse oliebaronnen die op de pijpleidingen van het zwarte goud uit zijn? En welke bevrijdende rol speelt het wahabisme van de Saoedische koninklijke familie, deze intieme vrienden van de familie Bush?

Hoe ziet Luk Vervaeke de beweging waarin de Bosnische en Tsjetsjeense moslims en de Saoedische koningen 'de meest onderdrukte massa's meetrekt in de strijd tegen het imperialisme'? Hebben hun groene vlaggen de rode vlag van het socialisme vervangen?

Het mag duidelijk zijn dat 'de islam' geen 'bevrijdingstheologie' is geworden. Dat wil niet zeggen dat er geen anti-imperialistische bewegingen zijn die hun inspiratie vinden in de islam, en die, in de mate dat ze anti-imperialistisch zijn, ook progressief zijn. Maar ook daar dienen we eerst te zeggen dat de krachtsverhoudingen niet zijn zoals ze in de dominante media worden voorgesteld. Noch in Irak, noch in Palestina is het 'de groene vlag' die de boventoon voert. Mohammed Hassan en David Pestieau hebben in hun boek *Irak, oog in oog met de bezetter* overtuigend beschreven hoe het Baath-regime de huidige guerrilla voorbereidde: 'Het officiële Amerikaanse rapport Duelfer van de Iraq Survey Group, een groep van vijftienhonderd personen die werd opgericht om van april 2003 tot september 2004 massavernietigingswapens op te sporen, heeft eveneens bevestigd wat wij al geschreven hebben: het oude nationalistische regime van voor de oorlog had het gewapend verzet goed voorbereid en georganiseerd. Wij citeren uit een recent verhelderend artikel uit de *Los Angeles Times*: "Het rapport van de Iraq Survey

Group, dat gedeeltelijk gebaseerd is op de verhoren van gevangen genomen leiders van het oude Iraakse regime, bevestigt dat Saddam in het geval van een aanvankelijke Amerikaanse doorbraak de terugtrekking van de hem getrouwe troepen gepland had en dat hij vervolgens de Amerikanen zou meesleuren in een conflict dat gunstig zou zijn voor de Iraki's..." Saddam geloofde dat het Iraakse volk geen Amerikaanse verovering en bezetting zou verdragen en dat het zich zou verzetten – wat zou leiden tot een opstand, zo bevestigt Charles Duelfer, die aan het hoofd stond van de inspecteurs. Saddam bevestigt dat hij een oorlog voor ogen had die zou evolueren van een traditionele oorlog naar een opstand. (...) Het rapport bevestigt dat de Iraakse commandanten van augustus 2002 tot januari 2003 bevel hadden gekregen overal in het land wapens te verstoppert. De officieren van de inlichtingendienst bevestigen dat Saddam en zijn generaals in plaats van de technieken van een tankoorlog te bestuderen de boeken van de Vietnamese communisten over de guerrillatechnieken uitpluisden.⁶⁵

Over Palestina schrijft de Palestijnse leider Mustafa Barghouti het volgende: 'Tijdens de jaren tachtig van de vorige eeuw moedigde Israël de groei van het fundamentalisme aan, vooral in de Gazastrook en op de Westelijke Jordaanoever om zo de niet religieuze verzetsbewegingen te ondermijnen. Islamisten kregen vrijheid van beweging en ze mochten openlijk aan liefdadigheid doen, terwijl wij officieel niet eens bestonden. Sommige groepen kregen zelfs subsidies. Door mee te helpen aan de opbouw van het moslimfundamentalisme hoopten de Israëli's de PLO te ondermijnen. Hetzelfde gebeurde in Egypte en in andere Arabische staten. Maar ze hadden gegokt en verloren.'⁶⁶

We moeten met hen samenwerken en doen dat ook, stelt Barghouti: 'Wij praten met hen, wij proberen hen te overtuigen dit wel te doen, maar niet dat. Hamas is veel meer dan een broeinest voor kamikazes. Het onderhoudt een goed ontwikkeld sociaal netwerk en verleent heel wat diensten zoals in de gezondheidszorg, de behuizing en het onderwijs, ook al zitten er politieke bedoelingen achter. Maar de meest opvallende trend in de Palestijnse politiek van de laatste tien jaar was de spectaculaire stijging van het aantal mensen dat zich met geen enkele bestaande beweging identificeert: van 9 % in 1994 tot zowat 45% vandaag. Deze mensen kritiseren de corruptie en de chaos in de Palestijnse Autoriteit alsook haar capitulatie voor Israël, maar ze verwerpen het fundamentalisme van Hamas.'⁶⁷

De kracht van Hamas is reëel, zegt Barghouti, maar anderzijds: 'We mogen de macht van Hamas niet overschatten. Sinds 1994 krijgt Hamas meer steun, maar dat is maar een stijging van 8 naar 24 %. Hamas had ervoor gekozen de verkiezingen van 1996 te boycotten... maar meer dan 73 % van de geregistreerden kwam stemmen. Hamas riep op om niet te onderhandelen, maar 92 % van de bevolking steunde de besprekingen in Madrid. Hamas was net als wij gekant tegen de Oslo-akkoorden maar 63 % van de Palestijnen stond erachter in de hoop dat Israël ons eindelijk iets zou geven.'⁶⁸

Eén zaak is het om in de landen die leven onder de laars van de Amerikaanse of Israëlische bezetting front te sluiten met alle krachten die tot weerstand oproepen. Het anti-imperialistisch front in Irak of Palestina is een krachtig wapen, maar het blijft een front. De linkse krachten, die na de val van het Nasserisme en van de Sovjet-Unie ernstig verzwakt zijn, vechten in Bagdad en Nablus zij aan zij met andere verzetsbewegingen.

Een andere zaak is het de groene vlaggen als 'vervangers' te zien van de rode vlaggen. Onder de bezetting kunnen zij samen strijden tegen een gemeenschappelijke vijand, maar ze vergeten hun verschilpunten niet.

Noten

1 Tesi 10, La crisi dello stato-nazione, in Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista
http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html.

2 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 12.

3 W.I. Lenin, *Over de staat. Lezing gehouden in de Swerdlow-Universiteit op 11 juli 1919*. In W.I. Lenin, *Staat en revolutie. Over de Staat*. Moskou, Uitgeverij Progrès, s.d., blz. 150.

4 Karl Marx en Friedrich Engels, *Het Manifest van de Communistische Partij* [februari 1848]. In *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 110.

5 Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. 18. Eigen cursivering, pm.

6 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 269.

7 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 264.

8 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 146.

9 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 307.

10 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 152. Negri en Hardt gebruiken hier het werk van ene Homi Bhabha, die de aangehaalde stelling verdedigt. Zelf spreken ze zich niet onmiddellijk uit over het aangehaalde standpunt, maar ze gebruiken het wel in de 'bewijsvoering' voor hun eigen stellingen. Ze noemen het werk van Bhabha 'een symptoom... van de periode van ommekeer waarin we zitten: de overgang naar het Empire' (blz. 154).

11 Atilio A. Boron. *Empire & Imperialism. A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri*. New York, Zed Books Ltd., 2005, blz. 15.

12 Atilio A. Boron. *Empire & Imperialism. A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri*. New York, Zed Books Ltd., 2005, blz. 46.

13 Ellen Meiksins Wood, *The Origin of Capitalism. A Longer View*. Londen, Verso, 2002, blz. 177.

14 Tabel K. De zeven Belgische ondernemingen uit de Industry Week top1000 van 2005:

**TNO's uit de IW top 1000 Omzet in 2004
van 2005 (in miljarden dollar)**

Interbrew SA	11.704
Solvay SA	10.575
Umicore SA	9.726
UCB SA	3.939
Bekaert NV	2.948
Tessengerlo Chemie SA	2.885
Agfa-Gevaert NV	2.031

Bron: *Industry Week*, The IW1000 2005

15 José Enrique Africa. *De strijd van het VS-imperialisme tegen de economische crisis*. In *Marxistische Studies*, nr. 62, Brussel, Imast VZW, april-juni 2003, blz. 64-65. Dat betekent geenszins dat de Amerikaanse transnationale ondernemingen de 'markt' niet willen vergroten. De zogenaamde 'vrijhandelszone van de Amerika's', de ACLA, 'moet de Amerikaanse bedrijven de controle geven van de Noordpool tot aan Antarctica', verklaarde minister van Buitenlandse Zaken Collin Powel (http://www.cubasocialista.cu/texto/cs0015.htm#_ftn6 geciteerd in: *Verklaring van het Internationaal Communistisch Seminarie*, Brussel, 2-4 mei 2004. *Marxistische Studies*, nr. 66, Brussel, Imast vzw, juli-september 2004, blz. 16). Een markt van 800 miljoen 'consumenten' met het Plan Columbia als gewapende arm.

16 Thomas L. Friedman, *New York Times Review*, 28 maart 1999. Geciteerd in Ludo Martens, *Contrarevolutie en revolutie in de 21^e eeuw*, Cuba, Sao Paulo Forum, december 2001.

17 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 191.

18 De economische argumenten uit de liberale school van Hayek en Friedman staan samengevat in een werk van de Vlaamse liberale 'denkers' Eric Verhulst en Paul Vreymans op de website www.WorkForAll.org. De liberale school eist een kleiner aandeel van de staat in het BBP: 'Primož Pevcin, Ph.D. aan de universiteit van Ljubljana, (september 2004) raamt de gemiddelde optimale omvang van de overheid voor 12 Europese landen, waaronder België (1950-1996) tussen 36.6 en 42.12% van het BNP, afhankelijk van het gekozen model. Noteer dat deze waarden bijna het dubbele zijn van wat andere auteurs voorstellen voor landen zoals de VS. Belangrijk is dat de optimale omvang van de overheid voor België op ca. 42% geraamd wordt, hetgeen inhoudt dat de Belgische overheid ongeveer 21% moet afslanken om een optimaal groeiritme van de welvaart te bereiken'.

19 Friedrich Engels, *De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat*. In verband met de onderzoekingen van Lewis H. Morgan. [mei 1884] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1980, blz. 211.

20 Robert Kagan, *De balans van de macht. De kloof tussen Amerika en Europa*, De Bezige Bij, 2003 [Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order] Robert Kagan werkte van 1984 tot 1998 voor het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. Zoals de onderminister van Defensie is ook Kagan een van de oprichters van PNAC (*Project for the New American Century*). Dit project is niets anders dan een reservoir van uiterst rechtse opvattingen waaruit de regering Bush inspiratie put.

21 AECMA, *The European Aerospace Industry*, rapport 2001, blz. 29.

22 *Report of the Commission to Assess United States National Security Space Management and Organization*, 11 januari 2001, blz. 13.

23 European Advisory Group on Aerospace, *Star 21: Strategic Aerospace Review for the 21st Century. Creating a coherent market and policy framework for a vital European industry*, juli 2002, blz. 14.

24 European Advisory Group on Aerospace, *Star 21: Strategic Aerospace Review for the 21st Century. Creating a coherent market and policy framework for a vital European industry*, juli 2002, blz. 32.

25 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 196.

26 Geciteerd in Hervé Nathan, *Referendum constitution 2005 Dray, Negri, «Dany», et Machiavel pour le oui. Meeting commun pour le socialiste, l'altermondialiste et l'eurodéputé*. Libération, maandag 16 mei 2005.

<http://www.liberation.fr/page.php?Article=296807>.

27 Wat Negri niet vermag te zien, zagen de grote beurskranten wel. 'Een opstand tegen de gevestigde orde', titelde de *New York Times* na het 'neen' in Frankrijk en Nederland (2 juni 2005). En de Britse beurskrant *Financial Times* sprak over 'De sterk antikapitalistische boodschap achter veel neen-stemmen' (*Financial Times*, 31 mei 2005). In Nederland gaat het, net als in Frankrijk, om een klassenstem: vooral de arbeidersgemeenten stemden massaal tegen, terwijl de rijkere gemeenten ja stemden. In Frankrijk stemde 79 % van de arbeiders en 67 % van de bedienden tegen; 65 % van de kaderleden stemde voor. In Nederland stemde in de arbeiderswijken van Rotterdam, Kerkrade en Reierland tussen 70 en 85 % tegen; wijken met kastelen als Heemstede stemden voor. De rijken van Europa stemden duidelijk voor de Europese Unie van de rijken.

28 Conseil européen de Lisbonne, *Conclusions de la présidence*, Lissabon, 23 en 24 maart 2000. Geciteerd in Peter Mertens, 1 Mei-toespraak 2004, 'In dit Europa is de PVDA meer dan ooit nodig'.

<http://ptb.be/scripts/article.phtml?section=A2AAAEBA&obid=23563&bNoStat=1>.

29 PES Groep, *Werkgelegenheid en sociale zaken*, februari 2004. Geciteerd in: Peter Mertens, 1 Mei-toespraak 2004, 'In dit Europa is de PVDA meer dan ooit nodig'.

<http://ptb.be/scripts/article.phtml?section=A2AAAEBA&obid=23563&bNoStat=1>.

30 European Round Table, *Remodeler l'Europe*, Brussels, september 1991, blz. 58. Geciteerd in Herwig Lerouge, 'Europa zonder verdediging?' *Marxistische Studies*, nr. 65, Brussel, Imast vzw, januari-maart 2004, blz. 107.

31 Groot-Brittannië besteedt 2,4% van zijn BBP aan defensie, Duitsland 1,5% en België 1,3%. SIPRI, http://first.sipri.org/non_first/result_milex.php?send.

32 Georges Bush, *State of the Union Address*, 29 januari 2002.

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>.

33 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 14.

34 Atilio A. Boron. *Empire & Imperialism. A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri*. New York, Zed Books Ltd., 2005, blz. 79.

35 Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. xi.

36 Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. 23.

- 37 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 286-287. En wie toch een eigen onafhankelijke politieke koers tracht te varen, komt bedrogen uit, aldus Negri en Hardt: 'Van India tot Algerije en van Cuba tot Vietnam is de staat het vergiftigde geschenk van de bevrijding.' (blz. 143).
- 38 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In: W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 328.
- 39 Partido Comunista do Brazil 11° Congresso, *Draft project of Political Resolution to the Central Committee at the 11th Congress of the Communist Party of Brazil*, oktober 2005.
- 40 Samir Amin, *U.S. Imperialism, Europe, and the Middle East*, blz. 22. In *Monthly Review*, volume 56, nummer 6, New York, november 2004, blz. 13-33.
- 41 Tesi 14, Il superamento della nozione classica di imperialismo, in: Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista. http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html.
- 42 Tesi 15, I nuovi assetti del mondo, in Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html. Eigen cursivering, pm.
- 43 Tesi 2, La guerra globale, in Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html. Eigen cursivering, pm.
- 44 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 194-195.
- 45 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 173.
- 46 Geciteerd in: W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 335.
- 47 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 356-357.
- 48 Geciteerd in: Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. 151.
- 49 Peter Mertens, *10.000 nazi-misdadigers in Amerikaanse oorlogsindustrie*. In *Solidair* nr. 38, 16 oktober 2002. <http://www.ptb.be/scripts/article.phtml?lang=2&obid=15818>.
- 50 Geciteerd in Peter Mertens, *De klassensamenwerking tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Belgische vakverenigingen in internationale context*. Gent, Universiteit Gent, 1993, blz. 13.
- 51 Geciteerd in Peter Mertens, *De klassensamenwerking tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Belgische vakverenigingen in internationale context*. Gent, Universiteit Gent, 1993, blz. 13.

52 Geciteerd in *Verklaring van het Internationaal Communistisch Seminarie*, Brussel, 2-4 mei 2004. *Marxistische Studies*, nr. 66, Brussel, Imast vzw, juli-september 2004, blz. 20.

53 Condoleeza Rice, *Promoting the National Interest*, Foreign Affairs, januari-februari 2000, blz. 51-52. Geciteerd in Thomas Gounet, 'Waarom wil Bush de huid van Saddam Hoessein?' *Marxistische Studies*, nr. 60, Brussel, Imast vzw, oktober-december 2002, blz. 34.

54 José Enrique Africa. *De strijd van het VS-imperialisme tegen de economische crisis*. In *Marxistische Studies* nr. 62, Brussel, Imast VZW, april-juni 2003, blz. 58-59.

55 Thomas Gounet, *Waarom wil Bush de huid van Saddam Hoessein?* In *Marxistische Studies* nr. 60, Brussel, Imast vzw, oktober-december 2002, blz. 48.

56 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 337.

57 Filip Dewinter, *Baas in eigen land. Over identiteit, culturele eigenheid en nationaliteit*. Brussel, Uitgeverij Egmont, 2000, blz. 15-16.

58 Raymond Detrez, *Europa en haar 'identiteit'. De zondebokken van Europa*, Europesezingen in de Bottelarij in Brussel op 25 mei 2000.

59 Samuel. P. Huntington, *Botsende Beschavingen*, Amsterdam, Uitgeverij Anthos, 2003, blz. 342-343. Eigen cursivering, pm.

60 Terwijl Huntington voortraast over de 'botsing der beschavingen' als 'een stammenoerlog op mondiaal niveau.' (blz. 225), laat hij na 343 bladzijden toch kort het echte doel van zijn schrijfsels zien. Om de bijzondere waarden van het Westen te verdedigen moet een nieuw transatlantisch pact worden gesloten: 'Het is in het belang van de Verenigde Staten en de Europese landen een sterkere politieke, economische en militaire integratie na te streven en om hun beleid op elkaar af te stemmen'. Er moet evenzeer voorkomen worden dat 'Japan afdrijft van het Westen en toenadering zoekt tot China'. En de NAVO moet versterkt worden: 'de westerse staten van Centraal-Europa, te weten de Visegrad-landen, de Oostzee-republieken, Slovenië en Kroatië' moeten in de NAVO worden opgenomen. Verder moeten de VS en de Europese Unie 'de technologische en militaire voorsprong van het Westen op andere beschavingen handhaven'. En dat betekent dat het Westen elke 'ontwikkeling van de conventionele en niet-conventionele militaire vermogens van de islamitische landen en de landen in de Chinese invloedssfeer zoveel als mogelijk moeten verhinderen.' (blz. 343)

61 Samuel. P. Huntington, *Botsende Beschavingen*, Amsterdam, Uitgeverij Anthos, 2003, blz. 17.

62 Samuel. P. Huntington, *Botsende Beschavingen*, Amsterdam, Uitgeverij Anthos, 2003, blz. 230.

63 Eduardo Galeano, *The War*, 22 maart 2003.
<http://www.stelling.nl/konfront/.3e2003/16801.html>.

64 Luk Vervae, *La liste Resist en discussion*. In *Contradictions*, nr. 198. Brussel, 4^e trimester 2004, blz. 90.

65 Bryan Bender, 'Saddam "planned" for guerilla insurgency', *Los Angeles Times*, 12 oktober 2004. Geciteerd in: Mohammed Hassan en David Pestieau, *Irak, oog in oog*

met de bezetter. Berchem, Uitgeverij EPO, 2004. Uittreksels uit het nawoord voor de Turkse uitgave.

66 Mustafa Barghouti, *Palestinian Defiance. Interview by Eric Hazan. New Left Review*, nr. 32, Londen, maart-april 2005, blz. 127.

67 Mustafa Barghouti, *Palestinian Defiance. Interview by Eric Hazan. New Left Review*, nr. 32, Londen, maart-april 2005, blz. 127-128.

68 Mustafa Barghouti, *Palestinian Defiance. Interview by Eric Hazan. New Left Review*, nr. 32, Londen, maart-april 2005, blz. 127.

[1] Strategic Aerospace Review for the 21st Century.

[2] EADS is een fusie van Aérospatiale, DASA (filiaal van DaimlerChrysler) en CASA (Spaanse firma) met twee voorzitters: een Fransman en een Duitser.

[3] De Europese Grondwet wil in stenen tafelen beitelen dat het hoogste principe in de politieke economie is: 'de vrije en onvervalste concurrentie'. Zodat de openbare diensten, de post en de ziekteverzekering kunnen worden verkocht aan de grote financiële groepen. De Grondwet garandeert niet het recht op pensioen, op werkloosheidsuitkeringen, op een minimuminkomen, op huisvesting, op abortus. Zij vervangt het recht op werk door het recht om werk te zoeken en rept met geen woord over het stakingsrecht. Tot slot bereidt de Grondwet Europa voor op oorlog en gaat ervan uit dat de lidstaten zich ertoe verbinden hun militaire capaciteit geleidelijk te verbeteren.

[4] Die afbraak gebeurt langs vier assen: 1. Om Europa concurrentiëler te maken dan de Verenigde Staten moet de tewerkstellingsgraad opgedreven worden door de flexibilisering van de arbeidsmarkt en de verlenging van de loopbaan. De tewerkstellingsgraad moet 70 procent bereiken in 2010. Dat kan door het massaal scheppen van preciaire, flexibele interimjobs en door de verlenging van de loopbaan. 2. De sociale zekerheid uithollen om de 'loonkost' te verlagen. Door loonlastenverlaging moet bespaard worden op de sociale zekerheid voor de ouderen, de zieken, de werkzoekenden. 3. Het onderwijssysteem hervormen om flexibel op de behoeften van de patrons te kunnen inspelen. 4. Allesmoet koopwaar worden. In Lissabon werd besloten 'de liberalisering te versnellen van sectoren als gas, elektriciteit, postdiensten en transport'. Ten koste van de veiligheid op de treinen en op de perrons, ten koste van de sociale rol van de postbode, ten koste van de kwaliteit van de dienstverlening in het algemeen.

[5] Jean Jaurès (1859-1914): historicus, oprichter en hoofdredacteur van *L'Humanité* in 1904. Belangrijk figuur in de Franse en internationale socialistische beweging. Werd op 31 juli 1914 door een rechtse fanatiekeling vermoord omwille van zijn standpunten tegen de dreigende imperialistische wereldoorlog.

[6] In zijn werk 'Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme' kende Lenin 'vijf fundamentele kenmerken' toe aan het imperialisme: '1. een concentratie van productie en kapitaal, die een zo hoge trap van ontwikkeling heeft bereikt, dat zij monopolies voortbrengt, welke een beslissende rol in het economische leven spelen; 2. een versmelting van bank- en industrieel kapitaal en het op grondslag van dit 'financierskapitaal' ontstaan van een financiersoligarchie; 3. de kapitaal-export krijgt, in tegenstelling met de warenexport, een bijzonder grote betekenis; 4. er vormen zich internationale monopolistische verbonden van kapitalisten, die de wereld onder

elkaar verdelen; en 5. de territoriale verdeling van de wereld tussen de grote kapitalistische mogendheden is voltooid.’ (blz. 331)

[7] Richard Perle is een van de sterkhouders van de neocons, de extreem-rechtse fractie in de regering van Bush. Hij was tot 2003 voorzitter van de Defense Policy Board, een van die niet-verkozen commissies waarin wél de strategie van het Pentagon werd ontwikkeld. Hij is, net als Wolfowitz, een directe medewerker van Rumsfeld. Perle is samen met Wolfowitz auteur van diverse documenten die pleiten voor de meest agressieve VS-politiek. Sinds zijn ontslag (toen uitlekte dat hij geld kreeg van een defensiebedrijf om te lobbyen...) is hij ‘gewoon lid’ van de Defense Policy Board.

[8] Via Project Paperclip van Allen Dulles vluchtte onder meer nazi-majoor-generaal Walter Emil Schreiber, de man die op gevangenen experimenteerde met gangreengas, tyfusvirus, drugs, ijswater en lagedrukkamers, naar de VS. Hij kwam terecht op de Air Force School of Medicine in Texas. Nazi-majoor-generaal Kurt Blome, gespecialiseerd in biologische oorlogsvoering en in experimenten met pestvaccins, werd tewerkgesteld in het US Army Chemical Corps. En dan is er Werner Von Braun. Hij werkte in Peenemunde onder generaal Walter Dornberger aan de Duitse V2-raketten. Von Braun en Dornberger worden mee verantwoordelijk geacht voor de dood van 20.000 gevangenen in de concentratiekampen Dora en Nordhausen. Het Amerikaanse Leger haalde ook tonnen V2-raketten, technische documenten en 1.200 Duitse raketspecialisten naar de VS. Dornberger kwam terecht bij Bell Aircraft (Bell Textron) en werkte mee aan het ICBM-programma van het Amerikaanse leger. Von Braun werd zelfs directeur van het *Nasa Marshall Space Flight Center*.

[9] Paul Wolfowitz is de voormalige vice-minister van Defensie tijdens *de eerste ambtstermijn* van G.W.Bush. Hij was daar luitenant van Ronald Rumsfeld, verantwoordelijk voor ‘strategie’. Wolfowitz is een havik, co-auteur van documenten die voor een ultra-agressieve VS-politiek pleiten (PNAC).

[10] De oude racistische en etnicistische theorieën zijn vandaag vervangen door de culturalistische en identitaire theorieën van nieuw-rechts, die in de jaren 1990 werden ontwikkeld in de laboratoria van het Instituut voor Strategische Studies van de universiteit van Harvard. Nieuw-rechts in Frankrijk (o.m. GRECE) ontwikkelt in de jaren 1960 en 1970 de Europese versie ervan en riep op tot een ‘conservatieve revolutie’ tegen het ‘egalitariteitsdogma’ en het ‘waanidee van het multiculturalisme’. Nieuw-rechts pleitte voor een diepere ‘worteling’ of ‘enracinement’ van de ‘Europese volkeren’ in hun tradities en cultuur, om een ‘Europese culturele renaissance’ voor te bereiden.

Hoofdstuk 3 [\[Archief MS\]](#)

Het tijdperk van de transnationale ondernemingen

‘Nog maar een paar decennia geleden concurreerden de grote bedrijven in hoofdzaak met elkaar voor de verovering van de binnenlandse markt. Dit was zowel het geval met de Verenigde Staten (de grootste nationale markt ter wereld) als met de Europese staten (die ondanks hun bescheiden omvang gehandicapt waren in vergelijking met de VS). Wie als winnaar uit die nationale competitie tevoorschijn kwam, deed het ook goed op de wereldmarkt. Wil een bedrijf vandaag de overhand krijgen in de eerste concurrentiecyclus, dan omvat de daarvoor noodzakelijk markt zo’n 500 tot 600 potentiële consumenten.’

De Egyptische auteur Samir Amin

Wat betekent de dictatuur van de grote transnationale ondernemingen (TNO's)? Hebben zij nog altijd een staatsmacht nodig? Of zijn ze de staten voorbij gegroeid? Welke rol speelt de militaire industrie? Kan Europa een tegenmacht bieden tegen het Amerikaanse geweld? Kunnen landen zich bevrijden uit de wurggreep van het internationale kapitaal? Komt er stabiliteit en vrede of stevenen we af op nieuwe wereldconflicten? Dat zijn de thema's voor dit derde hoofdstuk.

1. De bokser en zijn vuisten. Over TNO's en natie-staten

'Er komen steeds meer nationale staten, maar ze krijgen steeds minder macht. De economische politiek wordt gemaakt door multinationals, door grote internationale instellingen (van het Internationaal Muntfonds tot de Wereldhandelsorganisatie), terwijl de budgettaire prioriteiten (maar ook de veiligheidspolitiek) op een supranationaal niveau worden beslist (de Europese Unie)' dat zegt Fausto Bertinotti.¹

Antonio Negri en Michael Hardt beamen dat. En ze gaan nog verder. De staten zouden niet alleen hun macht verliezen, de nieuwe macht zou tegelijkertijd overal en nergens zijn. In dat proces zien Negri en Hardt een overgang naar een stadium *voorbij* het imperialisme, dat ze *Empire* heten. 'De soevereiniteit van de natiestaat was de hoeksteen van imperialismen die in de moderne tijd door de Europese machten werden gevormd', zo schrijven ze. 'In tegenstelling tot het imperialisme vestigt het Empire geen territoriaal machtscentrum en berust het niet op vastgestelde grenzen of barrières. Het is een gedecentraliseerd en gedeterritorialiseerd bestuursapparaat dat geleidelijk het gehele mondiale domein in zijn open, zich steeds uitbreidende grenzen inlijft.'²

Vooraleer een uitspraak te doen over *het verdwijnen* van grenzen en van de natiestaten is het nuttig eerst terug te keren naar *het ontstaan* van de natiestaten.

Voor de industriële revolutie was elk gebied van het feodale Europa erop gericht zichzelf te bedruipen. De plaatselijke heersers versterkten die tendens nog door middel van tolrechten. Deze vormden een barrière voor de handel tussen de verschillende regio's. 'De ontwikkeling van de handel en van de warenomzet leidde tot de afscheiding van een nieuwe klasse – die van de kapitalisten. Het kapitaal ontstond tegen het einde van de Middeleeuwen, toen de wereldhandel na de ontdekking van Amerika tot enorme ontwikkeling kwam, toen de hoeveelheid edele metalen toenam, goud en zilver tot ruilmiddel werden en de geldomloop het mogelijk maakte de geweldige rijkdommen in één hand te concentreren', schrijft Lenin later over die periode.³ De opkomende jonge burgerij wilde een 'grote nationale markt' voor haar producten. Daarom moesten de handelsbarrières en de privileges van bepaalde kasten binnen de feodale maatschappij opgeruimd worden. Ook de privileges van de adel vormden een hinderpaal, net zoals de vrijheid van alle plaatselijke potentaten. De opkomende burgerij wilde één markt, één wet, één machtsorgaan, zo schrijven Marx en Engels in het *Communistisch Manifest*, 'De burgerij... heeft de bevolking samengebracht, de productiemiddelen gecentraliseerd en de eigendom in weinige handen geconcentreerd. Politieke centralisatie kwam hier noodzakelijkerwijze uit voort. Onafhankelijke, slechts als bondgenoten tot elkaar staande provincies met verschillende belangen, wetten, regeringen en invoerrechten werden samengedrongen in één natie, één regering, één wet, één nationaal klassenbelang, één douanetarief.'⁴

De kapitalistische binnenlandse markt kan maar functioneren en groeien onder de bescherming van een gecentraliseerde nationale staat. Privileges worden afgeschaft. Tienden en andere feodale belastingen, die de vrije circulatie van goederen belemmeren, worden verboden. Anderzijds worden tarieven vastgelegd voor de buitenlandse invoer om de binnenlandse markt af te schermen. De staat zorgt ook voor de nodige infrastructuur voor de goederencirculatie zoals spoorwegen en kanalen. En er komt een samenhang tussen goederen en prijzen die verschilt van land tot land. De staat zorgt er tenslotte ook voor – desnoods met dwang – dat de ‘vrijgekomen werkers’, de geruïneerde boeren die haveloos naar de steden trekken, in de nieuwe fabrieken hun arbeid verkopen. De Canadese onderzoekster Meiksins Wood schrijft: ‘Van in het begin was staatstussenkomst nodig, niet alleen om “het systeem van bezit” te creëren en in stand te houden, maar ook het “systeem van bezitloosheid”. De staatsmacht was nodig om het onteigeningsproces te ondersteunen en om de exclusiviteit van de kapitalistische eigendom te beschermen. Maar de staat was ook nodig om ervoor te zorgen dat diegenen die geen productiemiddelen hadden, beschikbaar waren als arbeidskrachten voor het kapitaal van zodra het nodig was.’⁵

In een zeker stadium van haar ontwikkeling benadert de concentratie van de productie vrijwel het monopolie. ‘De geweldige groei van de industrie en het opvallend snelle proces van concentratie van de productie in steeds grotere ondernemingen is een van de meest kenmerkende bijzonderheden van het kapitalisme’, aldus Lenin.⁶ De grote bedrijven hebben fabelachtige winsten nodig om zich in de bittere concurrentiestrijd met gelijksoortige reusachtige ondernemingen staande te houden en de productie verder uit te breiden; maar alleen de monopoliepositie op de markt verzekert hoge winsten. Daarbij komt dat een paar dozijn reusachtige bedrijven makkelijker een overeenkomst met elkaar kunnen afsluiten dan honderden of duizenden kleine bedrijfjes. Zo wordt de vrije concurrentie door *het monopolie* vervangen. Dat is de economische essentie van het imperialisme. Naast de heerschappij van de monopolies blijven in alle kapitalistische landen talrijke middelgrote en kleine bedrijfjes behouden, blijven grote massa’s kleine producenten – zelfstandigen, boeren en handwerkers – bestaan.

De binnenlandse markt beschermen en uitbreiden betekent na 1870: nieuwe gebieden veroveren, ze omvormen tot kolonies waar de nationale kapitalisten hun waren kunnen afzetten, afgeschermd van de buitenlandse concurrenten. Weldra is heel de wereld verdeeld tussen Engeland, Frankrijk, Nederland, Duitsland, België, de Verenigde Staten en Japan. De verovering van de kolonies gaat gepaard met een reusachtige toename van de nationale onderdrukking en van de rassendiscriminatie. ‘Het kapitalisme is uitgegroeid tot een wereldstelsel, waarbij de overgrote meerderheid van de wereldbevolking door een handvol “ontwikkelde” landen koloniaal onderdrukt en financieel gewurgd wordt. En deze “buit” wordt verdeeld tussen twee of drie de wereld beheersende, tot de tanden bewapende rovers (Amerika, Engeland, Japan), die de hele aardbol in *hun* oorlog voor de verdeling van *hun* buit betrekken’, noteert Lenin.⁷ Als een imperialistisch land zijn markt, en dus ook zijn invloedssferen of (neo)kolonies wil uitbreiden, kan dat alleen door ze te veroveren op andere imperialistische landen. Door de ongelijke ontwikkeling van de kapitalistische landen kan dat niet anders dan tot oorlog leiden, zoals het geval was met de Eerste Wereldoorlog.

Allemaal goed en wel, zeggen Negri en Hardt, maar deze periode ligt vandaag achter ons: ‘Het einde van het kolonialisme en de afnemende machten van de natie zijn

kenmerkend voor een algemene overgang' naar het Empire.⁸ In de relatie tussen staat en kapitaal zijn we volgens hen in een nieuwe fase terechtgekomen: 'Grote transnationale bedrijven zijn daarin effectief de jurisdictie en het gezag van natiestaten voorbijgestreefd. Het lijkt er dan ook op dat deze eeuwenlange dialectiek tot een einde is gekomen: de staat is verslagen en bedrijven regeren nu de aarde!'⁹

De wereld is een dorp, en in dat dorp regeren de TNO's. 'De wereld is niet in tweeën verdeeld en opgesplitst in vijandige kampen (centrum tegen periferie, Eerste tegen Derde Wereld) maar wordt en werd altijd al bepaald door ontelbare partiële en mobiele verschillen', aldus Negri en Hardt.¹⁰

Dat 'de staat is verslagen' en dat alleen 'bedrijven de planeet beheersen' is als zeggen dat de bokser zich versterkt heeft, maar dat zijn vuisten zijn verdwenen. TNO's kunnen niet zonder thuisbasis, niet zonder staatsmacht, niet zonder ijzeren vuist. De Argentijnse onderzoeker Atilio Boron schrijft: 'Eigendom en controle hebben altijd een nationale basis: bedrijven zijn wettelijke entiteiten die in een specifiek land ingeworteld zijn en niet alleen maar geregistreerd zijn bij de Verenigde Naties in New York. Ze hebben hun hoofdkantoor in een bepaalde stad, gehoorzamen aan een specifiek nationaal wettelijk kader dat hen beschermt tegen mogelijke onteigening,... enzovoort.'¹¹ En verder: 'Ze bestrijken heel de wereld maar hun eigendom en de eigenaars hebben een duidelijk nationale basis. Hun inkomsten vloeien van overal ter wereld naar hun hoofdkantoor en dat hoofdkantoor verkrijgt van de nationale banken makkelijk de leningen voor de financiering van hun activiteiten. En dat tegen rentetarieven die onmogelijk in perifere staten te vinden zijn, waardoor zij makkelijk hun concurrenten kunnen verdringen.'¹²

Ook Meiksins Wood komt tot dat besluit: 'Het zou misschien accurater zijn te zeggen dat de globalisatie minder gekenmerkt wordt door de terugval van de nationale staat dan door een stijgende tegenstelling tussen het wereldwijde bereik van het kapitaal en zijn hardnekkige behoefte aan meer lokale en nationale vormen van 'extra-economische' steun.'¹³

Tabel 7. Verdeling van de 1000 grootste industriële ondernemingen naar thuisland en omzet (2004)

Land	TNO's uit de IW1000 2005	Omzet in 2004 (in miljard dollar)
USA	311	3.704
Europa (EU15)	253	3.619
Japan	237	2.112
Verenigd Koninkrijk	53	698
Frankrijk	48	743
Duitsland	44	917
Nederland	20	408
Italië	18	231
Finland	15	141
Zweden	15	138
Oostenrijk	15	103
België ¹⁴	7	44
Spanje	6	94
Denemarken	4	17
Ierland	3	24
Griekenland	3	15
Luxemburg	2	46
Portugal	0	/

Bron: *Industry Week*, The IW1000 2005.

In tabel 7 zie je dat de EU (15), Japan en de Verenigde Staten samen 801 van de 1000 grootste industriële ondernemingen ter wereld tellen. Zij waren in 2004 goed voor een gezamenlijke omzet van 9.435 miljard dollar op de totale omzet van 12.210 miljard dollar van de duizend grootste industriële ondernemingen. Het is niet toevallig dat acht op tien van de grote TNO's een thuisbasis hebben in één van de drie belangrijkste imperialistische blokken. Bertinotti stelt dat de staten hun macht verliezen. Hij verwijst onder meer naar het 'supranationale' niveau van de Europese Unie. Dat is zonder meer juist. Maar de essentie is dat de EU op zich ook een staatsmacht is, een gecentraliseerde macht met wetten, regelgeving, leger, veiligheidsdiensten, ambtenarij, enz. En met een binnenlandse markt van bijna een half miljard inwoners. Zoals de geboorte van de oude Europese staten met legendes, mythes en nationalisme werd doorspekt, zo wordt de Europese Unie vandaag gelardeerd met nieuwe verhalen over 'Europese cultuurbeschaving' en 'Europese waarden'.

De TNO's hebben op veel fronten de steun nodig van de staatsmacht van hun thuisbasis. Zij hebben een wettelijk kader nodig om hun eigendom te beschermen. De juridische bescherming van het privé-bezit van de Europese TNO's vormt de kern van het project voor een Europese grondwet. Terwijl het privé-bezit van grote bedrijven, landerijen, technologie en communicatie 'heilig' is, staan het organisatierecht, het vakbondsrecht, het stakingsrecht voortdurend onder druk (met dwangsommen, enz.). De TNO's hebben ook nog steeds een staatsmacht nodig om de 'binnenlandse markt' te beschermen. Zo'n 68,4 procent van de totale verkoop van de Amerikaanse TNO's, dus van de Amerikaanse moederbedrijven én hun buitenlandse filialen, gebeurt in de Verenigde Staten. Ook 21 van de 28 miljoen banen van de Amerikaanse TNO's bevinden zich in de Verenigde Staten.¹⁵

De Europese TNO's hebben nood aan de afgeschermdde 'binnenlandse' markt van de 450 miljoen 'consumenten' van de EU. Zoals de tolbarrières uit het feodalisme moesten vernietigd worden om 'nationale staten' en 'nationale markten' op te richten, zo zijn vandaag de douanebeperkingen en monetaire schommelingen van de verschillende munten uit de oude Europese staten uit de weg geruimd om een grotere 'Europese markt' te creëren. Verder willen de TNO's de garantie dat de productie vlot kan verlopen. Zo werd op de EU-top van Lissabon afgesproken projecten van 'levenslang leren' op te zetten, om de ondernemingen permanent van opgeleide en flexibele werkkrachten te voorzien. De TNO's hebben ook een staat nodig om het monopolie van geweld te handhaven, om dwangsommen te doen innen, om stakers 'zo nodig' voor de rechtbank te brengen of om het arbeidersverzet 'zo nodig' met direct geweld te breken. De TNO's hebben een staat nodig om ook internationaal hun 'invloedzones' te beschermen, en om in -allerlei internationale organisaties de eigen belangen te verdedigen. De TNO's hebben verder een staat nodig om ideologische redenen. Het eenheidsdenken dat de belangen en winsten van de ondernemingen als 'enige mogelijke weg' promoot en elk maatschappelijk alternatief kortwiekt, kan op tientallen manieren via de media, het onderwijs, de kerk of de moskee verspreid worden. En tot slot hebben de TNO's een staat nodig om goedkope productiezones te scheppen voor hun investeringen, met weinig of geen belastingen, met een moderne infrastructuur, gekwalificeerde arbeiders, enz.

Om al die redenen is het geen toeval dat 800 van de 1000 grootste TNO's hun thuisbasis hebben in één van de drie imperialistische centra. En is het evenmin toeval dat mét het conflict voor de verdeling van de wereldmarkt ook de staatsmacht

van de imperialistische centra toeneemt. En dus niet afneemt of verdwijnt, zoals Negri en Hardt beweren. De TNO's uit de VS, uit de EU, uit Japan verwachten van 'hun' staatsmacht dat hij wereldwijd opereert om hun belangen veilig te stellen. Voor Halliburton, Lockheed, General Dynamics en vele anderen was de agressie van de VS tegen Irak dé gelegenheid om hun winstcijfers kolossaal op te krikken. De commentator van de *New York Times* schreef: 'Opdat de globalisering zou functioneren mag Amerika niet bang zijn te handelen als de supermacht die ze is. De verborgen hand van de markt zal nooit functioneren zonder een verborgen vuist. McDonald's kan niet rijk worden zonder McDonnell-Douglas, de ontwerper van de F-15. En de verborgen vuist die overal ter wereld de technologie van Silicon Valley verdedigt, is het leger van de Verenigde Staten, haar lucht-, land- en zeemacht.'¹⁶

De staatsmacht is niet verdwenen. Hij is – en dat geldt voor de drie grote blokken – sterker geworden. De oorlog tegen het soevereine Irak was een verpletterende demonstratie van de Amerikaanse staatsmacht. Niet 'verpletterend' in de zin dat de VS 'onoverwinnelijk' zijn, dat toont het Iraakse verzet wel aan. Maar wel 'verpletterend' als vuistslag van een staatsmacht. De scherpe tegenstellingen tussen de Verenigde Staten van Bush, het Groot-Brittannië van Blair, het Spanje van Aznar en het Italië van Berlusconi enerzijds, en Frankrijk, Duitsland en zelfs België anderzijds, die tot uiting kwamen in de aanval tegen Irak, openbaarden dat er verschillende belangen zijn en dat die vertegenwoordigd worden door verschillende (grote) staatsmachten. Zelfs binnen de groeiende Europese staatsmacht zijn de oude staatsmachten niet 'verdwenen', zo bleek duidelijk.

2. Overheidsuitgaven, de militaire industrie en de verovering van de ruimte

De theorieën over het verdwijnen van de staat doorstaan de proef van het materialistische onderzoek niet. In tabel 8 kun je zien hoe de staatsbudgetten al een eeuw lang blijven stijgen. In Duitsland van 10 procent naar 46,9 procent van het BNP, in Frankrijk van 12,6 naar 54,3 procent, in Japan van 8,8 naar 36,9 procent en in de Verenigde Staten van 7,3 naar 32,8 procent.

Tabel 8. Totale overheidsuitgaven in percentage van het Bruto Nationaal Product tussen 1870 en 1998

	1870	1913	1920	1937	1960	1980	1990	1998
België	-	13,8	22,1	21,8	30,3	58,6	54,8	49,4
Duitsland	10	14,8	25,0	34,1	32,4	47,9	45,1	46,9
Frankrijk	12,6	17,0	27,6	29,0	34,6	46,1	49,8	54,3
Nederland	9,1	9,0	13,5	19,0	33,7	55,2	54,0	47,2
Ver. Koninkr.	9,4	12,7	26,2	30,0	32,2	43,0	39,9	40,2
Japan	8,8	8,3	14,8	25,4	17,5	32,0	31,7	36,9
Ver. Staten	7,3	7,5	12,1	19,7	27,0	31,8	33,3	32,8

Bron: IMF, *World Economic Outlook, 2000*. De Broë, *Is High Public Spending Good or Bad for You?*, 2002.

'Après moi le déluge (na mij de zondvloed) is de leuze van iedere kapitalist', schreef Marx in *Het Kapitaal*.¹⁷ Elke grote bedrijfsleider is alleen gericht op zijn eigen winstmaximalisatie. En dus heeft het kapitalisme ook nood aan een 'collectieve kapitalist', die de gemeenschappelijke taken van bedrijfsleiders, managers, speculanten, bankiers en grootgrondbezitters waarmaakt. De staat neemt die rol op.

Vervolgens wordt er gedebatteerd over *hoe* de staat het best zijn rol als ‘collectieve kapitalist’ kan opnemen. Dat is het debat tussen de ‘liberale’ aanpak van Reagan en Thatcher volgens de recepten van *Friedman* (ook de Europese sociaal-democratie van Blair en Schröder volgen die weg), en de ‘klassieke’ sociaal-democratische aanpak volgens de recepten van *Keynes* (vandaag ondermeer voorgestaan door de Partij van Europees Links). De Friedman-school wil dat het gemiddelde overheidsbudget tot 40 procent van het BNP teruggebracht wordt en dat de staat dus moet afslanken en zich van zijn ‘niet essentiële bevoegdheden’ moet ontdoen.¹⁸ ‘Essentieel’, en daarover zijn Friedmanianen en Keynesianen het eens, zijn de uitgaven voor politionele en militaire opdrachten. De kern van de staat blijft: nagelnieuwe gerechtsgebouwen, gevangenissen, politie, veiligheids-diensten, leger, fondsen voor militair onderzoek (of ruimtevaart), antiterrorismemaatregelen, enz. Het is waar, in de VS worden zelfs bepaalde delen van het veiligheidsapparaat uitbesteed aan de privé-sector, maar met de *Patriot Act* wordt de gigantische centralisatie van het repressieapparaat onder controle van de staat voltooid.

Tabel 9 toont hoe toplui van het Amerikaanse staatsapparaat hoge posten bekleden in de oliesector en in de militaire sector. ‘Omdat de staat uit de behoefte is ontstaan de klassentegenstellingen in bedwang te houden; omdat hij echter tegelijk midden in het conflict van deze klassen is ontstaan, is hij in regel de staat van de machtigste, economisch heersende klasse, die door zijn tussenkomst ook de politiek heersende klasse wordt’, schreef Friedrich Engels al.¹⁹ Halliburton, Lockheed Martin, Chevron, McDonnell-Douglas, Northrop Grumman, BP Amoco, General Dynamics, enz., zijn rechtstreeks – niets eens meer verborgen – vertegenwoordigd in het staatsapparaat. Zij vormen de ‘economisch heersende klasse’ die dank zij het staatsapparaat ook de ‘politiek heersende klasse’ wordt. Zij hebben met grote sommen geld Bush aan de macht gebracht (zie daarvoor onder meer hoofdstuk 4.1.), zij zijn de drijvende kracht achter de militaire agressie van de Verenigde Staten.

Tabel 9. Verstrengeling tussen militaire industrie, oliesector en staatsapparaat in de Verenigde Staten, 2001 (Eerste ambtstermijn van G.W. Bush)

Name	Functie	Verloning
George W. Bush, president	Ex-CEO van de energie-industrie	Niet beschikbaar
Dick Cheney, vice-president Lynn Cheney,	CEO, aandeelhouder van Halliburton (olie, defensie)	Salaris: 35,1 mil. \$ \$500.001-1 mil. \$ deferred compensation*, \$1-\$5 mil. Cash Value Bonus Plan
echtgenote van de vice-president	Bestuurder van Procter & Gamble	250.001-500.000 \$ aandeelhouder, restricted stock **

	Aandeelhouder van Anadarko Petroleum	250.001-500.000 \$ deferred stock payment ***
	Bestuurder van Lockheed Martin	\$500.000-\$1.000.000 deferred fees*
Condoleezza Rice , nationale veiligheidsadviseur	Lid van de Raad van Bestuur, Chevron	250.000- 500.000 \$ deferred stock payment
Donald H. Rumsfeld, minister van Defensie	Bestuurder van Gilead Sciences (biotech)	tot 30 \$ miljoen aan aandelen
	Bestuurder van Asea Brown Boveri LTD. (atoomenergie)	148.020 \$
	Bestuurder van Gulfstream Aerospace (nu een dochterfirma van General Dynamics), die gespecialiseerd is in bedrijfsjets en vliegtuigen voor 'speciale missies' die worden verkocht aan buitenlandse regeringen voor militair gebruik.	5.000 \$
Edward C. "Pete" Aldridge Jr., onderminister voor Aankoop, Technologie en Logistiek (Defensie)	CEO van Aerospace Corp., onderzoeksfirma voor defensie zonder winstgeving die meer dan 600 miljoen \$ kreeg voor werk in het Space and Missiles Defense Center, Los Angeles (staat in de lijst van de top 100 grootste bedrijven die contracten krijgen van het leger)	470.000 \$
	Vice-president van McDonell Douglas Electronics	Niet beschikbaar
Paul Wolfowitz, plaatsvervangend minister (Defensie)	Medevoorzitter van Nunn-Wolfowitz werkgroep, Hughes Electronics	300.000 \$
	consultant, Northrop Grumman	6.000 \$ honorarium
	consultant, BP Amoco	10.000 \$ honorarium
Colin Powell, minister van Buitenlandse Zaken	aandeelhouder, General Dynamics	1 tot 5 \$miljoen aan aandelen
	honorarium voor lezingen, Carlyle Group	100.000 \$
	honoraria, Arthur Andersen, GE Power Systems	59.500 \$ voor elk
	director, Gulfstream Aerospace	5.000 \$
Richard Armitage, plaatsvervangend minister van Buitenlandse Zaken	Voorzitter en partner, Armitage Assoc. LLP (consultant voor Raytheon, Boeing, Brown and Root, Science Application International en andere bedrijven die legercontracten hebben), was ook lid van de Raad van Bestuur van Raytheon en	246.965 \$

Mantech)
GE, Coastal Corp. (defensie), 500.001-1 mil. \$ voor
aandeelhouder elk

Bron: <http://www.worldpolicy.org/projects/arms/reports/reportaboutface.html#AppA>.

* *Deferred compensation*: nog te ontvangen compensaties (vb. pensioenplan, aandelen, premies of cash) die meestal uitbetaald worden wanneer je met pensioen gaat of aan de erfgenamen wanneer je overlijdt. *Deferred fees* zijn nog te ontvangen honoraria.

** *Restricted stock*: aandelen met een beperking, meestal gaat het over aandelen voor topkaders maar die zij bijvoorbeeld een paar jaar niet mogen verkopen.

*** *Deferred stock payment*: je krijgt de rechten op de aandelen, maar de aandelen zelf krijg je later.

Sinds de *top van Lissabon* in 2000 lanceert de Europese Unie zich op dezelfde piste. Robert Kagan, een van de strategische raadgevers van de Amerikaanse agressiepolitiek, schrijft: 'Het was niet realistisch te verwachten dat de Europeanen het statuut van internationale grootmacht dat ze vóór de Tweede Wereldoorlog hadden, zouden kunnen recupereren, als de Europese landen niet bereid zouden zijn een groot deel van de in de sociale zekerheid geïnvesteerde middelen over te hevelen naar militaire projecten... Terwijl de Verenigde Staten bereid zijn zo veel geld te besteden aan hun veiligheid, geven de Europeanen liever hun centen aan sociale zekerheidsprogramma's, lange vakanties en kortere werkweken.'²⁰ Daar wil de EU komaf mee maken. Geld transfereren naar een Europees leger in opbouw is één van de redenen van de voorziene sociale afbraak.

Ook *de ruimte* vormt de inzet van de strijd voor de militaire hegemonie. De 'sector' wordt door de Verenigde Staten gedomineerd, met 50 procent van het marktaandeel tegenover 33 procent voor Europa, 6 procent voor Japan en 6 procent voor Canada.²¹ De Verenigde Staten beschouwen de ruimte als geprivilegieerd terrein. Dat was de conclusie van een onderzoek in 2000 onder leiding van Donald Rumsfeld: 'In de komende periode zullen de Verenigde Staten operaties uitvoeren van uit, in en doorheen de ruimte om *hun nationale belangen te ondersteunen* zowel op aarde als in de ruimte. Zoals voor de nationale capaciteit in de lucht, op de grond en op zee, moeten de Verenigde Staten kunnen beschikken over de capaciteit om haar activa in de ruimte te verdedigen tegen vijandelijke activiteiten en om het vijandig gebruik van de ruimte tegen de Amerikaanse belangen te verhinderen.'²²

Verhinderen dat er nieuwe concurrenten opstaan. De Europese Unie reageerde prompt met het *Star 21*-project^[1]. Star 21 werd opgesteld door de Raadgevende Europese groep voor Aeronautica. Deze groep is het sprekende bewijs van de fusie tussen het Europese staatsapparaat en de militaire industrie. Hij is samengesteld uit 15 leden, onder wie de voorzitters van de zes belangrijkste TNO's uit de sector: EADS^[2], BAe Systems, Rolls-Royce, Thales (voorheen Thomson), Snecma en Finmeccanica. Verder telt de groep vijf Europese commissarissen: Philippe Busquin (de Belgische socialist, verantwoordelijk voor Onderzoek), Pascal Lamy (de Franse socialist, verantwoordelijk voor Handel), Loyola de Palacio (voor Transport), Chris Patten (voor Buitenlandse Relaties) en Erkki Liikanen (tevens voorzitter van de groep). En tot slot is er nog Javier Solana (voormalig algemeen secretaris van de NAVO en vandaag verantwoordelijk voor Buitenlandse Politiek en Gemeenschappelijke Veiligheid). De laatste twee leden vertegenwoordigen het Europees parlement. Een mooie mengeling van de heersende klasse in Europa.

De vaders van Star 21 schrijven: 'Een levensvatbare ruimte-industrie in dienst van de behoeften van de burgerlijke markt is nauw verbonden met de capaciteit op het gebied van veiligheid en defensie – en omgekeerd.'²³ Vandaar dat meer fondsen noodzakelijk zijn: 'De steeds verder reikende verbintenissen van de Europese landen op het gebied van defensie en veiligheid vereisen de toekenning van steeds grotere budgetten. De onvermijdelijke conclusie is dat de algemene uitgaven moeten verhoogd worden.'²⁴

Wie zei daar dat staten, staatsmachten en grenzen verdwenen? De grenzen van het huidige imperialisme lopen niet alleen meer op aarde, maar doorklieven ook de ruimte.

3. De Europese Unie als tegenmacht? De politieke zwendel van het 'sociale Europa'

Antonio Negri schrijft dat de staatsmacht verdampt is naar een ongrijpbaar en niet langer lokaliseerbaar niveau: 'In de gladde ruimte van het Empire heeft macht geen plaats – die is tegelijkertijd overal en nergens. Het Empire is een *uit-opie*, of werkelijk een *non-plaats*.'²⁵

Negri's daden worden niet belemmerd door zijn eigen woorden. Zo roept Negri de Europese arbeidersklasse op zich achter de 'eigen' patroons te scharen om een 'tegenwicht' te vormen tegen de Verenigde Staten. Tijdens de campagne voor de *Europese Grondwet*^[3] in Frankrijk in mei 2005 riep hij met dat argument de Fransen op 'ja' te stemmen: 'De goedkeuring van de Grondwet zou betekenen dat we het noodzakelijke continentale machtsniveau vinden om weerstand te bieden aan het oorlogsproces van het Amerikaanse rijk. Om zich verder uit te bouwen, moet Europa nu de prijs van het liberalisme betalen. Het proletariaat heeft er belang bij zich bij lokale kapitalisten aan te sluiten om het hoofd te bieden aan het wereldkapitalisme.'²⁶

Daarmee vallen alle redeneringen over het verdwijnen of verdampen van de staatsmacht als een kaartenhuisje in elkaar. Tegenover de staatsmacht in het Witte Huis en het Pentagon, de staatsmacht van Brussel! En om de Europese staatsmacht-in-opbouw kans op slagen te geven dient de arbeidersklasse 'zich bij lokale kapitalisten aan te sluiten'. 62 procent van de Nederlanders en 55 procent van de Fransen hebben Negri's stemoproep niet gevolgd. Het was een klassenstem, om duidelijk te maken dat er '*geen gemeenschappelijk belang*' is tussen de patroons van BASF, TotalFinaElf, Deutsche Telekom, Renault, Unilever, BP enzovoort en de Europese arbeidersklasse.'²⁷

In feite stelt Negri voor wat de 15 regeringsleiders in 2000 in Lissabon overeenkwamen: Europa moet in 2010 '*de meest competitieve en dynamische economie ter wereld*' worden.'²⁸ De 15 regeringsleiders, van wie 11 sociaal-democraten, volgden daarmee het advies van de Europese Ronde Tafel van Industriëlen om de concurrentieoorlog met de Verenigde Staten aan te scherpen. Als handige Harry's proberen de sociaal-democraten dit project verkocht te krijgen. Zo schrijft de gemeenschappelijke socialistische fractie van het Europees Parlement: 'De top van de Europese Raad in Lissabon in 2000 is een goede illustratie van hoe ver het sociale beleid en het werkgelegenheidsbeleid van de Europese Unie al gegaan zijn. *Het sociale beleid en het werkgelegenheidsbeleid werden hier van fundamenteel belang geacht om van de Europese Unie de meest dynamische en concurrentiële economie ter wereld te maken*.'²⁹

Het meest concurrentieel worden dankzij een sociaal beleid? Zoiets heet oplichterij en politieke zwendel. Het 'sociale' beleid van Lissabon is een oorlogsverklaring: aan de vaste arbeidscontracten, aan het recht op rust na een leven van arbeid, aan het onderwijs en aan de openbare dienstverlening. Europa kan alleen competitiever worden, zo beveelt Lissabon aan, als de belangrijkste sociale verworvenheden worden afgebroken^[4].

Om 'de meest competitieve en dynamische economie ter wereld' te worden, moet de EU ook een slagkrachtig militair apparaat uitbouwen. Die les trok de machtigste Europese patroonsorganisatie, de Ronde Tafel, al uit de Eerste Golfoorlog: 'Europa had belangen op het spel staan in de Golf en ideeën over wat er moest gebeuren. Maar toen het inzetten van geweld aan de orde kwam, beschikte Europa niet over de beslissingsmechanismen, noch over de middelen om eventueel tussenbeide te komen. Beweren dat de Gemeenschap economische kwesties zelf kan regelen terwijl het zijn buitenlandse politiek door anderen laat beheren, is toch een anachronisme.'³⁰ Als het er echt op aankomt hebben BP, TotalFinaElf & Co een volwassen militair apparaat nodig. De EU zal haar militaire budget de komende jaren drastisch verhogen. Dat van de VS bedraagt immers 400 miljard dollar, terwijl de gezamenlijke Europese staten 'slechts' aan 180 miljard dollar komen. De VS besteedt 3,4 procent, en binnen enkele jaren wellicht 4 procent van zijn Bruto Binnenlands Product (BBP) aan defensie, terwijl in Europa alleen Frankrijk meer dan 2,5 procent van zijn BBP aan defensie uitgeeft, alle andere lidstaten minder.³¹ Het militaire budget omhoog, dat is de prijs om *numero uno* te worden. En die prijs zal niet door de transnationale ondernemingen worden betaald. Zoveel is zeker. 'Om de oorlog te winnen, om ons land te verdedigen en de economie er terug bovenop te helpen, zal onze begroting een tekort vertonen. Dit tekort zal beperkt zijn als het Congres bereid is de uitgaven te beperken (andere dan militaire uitgaven, pm)...' verklaarde George W. Bush in zijn *State of the Union* van 2002.³² Ten gevolge daarvan daalden de budgetten voor gezondheid, onderwijs, openbare diensten enzovoort drastisch.

4. Neokolonialisme en nationale bevrijding

Volgens Negri en Hardt is het tijdperk van de veroveringen voorbij: 'Het Empire-concept presenteert zich niet als een regime dat wortelt in veroveringen, maar eerder als een orde die doeltreffend de geschiedenis opschort en daarmee de status quo voor de eeuwigheid vastlegt. (...) Hoewel de praktijk van Empire voortdurend in bloed gedrenkt is, is het concept van het Empire altijd gewijd aan eeuwigdurende en universele vrede, los van de geschiedenis.'³³

Terwijl de staatsmacht van de belangrijkste imperialistische blokken wordt versterkt, vergroot de greep van de TNO's op de perifere, afhankelijke staten. De Argentijnse onderzoeker Boron noteert daarbij: 'Deze versterking van de staatsmacht in het hart van de ontwikkelde kapitalistische landen mag dan al werkelijkheid zijn, de geschiedenis van de periferie ziet er volledig anders uit. Bij de internationale reorganisatie van het imperialistische systeem onder de ideologische vlag van het neoliberalisme, verzwakte de staatsmacht, en de economieën van de perifere landen moesten zich meer en meer en bijna zonder enige staatstussenkomst openstellen voor de toevloed van grote transnationale bedrijven en voor het beleid van de ontwikkelde landen, vooral van de Verenigde Staten.'³⁴

De perifere landen worden gedwongen de openbare sector te ontmantelen en de openbare uitgaven tot een minimum te herleiden om hun schulden te kunnen terugbetalen. Vitale diensten als gezondheid, huisvesting en onderwijs gaan zo voor

de bijl. Staatsbedrijven worden geherstructureerd en tegen belachelijke prijzen verkocht. De grenzen worden wagenwijd opengezet om de invoer van goederen te vergemakkelijken, terwijl het protectionisme in de imperialistische staten gesofistikeerder wordt.

De schuldenberg van de afhankelijke landen bedraagt 2.500 miljard dollar. Door privatiseringen hebben de TNO's het grootste deel van de grondstoffen en de bedrijven in de afhankelijke landen ingepalmd. En dankzij de economische liberalisering konden de TNO's eveneens de hand leggen op de meeste markten in de wereld.

Het is niet zo dat daarmee de 'staatsmacht' van de afhankelijke landen verdwijnt. Ook ter plaatse hebben de TNO's stabiliteit nodig: een wet die hun belangen (plundering) veiligstelt en een politiemacht, een leger of een militaire junta om die wet te doen naleven. Meiksins Wood schrijft: 'De imperialistische heerschappij berust nu meer dan ooit op een geordend systeem van veel lokale staten, en de economische wereldheerschappij hangt af van de controle over de vele staten die de wereldeconomie in stand houden. Er bestaat natuurlijk niet zoiets als een wereldstaat die de noodzakelijke orde zou kunnen waarborgen zoals de nationale staat dat lang voor het binnenlands kapitaal heeft gedaan. De binnenlandse staat is veeleer meer dan minder essentieel geworden voor de organisatie van economische circuits door middel van de betrekkingen tussen de staten.'³⁵ En verder: 'De wereld is nu meer, en niet minder, een wereld van nationale staten, niet alleen als gevolg van de nationale bevrijdingsstrijd in die landen maar ook onder druk van de imperialistische machten.'³⁶

Negri en Hardt houden het erop dat het onmogelijk is zich aan de afhankelijkheid van de kapitalistische wereldmarkt te onttrekken. 'Als alternatief voor de "onjuiste ontwikkeling" gebruikt door economen van de dominante kapitalistische landen, propageerden theoretici van de onderontwikkeling de "werkelijke ontwikkeling", die een economie van zijn afhankelijkheidsrelatie losmaakt en die in relatief isolement een autonome economische structuur tot uitdrukking zal brengen. (...) *Elke poging tot isolement of scheiding zal in toenemende mate alleen maar een meedogenlozer vorm van overheersing door het mondiale systeem betekenen; een reductie tot machteloosheid en armoede.*'³⁷

Nationale onafhankelijkheid is een gegeven uit het verleden, een *voorbije* kwestie, zeggen Negri en Hardt. Is dat zo? Het kolonialisme werd na de Tweede Wereldoorlog vervangen door het neokolonialisme. Landen waren in woorden onafhankelijk maar bleven in de feiten door een net van financiële, diplomatieke en militaire relaties afhankelijk van de imperialistische grootmachten. Al voor de Tweede Wereldoorlog bestond dit systeem van formele onafhankelijkheid en feitelijke afhankelijkheid: in Latijns-Amerika, dat na drie eeuwen van Europees kolonialisme formeel onafhankelijk werd maar door de Monroe-doctrine (1823) bij 'de hemisfeer van de VS' werd gerekend. 'Het buitenlandse beleid van het financierskapitaal, dat bestaat uit de strijd van de grote machten over de economische en politieke verdelingen van de wereld, moet tot een aantal overgangsvormen van staatsafhankelijkheid leiden. Er zijn niet alleen de twee belangrijkste groepen van landen, de landen die kolonies bezitten en de kolonies zelf, maar ook *de diverse vormen van afhankelijke landen die, politiek gezien formeel afhankelijk zijn, maar in feite verstrikt zijn in het net van financiële en diplomatieke afhankelijkheid*, dat typisch is voor deze tijd', zo schreef Lenin hieromtrent.³⁸

Na de val van de Sovjet-Unie groeide de tendens om opnieuw openlijk landen in een halfkoloniale status onder de knoet te houden: Zuid-Korea, Saoedi-Arabië, de Golfstaten, verscheidene Afrikaanse en Latijns-Amerikaanse landen, en natuurlijk ook Afghanistan en Irak. De *nationale bevrijding* is voor alle landen die hun economische rijkdom willen aanwenden voor de eigen ontwikkeling, een bijzonder actuele kwestie. De nationale onafhankelijkheid zal zich in de komende eeuw niet minder, maar juist meer stellen. De Partido Comunista do Brasil (PCdoB) zegt daarover: 'Op politiek vlak wordt ons tijdperk gekenmerkt door aanvallen op de soevereiniteit en de onafhankelijkheid van de nationale staten. In ruime zin wil de imperialistische strategie verhinderen dat naties die hun eigen ontwikkelingsweg zoeken, sterker worden. De favoriete methodes van het imperialisme zijn militaire agressie en intimidatie. Militaire agressie en oorlog vormen de kern van de overheersingsstrategie, reduceren de internationale rechten tot holle frasen, verzwakken de Verenigde Naties en verhinderen dat conflicten langs diplomatieke weg opgelost worden.'³⁹

De oproep van Negri en Hardt om geen onafhankelijke koers te varen, omdat die alleen maar meer machteloosheid en armoede zou meebrengen, is een knieval voor de nieuwe Amerikaanse conservatieve revolutie. Het defaitisme – '*er is geen ontkomen aan*' – wordt in de praktijk weerlegd door het verzet op zowat alle continenten. Na twee decennia van verwoestend neoliberalisme dat beweerde: '*er is geen andere weg, er is geen ontkomen aan*', is het hele Latijns-Amerikaanse continent op zoek naar alternatieven. De Argentinazo zette Fernando de La Rúa aan de kant, en de nieuwe president Kirchner biedt aarzelend enig verzet tegen de schuldengalg van het IMF. In Uruguay is Tabaré Vázquez aan het bewind gekomen, een man die eveneens enig weerwerk biedt. In het grootste land van Latijns-Amerika, Brazilië, is sinds 2002 een progressieve democratische regering onder president Lula aan de macht, die banden aanknoopt met Venezuela en Cuba en ook relaties zoekt met China. En dan is er het olierijke Venezuela, waar president Chavez met een Bolivariaanse revolutie onafhankelijkheid nastreeft, democratische veranderingen wil doorvoeren en zich steunt op socialistisch Cuba. Het hele continent zoekt een alternatief voor het neokoloniale en neoliberale imperialisme en die ontwikkeling – hoe pril ook – is een pad in de korf van het Witte Huis en het Pentagon.

Er is natuurlijk ook de grote ontwikkeling in socialistisch China. Ook voor de toekomst van Rusland, voor het graanrijke India en het mineraalrijke Congo is er perspectief. De Egyptische theoreticus Samir Amin schrijft: 'Een achtenswaardig aantal landen uit het Zuiden zal steeds belangrijkere industriële producenten worden, zowel voor de eigen binnenlandse markt als voor de rol die ze op de wereldmarkt kunnen spelen. Als invoerders van technologie en kapitaal, ook als concurrenten in de uitvoer, zullen zij met hun steeds toenemend gewicht onvermijdelijk het evenwicht van de wereldeconomie verstoren. En dat is niet alleen het geval met sommige Oost-Aziatische landen (zoals Korea) maar ook met het uitgestrekte China en morgen met India en de grote landen van Latijns-Amerika. Maar in plaats van een stabiliserende factor te zijn, zal de versnelde kapitalistische uitbreiding in het Zuiden leiden tot gewelddadige conflicten, zowel in het binnenland als internationaal.'⁴⁰

5. De donderwolk en de bliksem. Over de oorlog

'Het kapitalisme draagt in zich de oorlog, zoals de donderwolk de bliksem', zei de socialistische voorman Jean Jaurès^[5]. Het tijdperk van het imperialisme zoals Lenin^[6] het zag, het tijdperk van oorlog tussen de imperialistische machten, is echter voorbij,

meent naast Negri ook Fausto Bertinotti: 'Het klassieke begrip van imperialisme, zoals het door Lenin, Luxemburg en Hilferding werd gedefinieerd, lijkt ons vandaag onaangepast.'⁴¹ 'De tegenstellingen tussen de grote kapitalistische landen hebben al lange tijd niet meer tot onderlinge oorlog geleid, zo schrijft hij. 'En *ze zullen ook niet tot onderlinge oorlog leiden* omdat de grote kapitalistische centralisaties de nationale grenzen overschrijden, en omdat verschillende van de beleidsorganen van het globalisatieproces – ook al worden ze politiek door de VS gedomineerd – niet alleen dienen ter compensatie van de contrasten en tegenstellingen, maar ook voorkomen dat de tegenstellingen de acute vorm van een gewapend conflict aannemen. *De wereld is niet langer in tegengestelde blokken verdeeld.*'⁴² En verder: 'In feite is zich, vanuit politiek standpunt, *een heel nieuw systeem van allianties* en van conflicten aan het realiseren dat zich uitstrekt over de VS, over Europa, Rusland, de 'gematigde' Arabische regimes en China. Bovenal voltrekt zich *een krachtig mechanisme van politieke en economische insluiting* in een breder systeem van dominantie van de Noord-Amerikaanse macht.'⁴³

Negri en Hardt gaan nog veel verder. Zij beweren dat vrede voortaan de grote ondertoon van de ontwikkeling is. 'De geschiedenis van imperialistische en anti-imperialistische oorlogen is voorbij. *Het einde van die geschiedenis heeft het koninkrijk van de vrede ingeluid.* In werkelijkheid hebben wij het tijdperk betreden van kleinschalige, interne conflicten. Ieder imperiale oorlog is een burgeroorlog, een politionele actie – van Los Angeles tot Granada tot Mogadishu en Sarajevo.'⁴⁴ Het huidige tijdperk is intrinsiek vreedvol, schrijven beide denkers: 'Tenslotte dienen we op te merken dat een idee van vrede de basis vormt van de ontwikkeling en expansie van het Empire. (...) *Hier... is natuur vrede.*'⁴⁵

Het klinkt alvast goed. Er zal geen oorlog meer komen tussen de imperialistische rivalen, houdt Bertinotti vol. Vrede is voortaan de natuur, leggen Negri en Hardt uit. Een eeuw geleden beweerde de Duitse sociaal-democraat Karl Kautsky hetzelfde: 'Het is niet uitgesloten dat het kapitalisme nog een nieuwe fase zal doormaken, waarin de kartelpolitiek op de buitenlandse politiek wordt toegepast: de fase van het ultra-imperialisme. Dat wil zeggen van de vereniging en niet van de onderlinge strijd van de imperialisten van de gehele wereld, de fase van het afschaffen van de oorlogen tijdens het kapitalisme, de fase van de gemeenschappelijke exploitatie van de wereld door het internationaal aaneengesloten financierskapitaal', schreef Kautsky toen.⁴⁶

Lenin diende hem gezwind van antwoord: 'Onder het kapitalisme is de verdeling van invloedssferen, belangen, koloniën, enz. op andere grondslag dan die van de *sterkte* van de deelnemers, van hun algemeen-economische, financiële, militaire en andere *sterkte*, *niet* denkbaar. De *sterkte* van de deelnemers aan die verdeling wijzigt zich echter ongelijkmatig. (...) Daarom zijn "interimperialistische" of "ultra-imperialistische" bondgenootschappen in de kapitalistische werkelijkheid – en niet in de banale fantasie van de Duitse 'marxist' Kautsky – *noodzakelijkerwijze* slechts "adempauzes" tussen oorlogen, onverschillig in welke vorm deze bondgenootschappen worden gesloten, in de vorm van een imperialistische coalitie tegen een andere imperialistische coalitie of in die van een algemene unie van *alle* imperialistische mogendheden. Vreedzame bondgenootschappen bereiden oorlogen voor en komen op hun beurt uit oorlogen voort, zij hebben elkaar wederzijds tot voorwaarde en bewerkstelligen, dat de vormen van de strijd nu eens vreedzaam, dan weer niet-vreedzaam zijn en dit alles speelt zich af op *één en dezelfde* bodem van

imperialistische betrekkingen en machtsverhoudingen in de wereldeconomie en de wereldpolitiek.⁴⁷

Zoals Kautsky in slaap gewiegd werd door de relatief vreedzame ontwikkeling tussen 1880 en 1914, zo laten Bertinotti, Negri en Hardt zich vandaag bedwelmen. Ook de huidige fase is niet meer dan een 'adempauze' voordat nieuwe wereldconflicten ontbranden. De ideologen van de machtsblokken zelf, met name in de VS, verbergen dat nauwelijks. Volgens Richard Perle^[7], de *Prince of Darkness*, zoals de Amerikaanse pers hem noemt, is de algemene natuur niet vrede, maar wel *totale oorlog*: 'Dit is totale oorlog. We staan tegenover een verscheidenheid van vijanden. En ze zijn met velen. Al dat gebazel dat we eerst naar Afghanistan gaan en daarna naar Irak, dat we dan nog eens gaan rondkijken en zien waar we staan. Dat is niet de goede manier... Als wij onze wereldvisie volgen en haar volledig omarmen en niet proberen een beetje slimme diplomatie in elkaar te boksen, maar ons in de totale oorlog storten... dan zullen onze kinderen jaren later grootste liederen over ons zingen.'⁴⁸

Vandaag is de VS ontegensprekelijk de enige militaire supermacht op aarde. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog waren de naaste concurrenten geruïneerd: Duitsland, Frankrijk, Japan... Vanaf 1945 nam de VS de rol van meest agressieve imperialistische mogendheid van Duitsland over. En dan nog letterlijk. Het Amerikaanse Oorlogsministerie haalde de beste experts^[8] in rakettechnologie, massavernietigingswapens en biologische oorlogsvoering van nazi-Duitsland naar de VS.⁴⁹ De VS probeerde een 'nieuw globaal conflict' te ontketenen tegen Korea, China en de Sovjet-Unie. Op 19 december 1945 vertrouwde president Truman het Congres toe: 'Wij moeten erkennen dat de overwinning die wij bewerkstelligd hebben, aan het Amerikaanse volk de zware verantwoordelijkheid oplegt de wereld te leiden, of we nu willen of niet.'⁵⁰ Twee jaar later, op 12 maart 1947, liet hij de wereld weten: 'Op het huidige ogenblik in de wereldgeschiedenis moet bijna iedere natie kiezen tussen verschillende levenswijzen. De keuze is al te dikwijls geen vrije keuze. De ene keuze is gebaseerd op de wil van de meerderheid (...). De tweede levenswijze is gebaseerd op de wil van een minderheid, door dwang opgelegd aan de meerderheid. Zij berust op terreur en onderdrukking (...). Ik geloof dat het de politiek van de Verenigde Staten moet zijn vrije volkeren te steunen die weerstand bieden aan de pogingen hen te onderdrukken door middel van gewapende minderheden of buitenlandse druk.'⁵¹ Woorden die George W. Bush een halve eeuw later bijna letterlijk herhaalde: over de 'verantwoordelijkheid om de wereld te leiden', over de 'keuze van elke natie' om met of tegen de VS te zijn... De eerste poging van de VS om door oorlog haar wereldheerschappij op te leggen strandde in 1953 in de Koreaanse bergen.

Door de val van de Sovjet-Unie, de enige macht die in staat was een *tegenmacht* tegen de VS te vormen, bleef de VS als eenzame supermacht over. Er volgde een golf van conservatisme en contrarevolutie, die steunde op de militaire overmacht van Washington. De VS zijn de eerste staatsmacht ooit met meer dan een miljoen soldaten op vier continenten, met een zeemacht in elke oceaan, met 752 militaire installaties in 130 landen. De Amerikaanse supermacht is in staat de hele wereld te vernietigen, niet één keer maar minstens twintig keer. Het militaire budget van de VS bedraagt 400 miljard dollar, dat is 45 procent van alle militaire uitgaven van de wereld.

Toen de *fluwelen contrarevolutie* de Sovjet-Unie onderuithaalde, schreef Paul Wolfowitz^[9], de huidige voorzitter van de Wereldbank: 'De Verenigde Staten moeten steunen op hun verpletterende militaire superioriteit en die preventief en unilateraal

inzetten. Onze eerste doelstelling is te *verhinderen dat er een nieuwe rivaal opduikt...* Dit houdt in dat we ons moeten inspannen om te verhinderen dat eender welke vijandige macht controle verwerft over een regio waardoor ze een wereldkracht kan worden. Die regio's omvatten West-Europa, Oost-Azië, het territorium van de voormalige Sovjet-Unie en Zuidoost-Azië.⁵²

Verhinderen dat een nieuwe rivaal opduikt. Het betekent dat de VS wel degelijk met die mogelijkheid rekening houden, en dat het tijdperk van rivaliserende blokken helemaal niet achter ons ligt, wat Bertinotti en Negri ook beweren. Zo zei de toenmalige nationale veiligheidsadviseur van de VS, Condoleeza Rice, in 2000: 'Wat houdt intimideren, verslaan en oorlogen winnen en het nationaal belang verdedigen in? In de eerste plaats moet het Amerikaanse leger in staat zijn *de opkomst van een vijandige militaire macht* in Azië, het Midden-Oosten, de Perzische Golf en in Europa *tegen te treden* – gebieden waar niet alleen onze belangen, maar ook die van onze medestanders op het spel staan.'⁵³

De agressieoorlog tegen Irak is ook een *preventieve* oorlog van de VS tegen de Europese en Japanse concurrenten. De VS verbruiken één vierde van de totale wereldhoeveelheid aan olie, maar bezitten amper twee procent van de wereldoliereserves.⁵⁴ Toch komt maar twintig procent van de olie die de VS nodig hebben uit het Midden-Oosten.

De oorlog tegen Irak, dat na Saoedi-Arabië de tweede grootste oliereserves ter wereld bezit, is een oorlog om 'potentiële concurrenten' de pas af te snijden. De EU is voor 41 procent afhankelijk van olie-import uit het Midden-Oosten en Japan zelfs voor 88 procent.⁵⁵ Ook China is afhankelijk van petroleum uit het Midden-Oosten. Wie de petroleumkranen in handen heeft, kan de prijzen manipuleren en de energiekosten van zijn rivalen de hoogte injagen.

In plaats van stabiele en blijvende allianties die Bertinotti meent te ontwaren, in plaats van een vredevolle natuur die Negri en Hardt menen te ontdekken, hoopt zich voor onze ogen het kruis voor nieuwe wereldconflicten op. De economische concurrentieslag tussen de VS, de EU en Japan (de Europese economie heeft de Amerikaanse reeds bijgebeend), de opbouw van militaire arsenalen (de EU lonkt naar het Russische kernarsenaal, Japan bezit meer dan 30 ton plutonium, genoeg voor 6.000 nucleaire wapens), de opkomst van nieuwe, relatief onafhankelijke machten zoals China, India, Brazilië en Venezuela enz., dit alles vormt de kokende lava die de vulkaan kan doen uitbarsten. 'Het financierskapitaal en de trusts vergroten het verschil in groeitempo tussen de verschillende delen van de wereldeconomie in plaats van het te verkleinen. En hoe kunnen de tegenstellingen, zodra één wijziging in de krachtsverhouding is ingetreden, *onder het kapitalisme anders worden opgelost dan met geweld?*' had Lenin geschreven.⁵⁶ Dat blijft vandaag geldig.

6. Over 'botsende beschavingen', over groene vlaggen en rode vlaggen

In de zomer van 1993 schreef een ex-medewerker van het Amerikaanse ministerie voor Buitenlandse Zaken, de man die president Johnson assisteerde tijdens de Amerikaanse bezetting van Vietnam, een artikel dat stof deed opwaaien. Het kreeg de naam mee *The Clash of Civilizations* (De Botsing der Beschavingen), en zo werd het ook te boek gesteld. De auteur is de directeur van het Instituut voor Strategische Studies van de universiteit van Harvard, professor Samuel Huntington. Volgens Kissinger was dit 'het belangrijkste boek sinds het einde van de Koude Oorlog';

Brzezinski bestempelde het boek als 'een intellectuele krachttoer: een stichtend werk dat onze visie op internationale affaires zal revolutionariseren'.

In België was vooral Filip Dewinter van het extreem-rechtse Vlaams Belang enthousiast. Hij schreef meteen een heel boekje naar het recept van Huntington, en bracht het op de markt onder de titel *Baas in eigen land. Over identiteit, culturele eigenheid en nationaliteit*. We lezen er: 'Het is de verdienste van Huntington de nieuwe ideologische en politieke breuklijn haarfijn in kaart te brengen. In zijn baanbrekend boek *The Clash of Civilizations* voert Huntington aan dat de wereldpolitiek na de Koude Oorlog zal beheerst worden door de strijd tussen de verschillende beschavingen. Conflicten zijn niet langer ideologisch, maar etnisch of cultureel geïnspireerd. Huntington neemt geen blad voor de mond, en komt met plezier in aanvaring met de heersende "politieke correctheid".'⁵⁷

Huntington werd door professor Raymond Detrez treffend omschreven als 'de bekende groothandelaar in identiteiten'.⁵⁸ Dat klopt. Volgens Huntington draait alles om de tegenstelling tussen de 'Westerse wereld' enerzijds, en 'de islam' en 'het confucianisme' anderzijds. Huntington biedt ons een nieuw Euro-Amerikaans centrisme aan: 'De waarde van de Westerse beschaving ligt niet in haar universaliteit maar in haar *uitzonderlijkheid*. De belangrijkste verantwoordelijkheid van de leiders van het Westen is... de unieke eigenschappen van de Westerse beschaving te behouden, te beschermen en te vernieuwen. Deze verantwoordelijkheid rust vooral op de schouders van het machtigste westerse land, de Verenigde Staten.'⁵⁹

Deze *culturele revolutie* van nieuw-rechts^[10] is uitgekend en uitgedokterd vanuit strategische doelstellingen. Om de geesten voor te bereiden op nieuwe oorlogen en bezettingen, onder andere in het Midden-Oosten, wordt op de zogenaamd grote 'identitaire' verschillen tussen 'hét Westen' en 'dé islam' gewezen. Om de wereld klaar te stomen voor een strategische aanval op China wordt alvast de weg gebaad door vermeende culturele verschillen tussen 'het Westen' en het 'Chinese confucianisme' te propageren.⁶⁰

Zowel bij Huntington als bij Dewinter zijn de economische belangen, de sociale klassen en de uitbuiting verdwenen. Ook de controle over de grondstoffen, het veroveren van nieuwe markten, de strategische uitbreiding zijn in Huntingtons werk helemaal afwezig: 'In de wereld na de Koude Oorlog zijn de scheidslijnen tussen volkeren niet langer ideologisch, politiek of economisch bepaald, maar cultureel.'⁶¹ En ten slotte 'verdwijnen' ook de bezettingsoorlogen voor olie en andere grondstoffen: 'Een historisch belangrijk vraagstuk was de controle over grondgebied. Tegenwoordig is dat echter tamelijk onbelangrijk.'⁶² Eduardo Galeano antwoordt daarop: 'Zoals gewoonlijk wordt de oorlog verklaard in naam van de vrede. Het gaat niet om olie, zeggen ze. En toch, als Irak radijnen zou kweken in plaats van olie op te pompen, zou iemand er dan in alle ernst aan denken dat land binnen te vallen? Hebben Bush, Dick Cheney en de liefallige Condoleeza Rice echt allemaal hun topfuncties in de olie-industrie eraan gegeven? Waarom is Tony Blair zo geobsedeerd door de Iraakse dictator? Misschien omdat Saddam Hoessein 30 jaar geleden de British Iraq Petroleum Company heeft genationaliseerd? De aan olie verslaafde consumptiemaatschappij is als de dood voor ontweningsverschijnselen. En in Irak is het zwarte elixir het goedkoopst en liggen mogelijk de grootste voorraden.'⁶³

De terminologie van 'het Westen' en de 'uitzonderlijkheid van de westerse beschaving' is een instrument om de arbeiders in Europa en de VS te brengen tot

'identificatie' met 'hun' heersende klasse. Zo worden klassentegenstellingen uitgedomd en verwerft het imperialisme aanhang bij 'het eigen volk'.

Luk Vervaeke wil – terecht – dit nieuwe westerse superioriteitsdenken kritiseren: 'In de linkse beweging zijn velen gekant tegen het moslimverzet, dat ervan beschuldigd wordt te strijden tegen de "Westerse waarden".' Maar dan gaat Vervaeke verder: 'De rode vlag van het verzet in Vietnam is toch maar netjes vervangen door de groene vlag van het Iraakse verzet. Ook al heeft de islam in het verleden vaak een antipolitieke, antinationalistische en anticommunistische rol gespeeld, sedert de jaren negentig van vorige eeuw heeft de islam zich ontwikkeld tot politieke beweging en tot "bevrijdingstheologie" die de meest onderdrukte massa's meetrekt in de strijd tegen het imperialisme.'⁶⁴

Maar de aandachtige lezer zal opmerken dat Luk Vervaeke met deze redenering in het culturalistische cocon van Huntington blijft steken: vermits 'het Westen' onderdrukkend is, is 'de islam' bevrijdend. Maar evenzeer als de term 'het Westen' de klassentegenstellingen hier moet uitgommen, zo moet de terminologie 'islam' dat voor het Midden-Oosten doen. 'De islam' is sinds de jaren 1990 een bevrijdingstheologie geworden, aldus Vervaeke. Werkelijk? Hebben de Bosnische moslims zich met hun Amerikaanse dollars en wapens 'bevrijd' uit het multiculturele Joegoslavië? Zullen de Tsjetsjeense moslims zich kunnen 'bevrijden' met de steun van de Amerikaanse oliebaronnen die op de pijpleidingen van het zwarte goud uit zijn? En welke bevrijdende rol speelt het wahabisme van de Saoedische koninklijke familie, deze intieme vrienden van de familie Bush?

Hoe ziet Luk Vervaeke de beweging waarin de Bosnische en Tsjetsjeense moslims en de Saoedische koningen 'de meest onderdrukte massa's meetrekt in de strijd tegen het imperialisme'? Hebben hun groene vlaggen de rode vlag van het socialisme vervangen?

Het mag duidelijk zijn dat 'de islam' geen 'bevrijdingstheologie' is geworden. Dat wil niet zeggen dat er geen anti-imperialistische bewegingen zijn die hun inspiratie vinden in de islam, en die, in de mate dat ze anti-imperialistisch zijn, ook progressief zijn. Maar ook daar dienen we eerst te zeggen dat de krachtsverhoudingen niet zijn zoals ze in de dominante media worden voorgesteld. Noch in Irak, noch in Palestina is het 'de groene vlag' die de boventoon voert. Mohammed Hassan en David Pestreau hebben in hun boek *Irak, oog in oog met de bezetter* overtuigend beschreven hoe het Baath-regime de huidige guerrilla voorbereide: 'Het officiële Amerikaanse rapport Duelfer van de Iraq Survey Group, een groep van vijftienhonderd personen die werd opgericht om van april 2003 tot september 2004 massavernietigingswapens op te sporen, heeft eveneens bevestigd wat wij al geschreven hebben: het oude nationalistische regime van voor de oorlog had het gewapend verzet goed voorbereid en georganiseerd. Wij citeren uit een recent verhelderend artikel uit de *Los Angeles Times*: "Het rapport van de Iraq Survey Group, dat gedeeltelijk gebaseerd is op de verhoren van gevangen genomen leiders van het oude Iraakse regime, bevestigt dat Saddam in het geval van een aanvankelijke Amerikaanse doorbraak de terugtrekking van de hem getrouwe troepen gepland had en dat hij vervolgens de Amerikanen zou meesleuren in een conflict dat gunstig zou zijn voor de Iraki's..." Saddam geloofde dat het Iraakse volk geen Amerikaanse verovering en bezetting zou verdragen en dat het zich zou verzetten – wat zou leiden tot een opstand, zo bevestigt Charles Duelfer, die aan het hoofd stond van de inspecteurs. Saddam bevestigt dat hij een oorlog voor ogen had die zou evolueren van een traditionele oorlog naar een opstand. (...) Het rapport

bevestigt dat de Iraakse commandanten van augustus 2002 tot januari 2003 bevel hadden gekregen overal in het land wapens te verstoppen. De officieren van de inlichtingendienst bevestigen dat Saddam en zijn generaals in plaats van de technieken van een tankoorlog te bestuderen de boeken van de Vietnamese communisten over de guerrillatechnieken uitpluisden.⁶⁵

Over Palestina schrijft de Palestijnse leider Mustafa Barghouti het volgende: 'Tijdens de jaren tachtig van de vorige eeuw moedigde Israël de groei van het fundamentalisme aan, vooral in de Gazastrook en op de Westelijke Jordaanoever om zo de niet religieuze verzetsbewegingen te ondermijnen. Islamisten kregen vrijheid van beweging en ze mochten openlijk aan liefdadigheid doen, terwijl wij officieel niet eens bestonden. Sommige groepen kregen zelfs subsidies. Door mee te helpen aan de opbouw van het moslimfundamentalisme hoopten de Israëli's de PLO te ondermijnen. Hetzelfde gebeurde in Egypte en in andere Arabische staten. Maar ze hadden gegokt en verloren.'⁶⁶

We moeten met hen samenwerken en doen dat ook, stelt Barghouti: 'Wij praten met hen, wij proberen hen te overtuigen dit wel te doen, maar niet dat. Hamas is veel meer dan een broeinest voor kamikazes. Het onderhoudt een goed ontwikkeld sociaal netwerk en verleent heel wat diensten zoals in de gezondheidszorg, de behuizing en het onderwijs, ook al zitten er politieke bedoelingen achter. Maar de meest opvallende trend in de Palestijnse politiek van de laatste tien jaar was de spectaculaire stijging van het aantal mensen dat zich met geen enkele bestaande beweging identificeert: van 9 % in 1994 tot zowat 45% vandaag. Deze mensen kritiseren de corruptie en de chaos in de Palestijnse Autoriteit alsook haar capitulatie voor Israël, maar ze verwerpen het fundamentalisme van Hamas.'⁶⁷

De kracht van Hamas is reëel, zegt Barghouti, maar anderzijds: 'We mogen de macht van Hamas niet overschatten. Sinds 1994 krijgt Hamas meer steun, maar dat is maar een stijging van 8 naar 24 %. Hamas had ervoor gekozen de verkiezingen van 1996 te boycotten... maar meer dan 73 % van de geregistreerden kwam stemmen. Hamas riep op om niet te onderhandelen, maar 92 % van de bevolking steunde de besprekingen in Madrid. Hamas was net als wij gekant tegen de Oslo-akkoorden maar 63 % van de Palestijnen stond erachter in de hoop dat Israël ons eindelijk iets zou geven.'⁶⁸

Eén zaak is het om in de landen die leven onder de laars van de Amerikaanse of Israëlische bezetting front te sluiten met alle krachten die tot weerstand oproepen. Het anti-imperialistisch front in Irak of Palestina is een krachtig wapen, maar het blijft een front. De linkse krachten, die na de val van het Nasserisme en van de Sovjet-Unie ernstig verzwakt zijn, vechten in Bagdad en Nablus zij aan zij met andere verzetsbewegingen.

Een andere zaak is het de groene vlaggen als 'vervangers' te zien van de rode vlaggen. Onder de bezetting kunnen zij samen strijden tegen een gemeenschappelijke vijand, maar ze vergeten hun verschilpunten niet.

Noten

1 Tesi 10, La crisi dello stato-nazione, in Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html.

2 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 12.

3 W.I. Lenin, *Over de staat. Lezing gehouden in de Swerdlow-Universiteit op 11 juli 1919*. In W.I. Lenin, *Staat en revolutie. Over de Staat*. Moskou, Uitgeverij Progrès, s.d., blz. 150.

4 Karl Marx en Friedrich Engels, *Het Manifest van de Communistische Partij* [februari 1848]. In *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 110.

5 Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. 18. Eigen cursivering, pm.

6 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 269.

7 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 264.

8 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 146.

9 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 307.

10 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 152. Negri en Hardt gebruiken hier het werk van ene Homi Bhabha, die de aangehaalde stelling verdedigt. Zelf spreken ze zich niet onmiddellijk uit over het aangehaalde standpunt, maar ze gebruiken het wel in de 'bewijsvoering' voor hun eigen stellingen. Ze noemen het werk van Bhabha 'een symptoom... van de periode van ommekeer waarin we zitten: de overgang naar het Empire' (blz. 154).

11 Atilio A. Boron. *Empire & Imperialism. A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri*. New York, Zed Books Ltd., 2005, blz. 15.

12 Atilio A. Boron. *Empire & Imperialism. A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri*. New York, Zed Books Ltd., 2005, blz. 46.

13 Ellen Meiksins Wood, *The Origin of Capitalism. A Longer View*. Londen, Verso, 2002, blz. 177.

14 Tabel K. De zeven Belgische ondernemingen uit de Industry Week top1000 van 2005:

TNO's uit de IW top 1000 van 2005	Omzet in 2004 (in miljarden dollar)
Interbrew SA	11.704
Solvay SA	10.575
Umicore SA	9.726
UCB SA	3.939
Bekaert NV	2.948
Tessenderlo Chemie SA	2.885
Agfa-Gevaert NV	2.031

Bron: *Industry Week*, The IW1000 2005

15 José Enrique Africa. *De strijd van het VS-imperialisme tegen de economische crisis*. In *Marxistische Studies*, nr. 62, Brussel, Imast VZW, april-juni 2003, blz. 64-65. Dat betekent geenszins dat de Amerikaanse transnationale ondernemingen de

'markt' niet willen vergroten. De zogenaamde 'vrijhandelszone van de Amerika's', de ACLA, 'moet de Amerikaanse bedrijven de controle geven van de Noordpool tot aan Antarctica', verklaarde minister van Buitenlandse Zaken Collin Powell (http://www.cubasocialista.cu/texto/cs0015.htm#_ftn6 geciteerd in: *Verklaring van het Internationaal Communistisch Seminarie*, Brussel, 2-4 mei 2004. *Marxistische Studies*, nr. 66, Brussel, Imast vzw, juli-september 2004, blz. 16). Een markt van 800 miljoen 'consumenten' met het Plan Columbia als gewapende arm.

16 Thomas L. Friedman, *New York Times Review*, 28 maart 1999. Geciteerd in Ludo Martens, *Contrarevolutie en revolutie in de 21^e eeuw*, Cuba, Sao Paulo Forum, december 2001.

17 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 191.

18 De economische argumenten uit de liberale school van Hayek en Friedman staan samengevat in een werk van de Vlaamse liberale 'denkers' Eric Verhulst en Paul Vreymans op de website www.WorkForAll.org. De liberale school eist een kleiner aandeel van de staat in het BBP: 'Primož Pevcin, Ph.D. aan de universiteit van Ljubljana, (september 2004) raamt de gemiddelde optimale omvang van de overheid voor 12 Europese landen, waaronder België (1950-1996) tussen 36.6 en 42.12% van het BNP, afhankelijk van het gekozen model. Noteer dat deze waarden bijna het dubbele zijn van wat andere auteurs voorstellen voor landen zoals de VS. Belangrijk is dat de optimale omvang van de overheid voor België op ca. 42% geraamd wordt, hetgeen inhoudt dat de Belgische overheid ongeveer 21% moet afslanken om een optimaal groeiritme van de welvaart te bereiken'.

19 Friedrich Engels, *De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat. In verband met de onderzoekingen van Lewis H. Morgan*. [mei 1884] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1980, blz. 211.

20 Robert Kagan, *De balans van de macht. De kloof tussen Amerika en Europa*, De Bezige Bij, 2003 [Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order] Robert Kagan werkte van 1984 tot 1998 voor het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. Zoals de onderminister van Defensie is ook Kagan een van de oprichters van PNAC (*Project for the New American Century*). Dit project is niets anders dan een reservoir van uiterst rechtse opvattingen waaruit de regering Bush inspiratie put.

21 AECMA, *The European Aerospace Industry*, rapport 2001, blz. 29.

22 *Report of the Commission to Assess United States National Security Space Management and Organization*, 11 januari 2001, blz. 13.

23 European Advisory Group on Aerospace, *Star 21: Strategic Aerospace Review for the 21st Century. Creating a coherent market and policy framework for a vital European industry*, juli 2002, blz. 14.

24 European Advisory Group on Aerospace, *Star 21: Strategic Aerospace Review for the 21st Century. Creating a coherent market and policy framework for a vital European industry*, juli 2002, blz. 32.

25 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 196.

26 Geciteerd in Hervé Nathan, *Referendum constitution 2005 Dray, Negri, «Dany», et Machiavel pour le oui. Meeting commun pour le socialiste, l'altermondialiste et*

l'eurodéputé. Libération, maandag 16 mei 2005.
<http://www.liberation.fr/page.php?Article=296807>.

27 Wat Negri niet vermag te zien, zagen de grote beurskranten wel. 'Een opstand tegen de gevestigde orde', titelde de *New York Times* na het 'neen' in Frankrijk en Nederland (2 juni 2005). En de Britse beurskrant *Financial Times* sprak over 'De sterk antikapitalistische boodschap achter veel neen-stemmen' (*Financial Times*, 31 mei 2005). In Nederland gaat het, net als in Frankrijk, om een klassenstem: vooral de arbeidersgemeenten stemden massaal tegen, terwijl de rijkere gemeenten ja stemden. In Frankrijk stemde 79 % van de arbeiders en 67 % van de bedienden tegen; 65 % van de kaderleden stemde voor. In Nederland stemde in de arbeiderswijken van Rotterdam, Kerkrade en Reierland tussen 70 en 85 % tegen; wijken met kastelen als Heemstede stemden voor. De rijken van Europa stemden duidelijk voor de Europese Unie van de rijken.

28 Conseil européen de Lisbonne, *Conclusions de la présidence*, Lissabon, 23 en 24 maart 2000. Geciteerd in Peter Mertens, 1 Mei-toespraak 2004, 'In dit Europa is de PVDA meer dan ooit nodig'.
<http://ptb.be/scripts/article.phtml?section=A2AAAEBA&obid=23563&bNoStat=1>.

29 PES Groep, *Werkgelegenheid en sociale zaken*, februari 2004. Geciteerd in: Peter Mertens, 1 Mei-toespraak 2004, 'In dit Europa is de PVDA meer dan ooit nodig'.
<http://ptb.be/scripts/article.phtml?section=A2AAAEBA&obid=23563&bNoStat=1>.

30 European Round Table, *Remodeler l'Europe*, Brussels, september 1991, blz. 58. Geciteerd in Herwig Lerouge, 'Europa zonder verdediging?' *Marxistische Studies*, nr. 65, Brussel, Imast vzw, januari-maart 2004, blz. 107.

31 Groot-Brittannië besteedt 2,4% van zijn BBP aan defensie, Duitsland 1,5% en België 1,3%. SIPRI, http://first.sipri.org/non_first/result_milex.php?send.

32 Georges Bush, *State of the Union Address*, 29 januari 2002.
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>.

33 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 14.

34 Atilio A. Boron. *Empire & Imperialism. A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri*. New York, Zed Books Ltd., 2005, blz. 79.

35 Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. xi.

36 Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. 23.

37 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 286-287. En wie toch een eigen onafhankelijke politieke koers tracht te varen, komt bedrogen uit, aldus Negri en Hardt: 'Van India tot Algerije en van Cuba tot Vietnam *is de staat het vergiftigde geschenk van de bevrijding*.' (blz. 143).

38 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In: W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 328.

39 Partido Comunista do Brazil 11° Congresso, *Draft project of Political Resolution to the Central Committee at the 11th Congress of the Communist Party of Brazil*, oktober 2005.

- 40 Samir Amin, *U.S. Imperialism, Europe, and the Middle East*, blz. 22. In *Monthly Review*, volume 56, nummer 6, New York, november 2004, blz. 13-33.
- 41 Tesi 14, Il superamento della nozione classica di imperialismo, in: Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista. http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html.
- 42 Tesi 15, I nuovi assetti del mondo, in Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html. Eigen cursivering, pm.
- 43 Tesi 2, La guerra globale, in Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html. Eigen cursivering, pm.
- 44 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 194-195.
- 45 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 173.
- 46 Geciteerd in: W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 335.
- 47 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 356-357.
- 48 Geciteerd in: Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. 151.
- 49 Peter Mertens, *10.000 nazi-misdadigers in Amerikaanse oorlogsindustrie*. In *Solidair* nr. 38, 16 oktober 2002. <http://www.ptb.be/scripts/article.phtml?lang=2&obid=15818>.
- 50 Geciteerd in Peter Mertens, *De klassensamenwerking tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Belgische vakverenigingen in internationale context*. Gent, Universiteit Gent, 1993, blz. 13.
- 51 Geciteerd in Peter Mertens, *De klassensamenwerking tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Belgische vakverenigingen in internationale context*. Gent, Universiteit Gent, 1993, blz. 13.
- 52 Geciteerd in *Verklaring van het Internationaal Communistisch Seminarie*, Brussel, 2-4 mei 2004. *Marxistische Studies*, nr. 66, Brussel, Imast vzw, juli-september 2004, blz. 20.
- 53 Condoleeza Rice, *Promoting the National Interest*, Foreign Affairs, januari-februari 2000, blz. 51-52. Geciteerd in Thomas Gounet, 'Waarom wil Bush de huid van Saddam Hoessein?' *Marxistische Studies*, nr. 60, Brussel, Imast vzw, oktober-december 2002, blz. 34.
- 54 José Enrique Africa. *De strijd van het VS-imperialisme tegen de economische crisis*. In *Marxistische Studies* nr. 62, Brussel, Imast VZW, april-juni 2003, blz. 58-59.
- 55 Thomas Gounet, *Waarom wil Bush de huid van Saddam Hoessein?* In *Marxistische Studies* nr. 60, Brussel, Imast vzw, oktober-december 2002, blz. 48.

56 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 337.

57 Filip Dewinter, *Baas in eigen land. Over identiteit, culturele eigenheid en nationaliteit*. Brussel, Uitgeverij Egmont, 2000, blz. 15-16.

58 Raymond Detrez, *Europa en haar 'identiteit'. De zondebokken van Europa*, Europalezingen in de Bottelarij in Brussel op 25 mei 2000.

59 Samuel. P. Huntington, *Botsende Beschavingen*, Amsterdam, Uitgeverij Anthos, 2003, blz. 342-343. Eigen cursivering, pm.

60 Terwijl Huntington voortraast over de 'botsing der beschavingen' als 'een stammenoorlog op mondiaal niveau.' (blz. 225), laat hij na 343 bladzijden toch kort het echte doel van zijn schrijfsels zien. Om de bijzondere waarden van het Westen te verdedigen moet een nieuw transatlantisch pact worden gesloten: 'Het is in het belang van de Verenigde Staten en de Europese landen een sterkere politieke, economische en militaire integratie na te streven en om hun beleid op elkaar af te stemmen'. Er moet evenzeer voorkomen worden dat 'Japan afdrijft van het Westen en toenadering zoekt tot China'. En de NAVO moet versterkt worden: 'de westerse staten van Centraal-Europa, te weten de Visegrad-landen, de Oostzee-republieken, Slovenië en Kroatië' moeten in de NAVO worden opgenomen. Verder moeten de VS en de Europese Unie 'de technologische en militaire voorsprong van het Westen op andere beschavingen handhaven'. En dat betekent dat het Westen elke 'ontwikkeling van de conventionele en niet-conventionele militaire vermogens van de islamitische landen en de landen in de Chinese invloedssfeer zoveel als mogelijk moeten verhinderen.' (blz. 343)

61 Samuel. P. Huntington, *Botsende Beschavingen*, Amsterdam, Uitgeverij Anthos, 2003, blz. 17.

62 Samuel. P. Huntington, *Botsende Beschavingen*, Amsterdam, Uitgeverij Anthos, 2003, blz. 230.

63 Eduardo Galeano, *The War*, 22 maart 2003.
<http://www.stelling.nl/konfront/3e2003/16801.html>.

64 Luk Vervaet, *La liste Resist en discussion*. In *Contradictions*, nr. 198. Brussel, 4^e trimester 2004, blz. 90.

65 Bryan Bender, 'Saddam "planned" for guerilla insurgency', *Los Angeles Times*, 12 oktober 2004. Geciteerd in: Mohammed Hassan en David Pestieau, *Irak, oog in oog met de bezetter*. Berchem, Uitgeverij EPO, 2004. Uittreksels uit het nawoord voor de Turkse uitgave.

66 Mustafa Barghouti, *Palestinian Defiance. Interview by Eric Hazan. New Left Review*, nr. 32, Londen, maart-april 2005, blz. 127.

67 Mustafa Barghouti, *Palestinian Defiance. Interview by Eric Hazan. New Left Review*, nr. 32, Londen, maart-april 2005, blz. 127-128.

68 Mustafa Barghouti, *Palestinian Defiance. Interview by Eric Hazan. New Left Review*, nr. 32, Londen, maart-april 2005, blz. 127.

[1] Strategic Aerospace Review for the 21st Century.

[2] EADS is een fusie van Aérospatiale, DASA (filiaal van DaimlerChrysler) en CASA (Spaanse firma) met twee voorzitters: een Fransman en een Duitser.

[3] De Europese Grondwet wil in stenen tafelen beitelen dat het hoogste principe in de politieke economie is: 'de vrije en onvervalste concurrentie'. Zodat de openbare diensten, de post en de ziekteverzekering kunnen worden verkocht aan de grote financiële groepen. De Grondwet garandeert niet het recht op pensioen, op werkloosheidsuitkeringen, op een minimuminkomen, op huisvesting, op abortus. Zij vervangt het recht op werk door het recht om werk te zoeken en rept met geen woord over het stakingsrecht. Tot slot bereidt de Grondwet Europa voor op oorlog en gaat ervan uit dat de lidstaten zich ertoe verbinden hun militaire capaciteit geleidelijk te verbeteren.

[4] Die afbraak gebeurt langs vier assen: 1. Om Europa concurrentiëler te maken dan de Verenigde Staten moet de tewerkstellingsgraad opgedreven worden door de flexibilisering van de arbeidsmarkt en de verlenging van de loopbaan. De tewerkstellingsgraad moet 70 procent bereiken in 2010. Dat kan door het massaal scheppen van preciaire, flexibele interimjobs en door de verlenging van de loopbaan. 2. De sociale zekerheid uithollen om de 'loonkost' te verlagen. Door loonlastenverlaging moet bespaard worden op de sociale zekerheid voor de ouderen, de zieken, de werkzoekenden. 3. Het onderwijssysteem hervormen om flexibel op de behoeften van de patrons te kunnen inspelen. 4. Allesmoet koopwaar worden. In Lissabon werd besloten '*de liberalisering te versnellen van sectoren als gas, elektriciteit, postdiensten en transport*'. Ten koste van de veiligheid op de treinen en op de perrons, ten koste van de sociale rol van de postbode, ten koste van de kwaliteit van de dienstverlening in het algemeen.

[5] Jean Jaurès (1859-1914): historicus, oprichter en hoofdredacteur van *L'Humanité* in 1904. Belangrijk figuur in de Franse en internationale socialistische beweging. Werd op 31 juli 1914 door een rechtse fanatiekeling vermoord omwille van zijn standpunten tegen de dreigende imperialistische wereldoorlog.

[6] In zijn werk '*Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme*' kende Lenin 'vijf fundamentele kenmerken' toe aan het imperialisme: '1. een concentratie van productie en kapitaal, die een zo hoge trap van ontwikkeling heeft bereikt, dat zij monopolies voortbrengt, welke een beslissende rol in het economische leven spelen; 2. een versmelting van bank- en industrieel kapitaal en het op grondslag van dit 'financierskapitaal' ontstaan van een financiersoligarchie; 3. de kapitaal-export krijgt, in tegenstelling met de warenexport, een bijzonder grote betekenis; 4. er vormen zich internationale monopolistische verbonden van kapitalisten, die de wereld onder elkaar verdelen; en 5. de territoriale verdeling van de wereld tussen de grote kapitalistische mogendheden is voltooid.' (blz. 331)

[7] Richard Perle is een van de sterkhouders van de neocons, de extreem-rechtse fractie in de regering van Bush. Hij was tot 2003 voorzitter van de Defense Policy Board, een van die niet-verkozen commissies waarin wél de strategie van het Pentagon werd ontwikkeld. Hij is, net als Wolfowitz, een directe medewerker van Rumsfeld. Perle is samen met Wolfowitz auteur van diverse documenten die pleiten voor de meest agressieve VS-politiek. Sinds zijn ontslag (toen uitlekte dat hij geld kreeg van een defensiebedrijf om te lobbyen...) is hij 'gewoon lid' van de Defense Policy Board.

[8] Via Project Paperclip van Allen Dulles vluchtte onder meer nazi-majoor-generaal Walter Emil Schreiber, de man die op gevangenen experimenteerde met

gangreengas, tyfusvirus, drugs, ijswater en lagedrukkamers, naar de VS. Hij kwam terecht op de Air Force School of Medicine in Texas. Nazi-majoor-generaal Kurt Blome, gespecialiseerd in biologische oorlogsvoering en in experimenten met pestvaccins, werd tewerkgesteld in het US Army Chemical Corps. En dan is er Werner Von Braun. Hij werkte in Peenemunde onder generaal Walter Dornberger aan de Duitse V2-raketten. Von Braun en Dornberger worden mee verantwoordelijk geacht voor de dood van 20.000 gevangenen in de concentratiekampen Dora en Nordhausen. Het Amerikaanse Leger haalde ook tonnen V2-raketten, technische documenten en 1.200 Duitse raketspecialisten naar de VS. Dornberger kwam terecht bij Bell Aircraft (Bell Textron) en werkte mee aan het ICBM-programma van het Amerikaanse leger. Von Braun werd zelfs directeur van het *Nasa Marshall Space Flight Center*.

^[9] Paul Wolfowitz is de voormalige vice-minister van Defensie tijdens *de eerste ambtstermijn* van G.W.Bush. Hij was daar luitenant van Ronald Rumsfeld, verantwoordelijk voor 'strategie'. Wolfowitz is een havik, co-auteur van documenten die voor een ultra-agressieve VS-politiek pleiten (PNAC).

^[10] De oude racistische en etnicistische theorieën zijn vandaag vervangen door de culturalistische en identitaire theorieën van nieuw-rechts, die in de jaren 1990 werden ontwikkeld in de laboratoria van het Instituut voor Strategische Studies van de universiteit van Harvard. Nieuw-rechts in Frankrijk (o.m. GRECE) ontwikkelt in de jaren 1960 en 1970 de Europese versie ervan en riep op tot een 'conservatieve revolutie' tegen het 'egalitariteitsdogma' en het 'waanidee van het multiculturalisme'. Nieuw-rechts pleitte voor een diepere 'worteling' of 'enracinement' van de 'Europese volkeren' in hun tradities en cultuur, om een 'Europese culturele renaissance' voor te bereiden.

Hoofdstuk 3 [|Archief MS|](#)

Het tijdperk van de transnationale ondernemingen

'Nog maar een paar decennia geleden concurreerden de grote bedrijven in hoofdzaak met elkaar voor de verovering van de binnenlandse markt. Dit was zowel het geval met de Verenigde Staten (de grootste nationale markt ter wereld) als met de Europese staten (die ondanks hun bescheiden omvang gehandicapt waren in vergelijking met de VS). Wie als winnaar uit die nationale competitie tevoorschijn kwam, deed het ook goed op de wereldmarkt. Wil een bedrijf vandaag de overhand krijgen in de eerste concurrentiecyclus, dan omvat de daarvoor noodzakelijk markt zo'n 500 tot 600 miljoen potentiële consumenten.'

De Egyptische auteur Samir Amin

Wat betekent de dictatuur van de grote transnationale ondernemingen (TNO's)? Hebben zij nog altijd een staatsmacht nodig? Of zijn ze de staten voorbij gegroeid? Welke rol speelt de militaire industrie? Kan Europa een tegenmacht bieden tegen het Amerikaanse geweld? Kunnen landen zich bevrijden uit de wurggreep van het internationale kapitaal? Komt er stabiliteit en vrede of stevenen we af op nieuwe wereldconflicten? Dat zijn de thema's voor dit derde hoofdstuk.

1. De bokser en zijn vuisten. Over TNO's en natie-staten

'Er komen steeds meer nationale staten, maar ze krijgen steeds minder macht. De economische politiek wordt gemaakt door multinationals, door grote internationale instellingen (van het Internationaal Muntfonds tot de Wereldhandelsorganisatie),

terwijl de budgettaire prioriteiten (maar ook de veiligheidspolitiek) op een supranationaal niveau worden beslist (de Europese Unie)' dat zegt Fausto Bertinotti.¹

Antonio Negri en Michael Hardt beamen dat. En ze gaan nog verder. De staten zouden niet alleen hun macht verliezen, de nieuwe macht zou tegelijkertijd overal en nergens zijn. In dat proces zien Negri en Hardt een overgang naar een stadium *voorbij* het imperialisme, dat ze *Empire* heten. 'De soevereiniteit van de natiestaat was de hoeksteen van imperialismen die in de moderne tijd door de Europese machten werden gevormd', zo schrijven ze. 'In tegenstelling tot het imperialisme vestigt het Empire geen territoriaal machtscentrum en berust het niet op vastgestelde grenzen of barrières. Het is een gedecentraliseerd en gedeterritorialiseerd bestuursapparaat dat geleidelijk het gehele mondiale domein in zijn open, zich steeds uitbreidende grenzen inlijft.'²

Vooraleer een uitspraak te doen over *het verdwijnen* van grenzen en van de natiestaten is het nuttig eerst terug te keren naar *het ontstaan* van de natiestaten.

Voor de industriële revolutie was elk gebied van het feodale Europa erop gericht zichzelf te bedruipen. De plaatselijke heersers versterkten die tendens nog door middel van tolrechten. Deze vormden een barrière voor de handel tussen de verschillende regio's. 'De ontwikkeling van de handel en van de warenomzet leidde tot de afscheiding van een nieuwe klasse – die van de kapitalisten. Het kapitaal ontstond tegen het einde van de Middeleeuwen, toen de wereldhandel na de ontdekking van Amerika tot enorme ontwikkeling kwam, toen de hoeveelheid edele metalen toenam, goud en zilver tot ruilmiddel werden en de geldomloop het mogelijk maakte de geweldige rijkdommen in één hand te concentreren', schrijft Lenin later over die periode.³ De opkomende jonge burgerij wilde een 'grote nationale markt' voor haar producten. Daarom moesten de handelsbarrières en de privileges van bepaalde kasten binnen de feodale maatschappij opgeruimd worden. Ook de privileges van de adel vormden een hinderpaal, net zoals de vrijheid van alle plaatselijke potentaten. De opkomende burgerij wilde één markt, één wet, één machtsorgaan, zo schrijven Marx en Engels in het *Communistisch Manifest*, 'De burgerij... heeft de bevolking samengebracht, de productiemiddelen gecentraliseerd en de eigendom in weinige handen geconcentreerd. Politieke centralisatie kwam hier noodzakelijkerwijze uit voort. Onafhankelijke, slechts als bondgenoten tot elkaar staande provincies met verschillende belangen, wetten, regeringen en invoerrechten werden samengedrongen in één natie, één regering, één wet, één nationaal klassenbelang, één douanetarief.'⁴

De kapitalistische binnenlandse markt kan maar functioneren en groeien onder de bescherming van een gecentraliseerde nationale staat. Privileges worden afgeschaft. Tienden en andere feodale belastingen, die de vrije circulatie van goederen belemmeren, worden verboden. Anderzijds worden tarieven vastgelegd voor de buitenlandse invoer om de binnenlandse markt af te schermen. De staat zorgt ook voor de nodige infrastructuur voor de goederencirculatie zoals spoorwegen en kanalen. En er komt een samenhang tussen goederen en prijzen die verschilt van land tot land. De staat zorgt er tenslotte ook voor – desnoods met dwang – dat de 'vrijgekomen werkers', de geruïneerde boeren die haveloos naar de steden trekken, in de nieuwe fabrieken hun arbeid verkopen. De Canadese onderzoekster Meiksins Wood schrijft: 'Van in het begin was staats tussenkomst nodig, niet alleen om "het systeem van bezit" te creëren en in stand te houden, maar ook het "systeem van bezitloosheid". De staatsmacht was nodig om het onteigeningsproces te ondersteunen en om de exclusiviteit van de kapitalistische eigendom te beschermen.

Maar de staat was ook nodig om ervoor te zorgen dat diegenen die geen productiemiddelen hadden, beschikbaar waren als arbeidskrachten voor het kapitaal van zodra het nodig was.⁵

In een zeker stadium van haar ontwikkeling benadert de concentratie van de productie vrijwel het monopolie. 'De geweldige groei van de industrie en het opvallend snelle proces van concentratie van de productie in steeds grotere ondernemingen is een van de meest kenmerkende bijzonderheden van het kapitalisme', aldus Lenin.⁶ De grote bedrijven hebben fabelachtige winsten nodig om zich in de bittere concurrentiestrijd met gelijksoortige reusachtige ondernemingen staande te houden en de productie verder uit te breiden; maar alleen de monopoliepositie op de markt verzekert hoge winsten. Daarbij komt dat een paar dozijn reusachtige bedrijven makkelijker een overeenkomst met elkaar kunnen afsluiten dan honderden of duizenden kleine bedrijfjes. Zo wordt de vrije concurrentie door *het monopolie* vervangen. Dat is de economische essentie van het imperialisme. Naast de heerschappij van de monopolies blijven in alle kapitalistische landen talrijke middelgrote en kleine bedrijfjes behouden, blijven grote massa's kleine producenten – zelfstandigen, boeren en handwerkers – bestaan.

De binnenlandse markt beschermen en uitbreiden betekent na 1870: nieuwe gebieden veroveren, ze omvormen tot kolonies waar de nationale kapitalisten hun waren kunnen afzetten, afgeschermd van de buitenlandse concurrenten. Weldra is heel de wereld verdeeld tussen Engeland, Frankrijk, Nederland, Duitsland, België, de Verenigde Staten en Japan. De verovering van de kolonies gaat gepaard met een reusachtige toename van de nationale onderdrukking en van de rassendiscriminatie. 'Het kapitalisme is uitgegroeid tot een wereldstelsel, waarbij de overgrote meerderheid van de wereldbevolking door een handvol "ontwikkelde" landen koloniaal onderdrukt en financieel gewurgd wordt. En deze "buit" wordt verdeeld tussen twee of drie de wereld beheersende, tot de tanden bewapende rovers (Amerika, Engeland, Japan), die de hele aardbol in *hun* oorlog voor de verdeling van *hun* buit betrekken', noteert Lenin.⁷ Als een imperialistisch land zijn markt, en dus ook zijn invloedssferen of (neo)kolonies wil uitbreiden, kan dat alleen door ze te veroveren op andere imperialistische landen. Door de ongelijke ontwikkeling van de kapitalistische landen kan dat niet anders dan tot oorlog leiden, zoals het geval was met de Eerste Wereldoorlog.

Allemaal goed en wel, zeggen Negri en Hardt, maar deze periode ligt vandaag achter ons: 'Het einde van het kolonialisme en de afnemende machten van de natie zijn kenmerkend voor een algemene overgang' naar het Empire.⁸ In de relatie tussen staat en kapitaal zijn we volgens hen in een nieuwe fase terechtgekomen: 'Grote transnationale bedrijven zijn daarin effectief de jurisdictie en het gezag van natiestaten voorbijgestreefd. Het lijkt er dan ook op dat deze eeuwenlange dialectiek tot een einde is gekomen: de staat is verslagen en bedrijven regeren nu de aarde!'⁹

De wereld is een dorp, en in dat dorp regeren de TNO's. 'De wereld is niet in tweeën verdeeld en opgesplitst in vijandige kampen (centrum tegen periferie, Eerste tegen Derde Wereld) maar wordt en werd altijd al bepaald door ontelbare partiële en mobiele verschillen', aldus Negri en Hardt.¹⁰

Dat 'de staat is verslagen' en dat alleen 'bedrijven de planeet beheersen' is als zeggen dat de bokser zich versterkt heeft, maar dat zijn vuisten zijn verdwenen. TNO's kunnen niet zonder thuisbasis, niet zonder staatsmacht, niet zonder ijzeren vuist. De Argentijnse onderzoeker Atilio Boron schrijft: 'Eigendom en controle hebben

altijd een nationale basis: bedrijven zijn wettelijke entiteiten die in een specifiek land ingeworteld zijn en niet alleen maar geregistreerd zijn bij de Verenigde Naties in New York. Ze hebben hun hoofdkantoor in een bepaalde stad, gehoorzamen aan een specifiek nationaal wettelijk kader dat hen beschermt tegen mogelijke onteigening,... enzovoort.¹¹ En verder: 'Ze bestrijken heel de wereld maar hun eigendom en de eigenaars hebben een duidelijk nationale basis. Hun inkomsten vloeien van overal ter wereld naar hun hoofdkantoor en dat hoofdkantoor verkrijgt van de nationale banken makkelijk de leningen voor de financiering van hun activiteiten. En dat tegen rentetarieven die onmogelijk in perifere staten te vinden zijn, waardoor zij makkelijk hun concurrenten kunnen verdringen.'¹²

Ook Meiksins Wood komt tot dat besluit: 'Het zou misschien accurater zijn te zeggen dat de globalisatie minder gekenmerkt wordt door de terugval van de nationale staat dan door een stijgende tegenstelling tussen het wereldwijde bereik van het kapitaal en zijn hardnekkige behoefte aan meer lokale en nationale vormen van 'extra-economische' steun.'¹³

Tabel 7. Verdeling van de 1000 grootste industriële ondernemingen naar thuisland en omzet (2004)

Land	TNO's uit de IW1000 2005	Omzet in 2004 (in miljard dollar)
USA	311	3.704
Europa (EU15)	253	3.619
Japan	237	2.112
Verenigd Koninkrijk	53	698
Frankrijk	48	743
Duitsland	44	917
Nederland	20	408
Italië	18	231
Finland	15	141
Zweden	15	138
Oostenrijk	15	103
België ¹⁴	7	44
Spanje	6	94
Denemarken	4	17
Ierland	3	24
Griekenland	3	15
Luxemburg	2	46
Portugal	0	/

Bron: *Industry Week*, The IW1000 2005.

In tabel 7 zie je dat de EU (15), Japan en de Verenigde Staten samen 801 van de 1000 grootste industriële ondernemingen ter wereld tellen. Zij waren in 2004 goed voor een gezamenlijke omzet van 9.435 miljard dollar op de totale omzet van 12.210 miljard dollar van de duizend grootste industriële ondernemingen. Het is niet toevallig dat acht op tien van de grote TNO's een thuisbasis hebben in één van de drie belangrijkste imperialistische blokken. Bertinotti stelt dat de staten hun macht verliezen. Hij verwijst onder meer naar het 'supranationale' niveau van de Europese Unie. Dat is zonder meer juist. Maar de essentie is dat de EU op zich ook een staatsmacht is, een gecentraliseerde macht met wetten, regelgeving, leger, veiligheidsdiensten, ambtenarij, enz. En met een binnenlandse markt van bijna een half miljard inwoners. Zoals de geboorte van de oude Europese staten met legendes, mythes en nationalisme werd doorspekt, zo wordt de Europese Unie vandaag

gelaardeerd met nieuwe verhalen over 'Europese cultuurbeschaving' en 'Europese waarden'.

De TNO's hebben op veel fronten de steun nodig van de staatsmacht van hun thuisbasis. Zij hebben een wettelijk kader nodig om hun eigendom te beschermen. De juridische bescherming van het privé-bezit van de Europese TNO's vormt de kern van het project voor een Europese grondwet. Terwijl het privé-bezit van grote bedrijven, landerijen, technologie en communicatie 'heilig' is, staan het organisatierecht, het vakbondsrecht, het stakingsrecht voortdurend onder druk (met dwangsommen, enz.). De TNO's hebben ook nog steeds een staatsmacht nodig om de 'binnenlandse markt' te beschermen. Zo'n 68,4 procent van de totale verkoop van de Amerikaanse TNO's, dus van de Amerikaanse moederbedrijven én hun buitenlandse filialen, gebeurt in de Verenigde Staten. Ook 21 van de 28 miljoen banen van de Amerikaanse TNO's bevinden zich in de Verenigde Staten.¹⁵

De Europese TNO's hebben nood aan de afgeschermdde 'binnenlandse' markt van de 450 miljoen 'consumenten' van de EU. Zoals de tolbarrières uit het feodalisme moesten vernietigd worden om 'nationale staten' en 'nationale markten' op te richten, zo zijn vandaag de douanebeperkingen en monetaire schommelingen van de verschillende munten uit de oude Europese staten uit de weg geruimd om een grotere 'Europese markt' te creëren. Verder willen de TNO's de garantie dat de productie vlot kan verlopen. Zo werd op de EU-top van Lissabon afgesproken projecten van 'levenslang leren' op te zetten, om de ondernemingen permanent van opgeleide en flexibele werkkrachten te voorzien. De TNO's hebben ook een staat nodig om het monopolie van geweld te handhaven, om dwangsommen te doen innen, om stakers 'zo nodig' voor de rechtbank te brengen of om het arbeidersverzet 'zo nodig' met direct geweld te breken. De TNO's hebben een staat nodig om ook internationaal hun 'invloedzones' te beschermen, en om in -allerlei internationale organisaties de eigen belangen te verdedigen. De TNO's hebben verder een staat nodig om ideologische redenen. Het eenheidsdenken dat de belangen en winsten van de ondernemingen als 'enige mogelijke weg' promoot en elk maatschappelijk alternatief kortwiekt, kan op tientallen manieren via de media, het onderwijs, de kerk of de moskee verspreid worden. En tot slot hebben de TNO's een staat nodig om goedkope productiezones te scheppen voor hun investeringen, met weinig of geen belastingen, met een moderne infrastructuur, gekwalificeerde arbeiders, enz.

Om al die redenen is het geen toeval dat 800 van de 1000 grootste TNO's hun thuisbasis hebben in één van de drie imperialistische centra. En is het evenmin toeval dat mét het conflict voor de verdeling van de wereldmarkt ook de staatsmacht van de imperialistische centra toeneemt. En dus niet afneemt of verdwijnt, zoals Negri en Hardt beweren. De TNO's uit de VS, uit de EU, uit Japan verwachten van 'hun' staatsmacht dat hij wereldwijd opereert om hun belangen veilig te stellen. Voor Halliburton, Lockheed, General Dynamics en vele anderen was de agressie van de VS tegen Irak dé gelegenheid om hun winstcijfers kolossaal op te krikken. De commentator van de *New York Times* schreef: 'Opdat de globalisering zou functioneren mag Amerika niet bang zijn te handelen als de supermacht die ze is. De verborgen hand van de markt zal nooit functioneren zonder een verborgen vuist. McDonald's kan niet rijk worden zonder McDonnell-Douglas, de ontwerper van de F-15. En de verborgen vuist die overal ter wereld de technologie van Silicon Valley verdedigt, is het leger van de Verenigde Staten, haar lucht-, land- en zeemacht.'¹⁶

De staatsmacht is niet verdwenen. Hij is – en dat geldt voor de drie grote blokken – sterker geworden. De oorlog tegen het soevereine Irak was een verpletterende

demonstratie van de Amerikaanse staatsmacht. Niet ‘verpletterend’ in de zin dat de VS ‘onoverwinnelijk’ zijn, dat toont het Iraakse verzet wel aan. Maar wel ‘verpletterend’ als vuistslag van een staatsmacht. De scherpe tegenstellingen tussen de Verenigde Staten van Bush, het Groot-Brittannië van Blair, het Spanje van Aznar en het Italië van Berlusconi enerzijds, en Frankrijk, Duitsland en zelfs België anderzijds, die tot uiting kwamen in de aanval tegen Irak, openbaarden dat er verschillende belangen zijn en dat die vertegenwoordigd worden door verschillende (grote) staatsmachten. Zelfs binnen de groeiende Europese staatsmacht zijn de oude staatsmachten niet ‘verdwenen’, zo bleek duidelijk.

2. Overheidsuitgaven, de militaire industrie en de verovering van de ruimte

De theorieën over het verdwijnen van de staat doorstaan de proef van het materialistische onderzoek niet. In tabel 8 kun je zien hoe de staatsbudgetten al een eeuw lang blijven stijgen. In Duitsland van 10 procent naar 46,9 procent van het BNP, in Frankrijk van 12,6 naar 54,3 procent, in Japan van 8,8 naar 36,9 procent en in de Verenigde Staten van 7,3 naar 32,8 procent.

Tabel 8. Totale overheidsuitgaven in percentage van het Bruto Nationaal Product tussen 1870 en 1998

	1870	1913	1920	1937	1960	1980	1990	1998
België	-	13,8	22,1	21,8	30,3	58,6	54,8	49,4
Duitsland	10	14,8	25,0	34,1	32,4	47,9	45,1	46,9
Frankrijk	12,6	17,0	27,6	29,0	34,6	46,1	49,8	54,3
Nederland	9,1	9,0	13,5	19,0	33,7	55,2	54,0	47,2
Ver. Koninkr.	9,4	12,7	26,2	30,0	32,2	43,0	39,9	40,2
Japan	8,8	8,3	14,8	25,4	17,5	32,0	31,7	36,9
Ver. Staten	7,3	7,5	12,1	19,7	27,0	31,8	33,3	32,8

Bron: IMF, *World Economic Outlook, 2000*. De Broë, *Is High Public Spending Good or Bad for You?*, 2002.

‘Après moi le déluge (na mij de zondvloed) is de leuze van iedere kapitalist’, schreef Marx in *Het Kapitaal*.¹⁷ Elke grote bedrijfsleider is alleen gericht op zijn eigen winstmaximalisatie. En dus heeft het kapitalisme ook nood aan een ‘collectieve kapitalist’, die de gemeenschappelijke taken van bedrijfsleiders, managers, speculanten, bankiers en grootgrondbezitters waarmaakt. De staat neemt die rol op.

Vervolgens wordt er gedebatteerd over *hoe* de staat het best zijn rol als ‘collectieve kapitalist’ kan opnemen. Dat is het debat tussen de ‘liberale’ aanpak van Reagan en Thatcher volgens de recepten van *Friedman* (ook de Europese sociaal-democratie van Blair en Schröder volgen die weg), en de ‘klassieke’ sociaal-democratische aanpak volgens de recepten van *Keynes* (vandaag ondermeer voorgestaan door de Partij van Europees Links). De Friedman-school wil dat het gemiddelde overheidsbudget tot 40 procent van het BNP teruggebracht wordt en dat de staat dus moet afslanken en zich van zijn ‘niet essentiële bevoegdheden’ moet ontdoen.¹⁸ ‘Essentieel’, en daarover zijn Friedmanianen en Keynesianen het eens, zijn de uitgaven voor politionele en militaire opdrachten. De kern van de staat blijft: nagelnieuwe gerechtsgebouwen, gevangenissen, politie, veiligheids-diensten, leger, fondsen voor militair onderzoek (of ruimtevaart), antiterrorismemaatregelen, enz. Het is waar, in de VS worden zelfs bepaalde delen van het veiligheidsapparaat uitbesteed aan de privé-sector, maar met de *Patriot Act* wordt de gigantische centralisatie van het repressieapparaat onder controle van de staat voltooid.

Tabel 9 toont hoe toplui van het Amerikaanse staatsapparaat hoge posten bekleden in de oliesector en in de militaire sector. 'Omdat de staat uit de behoefte is ontstaan de klassentegenstellingen in bedwang te houden; omdat hij echter tegelijk midden in het conflict van deze klassen is ontstaan, is hij in regel de staat van de machtigste, economisch heersende klasse, die door zijn tussenkomst ook de politiek heersende klasse wordt', schreef Friedrich Engels al.¹⁹ Halliburton, Lockheed Martin, Chevron, McDonnell-Douglas, Northrop Grumman, BP Amoco, General Dynamics, enz., zijn rechtstreeks – niets eens meer verborgen – vertegenwoordigd in het staatsapparaat. Zij vormen de 'economisch heersende klasse' die dank zij het staatsapparaat ook de 'politiek heersende klasse' wordt. Zij hebben met grote sommen geld Bush aan de macht gebracht (zie daarvoor onder meer hoofdstuk 4.1.), zij zijn de drijvende kracht achter de militaire agressie van de Verenigde Staten.

Tabel 9. Verstremgeling tussen militaire industrie, oliesector en staatsapparaat in de Verenigde Staten, 2001 (Eerste ambtstermijn van G.W. Bush)

Name	Functie	Verloning
George W. Bush, president	Ex-CEO van de energie-industrie	Niet beschikbaar
Dick Cheney, vice-president	CEO, aandeelhouder van Halliburton (olie, defensie)	Salaris: 35,1 mil. \$ \$500.001-1 mil. \$ deferred compensation*, \$1-\$5 mil. Cash Value Bonus Plan
Lynn Cheney, echtgenote van de vice-president	Bestuurder van Procter & Gamble	250.001-500.000 \$ aandeelhouder, restricted stock **
	Aandeelhouder van Anadarko Petroleum	250.001-500.000 \$ deferred stock payment ***
	Bestuurder van Lockheed Martin	\$500.000-\$1.000.000 deferred fees*
Condoleezza Rice, nationale veiligheidsadviseur	Lid van de Raad van Bestuur, Chevron	250.000- 500.000 \$ deferred stock payment
Donald H. Rumsfeld, minister van Defensie	Bestuurder van Gilead Sciences (biotech)	tot 30 \$ miljoen aan aandelen
	Bestuurder van Asea Brown Boveri LTD. (atoomenergie)	148.020 \$
	Bestuurder van Gulfstream Aerospace (nu een dochterfirma van	5.000 \$

	General Dynamics), die gespecialiseerd is in bedrijfsjets en vliegtuigen voor 'speciale missies' die worden verkocht aan buitenlandse regeringen voor militair gebruik.	
Edward C. "Pete" Aldridge Jr., onderminister voor Aankoop, Technologie en Logistiek (Defensie)	CEO van Aerospace Corp., onderzoeksfirma voor defensie zonder winstgeving die meer dan 600 miljoen \$ kreeg voor werk in het Space and Missiles Defense Center, Los Angeles (staat in de lijst van de top 100 grootste bedrijven die contracten krijgen van het leger)	470.000 \$
	Vice-president van McDonell Douglas Electronics	Niet beschikbaar
Paul Wolfowitz, plaatsvervangend minister (Defensie)	Medevoorzitter van Nunn-Wolfowitz werkgroep, Hughes Electronics	300.000 \$
	consultant, Northrop Grumman	6.000 \$ honorarium
	consultant, BP Amoco	10.000 \$ honorarium
Colin Powell, minister van Buitenlandse Zaken	aandeelhouder, General Dynamics	1 tot 5 \$miljoen aan aandelen
	honorarium voor lezingen, Carlyle Group	100.000 \$
	honoraria, Arthur Andersen, GE Power Systems	59.500 \$ voor elk
	director, Gulfstream Aerospace	5.000 \$
Richard Armitage, plaatsvervangend minister van Buitenlandse Zaken	Voorzitter en partner, Armitage Assoc. LLP (consultant voor Raytheon, Boeing, Brown and Root, Science Application International en andere bedrijven die legercontracten hebben), was ook lid van de Raad van Bestuur van Raytheon en Mantech)	246.965 \$
	GE, Coastal Corp. (defensie), aandeelhouder	500.001-1 mil. \$ voor elk

Bron: <http://www.worldpolicy.org/projects/arms/reports/reportaboutface.html#AppA>.

* *Deferred compensation*: nog te ontvangen compensaties (vb. pensioenplan, aandelen, premies of cash) die meestal uitbetaald worden wanneer je met pensioen gaat of aan de erfgenamen wanneer je overlijdt. *Deferred fees* zijn nog te ontvangen honoraria.

** *Restricted stock*: aandelen met een beperking, meestal gaat het over aandelen voor topkaders maar die zij bijvoorbeeld een paar jaar niet mogen verkopen.

*** *Deferred stock payment*: je krijgt de rechten op de aandelen, maar de aandelen zelf krijg je later.

Sinds de *top van Lissabon* in 2000 lanceert de Europese Unie zich op dezelfde piste. Robert Kagan, een van de strategische raadgevers van de Amerikaanse agressiepolitiek, schrijft: 'Het was niet realistisch te verwachten dat de Europeanen

het statuut van internationale grootmacht dat ze vóór de Tweede Wereldoorlog hadden, zouden kunnen recupereren, als de Europese landen niet bereid zouden zijn een groot deel van de in de sociale zekerheid geïnvesteerde middelen over te hevelen naar militaire projecten... Terwijl de Verenigde Staten bereid zijn zo veel geld te besteden aan hun veiligheid, geven de Europeanen liever hun centen aan sociale zekerheidsprogramma's, lange vakanties en kortere werkweken.'²⁰ Daar wil de EU komaf mee maken. Geld transfereren naar een Europees leger in opbouw is één van de redenen van de voorziene sociale afbraak.

Ook *de ruimte* vormt de inzet van de strijd voor de militaire hegemonie. De 'sector' wordt door de Verenigde Staten gedomineerd, met 50 procent van het marktaandeel tegenover 33 procent voor Europa, 6 procent voor Japan en 6 procent voor Canada.²¹ De Verenigde Staten beschouwen de ruimte als geprivilegieerd terrein. Dat was de conclusie van een onderzoek in 2000 onder leiding van Donald Rumsfeld: 'In de komende periode zullen de Verenigde Staten operaties uitvoeren van uit, in en doorheen de ruimte om *hun nationale belangen te ondersteunen* zowel op aarde als in de ruimte. Zoals voor de nationale capaciteit in de lucht, op de grond en op zee, moeten de Verenigde Staten kunnen beschikken over de capaciteit om haar activa in de ruimte te verdedigen tegen vijandelijke activiteiten en om het vijandig gebruik van de ruimte tegen de Amerikaanse belangen te verhinderen.'²²

Verhinderen dat er nieuwe concurrenten opstaan. De Europese Unie reageerde prompt met het *Star 21*-project^[1]. *Star 21* werd opgesteld door de Raadgevende Europese groep voor Aeronautica. Deze groep is het sprekende bewijs van de fusie tussen het Europese staatsapparaat en de militaire industrie. Hij is samengesteld uit 15 leden, onder wie de voorzitters van de zes belangrijkste TNO's uit de sector: EADS^[2], BAe Systems, Rolls-Royce, Thales (voorheen Thomson), Snecma en Finmeccanica. Verder telt de groep vijf Europese commissarissen: Philippe Busquin (de Belgische socialist, verantwoordelijk voor Onderzoek), Pascal Lamy (de Franse socialist, verantwoordelijk voor Handel), Loyola de Palacio (voor Transport), Chris Patten (voor Buitenlandse Relaties) en Erkki Liikanen (tevens voorzitter van de groep). En tot slot is er nog Javier Solana (voormalig algemeen secretaris van de NAVO en vandaag verantwoordelijk voor Buitenlandse Politiek en Gemeenschappelijke Veiligheid). De laatste twee leden vertegenwoordigen het Europees parlement. Een mooie mengeling van de heersende klasse in Europa.

De vaders van *Star 21* schrijven: 'Een levensvatbare ruimte-industrie in dienst van de behoeften van de burgerlijke markt is nauw verbonden met de capaciteit op het gebied van veiligheid en defensie – en omgekeerd.'²³ Vandaar dat meer fondsen noodzakelijk zijn: 'De steeds verder reikende verbintenissen van de Europese landen op het gebied van defensie en veiligheid vereisen de toekenning van steeds grotere budgetten. De onvermijdelijke conclusie is dat de algemene uitgaven moeten verhoogd worden.'²⁴

Wie zei daar dat staten, staatsmachten en grenzen verdwenen? De grenzen van het huidige imperialisme lopen niet alleen meer op aarde, maar doorklieven ook de ruimte.

3. De Europese Unie als tegenmacht? De politieke zwendel van het 'sociale Europa'

Antonio Negri schrijft dat de staatsmacht verdampt is naar een ongrijpbaar en niet langer lokaliseerbaar niveau: 'In de glatte ruimte van het Empire heeft macht geen

plaats – die is tegelijkertijd overal en nergens. Het Empire is een *uit-opie*, of werkelijk een *non-plaats*.²⁵

Negri's daden worden niet belemmerd door zijn eigen woorden. Zo roept Negri de Europese arbeidersklasse op zich achter de 'eigen' patroons te scharen om een 'tegenwicht' te vormen tegen de Verenigde Staten. Tijdens de campagne voor de *Europese Grondwet*^[3] in Frankrijk in mei 2005 riep hij met dat argument de Fransen op 'ja' te stemmen: 'De goedkeuring van de Grondwet zou betekenen dat we het noodzakelijke continentale machtsniveau vinden om weerstand te bieden aan het oorlogsproces van het Amerikaanse rijk. Om zich verder uit te bouwen, moet Europa nu de prijs van het liberalisme betalen. Het proletariaat heeft er belang bij zich bij lokale kapitalisten aan te sluiten om het hoofd te bieden aan het wereldkapitalisme.'²⁶

Daarmee vallen alle redeneringen over het verdwijnen of verdampen van de staatsmacht als een kaartenhuisje in elkaar. Tegenover de staatsmacht in het Witte Huis en het Pentagon, de staatsmacht van Brussel! En om de Europese staatsmacht-in-opbouw kans op slagen te geven dient de arbeidersklasse 'zich bij lokale kapitalisten aan te sluiten'. 62 procent van de Nederlanders en 55 procent van de Fransen hebben Negri's stemoproep niet gevolgd. Het was een klassenstem, om duidelijk te maken dat er '*geen gemeenschappelijk belang*' is tussen de patroons van BASF, TotalFinaElf, Deutsche Telekom, Renault, Unilever, BP enzovoort en de Europese arbeidersklasse.²⁷

In feite stelt Negri voor wat de 15 regeringsleiders in 2000 in Lissabon overeenkwamen: Europa moet in 2010 '*de meest competitieve en dynamische economie ter wereld*' worden.²⁸ De 15 regeringsleiders, van wie 11 sociaal-democraten, volgden daarmee het advies van de Europese Ronde Tafel van Industriëlen om de concurrentieoorlog met de Verenigde Staten aan te scherpen. Als handige Harry's proberen de sociaal-democraten dit project verkocht te krijgen. Zo schrijft de gemeenschappelijke socialistische fractie van het Europees Parlement: 'De top van de Europese Raad in Lissabon in 2000 is een goede illustratie van hoe ver het sociale beleid en het werkgelegenheidsbeleid van de Europese Unie al gegaan zijn. *Het sociale beleid en het werkgelegenheidsbeleid werden hier van fundamenteel belang geacht om van de Europese Unie de meest dynamische en concurrentiële economie ter wereld te maken.*'²⁹

Het meest concurrentieel worden dankzij een sociaal beleid? Zoiets heet oplichterij en politieke zwendel. Het 'sociale' beleid van Lissabon is een oorlogsverklaring: aan de vaste arbeidscontracten, aan het recht op rust na een leven van arbeid, aan het onderwijs en aan de openbare dienstverlening. Europa kan alleen competitiever worden, zo beveelt Lissabon aan, als de belangrijkste sociale verworvenheden worden afgebroken^[4].

Om '*de meest competitieve en dynamische economie ter wereld*' te worden, moet de EU ook een slagkrachtig militair apparaat uitbouwen. Die les trok de machtigste Europese patroonsorganisatie, de Ronde Tafel, al uit de Eerste Golfoorlog: 'Europa had belangen op het spel staan in de Golf en ideeën over wat er moest gebeuren. Maar toen het inzetten van geweld aan de orde kwam, beschikte Europa niet over de beslissingsmechanismen, noch over de middelen om eventueel tussenbeide te komen. Beweren dat de Gemeenschap economische kwesties zelf kan regelen terwijl het zijn buitenlandse politiek door anderen laat beheren, is toch een anachronisme.'³⁰ Als het er echt op aankomt hebben BP, TotalFinaElf & Co een volwassen militair apparaat nodig. De EU zal haar militaire budget de komende jaren drastisch

verhogen. Dat van de VS bedraagt immers 400 miljard dollar, terwijl de gezamenlijke Europese staten 'slechts' aan 180 miljard dollar komen. De VS besteedt 3,4 procent, en binnen enkele jaren wellicht 4 procent van zijn Bruto Binnenlands Product (BBP) aan defensie, terwijl in Europa alleen Frankrijk meer dan 2,5 procent van zijn BBP aan defensie uitgeeft, alle andere lidstaten minder.³¹ Het militaire budget omhoog, dat is de prijs om *numero uno* te worden. En die prijs zal niet door de transnationale ondernemingen worden betaald. Zoveel is zeker. 'Om de oorlog te winnen, om ons land te verdedigen en de economie er terug bovenop te helpen, zal onze begroting een tekort vertonen. Dit tekort zal beperkt zijn als het Congres bereid is de uitgaven te beperken (andere dan militaire uitgaven, pm)...' verklaarde George W. Bush in zijn *State of the Union* van 2002.³² Ten gevolge daarvan daalden de budgetten voor gezondheid, onderwijs, openbare diensten enzovoort drastisch.

4. Neokolonialisme en nationale bevrijding

Volgens Negri en Hardt is het tijdperk van de veroveringen voorbij: 'Het Empire-concept presenteert zich niet als een regime dat wortelt in veroveringen, maar eerder als een orde die doeltreffend de geschiedenis opschort en daarmee de status quo voor de eeuwigheid vastlegt. (...) Hoewel de praktijk van Empire voortdurend in bloed gedrenkt is, is het concept van het Empire altijd gewijd aan eeuwigdurende en universele vrede, los van de geschiedenis.'³³

Terwijl de staatsmacht van de belangrijkste imperialistische blokken wordt versterkt, vergroot de greep van de TNO's op de perifere, afhankelijke staten. De Argentijnse onderzoeker Boron noteert daarbij: 'Deze versterking van de staatsmacht in het hart van de ontwikkelde kapitalistische landen mag dan al werkelijkheid zijn, de geschiedenis van de periferie ziet er volledig anders uit. Bij de internationale reorganisatie van het imperialistische systeem onder de ideologische vlag van het neoliberalisme, verzwakte de staatsmacht, en de economieën van de perifere landen moesten zich meer en meer en bijna zonder enige staatstussenkomst openstellen voor de toevloed van grote transnationale bedrijven en voor het beleid van de ontwikkelde landen, vooral van de Verenigde Staten.'³⁴

De perifere landen worden gedwongen de openbare sector te ontmantelen en de openbare uitgaven tot een minimum te herleiden om hun schulden te kunnen terugbetalen. Vitale diensten als gezondheid, huisvesting en onderwijs gaan zo voor de bijl. Staatsbedrijven worden geherstructureerd en tegen belachelijke prijzen verkocht. De grenzen worden wagenwijd opengezet om de invoer van goederen te vergemakkelijken, terwijl het protectionisme in de imperialistische staten gesofistikeerder wordt.

De schuldenberg van de afhankelijke landen bedraagt 2.500 miljard dollar. Door privatiseringen hebben de TNO's het grootste deel van de grondstoffen en de bedrijven in de afhankelijke landen ingepalmd. En dankzij de economische liberalisering konden de TNO's eveneens de hand leggen op de meeste markten in de wereld.

Het is niet zo dat daarmee de 'staatsmacht' van de afhankelijke landen verdwijnt. Ook ter plaatse hebben de TNO's stabiliteit nodig: een wet die hun belangen (plundering) veiligstelt en een politiemacht, een leger of een militaire junta om die wet te doen naleven. Meiksins Wood schrijft: 'De imperialistische heerschappij berust nu meer dan ooit op een geordend systeem van veel lokale staten, en de economische wereldheerschappij hangt af van de controle over de vele staten die de wereldeconomie in stand houden. Er bestaat natuurlijk niet zoiets als een wereldstaat

die de noodzakelijke orde zou kunnen waarborgen zoals de nationale staat dat lang voor het binnenlands kapitaal heeft gedaan. De binnenlandse staat is veeleer meer dan minder essentieel geworden voor de organisatie van economische circuits door middel van de betrekkingen tussen de staten.³⁵ En verder: 'De wereld is nu meer, en niet minder, een wereld van nationale staten, niet alleen als gevolg van de nationale bevrijdingsstrijd in die landen maar ook onder druk van de imperialistische machten.'³⁶

Negri en Hardt houden het erop dat het onmogelijk is zich aan de afhankelijkheid van de kapitalistische wereldmarkt te onttrekken. 'Als alternatief voor de "onjuiste ontwikkeling" gebruikt door economen van de dominante kapitalistische landen, propageerden theoretici van de onderontwikkeling de "werkelijke ontwikkeling", die een economie van zijn afhankelijkheidsrelatie losmaakt en die in relatief isolement een autonome economische structuur tot uitdrukking zal brengen. (...) *Elke poging tot isolement of scheiding zal in toenemende mate alleen maar een meedogenlozer vorm van overheersing door het mondiale systeem betekenen; een reductie tot machteloosheid en armoede.*'³⁷

Nationale onafhankelijkheid is een gegeven uit het verleden, een *voorbije* kwestie, zeggen Negri en Hardt. Is dat zo? Het kolonialisme werd na de Tweede Wereldoorlog vervangen door het neokolonialisme. Landen waren in woorden onafhankelijk maar bleven in de feiten door een net van financiële, diplomatieke en militaire relaties afhankelijk van de imperialistische grootmachten. Al voor de Tweede Wereldoorlog bestond dit systeem van formele onafhankelijkheid en feitelijke afhankelijkheid: in Latijns-Amerika, dat na drie eeuwen van Europees kolonialisme formeel onafhankelijk werd maar door de Monroe-doctrine (1823) bij 'de hemisfeer van de VS' werd gerekend. 'Het buitenlandse beleid van het financierskapitaal, dat bestaat uit de strijd van de grote machten over de economische en politieke verdelingen van de wereld, moet tot een aantal overgangsvormen van staatsafhankelijkheid leiden. Er zijn niet alleen de twee belangrijkste groepen van landen, de landen die kolonies bezitten en de kolonies zelf, maar ook *de diverse vormen van afhankelijke landen die, politiek gezien formeel afhankelijk zijn, maar in feite verstrikt zijn in het net van financiële en diplomatieke afhankelijkheid*, dat typisch is voor deze tijd', zo schreef Lenin hieromtrent.³⁸

Na de val van de Sovjet-Unie groeide de tendens om opnieuw openlijk landen in een halfkoloniale status onder de knoet te houden: Zuid-Korea, Saoedi-Arabië, de Golfstaten, verscheidene Afrikaanse en Latijns-Amerikaanse landen, en natuurlijk ook Afghanistan en Irak. De *nationale bevrijding* is voor alle landen die hun economische rijkdom willen aanwenden voor de eigen ontwikkeling, een bijzonder actuele kwestie. De nationale onafhankelijkheid zal zich in de komende eeuw niet minder, maar juist meer stellen. De Partido Comunista do Brasil (PCdoB) zegt daarover: 'Op politiek vlak wordt ons tijdperk gekenmerkt door aanvallen op de soevereiniteit en de onafhankelijkheid van de nationale staten. In ruime zin wil de imperialistische strategie verhinderen dat naties die hun eigen ontwikkelingsweg zoeken, sterker worden. De favoriete methodes van het imperialisme zijn militaire agressie en intimidatie. Militaire agressie en oorlog vormen de kern van de overheersingsstrategie, reduceren de internationale rechten tot holle frasen, verzwakken de Verenigde Naties en verhinderen dat conflicten langs diplomatieke weg opgelost worden.'³⁹

De oproep van Negri en Hardt om geen onafhankelijke koers te varen, omdat die alleen maar meer machteloosheid en armoede zou meebrengen, is een knieval voor

de nieuwe Amerikaanse conservatieve revolutie. Het defaitisme – ‘*er is geen ontkomen aan*’ – wordt in de praktijk weerlegd door het verzet op zowat alle continenten. Na twee decennia van verwoestend neoliberalisme dat beweerde: ‘er is geen andere weg, er is geen ontkomen aan’, is het hele Latijns-Amerikaanse continent op zoek naar alternatieven. De Argentinazo zette Fernando de La Rúa aan de kant, en de nieuwe president Kirchner biedt aarzelend enig verzet tegen de schuldengalg van het IMF. In Uruguay is Tabaré Vázquez aan het bewind gekomen, een man die eveneens enig weerwerk biedt. In het grootste land van Latijns-Amerika, Brazilië, is sinds 2002 een progressieve democratische regering onder president Lula aan de macht, die banden aanknoopt met Venezuela en Cuba en ook relaties zoekt met China. En dan is er het olierijke Venezuela, waar president Chavez met een Bolivariaanse revolutie onafhankelijkheid nastreeft, democratische veranderingen wil doorvoeren en zich steunt op socialistisch Cuba. Het hele continent zoekt een alternatief voor het nekoloniale en neoliberale imperialisme en die ontwikkeling – hoe pril ook – is een pad in de korf van het Witte Huis en het Pentagon.

Er is natuurlijk ook de grote ontwikkeling in socialistisch China. Ook voor de toekomst van Rusland, voor het graanrijke India en het mineraalrijke Congo is er perspectief. De Egyptische theoreticus Samir Amin schrijft: ‘Een achtenswaardig aantal landen uit het Zuiden zal steeds belangrijkere industriële producenten worden, zowel voor de eigen binnenlandse markt als voor de rol die ze op de wereldmarkt kunnen spelen. Als invoerders van technologie en kapitaal, ook als concurrenten in de uitvoer, zullen zij met hun steeds toenemend gewicht onvermijdelijk het evenwicht van de wereldeconomie verstoren. En dat is niet alleen het geval met sommige Oost-Aziatische landen (zoals Korea) maar ook met het uitgestrekte China en morgen met India en de grote landen van Latijns-Amerika. Maar in plaats van een stabiliserende factor te zijn, zal de versnelde kapitalistische uitbreiding in het Zuiden leiden tot gewelddadige conflicten, zowel in het binnenland als internationaal.’⁴⁰

5. De donderwolk en de bliksem. Over de oorlog

‘Het kapitalisme draagt in zich de oorlog, zoals de donderwolk de bliksem’, zei de socialistische voorman Jean Jaurès^[5]. Het tijdperk van het imperialisme zoals Lenin^[6] het zag, het tijdperk van oorlog tussen de imperialistische machten, is echter voorbij, meent naast Negri ook Fausto Bertinotti: ‘Het klassieke begrip van imperialisme, zoals het door Lenin, Luxemburg en Hilferding werd gedefinieerd, lijkt ons vandaag onaanangepast.’⁴¹ ‘De tegenstellingen tussen de grote kapitalistische landen hebben al lange tijd niet meer tot onderlinge oorlog geleid, zo schrijft hij. ‘En *ze zullen ook niet tot onderlinge oorlog leiden* omdat de grote kapitalistische centralisaties de nationale grenzen overschrijden, en omdat verschillende van de beleidsorganen van het globalisatieproces – ook al worden ze politiek door de VS gedomineerd – niet alleen dienen ter compensatie van de contrasten en tegenstellingen, maar ook voorkomen dat de tegenstellingen de acute vorm van een gewapend conflict aannemen. *De wereld is niet langer in tegengestelde blokken verdeeld.*’⁴² En verder: ‘In feite is zich, vanuit politiek standpunt, *een heel nieuw systeem van allianties* en van conflicten aan het realiseren dat zich uitstrekt over de VS, over Europa, Rusland, de ‘gematigde’ Arabische regimes en China. Bovenal voltrekt zich *een krachtig mechanisme van politieke en economische insluiting* in een breder systeem van dominantie van de Noord-Amerikaanse macht.’⁴³

Negri en Hardt gaan nog veel verder. Zij beweren dat vrede voortaan de grote ondertoon van de ontwikkeling is. ‘De geschiedenis van imperialistische en anti-

imperialistische oorlogen is voorbij. *Het einde van die geschiedenis heeft het koninkrijk van de vrede ingeluid.* In werkelijkheid hebben wij het tijdperk betreden van kleinschalige, interne conflicten. Ieder imperiale oorlog is een burgeroorlog, een politionele actie – van Los Angeles tot Granada tot Mogadishu en Sarajevo.⁴⁴ Het huidige tijdperk is intrinsiek vredevol, schrijven beide denkers: ‘Tenslotte dienen we op te merken dat een idee van vrede de basis vormt van de ontwikkeling en expansie van het Empire. (...) *Hier... is natuur vrede.*’⁴⁵

Het klinkt alvast goed. Er zal geen oorlog meer komen tussen de imperialistische rivalen, houdt Bertinotti vol. Vrede is voortaan de natuur, leggen Negri en Hardt uit. Een eeuw geleden beweerde de Duitse sociaal-democraat Karl Kautsky hetzelfde: ‘Het is niet uitgesloten dat het kapitalisme nog een nieuwe fase zal doormaken, waarin de kartelpolitiek op de buitenlandse politiek wordt toegepast: de fase van het ultra-imperialisme. Dat wil zeggen van de vereniging en niet van de onderlinge strijd van de imperialisten van de gehele wereld, de fase van het afschaffen van de oorlogen tijdens het kapitalisme, de fase van de gemeenschappelijke exploitatie van de wereld door het internationaal aaneengesloten financierskapitaal’, schreef Kautsky toen.⁴⁶

Lenin diende hem gezwind van antwoord: ‘Onder het kapitalisme is de verdeling van invloedssferen, belangen, koloniën, enz. op andere grondslag dan die van de *sterkte* van de deelnemers, van hun algemeen-economische, financiële, militaire en andere *sterkte*, *niet* denkbaar. De *sterkte* van de deelnemers aan die verdeling wijzigt zich echter ongelijkmatig. (...) Daarom zijn “interimperialistische” of “ultra-imperialistische” bondgenootschappen in de kapitalistische werkelijkheid – en niet in de banale fantasie van de Duitse ‘marxist’ Kautsky – *noodzakelijkerwijze* slechts “adempauzes” tussen oorlogen, onverschillig in welke vorm deze bondgenootschappen worden gesloten, in de vorm van een imperialistische coalitie tegen een andere imperialistische coalitie of in die van een algemene unie van *alle* imperialistische mogendheden. Vreedzame bondgenootschappen bereiden oorlogen voor en komen op hun beurt uit oorlogen voort, zij hebben elkaar wederzijds tot voorwaarde en bewerkstelligen, dat de vormen van de strijd nu eens vreedzaam, dan weer niet-vreedzaam zijn en dit alles speelt zich af op *één en dezelfde* bodem van imperialistische betrekkingen en machtsverhoudingen in de wereldeconomie en de wereldpolitiek.’⁴⁷

Zoals Kautsky in slaap gewiegd werd door de relatief vreedzame ontwikkeling tussen 1880 en 1914, zo laten Bertinotti, Negri en Hardt zich vandaag bedwelmen. Ook de huidige fase is niet meer dan een ‘adempauze’ voordat nieuwe wereldconflicten ontbranden. De ideologen van de machtsblokken zelf, met name in de VS, verbergen dat nauwelijks. Volgens Richard Perle^[7], de *Prince of Darkness*, zoals de Amerikaanse pers hem noemt, is de algemene natuur niet vrede, maar wel *totale oorlog*: ‘Dit is totale oorlog. We staan tegenover een verscheidenheid van vijanden. En ze zijn met velen. Al dat gebazel dat we eerst naar Afghanistan gaan en daarna naar Irak, dat we dan nog eens gaan rondkijken en zien waar we staan. Dat is niet de goede manier... Als wij onze wereldvisie volgen en haar volledig omarmen en niet proberen een beetje slimme diplomatie in elkaar te boksen, maar ons in de totale oorlog storten... dan zullen onze kinderen jaren later grootste liederen over ons zingen.’⁴⁸

Vandaag is de VS ontegensprekelijk de enige militaire supermacht op aarde. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog waren de naaste concurrenten geruïneerd: Duitsland, Frankrijk, Japan... Vanaf 1945 nam de VS de rol van meest agressieve

imperialistische mogendheid van Duitsland over. En dan nog letterlijk. Het Amerikaanse Oorlogsministerie haalde de beste experten^[8] in rakettechnologie, massavernietigingswapens en biologische oorlogsvoering van nazi-Duitsland naar de VS.⁴⁹ De VS probeerde een 'nieuw globaal conflict' te ontketenen tegen Korea, China en de Sovjet-Unie. Op 19 december 1945 vertrouwde president Truman het Congres toe: 'Wij moeten erkennen dat de overwinning die wij bewerkstelligd hebben, aan het Amerikaanse volk de zware verantwoordelijkheid oplegt de wereld te leiden, of we nu willen of niet.'⁵⁰ Twee jaar later, op 12 maart 1947, liet hij de wereld weten: 'Op het huidige ogenblik in de wereldgeschiedenis moet bijna iedere natie kiezen tussen verschillende levenswijzen. De keuze is al te dikwijls geen vrije keuze. De ene keuze is gebaseerd op de wil van de meerderheid (...). De tweede levenswijze is gebaseerd op de wil van een minderheid, door dwang opgelegd aan de meerderheid. Zij berust op terreur en onderdrukking (...). Ik geloof dat het de politiek van de Verenigde Staten moet zijn vrije volkeren te steunen die weerstand bieden aan de pogingen hen te onderdrukken door middel van gewapende minderheden of buitenlandse druk.'⁵¹ Woorden die George W. Bush een halve eeuw later bijna letterlijk herhaalde: over de 'verantwoordelijkheid om de wereld te leiden', over de 'keuze van elke natie' om met of tegen de VS te zijn... De eerste poging van de VS om door oorlog haar wereldheerschappij op te leggen strandde in 1953 in de Koreaanse bergen.

Door de val van de Sovjet-Unie, de enige macht die in staat was een *tegenmacht* tegen de VS te vormen, bleef de VS als eenzame supermacht over. Er volgde een golf van conservatisme en contrarevolutie, die steunde op de militaire overmacht van Washington. De VS zijn de eerste staatsmacht ooit met meer dan een miljoen soldaten op vier continenten, met een zeemacht in elke oceaan, met 752 militaire installaties in 130 landen. De Amerikaanse supermacht is in staat de hele wereld te vernietigen, niet één keer maar minstens twintig keer. Het militaire budget van de VS bedraagt 400 miljard dollar, dat is 45 procent van alle militaire uitgaven van de wereld.

Toen de *fluwelen contrarevolutie* de Sovjet-Unie onderuithaalde, schreef Paul Wolfowitz^[9], de huidige voorzitter van de Wereldbank: 'De Verenigde Staten moeten steunen op hun verpletterende militaire superioriteit en die preventief en unilateraal inzetten. Onze eerste doelstelling is te *verhinderen dat er een nieuwe rivaal opduikt*... Dit houdt in dat we ons moeten inspannen om te verhinderen dat eender welke vijandige macht controle verwerft over een regio waardoor ze een wereldkracht kan worden. Die regio's omvatten West-Europa, Oost-Azië, het territorium van de voormalige Sovjet-Unie en Zuidoost-Azië.'⁵²

Verhinderen dat een nieuwe rivaal opduikt. Het betekent dat de VS wel degelijk met die mogelijkheid rekening houden, en dat het tijdperk van rivaliserende blokken helemaal niet achter ons ligt, wat Bertinotti en Negri ook beweren. Zo zei de toenmalige nationale veiligheidsadviseur van de VS, Condoleeza Rice, in 2000: 'Wat houdt intimideren, verslaan en oorlogen winnen en het nationaal belang verdedigen in? In de eerste plaats moet het Amerikaanse leger in staat zijn *de opkomst van een vijandige militaire macht* in Azië, het Midden-Oosten, de Perzische Golf en in Europa *tegemoet te treden* – gebieden waar niet alleen onze belangen, maar ook die van onze medestanders op het spel staan.'⁵³

De agressieoorlog tegen Irak is ook een *preventieve* oorlog van de VS tegen de Europese en Japanse concurrenten. De VS verbruiken één vierde van de totale wereldhoeveelheid aan olie, maar bezitten amper twee procent van de

wereldoliereserves.⁵⁴ Toch komt maar twintig procent van de olie die de VS nodig hebben uit het Midden-Oosten.

De oorlog tegen Irak, dat na Saoedi-Arabië de tweede grootste oliereserves ter wereld bezit, is een oorlog om 'potentiële concurrenten' de pas af te snijden. De EU is voor 41 procent afhankelijk van olie-import uit het Midden-Oosten en Japan zelfs voor 88 procent.⁵⁵ Ook China is afhankelijk van petroleum uit het Midden-Oosten. Wie de petroleumkranen in handen heeft, kan de prijzen manipuleren en de energiekosten van zijn rivalen de hoogte injagen.

In plaats van stabiele en blijvende allianties die Bertinotti meent te ontwaren, in plaats van een vredevolle natuur die Negri en Hardt menen te ontdekken, hoopt zich voor onze ogen het kruit voor nieuwe wereldconflicten op. De economische concurrentieslag tussen de VS, de EU en Japan (de Europese economie heeft de Amerikaanse reeds bijgebeend), de opbouw van militaire arsenalen (de EU lonkt naar het Russische kernarsenaal, Japan bezit meer dan 30 ton plutonium, genoeg voor 6.000 nucleaire wapens), de opkomst van nieuwe, relatief onafhankelijke machten zoals China, India, Brazilië en Venezuela enz., dit alles vormt de kokende lava die de vulkaan kan doen uitbarsten. 'Het financierskapitaal en de trusts vergroten het verschil in groeitempo tussen de verschillende delen van de wereldeconomie in plaats van het te verkleinen. En hoe kunnen de tegenstellingen, zodra één wijziging in de krachtsverhouding is ingetreden, *onder het kapitalisme* anders worden opgelost dan met *geweld?*' had Lenin geschreven.⁵⁶ Dat blijft vandaag geldig.

6. Over 'botsende beschavingen', over groene vlaggen en rode vlaggen

In de zomer van 1993 schreef een ex-medewerker van het Amerikaanse ministerie voor Buitenlandse Zaken, de man die president Johnson assisteerde tijdens de Amerikaanse bezetting van Vietnam, een artikel dat stof deed opwaaien. Het kreeg de naam mee *The Clash of Civilizations* (De Botsing der Beschavingen), en zo werd het ook te boek gesteld. De auteur is de directeur van het Instituut voor Strategische Studies van de universiteit van Harvard, professor Samuel Huntington. Volgens Kissinger was dit 'het belangrijkste boek sinds het einde van de Koude Oorlog'; Brzezinski bestempelde het boek als 'een intellectuele krachttoer: een stichtend werk dat onze visie op internationale affaires zal revolutionariseren'.

In België was vooral Filip Dewinter van het extreem-rechtse Vlaams Belang enthousiast. Hij schreef meteen een heel boekje naar het recept van Huntington, en bracht het op de markt onder de titel *Baas in eigen land. Over identiteit, culturele eigenheid en nationaliteit*. We lezen er: 'Het is de verdienste van Huntington de nieuwe ideologische en politieke breuklijn haarfijn in kaart te brengen. In zijn baanbrekend boek *The Clash of Civilizations* voert Huntington aan dat de wereldpolitiek na de Koude Oorlog zal beheerst worden door de strijd tussen de verschillende beschavingen. Conflicten zijn niet langer ideologisch, maar etnisch of cultureel geïnspireerd. Huntington neemt geen blad voor de mond, en komt met plezier in aanvaring met de heersende "politieke correctheid".'⁵⁷

Huntington werd door professor Raymond Detrez treffend omschreven als 'de bekende groothandelaar in identiteiten'.⁵⁸ Dat klopt. Volgens Huntington draait alles om de tegenstelling tussen de 'Westerse wereld' enerzijds, en 'de islam' en 'het confucianisme' anderzijds. Huntington biedt ons een nieuw Euro-Amerikaans centrisme aan: 'De waarde van de Westerse beschaving ligt niet in haar universaliteit maar in haar *uitzonderlijkheid*. De belangrijkste verantwoordelijkheid van de leiders

van het Westen is... de unieke eigenschappen van de Westerse beschaving te behouden, te beschermen en te vernieuwen. Deze verantwoordelijkheid rust vooral op de schouders van het machtigste westerse land, de Verenigde Staten.⁵⁹

Deze *culturele revolutie* van nieuw-rechts^[10] is uitgekend en uitgedokterd vanuit strategische doelstellingen. Om de geesten voor te bereiden op nieuwe oorlogen en bezettingen, onder andere in het Midden-Oosten, wordt op de zogenaamd grote 'identitaire' verschillen tussen 'hét Westen' en 'dé islam' gewezen. Om de wereld klaar te stomen voor een strategische aanval op China wordt alvast de weg gebaad door vermeende culturele verschillen tussen 'het Westen' en het 'Chinese confucianisme' te propageren.⁶⁰

Zowel bij Huntington als bij Dewinter zijn de economische belangen, de sociale klassen en de uitbuiting verdwenen. Ook de controle over de grondstoffen, het veroveren van nieuwe markten, de strategische uitbreiding zijn in Huntingtons werk helemaal afwezig: 'In de wereld na de Koude Oorlog zijn de scheidslijnen tussen volkeren niet langer ideologisch, politiek of economisch bepaald, maar cultureel.'⁶¹ En ten slotte 'verdwijnen' ook de bezettingsoorlogen voor olie en andere grondstoffen: 'Een historisch belangrijk vraagstuk was de controle over grondgebied. Tegenwoordig is dat echter tamelijk onbelangrijk.'⁶² Eduardo Galeano antwoordt daarop: 'Zoals gewoonlijk wordt de oorlog verklaard in naam van de vrede. Het gaat niet om olie, zeggen ze. En toch, als Irak radijzen zou kweken in plaats van olie op te pompen, zou iemand er dan in alle ernst aan denken dat land binnen te vallen? Hebben Bush, Dick Cheney en de liefvallige Condoleeza Rice echt allemaal hun topfuncties in de olie-industrie eraan gegeven? Waarom is Tony Blair zo geobsedeerd door de Iraakse dictator? Misschien omdat Saddam Hoessein 30 jaar geleden de British Iraq Petroleum Company heeft genationaliseerd? De aan olie verslaafde consumptiemaatschappij is als de dood voor ontwenningverschijnselen. En in Irak is het zwarte elixir het goedkoopst en liggen mogelijk de grootste voorraden.'⁶³

De terminologie van 'het Westen' en de 'uitzonderlijkheid van de westerse beschaving' is een instrument om de arbeiders in Europa en de VS te brengen tot 'identificatie' met 'hun' heersende klasse. Zo worden klassentegenstellingen uitgedomd en verwerft het imperialisme aanhang bij 'het eigen volk'.

Luk Vervaeke wil – terecht – dit nieuwe westerse superioriteitsdenken kritiseren: 'In de linkse beweging zijn velen gekant tegen het moslimverzet, dat ervan beschuldigd wordt te strijden tegen de "Westerse waarden".' Maar dan gaat Vervaeke verder: 'De rode vlag van het verzet in Vietnam is toch maar netjes vervangen door de groene vlag van het Iraakse verzet. Ook al heeft de islam in het verleden vaak een antipolitieke, antinationalistische en anticommunistische rol gespeeld, sedert de jaren negentig van vorige eeuw heeft de islam zich ontwikkeld tot politieke beweging en tot "bevrijdingstheologie" die de meest onderdrukte massa's meetrekt in de strijd tegen het imperialisme.'⁶⁴

Maar de aandachtige lezer zal opmerken dat Luk Vervaeke met deze redenering in het culturalistische cocon van Huntington blijft steken: vermits 'het Westen' onderdrukkend is, is 'de islam' bevrijdend. Maar evenzeer als de term 'het Westen' de klassentegenstellingen hier moet uitgommen, zo moet de terminologie 'islam' dat voor het Midden-Oosten doen. 'De islam' is sinds de jaren 1990 een bevrijdingstheologie geworden, aldus Vervaeke. Werkelijk? Hebben de Bosnische moslims zich met hun Amerikaanse dollars en wapens 'bevrijd' uit het multiculturele

Joegoslavië? Zullen de Tsjetsjeense moslims zich kunnen 'bevrijden' met de steun van de Amerikaanse oliebaronnen die op de pijpleidingen van het zwarte goud uit zijn? En welke bevrijdende rol speelt het wahabisme van de Saoedische koninklijke familie, deze intieme vrienden van de familie Bush?

Hoe ziet Luk Vervaeke de beweging waarin de Bosnische en Tsjetsjeense moslims en de Saoedische koningen 'de meest onderdrukte massa's meetrekt in de strijd tegen het imperialisme'? Hebben hun groene vlaggen de rode vlag van het socialisme vervangen?

Het mag duidelijk zijn dat 'de islam' geen 'bevrijdingstheologie' is geworden. Dat wil niet zeggen dat er geen anti-imperialistische bewegingen zijn die hun inspiratie vinden in de islam, en die, in de mate dat ze anti-imperialistisch zijn, ook progressief zijn. Maar ook daar dienen we eerst te zeggen dat de krachtsverhoudingen niet zijn zoals ze in de dominante media worden voorgesteld. Noch in Irak, noch in Palestina is het 'de groene vlag' die de boventoon voert. Mohammed Hassan en David Pestieau hebben in hun boek *Irak, oog in oog met de bezetter* overtuigend beschreven hoe het Baath-regime de huidige guerrilla voorbereidde: 'Het officiële Amerikaanse rapport Duelfer van de Iraq Survey Group, een groep van vijftienhonderd personen die werd opgericht om van april 2003 tot september 2004 massavernietigingswapens op te sporen, heeft eveneens bevestigd wat wij al geschreven hebben: het oude nationalistische regime van voor de oorlog had het gewapend verzet goed voorbereid en georganiseerd. Wij citeren uit een recent verhelderend artikel uit de *Los Angeles Times*: "Het rapport van de Iraq Survey Group, dat gedeeltelijk gebaseerd is op de verhoren van gevangen genomen leiders van het oude Iraakse regime, bevestigt dat Saddam in het geval van een aanvankelijke Amerikaanse doorbraak de terugtrekking van de hem getrouwe troepen gepland had en dat hij vervolgens de Amerikanen zou meesleuren in een conflict dat gunstig zou zijn voor de Iraki's..." Saddam geloofde dat het Iraakse volk geen Amerikaanse verovering en bezetting zou verdragen en dat het zich zou verzetten – wat zou leiden tot een opstand, zo bevestigt Charles Duelfer, die aan het hoofd stond van de inspecteurs. Saddam bevestigt dat hij een oorlog voor ogen had die zou evolueren van een traditionele oorlog naar een opstand. (...) Het rapport bevestigt dat de Iraakse commandanten van augustus 2002 tot januari 2003 bevel hadden gekregen overal in het land wapens te verstopten. De officieren van de inlichtingendienst bevestigen dat Saddam en zijn generaals in plaats van de technieken van een tankoorlog te bestuderen de boeken van de Vietnamese communisten over de guerrillatechnieken uitpluisden.'⁶⁵

Over Palestina schrijft de Palestijnse leider Mustafa Barghouti het volgende: 'Tijdens de jaren tachtig van de vorige eeuw moedigde Israël de groei van het fundamentalisme aan, vooral in de Gazastrook en op de Westelijke Jordaanoever om zo de niet religieuze verzetsbewegingen te ondermijnen. Islamisten kregen vrijheid van beweging en ze mochten openlijk aan liefdadigheid doen, terwijl wij officieel niet eens bestonden. Sommige groepen kregen zelfs subsidies. Door mee te helpen aan de opbouw van het moslimfundamentalisme hoopten de Israëli's de PLO te ondermijnen. Hetzelfde gebeurde in Egypte en in andere Arabische staten. Maar ze hadden gegokt en verloren.'⁶⁶

We moeten met hen samenwerken en doen dat ook, stelt Barghouti: 'Wij praten met hen, wij proberen hen te overtuigen dit wel te doen, maar niet dat. Hamas is veel meer dan een broeinest voor kamikazes. Het onderhoudt een goed ontwikkeld sociaal netwerk en verleent heel wat diensten zoals in de gezondheidszorg, de

behuizing en het onderwijs, ook al zitten er politieke bedoelingen achter. Maar de meest opvallende trend in de Palestijnse politiek van de laatste tien jaar was de spectaculaire stijging van het aantal mensen dat zich met geen enkele bestaande beweging identificeert: van 9 % in 1994 tot zowat 45% vandaag. Deze mensen kritiseren de corruptie en de chaos in de Palestijnse Autoriteit alsook haar capitulatie voor Israël, maar ze verwerpen het fundamentalisme van Hamas.⁶⁷

De kracht van Hamas is reëel, zegt Barghouti, maar anderzijds: 'We mogen de macht van Hamas niet overschatten. Sinds 1994 krijgt Hamas meer steun, maar dat is maar een stijging van 8 naar 24 %. Hamas had ervoor gekozen de verkiezingen van 1996 te boycotten... maar meer dan 73 % van de geregistreerden kwam stemmen. Hamas riep op om niet te onderhandelen, maar 92 % van de bevolking steunde de besprekingen in Madrid. Hamas was net als wij gekant tegen de Oslo-akkoorden maar 63 % van de Palestijnen stond erachter in de hoop dat Israël ons eindelijk iets zou geven.'⁶⁸

Eén zaak is het om in de landen die leven onder de laars van de Amerikaanse of Israëlische bezetting front te sluiten met alle krachten die tot weerstand oproepen. Het anti-imperialistisch front in Irak of Palestina is een krachtig wapen, maar het blijft een front. De linkse krachten, die na de val van het Nasserisme en van de Sovjet-Unie ernstig verzwakt zijn, vechten in Bagdad en Nablus zij aan zij met andere verzetsbewegingen.

Een andere zaak is het de groene vlaggen als 'vervangers' te zien van de rode vlaggen. Onder de bezetting kunnen zij samen strijden tegen een gemeenschappelijke vijand, maar ze vergeten hun verschilpunten niet.

Noten

1 Tesi 10, La crisi dello stato-nazione, in Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista
http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html.

2 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 12.

3 W.I. Lenin, *Over de staat. Lezing gehouden in de Swerdlow-Universiteit op 11 juli 1919*. In W.I. Lenin, *Staat en revolutie. Over de Staat*. Moskou, Uitgeverij Progrès, s.d., blz. 150.

4 Karl Marx en Friedrich Engels, *Het Manifest van de Communistische Partij* [februari 1848]. In *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 110.

5 Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. 18. Eigen cursivering, pm.

6 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 269.

7 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 264.

8 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 146.

9 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 307.

10 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 152. Negri en Hardt gebruiken hier het werk van ene Homi Bhabha, die de aangehaalde stelling verdedigt. Zelf spreken ze zich niet onmiddellijk uit over het aangehaalde standpunt, maar ze gebruiken het wel in de 'bewijsvoering' voor hun eigen stellingen. Ze noemen het werk van Bhabha 'een symptoom... van de periode van ommekeer waarin we zitten: de overgang naar het Empire' (blz. 154).

11 Atilio A. Boron. *Empire & Imperialism. A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri*. New York, Zed Books Ltd., 2005, blz. 15.

12 Atilio A. Boron. *Empire & Imperialism. A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri*. New York, Zed Books Ltd., 2005, blz. 46.

13 Ellen Meiksins Wood, *The Origin of Capitalism. A Longer View*. Londen, Verso, 2002, blz. 177.

14 Tabel K. De zeven Belgische ondernemingen uit de Industry Week top1000 van 2005:

TNO's uit de IW top 1000 van 2005	Omzet in 2004 (in miljarden dollar)
Interbrew SA	11.704
Solvay SA	10.575
Umicore SA	9.726
UCB SA	3.939
Bekaert NV	2.948
Tessengerlo Chemie SA	2.885
Agfa-Gevaert NV	2.031

Bron: *Industry Week*, The IW1000 2005

15 José Enrique Africa. *De strijd van het VS-imperialisme tegen de economische crisis*. In *Marxistische Studies*, nr. 62, Brussel, Imast VZW, april-juni 2003, blz. 64-65. Dat betekent geenszins dat de Amerikaanse transnationale ondernemingen de 'markt' niet willen vergroten. De zogenaamde 'vrijhandelszone van de Amerika's', de ACLA, 'moet de Amerikaanse bedrijven de controle geven van de Noordpool tot aan Antarctica', verklaarde minister van Buitenlandse Zaken Collin Powel (http://www.cubasocialista.cu/texto/cs0015.htm#_ftn6 geciteerd in: *Verklaring van het Internationaal Communistisch Seminarie*, Brussel, 2-4 mei 2004. *Marxistische Studies*, nr. 66, Brussel, Imast vzw, juli-september 2004, blz. 16). Een markt van 800 miljoen 'consumenten' met het Plan Columbia als gewapende arm.

16 Thomas L. Friedman, *New York Times Review*, 28 maart 1999. Geciteerd in Ludo Martens, *Contrarevolutie en revolutie in de 21^e eeuw*, Cuba, Sao Paulo Forum, december 2001.

17 Karl Marx, *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie. Deel I Het productieproces van het kapitaal*. Bussum, Unieboek b.v., 1983, blz. 191.

18 De economische argumenten uit de liberale school van Hayek en Friedman staan samengevat in een werk van de Vlaamse liberale 'denkers' Eric Verhulst en Paul Vreymans op de website www.WorkForAll.org. De liberale school eist een kleiner aandeel van de staat in het BBP: 'Primož Pevcin, Ph.D. aan de universiteit van Ljubljana, (september 2004) raamt de gemiddelde optimale omvang van de overheid

voor 12 Europese landen, waaronder België (1950-1996) tussen 36.6 en 42.12% van het BNP, afhankelijk van het gekozen model. Noteer dat deze waarden bijna het dubbele zijn van wat andere auteurs voorstellen voor landen zoals de VS. Belangrijk is dat de optimale omvang van de overheid voor België op ca. 42% geraamd wordt, hetgeen inhoudt dat de Belgische overheid ongeveer 21% moet afslanken om een optimaal groeiritme van de welvaart te bereiken'.

19 Friedrich Engels, *De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat. In verband met de onderzoekingen van Lewis H. Morgan.* [mei 1884] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1980, blz. 211.

20 Robert Kagan, *De balans van de macht. De kloof tussen Amerika en Europa*, De Bezige Bij, 2003 [Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order] Robert Kagan werkte van 1984 tot 1998 voor het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. Zoals de onderminister van Defensie is ook Kagan een van de oprichters van PNAC (*Project for the New American Century*). Dit project is niets anders dan een reservoir van uiterst rechtse opvattingen waaruit de regering Bush inspiratie put.

21 AECMA, *The European Aerospace Industry*, rapport 2001, blz. 29.

22 *Report of the Commission to Assess United States National Security Space Management and Organization*, 11 januari 2001, blz. 13.

23 European Advisory Group on Aerospace, *Star 21: Strategic Aerospace Review for the 21st Century. Creating a coherent market and policy framework for a vital European industry*, juli 2002, blz. 14.

24 European Advisory Group on Aerospace, *Star 21: Strategic Aerospace Review for the 21st Century. Creating a coherent market and policy framework for a vital European industry*, juli 2002, blz. 32.

25 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 196.

26 Geciteerd in Hervé Nathan, *Referendum constitution 2005 Dray, Negri, «Dany», et Machiavel pour le oui. Meeting commun pour le socialiste, l'altermondialiste et l'eurodéputé.* Libération, maandag 16 mei 2005.
<http://www.liberation.fr/page.php?Article=296807>.

27 Wat Negri niet vermag te zien, zagen de grote beurskranten wel. 'Een opstand tegen de gevestigde orde', titelde de *New York Times* na het 'neen' in Frankrijk en Nederland (2 juni 2005). En de Britse beurskrant *Financial Times* sprak over 'De sterk antikapitalistische boodschap achter veel neen-stemmen' (*Financial Times*, 31 mei 2005). In Nederland gaat het, net als in Frankrijk, om een klassenstem: vooral de arbeidersgemeenten stemden massaal tegen, terwijl de rijkere gemeenten ja stemden. In Frankrijk stemde 79 % van de arbeiders en 67 % van de bedienden tegen; 65 % van de kaderleden stemde voor. In Nederland stemde in de arbeiderswijken van Rotterdam, Kerkrade en Reierland tussen 70 en 85 % tegen; wijken met kastelen als Heemstede stemden voor. De rijken van Europa stemden duidelijk voor de Europese Unie van de rijken.

28 Conseil européen de Lisbonne, *Conclusions de la présidence*, Lissabon, 23 en 24 maart 2000. Geciteerd in Peter Mertens, 1 Mei-toespraak 2004, 'In dit Europa is de PVDA meer dan ooit nodig'.
<http://ptb.be/scripts/article.phtml?section=A2AAAEBA&obid=23563&bNoStat=1>.

- 29 PES Groep, *Werkgelegenheid en sociale zaken*, februari 2004. Geciteerd in: Peter Mertens, 1 Mei-toespraak 2004, 'In dit Europa is de PVDA meer dan ooit nodig'.
<http://ptb.be/scripts/article.phtml?section=A2AAAEBA&obid=23563&bNoStat=1>.
- 30 European Round Table, *Remodeler l'Europe*, Brussels, september 1991, blz. 58. Geciteerd in Herwig Lerouge, 'Europa zonder verdediging?' *Marxistische Studies*, nr. 65, Brussel, Imast vzw, januari-maart 2004, blz. 107.
- 31 Groot-Brittannië besteedt 2,4% van zijn BBP aan defensie, Duitsland 1,5% en België 1,3%. SIPRI, http://first.sipri.org/non_first/result_milex.php?send.
- 32 Georges Bush, *State of the Union Address*, 29 januari 2002.
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>.
- 33 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 14.
- 34 Atilio A. Boron. *Empire & Imperialism. A Critical Reading of Michael Hardt and Antonio Negri*. New York, Zed Books Ltd., 2005, blz. 79.
- 35 Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. xi.
- 36 Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. 23.
- 37 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 286-287. En wie toch een eigen onafhankelijke politieke koers tracht te varen, komt bedrogen uit, aldus Negri en Hardt: 'Van India tot Algerije en van Cuba tot Vietnam is de staat het vergiftigde geschenk van de bevrijding.' (blz. 143).
- 38 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In: W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 328.
- 39 Partido Comunista do Brazil 11° Congresso, *Draft project of Political Resolution to the Central Committee at the 11th Congress of the Communist Party of Brazil*, oktober 2005.
- 40 Samir Amin, *U.S. Imperialism, Europe, and the Middle East*, blz. 22. In *Monthly Review*, volume 56, nummer 6, New York, november 2004, blz. 13-33.
- 41 Tesi 14, Il superamento della nozione classica di imperialismo, in: Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista. http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html.
- 42 Tesi 15, I nuovi assetti del mondo, in Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista
http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html. Eigen cursivering, pm.
- 43 Tesi 2, La guerra globale, in Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista
http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html. Eigen cursivering, pm.
- 44 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 194-195.
- 45 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire, De nieuwe wereldorde*, Amsterdam, Uitgeverij Van Gennep, 2002, blz. 173.

- 46 Geciteerd in: W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 335.
- 47 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 356-357.
- 48 Geciteerd in: Ellen Meiksins Wood, *Empire of Capital*. Londen, Verso, 2003, blz. 151.
- 49 Peter Mertens, *10.000 nazi-misdadigers in Amerikaanse oorlogsindustrie*. In *Solidair* nr. 38, 16 oktober 2002.
<http://www.ptb.be/scripts/article.phtml?lang=2&obid=15818>.
- 50 Geciteerd in Peter Mertens, *De klassensamenwerking tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Belgische vakverenigingen in internationale context*. Gent, Universiteit Gent, 1993, blz. 13.
- 51 Geciteerd in Peter Mertens, *De klassensamenwerking tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Belgische vakverenigingen in internationale context*. Gent, Universiteit Gent, 1993, blz. 13.
- 52 Geciteerd in *Verklaring van het Internationaal Communistisch Seminarie*, Brussel, 2-4 mei 2004. *Marxistische Studies*, nr. 66, Brussel, Imast vzw, juli-september 2004, blz. 20.
- 53 Condoleeza Rice, *Promoting the National Interest*, Foreign Affairs, januari-februari 2000, blz. 51-52. Geciteerd in Thomas Gounet, 'Waarom wil Bush de huid van Saddam Hoessein?' *Marxistische Studies*, nr. 60, Brussel, Imast vzw, oktober-december 2002, blz. 34.
- 54 José Enrique Africa. *De strijd van het VS-imperialisme tegen de economische crisis*. In *Marxistische Studies* nr. 62, Brussel, Imast VZW, april-juni 2003, blz. 58-59.
- 55 Thomas Gounet, *Waarom wil Bush de huid van Saddam Hoessein?* In *Marxistische Studies* nr. 60, Brussel, Imast vzw, oktober-december 2002, blz. 48.
- 56 W.I. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* [april 1917]. In W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 337.
- 57 Filip Dewinter, *Baas in eigen land. Over identiteit, culturele eigenheid en nationaliteit*. Brussel, Uitgeverij Egmont, 2000, blz. 15-16.
- 58 Raymond Detrez, *Europa en haar 'identiteit'. De zondebokken van Europa*, Europalezingen in de Bottelarij in Brussel op 25 mei 2000.
- 59 Samuel. P. Huntington, *Botsende Beschavingen*, Amsterdam, Uitgeverij Anthos, 2003, blz. 342-343. Eigen cursivering, pm.
- 60 Terwijl Huntington voortraast over de 'botsing der beschavingen' als 'een stammenoorlog op mondiaal niveau.' (blz. 225), laat hij na 343 bladzijden toch kort het echte doel van zijn schrijfsels zien. Om de bijzondere waarden van het Westen te verdedigen moet een nieuw transatlantisch pact worden gesloten: 'Het is in het belang van de Verenigde Staten en de Europese landen een sterkere politieke, economische en militaire integratie na te streven en om hun beleid op elkaar af te stemmen'. Er moet evenzeer voorkomen worden dat 'Japan afdrijft van het Westen en toenadering zoekt tot China'. En de NAVO moet versterkt worden: 'de westerse

staten van Centraal-Europa, te weten de Visegrad-landen, de Oostzee-republieken, Slovenië en Kroatië' moeten in de NAVO worden opgenomen. Verder moeten de VS en de Europese Unie 'de technologische en militaire voorsprong van het Westen op andere beschavingen handhaven'. En dat betekent dat het Westen elke 'ontwikkeling van de conventionele en niet-conventionele militaire vermogens van de islamitische landen en de landen in de Chinese invloedssfeer zoveel als mogelijk moeten verhinderen.' (blz. 343)

61 Samuel. P. Huntington, *Botsende Beschavingen*, Amsterdam, Uitgeverij Anthos, 2003, blz. 17.

62 Samuel. P. Huntington, *Botsende Beschavingen*, Amsterdam, Uitgeverij Anthos, 2003, blz. 230.

63 Eduardo Galeano, *The War*, 22 maart 2003.
<http://www.stelling.nl/konfront/.3e2003/16801.html>.

64 Luk Vervaet, *La liste Resist en discussion*. In *Contradictions*, nr. 198. Brussel, 4^e trimester 2004, blz. 90.

65 Bryan Bender, 'Saddam "planned" for guerilla insurgency', *Los Angeles Times*, 12 oktober 2004. Geciteerd in: Mohammed Hassan en David Pestieau, *Irak, oog in oog met de bezetter*. Berchem, Uitgeverij EPO, 2004. Uittreksels uit het nawoord voor de Turkse uitgave.

66 Mustafa Barghouti, *Palestinian Defiance. Interview by Eric Hazan. New Left Review*, nr. 32, Londen, maart-april 2005, blz. 127.

67 Mustafa Barghouti, *Palestinian Defiance. Interview by Eric Hazan. New Left Review*, nr. 32, Londen, maart-april 2005, blz. 127-128.

68 Mustafa Barghouti, *Palestinian Defiance. Interview by Eric Hazan. New Left Review*, nr. 32, Londen, maart-april 2005, blz. 127.

[1] Strategic Aerospace Review for the 21st Century.

[2] EADS is een fusie van Aérospatiale, DASA (filiaal van DaimlerChrysler) en CASA (Spaanse firma) met twee voorzitters: een Fransman en een Duitser.

[3] De Europese Grondwet wil in stenen tafelen beitelen dat het hoogste principe in de politieke economie is: 'de vrije en onvervalste concurrentie'. Zodat de openbare diensten, de post en de ziekteverzekering kunnen worden verkocht aan de grote financiële groepen. De Grondwet garandeert niet het recht op pensioen, op werkloosheidsuitkeringen, op een minimuminkomen, op huisvesting, op abortus. Zij vervangt het recht op werk door het recht om werk te zoeken en rept met geen woord over het stakingsrecht. Tot slot bereidt de Grondwet Europa voor op oorlog en gaat ervan uit dat de lidstaten zich ertoe verbinden hun militaire capaciteit geleidelijk te verbeteren.

[4] Die afbraak gebeurt langs vier assen: 1. Om Europa concurrentiëler te maken dan de Verenigde Staten moet de tewerkstellingsgraad opgedreven worden door de flexibilisering van de arbeidsmarkt en de verlenging van de loopbaan. De tewerkstellingsgraad moet 70 procent bereiken in 2010. Dat kan door het massaal scheppen van preciaire, flexibele interimjobs en door de verlenging van de loopbaan. 2. De sociale zekerheid uithollen om de 'loonkost' te verlagen. Door loonlastenverlaging moet bespaard worden op de sociale zekerheid voor de ouderen, de zieken, de werkzoekenden. 3. Het onderwijssysteem hervormen om flexibel op de

behoefden van de patroons te kunnen inspelen. 4. Allesmoet koopwaar worden. In Lissabon werd besloten *'de liberalisering te versnellen van sectoren als gas, elektriciteit, postdiensten en transport'*. Ten koste van de veiligheid op de treinen en op de perrons, ten koste van de sociale rol van de postbode, ten koste van de kwaliteit van de dienstverlening in het algemeen.

[5] Jean Jaurès (1859-1914): historicus, oprichter en hoofdredacteur van *L'Humanité* in 1904. Belangrijk figuur in de Franse en internationale socialistische beweging. Werd op 31 juli 1914 door een rechtse fanatiekeling vermoord omwille van zijn standpunten tegen de dreigende imperialistische wereldoorlog.

[6] In zijn werk *'Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme'* kende Lenin 'vijf fundamentele kenmerken' toe aan het imperialisme: '1. een concentratie van productie en kapitaal, die een zo hoge trap van ontwikkeling heeft bereikt, dat zij monopolies voortbrengt, welke een beslissende rol in het economische leven spelen; 2. een versmelting van bank- en industrieel kapitaal en het op grondslag van dit 'financierskapitaal' ontstaan van een financiersoligarchie; 3. de kapitaal-export krijgt, in tegenstelling met de warenexport, een bijzonder grote betekenis; 4. er vormen zich internationale monopolistische verbonden van kapitalisten, die de wereld onder elkaar verdelen; en 5. de territoriale verdeling van de wereld tussen de grote kapitalistische mogendheden is voltooid.' (blz. 331)

[7] Richard Perle is een van de sterkhouders van de neocons, de extreem-rechtse fractie in de regering van Bush. Hij was tot 2003 voorzitter van de Defense Policy Board, een van die niet-verkozen commissies waarin wél de strategie van het Pentagon werd ontwikkeld. Hij is, net als Wolfowitz, een directe medewerker van Rumsfeld. Perle is samen met Wolfowitz auteur van diverse documenten die pleiten voor de meest agressieve VS-politiek. Sinds zijn ontslag (toen uitlekte dat hij geld kreeg van een defensiebedrijf om te lobbyen...) is hij 'gewoon lid' van de Defense Policy Board.

[8] Via Project Paperclip van Allen Dulles vluchtte onder meer nazi-majoor-generaal Walter Emil Schreiber, de man die op gevangenen experimenteerde met gangreengas, tyfusvirus, drugs, ijswater en lagedrukkamers, naar de VS. Hij kwam terecht op de Air Force School of Medicine in Texas. Nazi-majoor-generaal Kurt Blome, gespecialiseerd in biologische oorlogsvoering en in experimenten met pestvaccins, werd tewerkgesteld in het US Army Chemical Corps. En dan is er Werner Von Braun. Hij werkte in Peenemunde onder generaal Walter Dornberger aan de Duitse V2-raketten. Von Braun en Dornberger worden mee verantwoordelijk geacht voor de dood van 20.000 gevangenen in de concentratiekampen Dora en Nordhausen. Het Amerikaanse Leger haalde ook tonnen V2-raketten, technische documenten en 1.200 Duitse raketspecialisten naar de VS. Dornberger kwam terecht bij Bell Aircraft (Bell Textron) en werkte mee aan het ICBM-programma van het Amerikaanse leger. Von Braun werd zelfs directeur van het *Nasa Marshall Space Flight Center*.

[9] Paul Wolfowitz is de voormalige vice-minister van Defensie tijdens *de eerste ambtstermijn* van G.W.Bush. Hij was daar luitenant van Ronald Rumsfeld, verantwoordelijk voor 'strategie'. Wolfowitz is een havik, co-auteur van documenten die voor een ultra-agressieve VS-politiek pleiten (PNAC).

[10] De oude racistische en etnicistische theorieën zijn vandaag vervangen door de culturalistische en identitaire theorieën van nieuw-rechts, die in de jaren 1990 werden ontwikkeld in de laboratoria van het Instituut voor Strategische Studies van de

universiteit van Harvard. Nieuw-rechts in Frankrijk (o.m. GRECE) ontwikkelt in de jaren 1960 en 1970 de Europese versie ervan en riep op tot een 'conservatieve revolutie' tegen het 'egalitariteitsdogma' en het 'waanidee van het multiculturalisme'. Nieuw-rechts pleitte voor een diepere 'worteling' of 'enracinement' van de 'Europese volkeren' in hun tradities en cultuur, om een 'Europese culturele renaissance' voor te bereiden.

Hoofdstuk 4 [Archief MSJ](#)

Bestaat de 'derde weg' tussen revolutie en reformisme?

'Het systeem is niet alleen in Argentinië blind, en niet alleen in Latijns-Amerika. De beruchtste economen beschouwen het volk als nummers. De machtigste bankiers beschouwen het als debiteuren. De efficiëntste technocraten vinden dat het volk een probleem vormt. Voor de succesvolle politici vertegenwoordigt het volk stemmen. De mensen die president Fernando de la Rúa afzetten, bewijzen de kracht van de democratie. Wij zijn de democratie, zei het volk, en we hebben er genoeg van. Of bestaat democratie uit niets anders dan het recht om elke vier jaar te mogen kiezen of bedrogen te worden? In Argentinië, net als in vele andere landen, brengen de mensen hun stem uit, maar ze kiezen niet. Ze stemmen voor één iemand, terwijl een kloon regeert.'

De Uruguaanse schrijver Eduardo Galeano

Wat is achterkamerpolitiek? Is het mogelijk de krachtsverhoudingen in het parlementaire halfroond te veranderen? Wat is de rol van de straat in sociale hervormingen? En hoe staan hervormingen in verband met een revolutionair perspectief? Welke rol speelt de partij van Europees Links in de sociale strijd? En welke koers wil de leiding van Rifondazione Comunista varen? Dat zijn de vragen voor dit laatste hoofdstuk.

1. Verkiezingen, krachtsverhoudingen en achterkamerpolitiek

'Bij de verkiezingen van 2007 moeten we in staat zijn de fameuze drempel van 5 % te overschrijden. Daarvoor moeten we *de gauchistische opvattingen over de parlementaire strijd* ernstig kritiseren', schreef Nadine Rosa-Rosso net voor ze de partij verliet.¹ Nadien stelde ze een nieuw platform op voor (partijloze) communisten dat eindigt met de woorden: 'Het front van communisten en de arbeidersklasse moet ook leiden tot initiatieven in de verkiezingsstrijd met het oog *de krachtsverhoudingen ook op dit gebied te wijzigen*.'²

De krachtsverhoudingen 'ook' in de electorale arena wijzigen, dat is de opvatting die Rosa-Rosso verdedigt. De opvattingen die daartegen ingaan, dienen als 'linkse standpunten' over de parlementaire strijd te worden gekritiseerd.

Friedrich Engels schetste de opkomst en de plaats van de parlementen in hun historische context: 'In de meeste historische staten worden de toegekende rechten van de staatsburgers *afgemeten aan het vermogen*. Daarmee wordt rondit gezegd, dat de staat een organisatie van de bezittende klasse is, ter bescherming tegen de niet-bezittenden. Dat kwam reeds tot uitdrukking bij de Atheense en Romeinse vermogensklassen. Eveneens in de middeleeuwse feodale staat, waar de politieke machtspositie van de omvang van het grondbezit afhing... De democratische republiek weet *officieel* niets meer van verschillen in bezit. Hier oefent de rijkdom zijn macht *indirect*, maar des te zekerder uit. Enerzijds in de vorm van rechtstreekse corruptie van de ambtenaren, waarvan Amerika het klassieke voorbeeld is.

Anderzijds in een verbond tussen regering en de beurs... En tenslotte heerst de bezittende klasse rechtstreeks door middel van het algemeen kiesrecht. Zolang de onderdrukte klasse, dus in ons geval het proletariaat, nog niet rijp genoeg is om zichzelf te bevrijden, zal haar meerderheid de bestaande maatschappelijke orde als de enig mogelijke erkennen en in politiek opzicht de staart van de kapitalistenklasse... vormen.³

Hoe vandaag 'de rijkdom haar macht indirect maar des te zekerder uitoefent' (de woorden van Engels) wordt vandaag overal en iedere keer opnieuw in de verkiezingscampagnes zelf duidelijk, en in de invloed van de *achterkamerpolitiek* (zoals de lobbygroepen in Nederland zo mooi heten) en van politiek-industriële denktanks zoals de Davos-groep, de Bilderberger-club, de Trilaterale Commissie, de Internationale Kamer van Koophandel enzovoort.

Nergens is de greep van de industrie op de verkiezingen groter dan in de Verenigde Staten. De 429 kandidaten met de best gespijsde campagnekassen grepen de 429 eerste plaatsen in het Amerikaanse Congres. Enkel de zetels 430 tot 469 gingen naar minder 'fortuinlijke' kandidaten.⁴ Over soortgelijke gang van zaken schreef Lenin: 'In onze tijd gaat het niet zonder verkiezingen, kan men het niet zonder de massa's stellen, maar de massa's kunnen in het tijdperk van de boekdrukkunst en het parlementarisme niet worden geleid zonder een wijdvertakt, systematisch doorgevoerd, solide opgebouwd systeem van vleierij, leugen, bedrog, dat met populaire en modieuze woordjes goochelt en de arbeiders alle mogelijke hervormingen en willekeurige weldaden belooft – als zij maar afzien van de revolutionaire strijd voor het ten val brengen van de burgerij.'⁵

In 2000 betaalde de industrie rechtstreeks 696 miljoen dollar om George W. Bush te doen verkiezen als president van de Verenigde Staten. De belangrijkste industriëlen zien die bijdrage als een investering. John Chambers, de big boss van computergigant Cisco Systems, pompte 582.933 dollar in de campagne van Bush. 'Wij bouwen een relatie op', vertelde zijn vice-directeur aan de pers, en 'financiële giften maken deel uit van die relatie'. Richard Farmer van Cintas Corporation gaf 721.000 dollar aan de republikeinen: met oorlogen in het verschiep leek het de grootste uniformfabrikant van de States nuttig in Bush te investeren. Van de verkiezingsdollars uit de olie-industrie werd 90 procent in de republikeinse partij geïnvesteerd, 'slechts' 10 procent van het zwarte-goud-geld ging naar de democraten.⁶ In de campagne van 2004 mocht Bush met de hulp van de olieconcerns, de wapenfabrikanten en de farmaceutische industrie in het zadel blijven zitten. Het militaire concern Lockheed Martin spendeerde 1,73 miljoen dollar aan de campagne, waarvan 59 procent aan de republikeinen. ExxonMobil bezorgde 89 procent van haar 800.000 dollar campagnegeld aan de republikeinen. Pfizer investeerde 70 procent van haar 1,6 miljoen dollar campagnegeld in Bush.⁷ En mocht dat niet volstaan, dan zijn er wel bevriende familieleden of leden van het Hoog Gerechtshof te vinden die een kandidaat met 539.898 stemmen minder dan zijn rivaal toch tot president kronen.⁸

Het kapitaal beperkt zich niet tot *support* in de verkiezingscampagne. Eenmaal verkozen komen andere mechanismen in werking zoals het lobbyisme. Zo telt de Amerikaanse kamer van Afgevaardigden naar schatting 80 tot 90.000 lobbyisten in en rond Capitol Hill in Washington. Het Europese Parlement telt 15.000 lobbyisten in en rond de Europese wijk van Brussel.⁹ 70 procent van hen werkt voor de bedrijfswereld. Dat betekent dat 10.500 bedrijfslobbyisten in de weer zijn om 732 europarlementairen^[1] te bewerken. De patronale lobbyisten zien zichzelf niet graag

als *back-room-boys*. Zij willen gewoon in de *voorkamer* zitten. Dat zij nergens verkozen werden, speelt daarbij niet echt een rol. In maart 2004 schreef de *Society of European Affairs Professionals* (SEAP), de lobbygroep van de lobby's, een scherpe klacht en brief naar de voorzitter van het Europees parlement omdat er niet genoeg zetels en hoofdtelefoons voorzien zijn voor... lobbyisten. Nochtans zijn er nu al 5.000 lobbyisten geaccrediteerd en uitgerust voor voltijdse toegang.¹⁰ Via Tabel 10 kan men een wandeling maken door de Brusselse Eurowijk om kennis te maken met de achterkamers van de macht. Dat is precies wat Lenin schrijft: 'Onder de burgerlijke democratie houden de kapitalisten met duizenderlei kunstgrepen, te kunstiger en doeltreffender naarmate de "zuivere democratie" meer ontwikkeld is, de massa's verwijderd van het deelnemen aan het bewind, van de vrijheid van vergaderen en van drukpers, enz.'¹¹

Tabel 10. De achterkamerpolitiek in Brussel. Lobbygroepen in en rond het Europese parlement

Waar	Wie	Wat
Schumanplein 6 (Regus Center)	Boeing Co. (VS)	38 ^e TNO ter wereld met 1,8 miljard dollar winst (luchtvaart)
	Airbus	
	Du Pont & Co.	86 ^e TNO ter wereld met 1,8 miljard dollar winst (agrochemie)
Schumanplein 11	Dow Chemical Co. (VS)	60 ^e TNO ter wereld met 2,8 miljard dollar winst (agrochemie)
	BP PLC (VK)	3 ^e TNO ter wereld met 15,7 miljard dollar winst (petroleum)
	Philip Morris (VS)	15 ^e TNO ter wereld (Altria Group) met 9,4 miljard dollar winst (tabak)
Wetstraat 155 (Residentiepaleis)	European Policy Centre	
	TechCentralStation	Agressieve uiterst rechtse VS-lobby die opereert met geld van o.m. Exxon, Microsoft en McDonalds
Cortenberghlaan 60	BASF (Duitsland)	40 ^e TNO ter wereld met 2,5 miljard dollar winst (chemie)
	Thales (Frankrijk)	189 ^e TNO ter wereld met 0,2 miljard dollar winst (wapen & elekt.)
	EON AG (Duitsland)	27 ^e TNO ter wereld met 5,8 miljard dollar winst (elektriciteit)
Cortenberghlaan 114	US Chamber of Commerce	
	Unilever Group (VK)	35 ^e TNO ter wereld met 2,5 miljard winst (voeding)
Cortenberghlaan 168	Unice	Europese patroonsorganisatie
Froissartstraat 115	Transatlantic Policy Network (TPN)	Lobby voor de creatie van een EU-VS vrijhandelszone tegen 2015
	TransAtlantic Business Dialogue (TABD)	Lobby voor 35 grote Amerikaanse en Europese bedrijven
Leopoldpark (Bibliot. Solvay)	The New Defense Agenda (NDA)	Lobby met gelden van Lockheed-Martin en BAE Systems (wapens)
Luxemburgstraat 23	European Seeds	Lobby voor de vier grootste agro-TNO's

	Association	ter wereld: Monsanto, Syngenta, Du Pont en Bayer
	Center for the New Europe	Agressieve rechtse Europese lobby
Kunstlaan 50	EU Committee of the Am-Cham	Lobby voor de Amerikaanse patroonsorganisatie AmCham
Karabiniersplein 18a	European Round Table of industrialists (ERT)	Belangrijkste Europese patronale denktank

Bron: Corporate Europe Observatory (CEO), *Brussels the EU quarter 2004*. En *Industry Week*, the IW1000 2005 (winsten voor 2003).

Hoe werkt de 'indirecte macht' van de lobbyisten?¹² Nemen we het voorbeeld van de scheikunde. In de Europese Unie heeft 99 procent van de verkochte chemicaliën nooit een gezondheids- of omgevingsrisicotest ondergaan. Met honderdduizend ongeteste chemicaliën in gebruik is het risico van kanker, allergieën, geboorteaandoeningen en andere gezondheidsproblemen voor de arbeiders van de bedrijven, de omwonenden en de kopers van de producten zeer reëel. Toen een voorstel in het Europese Parlement de industrie wilde verplichten de veiligheid van haar producten aan te tonen (*Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals*, kortweg REACH), trad de chemische lobby in Brussel in actie. CEFIC, de vereniging van chemiepatroons, spendeerde miljoenen euro om het voorstel te kelderen. Onder leiding van BASF argumenteerde ze dat de gezondheidscontrole de concurrentiepositie van de chemieconcerns ernstige schade zou berokkenen. BASF achtte niet de gezondheidsschade, maar wel de winstschade primair. Onder deze massale druk werd het REACH-voorstel uiteindelijk fel afgezwakt. De test- en licentieprocedures werden uitgehold, en er werden veel achterdeurtjes voor giftige chemische stoffen in de wet opgenomen.¹³

Natuurlijk moeten wij er ons vandaag rekenschap van geven dat de meerderheid in Europa 'de huidige maatschappelijke orde als enige mogelijke erkent', zoals Engels het zegt. En dus moeten de Europese communisten ook *hun tactiek* hieraan aanpassen.¹⁴ Maar dat de communisten daarom de 'krachtsverhoudingen' in het parlementaire halfroond moeten veranderen, is absurd in de ogen van al wie het miljardencircus van de verkiezingen, de duizenden lobbygroepen en de patronale denktanks kent. Sinds het einde van de negentiende eeuw beweren de herzieners van het marxisme dat ze de 'krachtsverhoudingen' in het parlement zouden wijzigen. Het is het idee van een lang proces (steeds langer) in verschillende etappes (steeds meer) van vreedzame overgang naar het socialisme. Bij de euforie van Mitterands kiesoverwinning van 1981^[2] stuurde PCF-voorzitter Georges Marchais vier communisten in de regering om de 'krachtsverhoudingen' te veranderen. Een ander kader van de PCF, Roland Leroy, legde uit: 'Onze regeringsdeelname is niet bedoeld om onze invloed te verankeren. Onze aanwezigheid is in overeenstemming met onze roeping en *onze strategie*: elke kans benutten om *zelfs het kleinste stapje vooruit te zetten om langs democratische weg een origineel socialisme op te bouwen*.'¹⁵ In plaats van 'een origineel socialisme' werden de *Code du Travail* gedereguleerd, de *Sécurité Sociale* verder afgebouwd en de lonen losgekoppeld van de index. Dat is de facto het glijdende pad van de etappentheorie. Zestien jaar later, in juli 1997, deed de leiding van de PCF het opnieuw. Drie communistische ministers traden in de regering van 'la gauche plurielle' (meervoudig links).^[3] Resultaat? De kranten kopten alvast: 'meer privatiseringen dan Juppé'.^[4] De PCF-leiding bleef ook in de regering van *Jospin-la-guerre* (oorlogsminister Jospin) toen Frankrijk in 1992 besliste de

Navo-bombardementen op Joegoslavië te steunen. De sociaal-democratie begrijpt het strategische belang van een getemde communistische partij. François Hollande, algemeen secretaris van de Parti Socialiste, verklaarde ter gelegenheid van de 150^e verjaardag van het Communistisch Manifest in het *Palais des Sports*: 'De PC is nuttig voor het land, voor links. Jullie transformeren de radicaliteit in een uitweg, jullie verhinderen dat het tot geweld komt en dat is niet niets.'¹⁶

De twintigste eeuw heeft het failliet aangetoond van de theorie die beweert de krachtsverhoudingen in de burgerlijke parlementen te zullen veranderen. Vandervelde, Bernstein en Kautsky zijn daar in de eerste helft van vorige eeuw niet in geslaagd. Chroesjtsjov, Marchais en Berlinguer al evenmin in de tweede helft. De geschiedenis heeft de stelling die Chroesjtsjov op het 20^e Congres van de KPSU naar voor bracht, weerlegd: 'De krachten van het socialisme en van de democratie zijn overal ter wereld enorm toegenomen. Het kapitalisme is fel verzwakt... De socialistische ideeën vinden overal ingang bij de werkende bevolking... Vanaf nu is de arbeidersklasse in staat de reactionaire krachten te verslaan. Zij kan een stevige parlementaire meerderheid behalen. Zij kan dat parlement van orgaan van burgerlijke democratie omvormen tot een instrument van werkelijke volkswil. Zo kan die traditionele instelling... een orgaan van werkelijke democratie worden, democratie voor alle werkers.'¹⁷

Lenin had er al meermaals op gewezen dat een burgerlijk parlement nooit een orgaan van arbeidersdemocratie kan worden. Aan Karl Kautsky^[5] schreef hij in 1918: 'Kan men aannemen, dat de geleerde Kautsky er nooit van heeft gehoord, dat de beurs en de bankiers de burgerlijke parlementen des *te vollediger* aan zich onderwerpen, *naarmate* de democratie *sterker* is ontwikkeld? Hieruit volgt niet, dat men geen gebruik moet maken van het burgerlijk parlementarisme. Hieruit volgt evenwel, dat alleen een liberaal de *historische beperktheid en betrekkelijkheid* van het burgerlijk parlementarisme kan vergeten, zoals Kautsky die vergeet. Bij iedere stap stoten de onderdrukte massa's, ook in de meest democratische burgerlijke staat, op de schreeuwende tegenstelling tussen de *formele* gelijkheid, die door de 'democratie' van de kapitalisten wordt verkondigd, en de duizenden *feitelijke* beperkingen en manipulaties die van de proletariërs *loonslaven* maken. Juist deze tegenstelling opent de ogen van de massa's voor de voosheid, de leugenachtigheid, de huichelarij van het kapitalisme. Juist deze tegenstelling wordt voortdurend door de agitators en de propagandisten van het socialisme voor de massa's ontmaskerd, teneinde hen tot de revolutie voor te bereiden.'¹⁸

In het zog van het 20^e Congres van de KPSU volgden de *via Italiana al socialismo* (de Italiaanse weg naar het socialisme), de *British Road to Socialism* (de Britse weg naar het socialisme), de Amerikaanse *peaceful and democratic transition to socialism* (vreedzame en democratische overgang naar het socialisme) enz.¹⁹ Daar is niets van in huis gekomen, en dat kon ook niet. De parlementaire, vreedzame weg naar het socialisme gaat uit van de illusie dat het grootkapitaal gewillig een stapje opzij zal zetten en zonder slag of stoot haar staatsmachine zal overhandigen aan de arbeidersklasse, wanneer die voldoende in het parlement vertegenwoordigd is.

De Communistische Partij van Griekenland (KKE) maakte hierover recent een interessante balanstekst: 'Alle leiders van de communistische partijen hebben de oriëntaties van het Twintigste Congres over "de verscheidenheid van overgangsvormen naar het socialisme van de verschillende landen onder bepaalde voorwaarden" gebruikt als theoretisch wapen om de wetenschappelijke theorie van het socialisme onderuit te halen. In naam van de eigen nationale bijzonderheden

werden de onwrikbare wetten van de socialistische revolutie herzien. Men schoof ideeën naar voren die het mogelijk zouden maken het kapitalistische systeem om te vormen tot een socialistisch systeem, zonder revolutionaire overgangsfase maar door structurele hervormingen en “politieke democratie”.²⁰

En uiteindelijk, zo analyseert de KKE vandaag, waren er niet zoveel ‘nationale verschillen’ tussen al die wegen van het *eurocommunisme*: ‘Verschillende opportunistische politieke keuzes zoals de naoorlogse stroming van “het eurocommunisme” baseerden zich op die “nationale bijzonderheden”. Nochtans is het bewezen dat het eurocommunisme een zelfde lijn voorstond voor de bijzonderheden in elk land, namelijk de reformistische lijn en de ontkenning van de revolutionaire politiek. Dit kwam neer op de goedkeuring van de klassieke opportunistische sociaal-democratische opvattingen met een communistisch laagje vernis.’²¹

2. De wet van de straat. Arbeiderseisen, hervormingen en revolutie

Nadine Rosa-Rosso stelde in haar laatste partijdagen: ‘Wij hebben geen strategie met de partij. Wat willen wij op termijn uitbouwen? Wie is de hoofdvijand? Op wereldvlak? In België? Over al deze vragen is er geen eenheid. Er is geen eenheid over de strategie. We werken van dag tot dag, dat is niet normaal. Wat links en rechts is, verandert de hele tijd.’²²

Het oude partijprogramma, aldus Rosa-Rosso, had wel een strategie, maar die was fout: ‘Met het programma van 1979 had men een strategie en men verdedigde die... Onze strategie bepaalde de hoofdvijand, de secundaire vijand, het type van mogelijk front, de concrete eisen in de strijdbewegingen. Het was een coherent geheel. Het enige probleem is dat deze strategie fout was.’²³ Daarmee is de verwarring compleet.

Volgens Rosa-Rosso is *de strategie* uit het partijprogramma dus ‘fout’. Maar wat is er precies fout aan? De analyse van het kapitalisme in het eerste hoofdstuk van het partijprogramma? Of van het imperialisme in het hoofdstuk dat volgt? Of de analyse van de staatsmacht en de burgerlijke parlementen en de stelling dat ‘alle belangrijke kwesties door openlijke klassenstrijd worden beslecht’ uit hoofdstuk vier? Is de strategie dat ‘alleen de proletarische revolutie een uitweg biedt’ uit het vijfde hoofdstuk verkeerd? Of het bevestigen van de leidende rol van de arbeidersklasse en de partij, het bondgenootschap met de andere sociale lagen om ‘alle krachten te concentreren tegen de monopolieburgerij’ in hoofdstuk zes? Of de geest van de eisen uit het minimumprogramma in het zevende hoofdstuk, die natuurlijk moeten geactualiseerd worden? Of is het socialistische project dat in het laatste hoofdstuk wordt uitgewerkt verkeerd?

Onze *fundamentele strategie* blijft die van het *Partijprogramma van 1979*.²⁴ Blijvende sociale vooruitgang en vrede vereisen een socialistische maatschappij, en een socialistische maatschappij vereist een socialistische revolutie. Niet de strategie uit het partijprogramma dat op het stichtingscongres van de partij werd goedgekeurd, is fout. Wat fout was, was het derde hoofdstuk over de beoordeling van de Sovjet-Unie.²⁵ Die fouten werden nadien, op het Vierde Partijcongres in 1990, geanalyseerd en rechtgezet. Uit het congres volgde het boek *USSR, de fluwelen contrarevolutie*.²⁶ Nadien werd de zelfkritiek van de partij verder uitgediept in het boek *Van Tien An Men tot Timisoara. Strijd en debatten binnen de PVDA (1989-1991)*²⁷ en in het artikel *Omtrent enkele aspecten van de strijd tegen het revisionisme*.²⁸ Die zelfkritische houding werd door progressieven en linkse syndicalisten buiten de partij goed onthaald. De ABVV-hoofddelegee van Siemens in Oostkamp, Urbain Camerlynck,

werkte tien jaar samen met de Kommunistische Partij (KPB). Hij schrijft: 'Door het boek *De fluwelen contrarevolutie* van Ludo Martens is mij opgevallen dat de PVDA een analyse van de Sovjet-Unie en het Oostblok maakte die inging tegen eerder ingenomen standpunten. De Partij was blijkbaar in staat haar oude standpunten te herzien. Ze was dus toch niet zo verhard als ik dacht. Ze kon door analyses en discussies lessen trekken uit het verleden en zich aanpassen aan een vernieuwde situatie. Zeer merkwaardig. Ik ben hen daarna ook meer beginnen volgen op syndicaal vlak. Met de strijd tegen het Globaal Plan in het najaar van 1993 wist ik dat ik een nieuwe partij had gevonden die mijn analyses kon aanvullen.'²⁹

De dialectiek tussen de strijd voor democratische hervormingen en de socialistische revolutie, die ook in het partijprogramma van 1979 vervat zit, blijft gelden. Een revolutionair proces is geen dogmatisch of mechanisch proces. Het vereist tactische flexibiliteit, harmonie met de politieke realiteit, een nauwkeurige evaluatie van het niveau van elke strijd, exacte en nuchtere kennis van de klassentegenstellingen en de krachtsverhoudingen, een aangepaste massalijn en brede allianties.

Eind 2004 kwam een nieuw hervormingsvoorstel van Geneeskunde voor het Volk in het centrum van de politieke belangstelling te staan. PVDA-dokter Dirk Van Duppen pleitte ervoor de prijs van de geneesmiddelen vast te leggen door middel van openbare aanbesteding. Het plan raakte bekend als 'het kiwimodel' omdat het geïnspireerd is op het medicijnenbeleid in Nieuw-Zeeland. Daar leidde het tot prijsverminderingen van 50 tot 90 procent. De eis kreeg onder meer de steun van de Katholieke Werknemersbeweging (KWB) en van christelijke en socialistische vakbondsmensen uit de gezondheidszorg.

Door het kiwimodel brachten we de monopolistische praktijken van Big Farma in de aandacht. Hoe kan het dat enkele grote farmaceutische monopolies zich vetmesten op kosten van de gezondheid? Hoe komt het dat de farmareuzen de sociale zekerheid kunnen plunderen? Hoe komt het dat de staat de mensen niet beschermt tegen die plundering? Hoe kan het dat ze onderlinge afspraken maken? Dat ze regeringen en beleidsmakers onder druk kunnen zetten? Waarom wijken sociaal-democratische en andere excellenties onder druk van Big Farma? Waarom gaat men niet in op een eenvoudige hervormingseis die tienduizenden patiënten tot nut strekt en bovendien nog goedkoop is voor de ziekteverzekering? Die vragen leggen een voor een kernpunten van het imperialisme bloot. Dat leidde de editorialist van een dagblad tot de volgende conclusie: 'En dan is er dus die Dirk Van Duppen, die met zijn "Nieuw-Zeelands model" voor het eerst sinds jaren een voorbeeld gaf van een geslaagde, linkse anti-establishmentactie. Hij wierp de handschoen naar Leo Neels, als nummer één van de farmaceutische sector, een gerespecteerd lid van dat establishment. De strijd woedt volop.'³⁰ Een ander groot dagblad schreef: 'Natuurlijk leest het boek *De Cholesteroloorlog*, met zijn frontale aanval op Big Farma bijwijlen als een staaltje van ouderwetse klassenstrijd, maar Big Farma is dan ook een voor de hand liggend doelwit. Samen maken de tien grootste farmareuzen meer winst dan de rest van de Fortune 500 samen. Je hoeft echt geen PVDA'er te zijn om daar vragen bij te hebben.'³¹

Wanneer wij strijden voor hervormingen – of het nu het kiwimodel betreft, de fortuinenbelasting, de pensioenen of het brugpensioen – dan strijden we om de positie, de organisatiekracht en de slagkracht van de werkende bevolking te versterken. Ons discours luidt niet '*We lossen het even voor je op*', maar is gericht op '*Neem je lot in eigen handen*'. Een progressieve editorialiste besloot uit de kiwicampagne: 'Omwille van dit verhaal wil ik tenslotte deze wens doen voor 2005:

dat het in ons geheugen mag gegrift blijven dat kenteringen mogelijk zijn, dat we multinationals kunnen doen buigen, dat ministers onder druk te zetten zijn. Dat wij in staat zijn samen beweging te maken! Op naar de loononderhandelingen...!³² Met andere woorden: de mensen helpen bij hun strijd, hen helpen eigen ervaringen op te doen, de strijd te organiseren en te richten, en daarin revolutionair perspectief binnenbrengen. Die aanpak druist in tegen de opvattingen die veranderingen beloven via verkiezingen en parlementair werk enerzijds, en tegen bepaalde laatdunkende anarchistische opvattingen over de strijd voor hervormingen anderzijds.

Ten eerste, niet het parlement of de verkiezingen zijn doorslaggevend, wel de strijdbewegingen. Alles wat de arbeidersbeweging heeft bereikt, heeft ze behaald door eigen kracht. Dat wil zeggen: door zich te organiseren, actie te voeren en gunstige krachtsverhoudingen uit te bouwen. Het organisatierecht, het stakingsrecht, het stemrecht, de betaalde vakantie, de achturedag en de veertigurenweek, de sociale zekerheid zijn er gekomen door harde strijd tussen de klasse van werkende mensen en de klasse van patroons.

Tabel 11. Sleutelmomenten in de Belgische sociale wetgeving, afgedwongen door sociale strijd.

Datum	Sociale wetgeving	Sociale Strijd
1887-1889	Eerste sociale wetgeving : bescherming van het loon, verbod uitbetaling in natura en verbod kinderarbeid onder 12 jaar (1889)	Na de grote schokgolf van arbeidersopstanden in 1886, en na de Grève Noir in 1887
1893	Afschaffing cijnskiesrecht en invoering algemeen meervoudig stemrecht (mannen vanaf 25 jaar)	Na de algemene staking van 1893
1919	Invoering algemeen enkelvoudig stemrecht (mannen)	Na drie algemene stakingen (1893, 1902 en 1913). In de internationale context van de oktoberrevolutie en de beginnende Duitse revolutie.
1921	Invoering 8-uredag en 48-urenweek. Afschaffing van artikel 310 (belemmering stakingsrecht).	Na de algemene staking van 1919. In het internationale kader van de opstanden in Finland, Hongarije, Beieren en de uitbouw van de Sowjet Unie.
1936	Invoering betaald verlof en het minimumloon.	Na de algemene staking van 1936
1944	Invoering maatschappelijke zekerheid met pensioen, ziekte- en invaliditeitsverzekering, werkloosheid, kinderbijslag en vakantiegeld.	Na het gewapend verzet tegen het fascisme. In de internationale context van prestige van de Sowjete Unie en vooruitgang van het communisme (zie verder in deze tekst).

En dus niet door verkiezingen of parlementair werk. In 1954 al maakte professor Jan Dhondt aan de universiteit van Gent een uitgebreide studie over 'de invloed van de straat' op het beleid. 'Jan Dhondt stelde zich toen al de vraag *in welke mate de algemene wetgeving en het bestuur in ons land beïnvloed werden door de gewelddadige agitatie op straat*. Hij brak met de mythe dat het parlement de politieke ontwikkelingen zou hebben beheerst. Dhondt... toonde aan dat de meest ingrijpende sociale en politieke veranderingen totstandgekomen zijn *onder de druk van de zich*

heftig uitende openbare mening en niet door de werking van verkiezing en parlement', zo schrijft historica Gita Deneckere.³³

Elke sociale verworvenheid heeft twee aspecten: zij is het resultaat van de strijd van de werkmensen en een toegeving van de heersende klasse 'om erger te voorkomen'. Maar nooit is een verworvenheid toegestaan zonder strijd, spontaan, uit zichzelf. Deneckere: 'Het herstel van de openbare orde kon nooit uitsluitend met wapengekletter afgedwongen worden, zodat toegevingen werden gedaan om blootgelegde problemen te bemeesteren en de pacificatie te bewerkstelligen.'³⁴ Bovendien is binnen het kapitalisme geen enkele verworvenheid 'zeker' of 'vast'. Ze zal onder druk blijven staan van het kapitaal.

De sociale zekerheid bijvoorbeeld werd afgedwongen tijdens het heldhaftige antifascistische verzet van de Europese arbeidersbeweging. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog was het niet duidelijk welke weg Europa zou inslaan. Zou het opnieuw op kapitalistische leest worden geschoeid? Of zou het de weg opgaan van de Sovjet-Unie, die later werd gevolgd door Polen, Tsjecho-Slowakije, Roemenië, Hongarije en Bulgarije? De oorlog had steden en bedrijven vernietigd, de bevolking was uitgeput en leed honger, en de belangrijkste georganiseerde kracht onder het volk vond men zonder twijfel in de communistische partijen, ook als gewapende kracht. In Italië telde de Garibaldi-brigade van de PCI 155.000 gewapende strijders (op een totaal van 256.000 gewapende verzetsstrijders), en de PCI telde 1.800.000 leden. In Frankrijk telde de PCF 800.000 leden en in november 1946 haalde ze 5,5 miljoen stemmen. In België klom het aantal leden van de Kommunistische Partij (KPB) van 12.000 bij de bevrijding tot 103.000 in augustus 1945.³⁵

De dreigende revolutionaire situatie was de belangrijkste reden waarom de heersende kringen in Europa met actieve politieke en financiële steun uit Washington het zogenaamde '*Rijnlandmodel*' invoerden. Men herinnert zich dat een deel van de heersende klasse in ons land in mei 1940 z'n biezen pakte en naar Londen vluchtte. Industriëlen, regeringsleiders en een handvol toplui van de vakbeweging (Rens, Bondas, Finet) bereidden daar in volle oorlog de naoorlogse periode voor. Op 29 oktober 1942 brachten ze verslag uit over de situatie in België: 'Is de invloed van de communisten toegenomen? Jawel, zowel op het platteland als in enkele industriële centra, maar enkel in die mate waarop de militaire gebeurtenissen de geallieerden hebben verplicht om in hun persorganen en via de radio in Londen in detail de verwezenlijkingen van de legers van Timochenko en de geest van verzet van de regering van Stalin te tonen. (...) Zonder twijfel kan men, moet men zelfs, in alle rechtvaardigheid de aanzienlijke inspanning erkennen die de Russen hebben geleverd, zoals men bewondering moet opbrengen voor de immense opofferingen die zij tentoonspreiden, maar wij mogen niet uit het oog verliezen dat "onze" communisten van vandaag diezelfde zijn als die van gisteren, dit wil zeggen bedriegers of demagogen, naar gelang het geval.'³⁶ De schrik voor een mogelijke socialistische toekomst voor België zat er diep in, daar in Londen. Om het kapitalisme te redden moet de sociale zekerheid worden toegestaan, zo was het standpunt van de rechtse vakbondsleider Jef Rens. Op 13 oktober 1942 schreef hij een brief aan William Donovan, het hoofd van de Amerikaanse inlichtingendienst OSS: 'Alle verklaringen van de Amerikaanse en Engelse regeringen betreffende de internationale samenwerking op economisch en sociaal gebied zijn uiterst bruikbaar voor de psychologische oorlogsvoering op het Europese continent. Wat de arbeidersklasse in Europa ervan verwacht, is datgene wat Bevin "sociale zekerheid" noemt. De volkeren van Europa begrijpen dat de organisatie van volledig vast werk

alleen kan bereikt worden via een internationale samenwerking waarvan Amerika en Engeland de leiding zouden moeten nemen.³⁷ Achter de rug van de partizanen in België werd in Londen overeengekomen het kapitalisme te herstellen. Dit herstel moest een specifiek karakter krijgen: het systeem van de paritaire commissies werd uitgebreid, en de samenwerking tussen het patronaat en de arbeidersklasse in de daarvoor bevoegde overlegorganen moest geïstitutionaliseerd worden. Daarbij was een systeem van sociale zekerheid een sleutelgegeven. Op 28 december 1944 trad met de besluitwet op de Sociale Zekerheid het eerste luik van het 'Ontwerp van Akkoord van Maatschappelijke Solidariteit', zoals het Sociaal Pact voluit werd genoemd, in werking.

Daarmee werd het Sociaal Pact met daarin de instelling van de Sociale Zekerheid één van de belangrijkste verworvenheden van de arbeidersklasse. Zonder de gewapende strijd van de partizanen, zonder de duizenden offers in Breendonk en andere concentratiekampen, zonder 'de partij van de gefusilleerden' (de heldentitel die de KPB na de oorlog kreeg), zonder de opkomst van het communisme op internationaal vlak, was er van sociale zekerheid geen sprake geweest. Maar anderzijds was het Sociaal Pact ook uitdrukkelijk een toegeving 'om erger' te voorkomen, met name om een socialistische omwenteling voor te zijn. Robert Vandeputte, die tijdens de oorlog voorzitter was van de Emissie Bank (die voor de Duitsers werkte) en later minister van Financiën werd in de regering van Mark Eyskens, bevestigde dat: 'In 1944 waren de bedrijfsleiders beducht voor revolutionaire strekkingen. Het communisme had immers een fantastisch aanzien. Ze vreesden, niet ten onrechte, onteigeningen en nationalisering.'³⁸ Vandaar dat zulke toegevingen werden gedaan, toegevingen die vandaag opnieuw onder vuur komen te liggen.

Ten tweede moet in de discussie over de relatie tussen de 'parlementaire en electorale ambities' en de strijdbewegingen gewezen worden op de nefaste rol van bepaalde laatdunkende opvattingen over de strijd voor hervormingen. De discussie is precies 140 jaar oud. Op het congres van Genève van de Eerste Internationale (1866) werden toen de aanhangers van Proudhon in het ongelijk gesteld^[6]. De proudhoniërs wezen iedere inmenging van de staat over het arbeiderslot van de hand. Zij meenden dat staats tussenkomst de kapitalistische staat zou 'stabiliseren'. Marx daarentegen wees erop dat het afdwingen van sociale wetgeving instrumenten schept voor de klassenstrijd zelf. Elke strijd voor lotsverbetering kan twee kanten op: ofwel bevestigt hij het systeem en de dictatuur van de monopolies, ofwel doet hij grote groepen mensen ontwaken en brengt ze inzicht en energie voor de komende strijdbewegingen. Lenin schreef: 'In tegenstelling met de anarchisten, erkennen de marxisten de strijd voor hervormingen. Dat wil zeggen: voor zodanige verbeteringen in de toestand van het werkende volk, waarbij de macht nog altijd in handen van de heersende klasse blijft. Tegelijkertijd echter voeren de marxisten een zeer krachtige strijd tegen de reformisten, die de betrachtingen en de activiteit van de arbeiders willen beperken tot hervormingen. Het reformisme is een burgerlijk bedrog ten overstaan van de arbeiders, die zolang als de heerschappij van het kapitaal blijft bestaan, altijd loonslaven blijven, ondanks op zichzelf staande hervormingen en verbeteringen.'

En verder: 'De arbeiders die de valsheid van het reformisme hebben doorzien, gebruiken de hervormingen om hun klassenstrijd te ontwikkelen en uit te breiden. Hoe sterker de invloed van de reformisten op de arbeiders is, des te erger is de machteloosheid van de burgerij; des te gemakkelijker is het voor de burgerij om de

hervormingen onder allerlei voorwendsels weer te niet te doen. Hoe meer de arbeidersklasse zelfstandig is, hoe dieper en breder de doelstellingen van de arbeidersbeweging zijn, des te beter slagen de arbeiders erin de afzonderlijke verbeteringen veilig te stellen en te gebruiken.³⁹

3. De partij van Europees Links

Op 8 en 9 mei 2004 wordt in Rome de *partij van Europees Links* boven de doopvont gehouden.⁴⁰ 300 afgevaardigden van 15 linkse en communistische partijen uit 12 Europese landen keuren er de oprichtingsstatuten en het manifest van de nieuwe partij goed.^[7] Ondertussen hebben ook negen andere partijen het statuut van 'waarnemer' gekregen.^[8] Fausto Bertinotti, de algemene secretaris van de Partito della Rifondazione Comunista, wordt tot voorzitter gekozen.

Toen na de Eerste Wereldoorlog de Tweede Internationale opnieuw werd opgericht, was dat geen alledaagse aangelegenheid. 'Elementen van opportunisme, die zich gedurende tientallen jaren van betrekkelijk vreedzame ontwikkeling opeenhoopten, hebben thans in 's werelds officiële socialistische partijen een overheersende sociaal-chauvinistische stroming doen ontstaan. Deze in woorden socialistische en metterdaad chauvinistische stroming onderscheidt zich door een kruiperige aanpassing van de 'leiders van het socialisme' niet alleen aan de belangen van 'hun' nationale burgerij, maar vooral aan die van 'hun' staat,' aldus Lenin.⁴¹

Verschillende partijen hadden door het chauvinisme jarenlang tegenover elkaar gestaan. De partijen, of beter de partijvleugels die de kant van 'hun' burgerij hadden gekozen tijdens de oorlogsslachting, kwamen wat onwennig samen op de Conferentie van Bern van 3 februari 1919. De grote meerderheid kon zich vinden in de motie van de nieuwe Zweedse voorzitter Hjalmar Branting. Die betoogde dat de (burgerlijke) parlementaire democratie onverbrekkelijk met het socialisme verbonden was, in tegenstelling tot het radenmodel van de Sovjet-Unie.⁴² De revolutionaire vleugel van de arbeidersbeweging richtte toen communistische partijen op, georganiseerd in de Derde Internationale. Acht decennia later liep een bepaald deel van de leiding van enkele revolutionaire partijen op zijn beurt vast in de verzoening met het systeem en in een nieuw nationalisme, het euronationalisme. Het project om de superpartij van Europees Links op te richten versterkt beide aspecten: de hervormingsgezindheid en het chauvinisme.

In november 2004 spreekt kersvers voorzitter Fausto Bertinotti over de noodzaak van een nieuw *Europees Bad Godesberg*^[9]. 'Ik beweer vandaag, om inderdaad het gevecht van de ideeën aan te gaan, dat het volstaat de geest van Het Manifest van Bad Godesberg te resumeren. Ik citeer enkele passages: '(...) *Het democratisch socialisme vindt haar roots in de christelijke ethiek, in het humanisme, in de klassieke filosofie...*' (...) Ik beweer dat, indien Europa de moed heeft om zijn hele culturele geschiedenis te herontdekken: de joods-christelijke ethiek, de cultuur van het Grieks-Romeinse recht, het humanisme, de klassieke filosofie, de Verlichting en vooral ook de arbeidersbeweging, dan is dat inderdaad *een exclusief Europees patrimonium*. Dat zou een sterk antwoord zijn op het rechtse fundamentalisme uit de Verenigde Staten.'⁴³ Dat is ook de mening van een andere topfiguur uit Europees Links, PDS-voorzitter Lothar Bisky: 'Daartoe behoort het feit dat Europees Links *het Europees cultuurbegrip als basis van onze Europese politiek* in de publieke debatten introduceert. Dit werd vorig weekend nog geformuleerd op de raad van partijvoorzitters, een leidinggevend orgaan van Europees Links.'⁴⁴

Daarmee neemt Europees Links deel aan de Europese chauvinistische mythetvorming die het proces van de Europese staatsvorming begeleidt. Over welk Europees cultuurbegrip spreken we? Want, en dat zouden de mensen van Europees Links toch mogen weten, in een klassenmaatschappij verdeelt elke cultuur zich in twee. Dat analyseerde Lenin reeds: 'In *elke* nationale cultuur zijn er – al zijn zij dan nog niet ontwikkeld – *elementen* van een democratische en socialistische cultuur aanwezig, want in *iedere* natie vindt men een werkende en uitgebuite massa, wiens levensvoorwaarden onvermijdelijk een democratische en socialistische ideologie in het leven roepen. *Iedere* natie heeft echter ook een burgerlijke (en meestal nog daarbij een aartsreactionaire en klerikale) cultuur, en dit niet slechts in de vorm van "elementen" maar als *heersende* cultuur. Daarom is de "nationale cultuur" eenvoudigweg een cultuur van landheren en geestelijken en van de burgerij.'⁴⁵

Het is niet anders gesteld met het 'Europese cultuurbegrip'. Spreken Bertinotti en Bisky over de cultuur van het Grieks-Romeinse recht dat het mogelijke maakte de gevangenen massaal op het grootgrondbezit in te schakelen als slaven (tot 20.000 slaven op één latifundium)? Hebben zij het over het afslachten en kruisigen van de tienduizenden bevrijde slaven van rebellenleider Spartacus?^[10] Hebben de leiders van Europees Links het over de christelijke ethiek die de boerenrevoltes onderdrukte en boerenleiders als Zeger Jansone^[11] deed radbraken en onthoofden? Hebben ze het over het aspect van de klassieke filosofie dat de slavenhandel goedkeurde? Of over de koloniale plunderingen in Belgisch Congo, de nationalistische wereldbrand, de opkomst van het fascisme, de *Vernichtungskrieg* van het geïndustrialiseerde Duitsland onder Hitler, de moord op Patrice Lumumba, de Franse barbarij in Algerije, paus Ratzinger in Rome, de huidige transnationale reuzen Nestlé, Siemens, Unilever, Ericsson, BASF, TotalFinaElf die van Europa 'de meest concurrentiële economie ter wereld willen maken'?

Of spreken we over de cultuur van de Commune van Parijs, over de oprichting van de Eerste Internationale, over Karl Marx en Friedrich Engels, over de vakbeweging en de arbeiderspartijen, over Lenin en de succesvolle socialistische revolutie in Rusland, over het heldhaftige en langdurige antifascistische verzet en over de overwinning op het fascisme in Bulgarije, Roemenië, Hongarije, Tsjecho-Slowakije; over de duizenden Nederlandse deserteurs die weigerden de Indonesische opstand neer te slaan, over het moedige 'neen' van de Fransen en de Nederlanders tegen de neoliberale Europese grondwet, over de honderdduizenden die vandaag de straat opkomen tegen de patronale agressie waarover in Lissabon werd beslist?

De Oostenrijkse communist Franz Stephan Parteder noemt Europees Links de gezagsgetrouwe oppositie van de Europese Centrale Bank: 'Deze partij beroept zich in haar statuten uitdrukkelijk op Paragraaf 191 van de Unieverdragen en legt zichzelf op een *Europees bewustzijn* te eisen. Hier ontstaat *de loyale oppositie aan hare Majesteit de Europese Centrale Bank* en geen Europa van beneden uit.'⁴⁶ Ook het linkse Duitse dagblad *Junge Welt* kritiseert het eurochauvinisme van Europees Links en paraphraseert de openingswoorden uit het Communistisch Manifest: 'Een spook waart door Europa – het spook van Europees Links. *Maar dat hoeft de reactionaire machten niet te verontrusten*. Deze partij, die op 8 mei in Rome opgericht zal worden, *ontstaat als een schepping van de Europese Unie*, ingekapseld in haar bureaucratisch-centralistische regelgeving, afhankelijk van haar subsidies – voor 8,2 miljoen euro aan middelen zijn aanlokkelijk – en schatplichtig aan haar waardestelsel.'⁴⁷

Europees Links is meer dan eurochauvinisme. Het is tevens een kwalitatieve sprong van de revolutie naar het (linkse) reformisme, aldus een van de oprichters zelf, PDS-voorzitter Lothar Bisky. In een interview met de krant *Freitag* legt hij uit: 'De partij van Europees Links, het kern-Europa van de linksen, betekent voor de politieke krachten in de Europese Unie die hun oorsprong hebben in de revolutionaire arbeidersbeweging *een kwalitatief nieuwe stap* in het aanpassingsproces aan *het linkse socialisme*.'⁴⁸

Noch in het programma 'Manifeste du parti de la Gauche Européenne', noch in de 'Statuten' is enige verwijzing naar het privé-bezit van de productiemiddelen, de inherente economische crisissen van dit systeem, de moordende concurrentie van de monopoliebedrijven, de herverdeling van de wereld door de grote imperialistische machten te vinden. Wel belooft de partij van Europees Links 'een progressief alternatief', 'vrede', 'sociale rechtvaardiging', 'duurzame ontwikkeling' en allerlei andere mooie zaken waar niemand iets tegen kan hebben.⁴⁹ Het blijft allemaal vaag en binnen de krijtlijnen van het systeem en zijn eigendomsverhoudingen. Zo is er ook geen nauwkeurige analyse te vinden van de oprichting van de Europese Unie of van de sterke hand van de *Europese Ronde Tafel van Industriëlen*^[12] achter dit project. Lenin had daar wel al oog voor: 'Op de tegenwoordige economische grondslag, dit wil zeggen onder kapitalistische verhoudingen, zouden de Verenigde Staten van Europa het organiseren van de *reactie* betekenen om de snellere ontwikkeling van Amerika tegen te gaan.'⁵⁰

De Europese Unie als 'reactie', als het project van de machtigste monopolies op het continent: daarover geen woord bij Europees Links. Ook zul je vruchteloos zoeken naar enige verwijzing naar een strategie van sociale revolutie. Integendeel, de partij van Europees Links concentreert zich volledig op de 'hervorming in de diepte' van het systeem vanuit de instellingen: 'Wij willen ervoor zorgen dat de verkozen instellingen – het Europees Parlement en de nationale parlementen – meer slagkracht en controle hebben.'⁵¹

De partij van Europees Links wil de stap naar het links reformisme zetten omdat de 'oude' sociaal-democratie haar pluimen verliest. In haar stichtingsmanifest schrijft Europees Links: 'De sociaal-democratische opvatting over "de derde weg" in Europa is mislukt... Dit schept nieuwe mogelijkheden en kent een grotere verantwoordelijkheid toe aan links dat deze wereld wil veranderen.'⁵²

Terug naar de 'oude' sociaal-democratie van de Tweede Internationale om de 'nieuwe' sociaal-democratie van Blair en Schröder te bekampen!? Het is om die reden dat de verzetsstrijder en latere DDR-historicus Kurt Gossweiler na een levenslang engagement voor de SED en later de PDS uiteindelijk het zogenaamde 'moderne socialisme' van Lothar Bisky en Fausto Bertinotti de rug toekeert: 'Tot de geschrapte begrippen en de voor het "moderne socialisme" onaanvaardbare politieke praktijken behoren revolutie en revolutionair. De weg van het "moderne socialisme" naar het beoogde doel loopt uitsluitend over hervormingen. Het "moderne socialisme" heeft dus met de sociaal-democratie gemeen dat het reformistisch is.'⁵³ Vandaar ook dat het project van de superpartij overal op verzet stuit. Binnen Rifondazione Comunista (PRC) stemde slechts 55 procent van de leden in met het project van Europees Links. Ook in de Kommunistische Partei Österreichs (KPÖ) is er verzet. Franz Stephan Parteder, provinciaal partijvoorzitter van de KPÖ in Steiermark, kritiseert de deelname van zijn partij als volgt: "Dit project draait *niet* rond het organiseren van de strijd tegen het Europese imperialisme, voor sociale vooruitgang of voor de vrede. Het gaat om de oprichting van een bureaucratische structuur met

goed betaalde baantjes, die gespijsd worden met geld van de Europese Unie.”⁵⁴ Binnen de partij van Europees Links blijven heel wat communistische krachten actief. En het is niet uitgesloten dat zij vroeg of laat het reformistische en eurochauvinistische project van Europees Links opnieuw de rug toekeren.

Vanaf de aanvang heeft de Communistische Partij van Griekenland (KKE) zich tegen het project van de hervormingsgezinde superpartij gekeerd. De KKE analyseert Europees Links als volgt: ‘De laatste jaren is het klimaat in Europa veranderd. De beslissende factor was het groeiende verzet van het volk. De recente militante massastrijd was alleen mogelijk omdat sommige krachten weigerden zich aan de druk te onderwerpen, krachten die de corrumperende ‘sociale dialoog’ en de klassencollaboratie verwierpen. (...) Daartegenover staan diegenen die een globaal politiek akkoord eisen dat de duidelijk neoliberale Europese Unie en “Europees Links” aanvaardt als eerste vereiste voor actie... Deze krachten – en dit is helemaal niet toevallig – willen de deur openhouden voor de samenwerking in centrumlinkse regeringscoalities.’⁵⁵

De KKE schrijft verder: ‘Europees Links ondermijnt de klassenstrijd, cultiveert de schadelijke opvatting dat er geen marges zijn voor nationale eisen en het afdwingen van veranderingen in elk land afzonderlijk. Het verbergt het kapitalistische karakter van de Europese Unie en idealiseert haar door de consensus, het compromis en de integratie aan te prijzen.’⁵⁶ Dat is ook de mening van Kurt Gossweiler. Wie de kerngedachten van de ‘moderne socialisten’ uit hun woordenvloed distilleert, zo zegt Gossweiler, ‘zal tot zijn verrassing kunnen vaststellen hoe nauwkeurig Marx en Engels 150 jaar geleden al de essentie van het “moderne socialisme” hebben beschreven. Zo kunnen we tot volgende definitieve omschrijving komen: het “moderne socialisme” is in essentie het “gemoderniseerde bourgeoissocialisme” uit het Communistische Manifest.’⁵⁷

Dat klopt. Onder de titel ‘het conservatieve of bourgeoissocialisme’ lezen we in het *Communistisch Manifest* van Marx en Engels: ‘De socialistische bourgeois willen de levensvoorwaarden van de moderne maatschappij zonder de noodzakelijk daaruit voortkomende strijd en gevaren. Zij willen de bestaande maatschappij zonder de elementen die haar revolutioneren en tot ontbinding brengen. (...) Zijn volledige uitdrukking bereikt het bourgeoissocialisme pas wanneer het een zuiver oratorische bedoening wordt. Vrijhandel! In het belang van de arbeidersklasse. Tolbarrières! In het belang van de arbeidersklasse. Gevangenissen met aparte cellen in het belang van de arbeidersklasse! Dat is het laatste, het enige ernstig gemeende woord van het bourgeoissocialisme. Het socialisme van de burgerij bestaat juist in de bewering dat de bourgeois bourgeois zijn, in het belang van de arbeidersklasse.’⁵⁸ De imperialistische Europese Unie, in naam van de arbeidersklasse!

4. Op welk spoor zet Fausto Bertinotti de Italiaanse Rifondazione Comunista?

De jammerlijke evolutie van de leiding van de *Partito della Rifondazione Comunista* stemt tot nadenken. In nauwelijks tien jaar is voorzitter Fausto Bertinotti erin geslaagd een groot revolutionair potentieel opnieuw onder controle van het systeem te brengen. Het is de meest actuele ervaring van de ravage die het revisionisme kan aanrichten. En het is de meest recente ervaring met het trotskisme in de communistische beweging. ‘*Van de heroprichting van het communisme naar de heroprichting van het revisionisme*’, zo vatten enkele Italiaanse communisten, leden van de PRC, de evolutie samen.

Toen Gorbatsjov in Moskou de fluwelen contrarevolutie inluidde, vormde de historische Communistische Partij van Italië (PCI) zich in Rimini zelf om tot een ordinaire sociaal-democratische partij, de PDS (later DS). 'Terugkeer naar de sociaal-democratie', zo heette het in 1991 op het liquidatiecongres in Rimini. Niet iedereen dacht er zo over en nog datzelfde jaar richtten communisten in en buiten de vroegere PCI in Rome de Partito della Rifondazione Comunista op. Binnen Rifondazione bleef het debat over de strategische koers van de partij jarenlang open.

Met voorzitter Bertinotti is dat debat in een stroomversnelling gekomen. In 2000 schrijft hij het boekje *Le Idee Che Non Muoiono* (De ideeën die niet sterven).⁵⁹ Wanneer in juli 2001 300.000 mensen in de straten van Genua de top van de acht rijkste landen (G8) omsingelen, is voor Bertinotti de tijd rijp om zijn nieuwe ideeën uiteen te zetten. Op het Vijfde Congres van Rifondazione in februari 2002 legt hij in een drie uur durende toespraak zijn 63 stellingen uit. Het is een samenraapsel van 'vernieuwingen', waarvan de zes belangrijkste stellingen luiden:

1. De rol van de arbeidersklasse moet 'herzien' worden. Men moet meer plaats maken voor andere sociale lagen. (Stelling 50, zie ook Hoofdstuk 1 van deze tekst)
2. Het voorhoedeconcept van de revolutionaire partij moet afgezworen worden. (Vorbereidende tekst, zie ook Hoofdstuk 2 van deze tekst)
3. Verwijzend naar Genua: de 'beweging van de bewegingen' kan niet onderschat worden als de 'geboorte van de nieuwe arbeidersklasse'. (Stelling 22)
4. Het communisme kan maar levend worden als het breekt met het 'reëel bestaande socialisme'. Stelling 53 klinkt: 'Het kan maar een geloofwaardige drager zijn van een revolutionaire en communistische hypothese in de mate dat het zichzelf bepaalt in radicale breuk met de ervaringen van het "reëel bestaande socialisme".' En verder: 'Het project van Rifondazione Comunista impliceert een radicale breuk met het stalinisme. Niet alleen als historische ervaring, maar ook als paradigma^[13] van de revolutie, ook als concept van politiek, ook als functie van de partij.'⁶⁰
5. Lenins definitie van het imperialisme moet herbekeken worden. De wereld is niet langer in antagonistische blokken verdeeld en de tegenstellingen tussen grote kapitalistische landen leiden niet langer tot oorlog. (Stellingen 14 en 15, zie ook Hoofdstuk 3 van deze tekst)
6. Het democratisch centralisme moet opgeheven worden en het tendensrecht moet in de partij worden toegestaan.

Na 36 maanden van 'nieuwe arbeidersklasse', 'nieuw partijconcept', 'tendensrecht', 'beweging van de bewegingen', 'breuk met het reëel bestaand socialisme' en 'nieuwe definitie van het imperialisme' is de leiding van Rifondazione Comunista klaar voor regeringsdeelname met de christen-democratie van Prodi^[14] en de sociaal-democratie van D'Alema. Op het Zesde Congres van de PRC in maart 2005 drukt Fausto Bertinotti met een indrukwekkende linkse woordenvloed het mandaat voor regeringsdeelname door. In het prestigieuze Lido in Venetië waar het partijcongres plaatsheeft, stelt Bertinotti dat de partij de motor moet zijn van een hervormingsproces. En daarbij is de regering een noodzakelijke passage geworden. In zijn openingstoespraak moedigt hij de partij aan 'zich te *engageren in de heropbouw van een hervormingscyclus* waarin radicaliteit en geleidelijkheid, proces en hervorming, democratie en verandering zijn versmolten.'⁶¹ In de slotrede van het congres klinkt dat zo: '*De regering, ook de beste, is slechts een passage, een passage van compromis*. De partij moet in een positie gebracht worden om haar

strategie te tonen, te tonen dat ze verder wil gaan... Zo dienen autonomie en democratie, de autonomie van de bewegingen, van de vakbonden en van de partij *een motor te zijn van het hervormingsproces.* En om de kritiek voor te zijn dat de PRC samen met Romani Prodi, de voormalige voorzitter van de Europese Commissie, een regering zal vormen die de Europese Unie welgezind zal zijn, maakt Bertinotti de volgende versleten pirouette: 'Er bestaat een mogelijkheid: we moeten de idee doen groeien dat de bewegingen en de partij *hun autonomie behouden tegenover de regering. De partij dient niet met de regering te worden vereenzelvigd.* Ze moet haar eigen lijn en eigen politiek behouden die verder gaat dan de regering'.⁶²

Het congres doet het Duitse dagblad *Junge Welt* besluiten: 'Fausto Bertinotti heeft het op zich genomen om de *"heropricting van het communisme" in het systeem te integreren.* Dat doet hij met veel retoriek, waarbij hij een nieuw theoretisch jargon van een postmodern "marxisme" ontwikkelt. *Gelijk een religieus dogma bezweert de PRC-chef de drieuldigheid van "geweldloosheid, participatie en democratie"*.⁶³

Het notoire *Bilderberg*-lid^[15] Romani Prodi, genodigde op het congres in het Lido, begreep zeer goed de koerswijziging van Rifondazione: 'Dit zijn voorstellen van een geheel reformistische partij, die *helemaal geschikt is om regeringsverantwoordelijkheid te dragen.*'⁶⁴ En ook de sociaal-democratische pers was tevreden. *Il Riformista*, de krant van de sociaal-democratie rond D'Alema, schreef: 'Wij begroeten de keuzes van Fausto Bertinotti in zijn partij met opluchting en met instemming. Hij heeft de conferentie voor een klare politieke lijn weten te winnen, voor een akkoord om een regering te vormen met de Unione (een regering met Prodi, pm), en hij heeft sterk verzet ondervonden... Ook is hij erin geslaagd de statuten van de partij te wijzigen om zich te wapenen tegen bepaalde tactieken en strategieën op het congres, en hij heeft dat zeer goed gedaan... Nu een politieke lijn gekozen is, is er nood aan organismen om ze uit te voeren.'⁶⁵

Het failliet is voorspelbaar, schrijft *Junge Welt*. Het links reformisme van Bertinotti, D'Alema en Prodi vormen immers geen antwoord op het rechts liberalisme van Berlusconi: 'Volgens de wil van Bertinotti en de zijnen moet de PRC getraind worden tot een regeringspartij in het kader van een "centrumlinkse alliantie". Om de parlementaire steun weg te trekken van een regering onder leiding van Prodi, wiens neoliberale koers aanzette tot de oprichting van Rifondazione in 1998. De tijden zouden veranderd zijn, geeft de PRC-leiding als argument en de val van Berlusconi heeft absolute voorrang... Maar het neolinkse liberalisme biedt geen alternatief voor het neoliberalisme van extreem rechts. Na Prodi II zou Berlusconi III volgen.'⁶⁶

De liquidatiestellingen hebben de leiding van Rifondazione in nauwelijks drie jaar in de armen van D'Alema en Prodi gedreven. In de partij is er de hele periode verzet geweest tegen dit moderne revisionisme. Zoals er ook steun is geweest aan de stellingen van Bertinotti. Drie trotskistische strekkingen⁶⁷ hebben als een koekoek in de leiding van de PRC de liquidatiestellingen van Bertinotti ondersteund, ontwikkeld, uitgediept en aangewakkerd. François Vercammen, een van de ideologen van de IVe Internationale⁶⁸, vat het belang van de liquidatiestellingen samen: 'Vervolgens hebben de veldslag van Genua en de opkomst van "de beweging der bewegingen", de sterkste in Europa, geleid naar een werkelijke heropricting van *Rifondazione* op haar congres in 2002. Deze heropricting is weerspiegeld in het nieuwe partijprogramma (en in het discours van Bertinotti), dat breekt met het stalinisme, met inbegrip van de rechtse aspecten van het togliattisme. Op hetzelfde ogenblik heeft de interne reorganisatie ervoor gezorgd dat radicale stromingen (waaronder onze

kameraden van Bandiera Rossa) konden deelnemen aan de partijleiding, zodat er een echt pluralistische organisatie tot stand kwam. Deze politieke verandering van de PRC is een van de beslissende elementen die de differentiëring binnen de invloedssfeer van de communistische partijen versnelt.⁶⁹ Het nieuwe revisionisme van Bertinotti als inspiratiebron voor de internationale communistische beweging. Met name het opgeven van het leninistische partijmodel (het voorhoedeconcept, in trotskistisch jargon de 'hegemonie' en de 'manipulatie') kan veralgemeend worden zowel naar andere communistische partijen als naar trotskistische organisaties (in het jargon 'revolutionair links'): 'De belangrijkste ervaring van de PRC – in het land dat het zwaartepunt is van de beweging in Europa – is zeer interessant: een partij die zich op gelijke voet stelt met de sociale beweging, die wars is van hegemonie of manipulatie... Dat spreekt niet alleen de communistische partijen aan maar ook revolutionair links...'⁷⁰

Na de val van de Sovjet-Unie staan alle communistische partijen voor de keuze. Kiezen ze voor de ontbinding? Hervormen ze zich tot voor het systeem aanvaardbare partijen? Of herbronnen ze zich en worden ze moderne revolutionaire partijen? Volg het voorbeeld van Bertinotti, zo schrijven de trotskisten, zo kan internationaal met het 'stalinisme' en met de Communistische Partij van Griekenland (KKE) gebroken worden: 'Deze politieke verandering van de PRC is een van de beslissende elementen die de differentiëring binnen de invloedssfeer van de communistische partijen versnelt. Het gaat om een driehoek, waarvan de twee andere "roergangers" zijn: de PCF die ook binnen de regering de sociaal-liberale politiek steunt en de KKE, die zich vastklampt aan de stalinistische erfenis en de overheersing van de communistische partij op de sociale beweging door een combinatie van sociaal radicalisme in de strijd en een "blind" anti-imperialisme en door de verwerping van de nieuwe radicalisering, vertegenwoordigd door de andersglobalistische beweging.'⁷¹

Na de breuk met het voorhoedeconcept, met het democratisch centralisme, met de definitie van het imperialisme, met het 'reëel bestaande socialisme' en met revolutionaire partijen zoals de KKE is de leiding van Rifondazione Comunista klaar om als een propere, voor het establishment aanvaardbare partij mee de Italiaanse regering te leiden. Dat de trotskisten zich vandaag tegen de regeringsdeelname van de PRC verzetten doet geen afbreuk aan het feit dat ze *operatie salonfähig* drie jaar lang hebben ondersteund. Maar de dialectiek slaat hen terug, Bertinotti heeft hen niet langer nodig. Het zogenaamde 'pluralistische revisionisme' van het tendensrecht uit het Ve Congres slaat om in zijn tegendeel, het 'autoritaire revisionisme' van het VIe Congres. De hele leiding wordt 'Bertinottiana'.

5. Revolutie en herziening op het einde van de Tweede Wereldoorlog

Nadine Rosa-Rosso is van mening dat wat regeringsdeelname en verkiezingen betreft, het revisionisme niet 'te gemakkelijk' mag gekritiseerd worden. Daarvoor grijpt Rosa-Rosso terug naar de val van het fascisme en naar de onmiddellijke naoorlogse periode in Europa. Op de oprichtingsvergadering van de Kominform^[16] in september 1947 vindt een vierdaags debat plaats over de situatie in Italië en Frankrijk en over de rol van de communistische partijen in beide landen (de PCI en de PCF)^[17]. De discussie wordt gevoerd op basis van een rapport van Jdanov⁷², die de communistische partij van de Sovjet-Unie vertegenwoordigt.

Rosa-Rosso schrijft hierover: 'Het rapport Jdanov is trouwens zeer interessant op het punt van de kritiek op het revisionisme. Hij kritiseert de PCF en de PCI omdat ze zich onder druk van de Verenigde Staten, die hun ontslag hadden geëist, hebben laten

wegjagen uit de naoorlogse regering. In tegenstelling tot onze kritiek dat de deelname aan naoorlogse burgerlijke regeringen de kern uitmaakt van het revisionisme, kritiseren Jdanov en Stalin hen omdat ze zich hebben laten wegjagen zonder het volk te mobiliseren.' En Jdanov besluit: "Dat is des te meer teleurstellend, vermits zowel de Franse als de Italiaanse communistische partij hebben aangetoond dat ze bekwaam zijn om in moeilijke omstandigheden de grote massa's van de arbeidersklasse, de arme boeren en de intelligentsia rond het communistische vaandel te scharen." Met andere woorden: *Jdanov en Stalin zeggen: "Leve de Franse en Italiaanse communistische partijen die erin geslaagd zijn in moeilijke omstandigheden 30% van de kiezers voor zich te winnen, weg met de opportunistische lijn die capituleert onder druk van het Amerikaanse imperialisme. (...) Hier hebben we tenminste iets dat ons aanzet tot nadenken over een al te simpele kritiek op het revisionisme (en dus ook op de verkiezingen en de eventuele deelname aan een regering) dat nog steeds in onze rangen heerst.*⁷³

Door eclectisch^[18] twee verschillende discussies samen te voegen vereenvoudigt Rosa-Rosso de discussie over die complexe periode wel zeer sterk. Er is enerzijds een debat over de strategie naar de socialistische revolutie tijdens en onmiddellijk na de bezetting, waarbij het bepalen van de precieze rol van de Amerikaanse oorlogsdeelname erg belangrijk is. Heeft men niet te eenzijdig de nadruk gelegd op de nationale bevrijding en daarmee de voorbereiding van een socialistische omwenteling uit het oog verloren? Bestonden er niet te veel illusies in het 'goede' imperialisme van de Verenigde Staten tegenover het 'slechte' imperialisme van Duitsland en Japan? Dat zijn de vragen uit het eerste debat. Anderzijds is er de balans over de periode vanaf 1945-46, eenmaal de revolutionaire periode grotendeels achter de rug is en er in de straten van Parijs, Rome en Brussel Amerikaanse, Canadese en Britse tanks patrouilleren. Hoe dienen de communisten op te treden tegen het Marshallplan en tegen andere Amerikaanse voorstellen die de Europese landen van de VS afhankelijk maken? Dat is de vraag uit het tweede debat.

De eerste discussie betreft de taakstelling van de communisten tijdens de Tweede Wereldoorlog. In alle bezette landen is de communistische partij de drijvende kracht achter het verzet tegen de nazibezetter. Neem het Griekse voorbeeld: 'De KKE heeft duizenden van haar beste zonen de strijd ingestuurd. Haar militanten getuigden van een welbepaalde levenshouding te midden van de heldhaftigheid van de massa's. Dat heeft het burgerlijke politieke systeem aan het wankelen gebracht en zelfs de burgerlijke partijen in verwarring en in diskrediet gebracht.'⁷⁴ Ondanks het heroïsche aandeel in het verzet blijft de Communistische Partij van Griekenland (KKE) zelfkritisch over deze periode. In mei 2005, ter gelegenheid van de zestigste verjaardag van de overwinning op het fascisme, bracht de KKE een document uit. Daarin staat: 'Nochtans heeft zij (de KKE) geen strategie kunnen uitwerken voor de revolutionaire oplossing van de kwestie van de macht. Zij heeft de strijd ondergeschikt gemaakt aan de strijd voor de nationale bevrijding, zelfs toen – en vooral na 1943 – de voorwaarden haar verplichtten het probleem te stellen van de verovering van de macht alsook het probleem van de uitkomst van de strijd van het verzet en de bekroning van de volksoorlog...'⁷⁵

Voor Nadine Rosa-Rosso is de 'fundamentele les' uit deze periode dat een strategie van verkiezingen en regeringsdeelname niet te snel mag gekritiseerd worden. Voor de Communistische Partij van Griekenland (KKE) klinkt dat helemaal anders. De strijd tussen arbeid en kapitaal, dat wil zeggen de strijd voor het socialisme, geldt ook

onder oorlogsomstandigheden: 'De oorlog dreef de binnenlandse tegenstellingen in elk land naar hun hoogtepunt. De communistische beweging moet bij het uitwerken van haar strategie *rekening houden met de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid* die vervat ligt in het antifascistische karakter van de oorlog, zodat zij de kwestie van de macht kan oplossen. De geschiedenis heeft herhaaldelijk en pijnlijk aangetoond dat de machtsovername in het gedrang komt als de revolutionairen het staatsapparaat niet vernietigen. De burgerij heeft op dit vlak zeer veel ervaring.'⁷⁶

Au fond stelde zich hetzelfde debat in Italië. Gerhard Feldbauer, jarenlang ambassadeur voor de Duitse Democratische Republiek in Rome en vriend aan huis bij de Communistische Partij van Italië (PCI), vertelt: 'De door Togliatti aangehaalde *Ommekeer van Salerno* ^[19] schiep een doorslaggevende basis voor de bijdrage aan de overwinning op het fascisme van het door de PCI geleide verzet als onderdeel van de coalitie tegen Hitler, wat een grote opmars van de arbeidersbeweging mogelijk maakte. De negatieve kant ervan was de illusie het verbond met kringen uit de grootburgerij ook verder te kunnen zetten voor antifascistische en democratische omwentelingen en hun sociale inhoud naar anti-imperialistische omwentelingen. Die illusie ontstond nochtans niet alleen in de PCI.'⁷⁷

De eerste kritiek op het revisionisme betreft dus geenszins verkiezingsuitslagen en regeringsdeelname. Het gaat over de strategie van de socialistische revolutie en over de illusies in het karakter van een nationaal-democratische bevrijding. Dat wordt ook scherp geformuleerd door Kurt Gossweiler. In zijn boek *Wider den Revisionismus* schrijft hij: 'De afloop van de Tweede Wereldoorlog bood niet alleen meer mogelijkheden voor verdere successen van het revolutionaire wereldproces; terzelfder tijd werden de voorwaarden geschapen die zich geheel onverwacht ontpopten tot ingangspoorten voor het binnendringen van de burgerlijke ideologie – vooral onder de vorm van het "moderne revisionisme" – en dit in de communistische beweging en zelfs of juist in de leidende partijen.'⁷⁸

Politiek drukte zich dit debat uit in de beoordeling van de Amerikaanse oorlogsdeelname en van het Amerikaanse imperialisme: 'De coalitie tegen Hitler heeft in delen van de beweging de *illusies over het imperialisme* gevoed; alleen het Duitse, Italiaanse en Japanse imperialisme zouden "*slechte*" imperialismen zijn, de imperialistische bondgenoten daarentegen staan voor "*goed*" imperialisme, van wie geen gevaar voor het socialisme meer uitging.'⁷⁹ Zo schreven de Britse communisten in 1944: "Wie gelooft de angstaanjagende verhalen over de nakende overheersing van de rest van Europa door het Brits-Amerikaans imperialisme?"⁸⁰ Het verst ging de Communistische Partij van de Verenigde Staten (CPUSA) zelf, onder leiding van Earl Browder. Browder had in 1944 de CPUSA opgedoekt en vervangen door de Communist Political Association⁸¹. In januari 1944 verklaarde hij: 'In de Verenigde Staten krijgen we in de periode onmiddellijk na de oorlog te maken met het vooruitzicht van de uitbreiding van de productie en de tewerkstelling en de versterking van de democratie binnen het huidige systeem – en niet *het vooruitzicht van de overgang naar het socialisme*.'⁸² En verder: 'Als iemand het bestaande kapitalistisch systeem in de Verenigde Staten wil bestempelen als "vrije ondernemingsgeest", dan hebben we daar geen bezwaar tegen en *wij zeggen duidelijk dat we bereid zijn om er mee voor te zorgen dat dit kapitalisme in de naoorlogse periode efficiënt werkt en het volk er zo weinig mogelijk last van ondervindt*.'⁸³

Nadien zal de partijleiding bij monde van William Foster deze koers kritiseren: 'Wij waren verblind door de macht die de Verenigde Staten in deze oorlog

tentoonspredde, door de enorme industriële expansie en productie, door het gigantische politieke prestige, door de vele toegevingen die de kapitalisten tijdens de regering van Roosevelt (onder druk) aan de werkers deden. Kameraad Browder komt in zijn teksten en in zijn beleid tot de revisionistische conclusie *dat het Amerikaanse kapitalisme en zijn kapitalistische klasse, het reactionaire financierskapitaal inclusief, op een of andere mysterieuze manier progressief zijn geworden.*⁸⁴

Omdat de stellingen over de 'vreedzame co-existentie tussen kapitalisme en socialisme' ook elders opgang vonden, reageerde Jacques Duclos (op vraag van de internationale communistische beweging). In de lente van 1945 schreef hij: 'De koers onder leiding van Browder liep *in de praktijk uit op de liquidatie van de onafhankelijke politieke partij van de werkende klasse van de Verenigde Staten.* Alhoewel Browder en zijn aanhangers in woorden nog de marxistische principes erkenden, merken we bij hen *een beruchte herziening van het marxisme*, een revisionisme dat tot uiting komt in *de opvatting van een langdurige klassenvrede* in de Verenigde Staten, van *de mogelijkheid van de opheffing van de klassenstrijd* in de naoorlogse periode en van *het bewerkstelligen van de harmonie tussen arbeid en kapitaal.*⁸⁵

Is dit een 'te simpele kritiek' van het revisionisme, zoals Nadine Rosa-Rosso doet uitschijnen? Feit is dat de vier belangrijkste stellingen van Browder, met name het opgeven van het leninistische partijmodel, het volledig opgaan in een nationaal antifascistisch front, de vreedzame overgang naar het socialisme en het ontkennen van de antagonistische tegenstelling tussen imperialisme en socialisme, later door Chroesjtsjov^[20] werden herhaald op het 20^e Congres van de CPSU. Vóór 1956 bekampte de CPSU actief de standpunten over de vreedzame overgang naar het socialisme (van Browder). Na 1956 werden ze door Chroesjtsjov zelf in de internationale communistische beweging verspreid, en werden ze door enkele vooraanstaande leiders van de IIIe Internationale, zoals Maurice Thorez, Palmiro Togliatti^[21] en Harry Pollitt^[22] overgenomen. De voorzitter van de Communistische Partij van Italië (PCI), Palmiro Togliatti, was aanwezig op het 20^e Congres van de CPSU in Moskou: 'Togliatti's reactie op het Twintigste Congres was spreekwoordelijk. De strateeg van de 'ommekeer van Salerno' *verwelkomde de aangetoonde mogelijkheden voor vreedzame coëxistentie* tussen systemen met een verschillend maatschappelijk model, alsook de mogelijkheid van een *vreedzame parlementaire weg naar het socialisme.* Togliatti, die er vele tientallen jaren ervaring als leider van de Komintern had opzitten, sprak zich in hoofdzaak uit voor de voorhoederol van de CPSU in de revolutionaire wereldbeweging, maar legde tegelijk kritische accenten....' schrijft Feldbauer.⁸⁶

Een zelfde reactie is te vinden bij de voorzitter van de Communistische Partij van Frankrijk (PCF), Maurice Thorez. Chroesjtsjov heeft beide grote arbeidersleiders en communistische voormannen op het spoor van het revisionisme gebracht. Op het VIIIe Congres van de PCI verklaarde Togliatti: 'Vandaag heeft men – in algemene zin – de stelling geformuleerd volgens welke een *opmars naar het socialisme* mogelijk is *volgens de regels* van de democratische en zelfs *van de parlementaire wetmatigheid.* Dat is de thesis van 1944-1946.'⁸⁷ En op het XIVe Congres van de PCF verklaarde Maurice Thorez: 'De nieuwe omstandigheden vergroten in het algemeen de mogelijkheden om zonder gewapende opstand en zonder burgeroorlog de macht van het volk in te stellen; de mogelijkheden om de kapitalistische economie op vreedzame wijze om te vormen tot een socialistische economie; ...men begint in te zien dat het mogelijk is ...de meerderheid van het volk... rond de arbeidersklasse te

groeperen... Van nu af aan ligt voor de communisten en de socialisten de meerderheid in de Assemblée Nationale in het verschiet.⁸⁸

De parlementaire weg naar het socialisme, de vreedzame overgang naar een socialistische economie, het vreedzame samenleven tussen socialisme en imperialisme vormen de kernstellingen van het revisionisme. In plaats van deze balans door te trekken tot vandaag, beschermt Nadine Rosa-Rosso het revisionisme met de waarschuwing dat het niet 'te gemakkelijk' mag gekritiseerd worden. Het inzicht in het karakter van het parlementarisme en van de 'burgerlijke democratie' behoort tot de kernpunten van het wetenschappelijk socialisme. Toen Kautsky een eeuw geleden het marxisme begon te herschrijven en Marx in 'een doodgewone liberaal' veranderde, analyseerde Lenin de kern als volgt: 'Met behulp van klaarblijkelijke sofismen^[23] snijdt men uit het marxisme zijn levende, revolutionaire geest; men aanvaardt alles van het marxisme, behalve zijn revolutionaire strijdmiddelen, de propagering en voorbereiding daarvan, de opvoeding van de massa's juist in deze richting. (...) De arbeidersklasse kan haar wereldhistorische revolutionaire opdracht niet verwezenlijken, zonder meedogenloos strijd te voeren tegen dit renegatendom, tegen deze karakterloosheid, ... tegen deze weergaloze vervlakking van het marxisme.'⁸⁹

De tweede discussie handelt over de periode vanaf 1945-47, eenmaal het 'gezag' in West-Europa is hersteld met de hulp van Amerikaanse, Canadese en Britse tanks. De Amerikaanse regering lanceert haar vierluik^[24], waarvan het Marshallplan^[25] het belangrijkste breekijzer is om Europa afhankelijk te maken. Jdanov en verschillende communistische partijen kritiseren de PCI en de PCF omdat ze wijken voor de Amerikaanse plannen, het volk niet mobiliseren en de illusies in de VS in stand houden.

Ook dit is in essentie een kritiek op een revisionistische en parlementaristische fout. Nadine Rosa-Rosso beweert dat Jdanov zou geroepen hebben: '*Leve de Italiaanse en Franse communistische partijen die erin geslaagd zijn in moeilijke omstandigheden 30% van de kiezers achter zich te krijgen.*' Het tegendeel is waar. Tijdens de discussies steunden de vertegenwoordigers van de CPSU, Jdanov en Malenkov, volgende kritiek: 'De Franse kameraden hopen zo sterk vooruit te gaan in de verkiezingen dat ze in staat zouden zijn de verloren posities te heroveren. De massa's die meegetrokken werden in de gewapende strijd, in het open conflict met de vijand, werden zo teruggebracht naar het pad van het afwachten en de passiviteit (...) De Franse Communistische Partij koesterde de illusie dat het mogelijk zou zijn langs uitsluitend parlementaire weg het volk aan De Gaulle's greep te onttrekken.'⁹⁰ Met andere woorden: stop met u blind te staren op de verkiezingen en de verkiezingsuitslag (de 30 %), maak de massa's actief en haal de kracht waar hij zit, in het volk en niet in het parlement. In haar ijver om te bewijzen dat die kritiek op het revisionisme 'te simpel' is, 'vergeet' Nadine Rosa-Rosso ook volgende kritiek van Jdanov op de PCI: 'Jullie willen grotere parlementairen zijn dan de parlementairen zelf.'⁹¹ Hij kritiseert de PCI omdat ze – onder het voorwendsel avonturen te vermijden – de arbeidersbeweging steeds verder laat terugtrekken: 'Misschien zul je hen, onder het voorwendsel van "avonturen" te vermijden, toestemming geven om de communistische partij te verbieden? Hoe lang nog zal de partij zich blijven terugtrekken?'⁹²

Niet alleen Jdanov kritiseert de houding van de PCI en de PCF. Over het vierdaagse debat rapporteerden Jdanov en Malenkov: '*Alle afgevaardigden* wijdden een groot gedeelte van hun toespraken aan een gedetailleerd en kritisch onderzoek van de

fouten van de Franse en de Italiaanse Communistische Partij. *Deze kritiek werd zeer scherp geformuleerd* en weerspiegelde ook de hoop van alle kameraden dat de Franse en Italiaanse kameraden hun fouten zo snel mogelijk zouden corrigeren. Het onderzoek van deze fouten werd gevoerd op zeer hoog niveau.⁹³

Naast Jdanov kwamen onder meer ook Anna Pauker van de Communistische Partij van Roemenië⁹⁴, Mihaly Farkas van de Communistische Partij van Hongarije, Wladyslaw Gomułka van de Poolse Arbeiderspartij en Rudolf Slansky van de Communistische Partij van Tsjechië tussen. De teneur van de tussenkomsten is een erg scherpe kritiek op het parlementarisme. Zo stelt Farkas: 'Ik hoop dat kameraad Longo mij niet kwalijk neemt als ik zeg *dat dit parlementaire idiotie is. Een parlementaire meerderheid wordt hier voorgesteld als iets heiligs, waar niet aan mag geraakt worden.* Is het echt niet mogelijk om een deel van de massa's in het geweer te brengen tegen een parlementaire meerderheid?'⁹⁵ Gomułka komt als volgt tussen: 'Het lijkt ons dat de Italiaanse en Franse kameraden vaak vertegenwoordigers van de communistische partijen van de volksdemocratieën hebben horen spreken over de zogenoemde vreedzame weg naar het socialisme en *in zekere mate door deze vreedzame weg gehyponotiseerd zijn.*'⁹⁶ En Slansky sluit zich daarbij aan: 'Wij sluiten ons aan bij de ernstige kritiek op het beleid van de Franse en de Italiaanse Communistische Partij... *Wij voelden de gevolgen van de Franse gebeurtenissen ook in ons land, want zij moedigden de reactionairen aan.*'⁹⁷

De twee meest uitgewerkte kritieken komen van Milovan Djilas en Edvard Kardelj van de Communistische Partij van Joegoslavië^[26]. Zo komt Djilas tussen: 'De Franse kameraden moeten geweten hebben dat de Amerikanen in hun streven naar de wereldheerschappij niet met gekruiste armen zouden blijven zitten terwijl de communisten voortdurend sterker werden. Ze hadden moeten weten dat de Amerikanen en hun lakeien alles zouden doen om de communistische partij, die de belangrijkste kracht van het nationaal verzet was, in het zand te doen bijten... *De Franse kameraden hadden moeten weten dat er geen sprake is van een vreedzame vooruitgang in Frankrijk, dat de burgerij daar aan de macht is. Het parlement is maar één strijdvorm. De Franse kameraden hadden moeten weten dat de burgerij krachten verzamelde en de aanval zou inzetten. Ze hadden de partij moeten voorbereiden en mobiliseren en de rangen moeten sluiten.*'⁹⁸ De afgevaardigden van de CPSU zijn het met die kritiek eens, zo blijkt uit de evaluatie die Jdanov en Malenkov maken: 'De kritiek van Djilas waarin hij een overzicht geeft van de fouten van de leiding in Frankrijk sinds de oorlog, was hard maar gegrond.'⁹⁹

En na Djilas volgt Kardelj: 'Het verschijnsel van het Browderisme in de Communistische Partij van de Verenigde Staten is ons allen bekend. Maar het Browderisme is geen uniek en toevallig verschijnsel in de internationale arbeidersbeweging en daarmee bedoel ik de communistische beweging. Het imperialisme... roept allerlei illusies in het leven over toekomstige ontwikkelingsvormen van het imperialisme en dit leidde tot verscheidene opportunistische tendensen in de internationale communistische beweging... *Sommige communisten begonnen om een of andere reden te denken dat er na de oorlog een periode van vreedzame parlementaire ontwikkeling van het imperialisme zou aanvangen, en niet een periode van verscherping van zijn interne tegenstellingen en van de klassenstrijd.. Wij zijn van mening dat de leiders van sommige communistische partijen gaandeweg fouten gemaakt hebben, afgeleden zijn naar sociaal-democratische en nationaal-burgerlijke standpunten of naar de verheerlijking van de stabiliteit en de kracht van het imperialisme. Ongetwijfeld*

*kwamen deze fouten het best tot uiting in het beleid van de Franse en de Italiaanse Communistische Partij maar ze kwamen ook voor in andere partijen.*¹⁰⁰

De essentie van de kritiek op de leiding van de communistische partijen van Italië en Frankrijk is dat zij niet 'zo maar' in de regering dienen te stappen, noch zich er 'zo maar' uit mogen laten verwijderen. De communisten worden aangeraden vanuit die positie de massa te mobiliseren tegen de Amerikaanse plannen in plaats van mee te helpen aan het kapitalistische herstel: 'Het is duidelijk dat de PCF en de PCI zich tot op heden hebben gedragen als regeringspartijen, zoals de Franse kameraden het zelf stellen, of als 'constructieve oppositie', zoals de Italiaanse kameraden het noemen. Dit soort oppositie helpt in feite de regering. Neem bijvoorbeeld de medewerking van de communistische partij aan de opdriving van de productie... Ik begrijp niet goed hoe een communistische partij zulk een oppositie kan voeren tegen een reactionaire kapitalistische regering – een regering ook met wiens hulp het Amerikaans imperialisme nu het Franse en het Italiaanse volk tot slaven maakt en hun landen tot vazallen van Amerika. Een dergelijk standpunt kan volgens mij niet anders beschouwd worden dan als het gebrek aan een duidelijke lijn in het partijbeleid, een gebrek aan perspectief. *Hier is het totale beleid van de partijen gereduceerd tot zuiver parlementarisme.* Als dit niet het geval is, als de partij ook andere strijdmethoden wil hanteren, als de partij geen illusies koestert dat de aanval van de Amerikanen en de eigen binnenlandse reactie alleen langs parlementaire weg een halt kan toegeroepen worden maar van de arbeidersklasse en de hele werkende bevolking de inzet eist van militante strijdmethodes, dan begrijp ik niet waarom de partij probeert de economische positie te vergemakkelijken van de regering die ze wil omverwerpen. Het lijkt mij dat er in dit beleid geen duidelijke lijn zit van strijd tegen de complotten die de buitenlandse imperialisten en hun binnenlandse reactionaire medeplichtigen smeden tegen de vrijheid, de onafhankelijkheid en de toekomst van het Franse en het Italiaanse volk.'¹⁰¹ Ook Kardelj's kritiek wordt door de CPSU-vertegenwoordigers gedeeld. Jdanov en Malenkov beoordeelden het rapport van Kardelj als zeer positief ('een zeer goede indruk'), ook al stelden ze dat hij 'niets nieuw, of niets dat we nog niet wisten' aanbracht.¹⁰²

In plaats van de kritiek op het revisionisme als 'te gemakkelijk' weg te wuiven, in plaats van zich blind te staren op de electorale grootte van de partijen in Italië en Frankrijk (de 30 procent), zou Rosa-Rosso moeten weten dat er parlementarisme en parlementarisme is. De kritiek op de communistische partijen in Italië en Frankrijk om, eenmaal in de regering, er zich zonder slag of stoot (zonder de massa's te mobiliseren) uit te laten verwijderen als pasmunt voor het Amerikaanse Marshallplan, is een kritiek op het ene soort parlementarisme, namelijk het parlementarisme dat zijn kracht in het parlement zoekt en niet onder de werkende bevolking. Alles in functie stellen van het parlementaire werk is een 'natuurlijke' reflex in het kapitalisme, schreef Lenin, maar daarom niet minder schadelijk: 'Wat betreft het 'uitwendige' werk van de sociaal-democratische parlementaire groep is er iets wat opportunisten van de revolutionairen onderscheidt. Dat is de strijd die deze laatsten moeten voeren tegen een natuurlijke tendens in alle burgerlijke maatschappijen, de tendens van de afgevaardigden – en van de burgerlijke intellectuelen die zich vaak in hun entourage ophouden – om de parlementaire activiteit als *een essentiële, fundamentele activiteit te zien, als een doel op zich.* Al onze inspanningen moeten gericht zijn om – in het bijzonder de parlementaire groep – haar werk ondergeschikt te laten maken aan de belangen van het geheel van de arbeidersbeweging, opdat ze in onmiddellijke verbinding met de partij staat...'¹⁰³

Dat was ook de les die Lenin trok uit het parlementaire werk tijdens de moeilijke periode van de Eerste Wereldoorlog. De verkozenen van de bolsjewisten pleitten toen – tegen alle tsaristische legaliteit in – tegen de roofoorlog en tegen het tsarisme. In 1913 deed zich in Lenins partij een scheuring voor onder haar verkozenen. Zeven opportunisten onder leiding van Tchkheidze trokken zich terug op louter parlementair terrein. De revolutionairen, die van op de parlementaire tribune de oorlog en het imperialisme aanklaagden, werden gearresteerd en levenslang naar Siberië verbannen. Lenin stelde toen: '*Er is parlementarisme en parlementarisme. De enen gebruiken de parlementaire tribune om zich goed te laten zien bij hun regeringen of, in het beste geval, om een speldenprik uit te delen, zoals de fractie Tchkheidze. Anderen stellen hun parlementarisme ten dienste – om volledig revolutionairen te blijven – van hun socialistische en internationalistische taken, hoe moeilijk de omstandigheden ook zijn. De parlementaire activiteit van de enen leidt hen naar de fauteuils van minister, de activiteit van de anderen leidt hen naar de gevangenis, naar de deportatie, naar de dwangarbeid. De enen dienen de burgerij; de anderen het proletariaat.*'¹⁰⁴

Copyright © EPO, IMAST en auteurs

Overname, publicatie en vertaling zijn toegestaan voor strikt niet-winstgevende doeleinden

Noten

- 1 Nadine Rosa-Rosso, *Propositions d'orientation pour une nouvelle résolution du Comité Centrale*, 23 augustus 2003, blz. 1.
- 2 Nadine Rosa-Rosso. *Plate-form à débattre et moyens d'action* [3 april 2004]. Punt 29, blz. 5.
- 3 Friedrich Engels, *De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat. In verband met de onderzoekingen van Lewis H. Morgan*. [mei 1884] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1980, blz. 212-213. Eigen cursivering, pm.
- 4 Michael Scherer, Amy Paris e.a. *Campaign inflation*. In: The Mother Jones 400, maart 2001. http://www.motherjones.com/news/special_reports/mojo_400/index.html.
- 5 W.I. Lenin, *Het imperialisme en de scheuring van het socialisme* [december 1916]. In: W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progres, 1973, blz. 386.
- 6 Michael Scherer, Amy Paris e.a. *Campaign inflation*. In: The Mother Jones 400, maart 2001. http://www.motherjones.com/news/special_reports/mojo_400/index.html
- 7 Robert Weissman, *Don't Mourn, Organize. Big Business Follows Joe Hill's Entreaty to U.S. Political Dominance*. In *Multinational Monitor*, januari/februari 2005, Volume 26, Nummers 1&2. <http://multinationalmonitor.org/mm2005/012005/weissman.html>.
- 8 Michael Moore, *Stupid White Men, Amerika onder George W. Bush*. Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij De Arbeiderspers, 2003, blz. 31. Onder de titel 'Een Amerikaanse staatsgreep' begint Moore zijn eerste hoofdstuk met de woorden: 'Ik ben Amerikaans staatsburger. Onze regering is omvergeworpen. Onze democratisch gekozen president is verbannen. Oude blanke mannen, martini in de hand, gesteven frontje, hebben zich meester gemaakt van de hoofdstad van ons land. Wij worden belegerd. Wij zijn de Amerikaanse Regering-in-Ballingschap. Die bestaat uit een aanzienlijk aantal mensen. We zijn met meer dan 154 miljoen

volwassenen en 80 miljoen kinderen. Al Gore is de democratisch gekozen president van de Verenigde Staten. Hij kreeg 539.898 stemmen meer dan George W. Bush. Maar hij zit vanavond niet in het Witte Huis.'

9 Robert Weissman, *Don't Mourn, Organize. Big Business Follows Joe Hill's Entreaty to U.S. Political Dominance*. In *Multinational Monitor*, januari/februari 2005, Volume 26, nummers 1&2.

<http://multinationalmonitor.org/mm2005/012005/weissman.html>.

10 Corporate Europe Observatory (CEO), *Brussels, the EU quarter. Explore the corporate lobbying paradise*. Lobby planet, november 2004, blz. 19.

11 W.I. Lenin, *De proletarische revolutie en de renegaat Kautsky*. [november 1918] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1971, blz. 31

12 De zes meest gebruikte lobbytechnieken zijn: (1) 'the gunship': agressief lobbywerk, inclusief het dreigen met delokalisatie; wordt meestal als laatste troef uitgespeeld als andere methodes niet werken; (2) 'the Trojan horse': zogenaamd 'constructief' lobbywerk waarbij aan de regeringen een wederzijds aanvaardbaar compromis wordt aangeboden; (3) 'good-cop-bad-cop': een optie wanneer een concurrent een harde positie aanneemt, om dan een 'compromis' voor te stellen; (4) 'the dentist': als een TNO of lobbygroep niet met de voorgestelde wetgeving akkoord gaat, zal het eerst "de slechtste tanden" trekken en later voor meer gaan; (5) 'the third party': de NGO's of vakbonden betrekken in het lobbywerk om tot een compromis te komen; en (6) 'the donkey': combinatie van wortel-en-stok, met inbegrip van verleiding en omkoperij. (Corporate Europe Observatory (CEO), *Brussels, the EU quarter. Explore the corporate lobbying paradise*. Lobby planet, november 2004, blz. 8).

13 Corporate Europe Observatory (CEO), *Brussels, the EU quarter. Explore the corporate lobbying paradise*. Lobby planet, november 2004, blz. 12.

14 Het Centraal Comité van de Partij van de Arbeid van België werkte in 1999 een resolutie uit om de tactiek en de werkstijl drastisch te veranderen. Op basis daarvan werden in 2000 in Zelzate, Herstal en Hoboken de partijwerkingen uitgebouwd en behaalde de partij er vijf gemeenteraadsleden. Nadien is deze nieuwe richting in de partijleiding geblokkeerd, niet in het minst (maar niet alleen) door toedoen van Rosa-Rosso. Pas na haar uitsluiting uit de partij is de draad van 1999 weer opgepakt. Het eerste resultaat daarvan is de kiwi-campagne voor openbare aanbesteding van geneesmiddelen van Geneeskunde Voor Het Volk en dokter Dirk Van Duppen. Toch is de weg nog lang.

15 Nouvel Observateur, 10 februari 1984. Eigen cursivering, pm.

16 PCF, Palais des sports, 6 juni 1998.

17 S. Chruschov, *Rechenschaftsbericht des Zentralkomitees der KpdSU an den 20 Parteitag*, Berlin, 1956, blz. 46. Geciteerd in: Kurt Gossweiler, *Erreurs et succès de l'édification socialiste: points forts et faiblesses dans la lutte contre le révisionnisme*. In : Séminaire Communiste International, *L'effondrement de l'Union soviétique: causes et leçons. Pour donner un nouvel essor révolutionnaire au Mouvement communiste international*. Brussel, Les Editions EPO, 1998, blz. 71.

18 W.I. Lenin, *De proletarische revolutie en de renegaat Kautsky*. [november 1918] Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1971, blz. 29-30.

19 De 'British Road to Socialism' werd al vóór het 20e partijcongres van de CPSU door de CPGB aanvaard op de vergadering van het Uitvoerend Comité in januari 1951. Het werd nadien aangepast voor het 30e congres van de CPGB in november 1967. Op blz. 7 van het programma kan men lezen: 'In de loop van deze veelzijdige strijd zal de arbeidersbeweging erin slagen zich te ontdoen van de rechtse leiding. Nieuwe politieke verbonden zullen tot stand komen en het zal een parlementaire meerderheid en een regering mogelijk maken die aan een socialistisch programma gebonden zijn.' En verder: 'Wij geloven dat het socialisme in Groot-Brittannië kan bereikt worden met vreedzame middelen en zonder gewapende strijd, dat is onze doelstelling.'

Eugene Dennis stelt in zijn Rapport aan het Nationaal Comité van de Communistische Partij van de VS (gehouden van 28 april tot 1 mei 1956): 'Zoals de ervaring op wereldvlak heeft aangetoond en het 20e Congres heeft geanalyseerd, leiden vele wegen naar het socialisme... Voor wat betreft de VS, herbevestigen wij, Amerikaanse communisten, dat we *geen* voorstander zijn van dwang en geweld. Wij zijn *niet* van mening dat een burgeroorlog onvermijdelijk of wenselijk is. Wij verlangen en zoeken naar grondwettelijke en democratische oplossingen voor de huidige fundamentele problemen. Wij zijn voorstander van een vreedzame en democratische overgang naar het socialisme.' (*The Communists Take A New Look*, New York, New Century Publishers, 1956, blz. 45-46).

20 Centraal Comité van de KKE, *Réflexions sur l'effondrement de l'Union soviétique*, 24 maart 1995. In : Internationaal Communistisch Seminarie, *L'effondrement de l'Union soviétique : causes et leçons. Pour donner un nouvel essor révolutionnaire au Mouvement communiste international*. Bruxelles, Les Editions EPO, 1998, blz. 150-151.

21 Stellingen van het Centraal Comité van de Communistische Partij van Griekenland (KKE), *Voor de Zestigste Verjaardag van de overwinning van de volkeren op het fascisme*. [Ἐῴσειχ τῆχ Ἰῼ, Ηῴα τα 60 ψζήξια απή τῆξ ὀξτιζασιστιλά Αέλθ τφξ μαρξῸ] Athene, 24 april 2005, blz. 13.

22 Politiek Bureau PVDA, *Uitgebreid verslag*, 30 augustus 2003.

23 Nadine Rosa-Rosso, *Antwoord op de tekst van LM 29 augustus – 7 september*, 13 september 2003, blz. 15-16.

24 PVDA Congresdocumenten. *Programma. Goedgekeurd op het stichtingscongres van de Partij van de Arbeid van België Oktober 1979*. Brussel, PVDA, 1979.

25 Het gaat om het hoofdstuk 'III. Het Sovjetrussische staatskapitalisme en sociaal imperialisme' in de punten 34-66 op de blz. 39-53, en om alle punten die ermee verbonden zijn, zoals deel vier in het IVe hoofdstuk 'het revisionisme in België', punten 90-97 op blz. 74-78.

26 Ludo Martens, *USSR, De fluwelen contrarevolutie*. Berchem, Uitgeverij EPO, 1991.

27 Ludo Martens, *Van Tien An Men tot Timisoara. Strijd en debatten binnen de PVDA (1989-1991)*. Brussel, PVDA-uitgaven, 1994.

28 Ludo Martens, *Omtrent enkele aspecten van de strijd tegen het revisionisme*. In: *Marxistische Studie*, nr. 29, Brussel, Imast vzw, maart 1996, blz. 69-104.

29 Geciteerd in: Jan Vandeputte, Serge Deruette (red.), *Hier komen de delegees*. Berchem, Uitgeverij EPO, 1995, blz. 123.

30 *De Morgen*, 'Walter Pauli interviewt Dirk Van Duppen', 20 november 2004. Verder staat er: 'Ja, Dirk Van Duppen is een PVDA-dokter, en normaal gezien plaatst dat lidmaatschap van een leninistisch-marxistische partij hem buiten het debat. Maar wat blijkt? Het halve ACW mobiliseert vandaag voor Van Duppens eis voor goedkopere medicijnen. Toppolitici als Demotte en Stevaert zijn Van Duppens ideeën evenmin ongenegen. Zelfs de VLD-senaatsfractie nodigt Van Duppen uit. Leo Neels en Artsenkrant hebben diezelfde Dirk Van Duppen intussen tot publieke vijand nummer één uitgeroepen.'

31 *De Standaard*, 'De Kiwihype', 18 december 2004. Verder staat er: 'Thuis voor de buis wist Leo Neels van Pharma.be niet wat hij hoorde. Tijdens debatten in de media had de woordvoerder van de farmaceutische industrie zich als een duivel in een wijwatervat gewerd. Het kiwimodel was 'eenheidsworst' en 'Trabantengeneeskunde', betoogde Neels: 'Kiezen voor het goedkoopste gaat altijd ten koste van kwaliteit.' Maar zijn tegenstander Van Duppen was niet onder de indruk: 'Wij willen geen Trabantjes, wij willen dat een onafhankelijke commissie de beste modellen tussen de BMW's en Mercedessen van de geneeskunde kiest. En daarna organiseren we een openbare offerte tussen de garagehouders om te kijken wie ons die het goedkoopste kan leveren.' Bij de PVDA weten ze vandaag ook wat een oneliner is.'

32 Elke Vandepierre in, 'Over blinde kippen en kiwi's'. *Kentering*, december 2004.

33 Cursivering in het origineel. Gita Deneckere. *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België [1831-1918]*. Antwerpen/Gent, Hadewijch/Amsab, 1997, blz. 26

34 Gita Deneckere. *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België [1831-1918]*. Antwerpen/Gent, Hadewijch/Amsab, 1997, blz. 385.

35 Peter Mertens, *De klassensamenwerking tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Belgische vakverenigingen in internationale context*. Gent, Universiteit Gent, 1993, blz. 12.

36 Doré Smets en Jef Rens, *Historique du centre syndical Belge à Londres: 1941-1944*. S.L., 1976, blz. 43-44. Geciteerd in: Peter Mertens, *De klassensamenwerking tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Belgische vakverenigingen in internationale context*. Gent, Universiteit Gent, 1993, blz. 63.

37 Doré Smets en Jef Rens, *Historique du centre syndical Belge à Londres: 1941-1944*. S.L., 1976, blz. 74. Geciteerd in: Peter Mertens, *De klassensamenwerking tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Belgische vakverenigingen in internationale context*. Gent, Universiteit Gent, 1993, blz. 88.

38 *Trends*, 14 oktober 1993, blz. 172.

39 W.I. Lenin, deel 19, blz. 400-401.

40 Voor meer informatie, zie www.european-left.org.

41 W.I. Lenin, *Staat en revolutie. De marxistische leer van de staat en de taak van het proletariaat in de revolutie*. [november 1917] Voorwoord bij de eerste druk [augustus 1917] Moskou, Uitgeverij Progrès, s.d., blz. 7-8.

42 Leo Michielsen, *Geschiedenis van de Europese arbeidersbeweging., Deel III: tussen twee wereldoorlogen. A. Naoorlogse ontreddeering en kapitalistisch herstel (1918-1929)*. Gent, Frans Masereelfonds, 1980, blz. 301-303.

- 43 Partito della Rifondazione Comunista, *Una Bad Godesberg europea per fermare la destra di Bush. Il leader di Rifondazione e la lezione del voto Usa*. 9 november 2004. <http://www.rifondazione.it/vm/commenti/archivio/041109bad.html>.
- 44 Geciteerd in: Bertinotti, *das Europäische Bad Godesberg und die EU-Linkspartei*. <http://www.kominform.at/article.php?story=20041109134829786>.
- 45 W.I. Lenin, *Kritische opmerkingen over het nationale vraagstuk*, [oktober-december 1913]. In: W.I. Lenin, *Het nationale vraagstuk en het proletarisch internationalisme*, Moskou, Progrès, blz. 20-21.
- 46 Werner Pirker. *Bald europäische Linkspartei : Polittourismus mit EU-Knete? jW spricht mit Franz Stehphan Parteder, Vorsitzender der Landesorganisation Steiermark der Kommunistischen Partei Österreichs (KPÖ)*. *Junge Welt* van 28 mei 2004. <http://www.jungewelt.de/2004/04-28/018.php>
- 47 Werner Pirker. 'Surrealer Sozialismus. Die beabsichtigte Gründung einer Europäischen Linkspartei spaltet mehr als sie eint', in *Junge Welt* van 8 april 2004. <http://www.jungewelt.de/2004/04-08/004.php>. Eigen cursivering, pm.
- 48 Geciteerd in: Werner Pirker. 'Surrealer Sozialismus. Die beabsichtigte Gründung einer Europäischen Linkspartei spaltet mehr als sie eint', in *Junge Welt* van 8 april 2004. <http://www.jungewelt.de/2004/04-08/004.php>. Eigen cursivering, pm.
- 49 Parti de la Gauche Européenne, *Manifeste du Parti de la Gauche européenne*, 10 mei 2004.
- 50 W.I. Lenin, *Over de leuze van de Verenigde Staten van Europa* [23 augustus 1915] In: W.I. Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2. Moskou, Uitgeverij Progrès, 1973, blz. 222.
- 51 Parti de la Gauche Européenne, *Manifeste du Parti de la Gauche européenne*, 10 mei 2004.
- 52 Parti de la Gauche Européenne, *Manifeste du Parti de la Gauche européenne*, 10 mei 2004.
- 53 Kurt Gossweiler, *Der 'Moderne Sozialismus' – Gedanken zu 12 Thesen Gysis und seiner Denkwerstaat*, in: *Mitteilungen der Kommunistischen Plattform in der PDS*, nr. 10, 1999. <http://www.kurt-gossweiler.de/artikel/gysi12t.htm>.
- 54 Werner Pirker. 'Bald europäische Linkspartei : Polittourismus mit EU-Knete? jW spricht mit Franz Stehphan Parteder, Vorsitzender der Landesorganisation Steiermark der Kommunistischen Partei Österreichs (KPÖ)'. *Junge Welt* van 28 mei 2004. <http://www.jungewelt.de/2004/04-28/018.php>.
- 55 KKE, 'With The Peoples' Struggles or With the Party of the "EU-Left"?', *Rizospastis*, 15 februari 2004.
- 56 Declaration du CC du KKE, Pour les Elections Europeennes du 13 juin 2004, 20 mei 2004, <http://www.kke.gr>.
- 57 Kurt Gossweiler, *Der "Moderne Sozialismus" – Gedanken zu 12 Thesen Gysis und seiner Denkwerstaat*, in: *Mitteilungen der Kommunistischen Plattform in der PDS*, nr. 10, 1999. <http://www.kurt-gossweiler.de/artikel/gysi12t.htm>
- 58 Karl Marx en Friedrich Engels, *Het Manifest van de Communistische Partij* [februari 1848]. In: *Marxistische Studies*, nr. 41, Brussel, Imast vzw, februari-maart 1998, blz. 132-133

- 59 Fausto Bertinotti, *Ces idées qui ne meurent pas*, Pantin, Le Temps Des Cerises, 2001
- 60 Tesi 53, Comunismo contro stalinismo, in: Fausto Bertinotti e.a., *Tesi maggioranza*, V Congresso Nazionale, 2002, Partito della Rifondazione Comunista http://www.rifondazione.it/v/doc/tesi_mag.html.
- 61 Partito della Rifondazione Comunista. VI Congresso Nazionale. *Relazione introduttiva del segretario Fausto Bertinotti*. 3 maart 2005. <http://www.rifondazione.it/vi/documenti/050303relazione.html>.
- 62 Partito della Rifondazione Comunista. VI Congresso Nazionale. *Conclusioni del segretario Fausto Bertinotti*. Domenica 6 maart 2005. <http://www.rifondazione.it/vi/documenti/050306conclusioni.html>.
- 63 Werner Pirker, 'Neolinksliberalismus. Bertinotti paralyisiert Opposition'. *Junge Welt* van 8 maart 2005. <http://www.jungewelt.de/2005/03-08/002.php> Eigen cursivering, pm.
- 64 *La Stampa*, 4 maart 2005. <http://www.lastampa.it/>.
- 65 *Il Riformista*, 9 maart 2005 <http://www.ilriformista.it/>.
- 66 Werner Pirker, 'Neolinksliberalismus. Bertinotti paralyisiert Opposition'. *Junge Welt* van 8 maart 2005. <http://www.jungewelt.de/2005/03-08/002.php>.
- 67 Macro Ferrando van *Progetto Comunista* zorgt er bijvoorbeeld mee voor dat Stalins regeerperiode de 'verschrikking' wordt genoemd. Progetto Comunista behoort tot de stekking 'Vierde Internationale' (7,9 % op de voorbereiding van het VIe Congres). Luigi Malabarba, voorzitter van de senaatsgroep van de PRC, en Salvatore Cannavo, vice-directeur van het dagblad *Liberazione*, behoren tot de stekking *Bandiera Rossa*, de aanhangers van Mandel van de Vierde Internationale die bij ons door de SAP/POS worden vertegenwoordigd (7,5 % op de voorbereiding van het VIe Congres). Ook zij hameren op het antistalinisme en pleiten voor het opgeven van het voorhoedeconcept. Tot slot is er Claudio Belotti, die vroeger al uit de PCI werd gezet wegens trotskistisch fractionisme en die behoort tot de stekking *Falce e martello*, de stekking van de Brit Alan Woods, in België vertegenwoordigd door de Vonk (2 % op de voorbereiding van het VIe Congres).
- 68 Tendens Bandiera Rossa in de PRC, in België vertegenwoordigd door de SAP-POS.
- 69 François Vercammen, *Vers une gauche alternative européenne?*, januari 2003, http://www.sap-pos.org/txt-fr/2003/janvier/vers_une_gauche_alternative_europe.htm.
- 70 François Vercammen, *Vers une gauche alternative européenne?*, januari 2003, http://www.sap-pos.org/txt-fr/2003/janvier/vers_une_gauche_alternative_europe.htm.
- 71 François Vercammen, *Vers une gauche alternative européenne?*, januari 2003, http://www.sap-pos.org/txt-fr/2003/janvier/vers_une_gauche_alternative_europe.htm.
- 72 Het officiële rapport van Jdanov werd gepubliceerd in *Marxistische Studies*. Andrei Jdanov, 'De communisten dienen alle democratische, antifascistische en vredelievende krachten te verenigen tegen de nieuwe oorlogs- en aanvalsplannen'. In *Marxistische Studies*, nr 63, Brussel, Imast vzw, juli-september 2003, blz. 93-106.
- 73 Nadine Rosa-Rosso, *Réponse au texte de Ludo Martens dd 29 août 2003 – 7 septembre 2003*, 8 september 2003, blz. 20. Eigen cursivering, pm.

74 Stellingen van het Centraal Comité van de Communistische Partij van Griekenland (KKE), *Voor de Zestigste Verjaardag van de overwinning van de volkeren op het fascisme*. [Ἐῴσειχ τθχ ἱῳ tow ἱῳ], «Ἐ. Ὑ. 60 Ὑ?Ἐ. .?? ὙἘἘ ἘἘἘ·ἘἘἘἘἘ Ἐ ἘἘ Ὑ Ὑ Ὑ Ὑ»] Athene, 24 april 2005, blz. 12.

75 Stellingen van het Centraal Comité van de Communistische Partij van Griekenland (KKE), *Voor de Zestigste Verjaardag van de overwinning van de volkeren op het fascisme*. [Ἐῴσειχ τθχ ἱῳ tow ἱῳ], «Ἐ. Ὑ. 60 Ὑ?Ἐ. .?? ὙἘἘ ἘἘἘ·ἘἘἘἘἘ Ἐ ἘἘ Ὑ Ὑ Ὑ Ὑ»] Athene, 24 april 2005, blz. 12. De tekst vervolgt: 'Zo is zij de weg ingeslagen van de onderwerping van ELAS (het Griekse Volksbevrijdingsleger n.v.d.r.) aan het Engelse hoofdkwartier in het Midden-Oosten (5 juli 1943) en later aan de akkoorden van Libanon (20 mei 1944) en van Caserte (26 september 1944) om 'de nationale eenheid' te steunen en te vergroten. Zij is er niet in geslaagd de voorwaarden te verenigen voor een parcours dat hoogstwaarschijnlijk tot de overwinning zou geleid hebben.' Eigen cursivering, pm.

76 Stellingen van het Centraal Comité van de Communistische Partij van Griekenland (KKE), *Voor de Zestigste Verjaardag van de overwinning van de volkeren op het fascisme*. [Ἐῴσειχ τθχ ἱῳ tow ἱῳ], «Ἐ. Ὑ. 60 Ὑ?Ἐ. .?? ὙἘἘ ἘἘἘ·ἘἘἘἘἘ Ἐ ἘἘ Ὑ Ὑ Ὑ Ὑ»] Athene, 24 april 2005, blz. 12.

77 Gerhard Feldbauer. 'Zum Opportunismus in der kommunistischen und sozialistischen Bewegung Italiens. Von den Anfängen bis in die Gegenwart'. Offensiv, *Zeitschrift für Sozialismus und Frieden*, 7, 2003, blz. 28. http://www.offensiv.com/heft7_03.htm.

78 Kurt Gossweiler, *Wider den Revisionismus*, München, Verlag zur Förderung der wissenschaftlichen Weltanschauung, 1997, blz. 323. Zie hierover ook het artikel van Kurt Gossweiler, *Erreurs et succès de l'édification socialiste: points forts et faiblesses dans la lutte contre le révisionnisme*. In Internationaal Communistisch Seminarie, *L'effondrement de l'Union soviétique : causes et leçons. Pour donner un nouvel essor révolutionnaire au Mouvement communiste international*. Brussel, Uitgeverij, EPO, 1998, blz. 65-96.

79 Kurt Gossweiler, *Wider den Revisionismus*, München, Verlag zur Förderung der wissenschaftlichen Weltanschauung, 1997, blz. 323. Zie hierover ook het artikel van Kurt Gossweiler, *Erreurs et succès de l'édification socialiste: points forts et faiblesses dans la lutte contre le révisionnisme*. In Internationaal Communistisch Seminarie, *L'effondrement de l'Union soviétique : causes et leçons. Pour donner un nouvel essor révolutionnaire au Mouvement communiste international*. Brussel, Uitgeverij, EPO, 1998, blz. 65-96.

80 Harry Pollitt, *How to win the Peace*, 1944, blz. 16.

81 *Constitution of the Communist Political Association*. Aangenomen door de Constitutional Convention, 20-22 mei 1944. Gepubliceerd in *The Path to Peace, Progress and Prosperity: Proceedings of the Constitutional Convention of the Communist Political Association*, New York, 20-22 mei, 1944. (NY: CPA, 1944), blz. 47-51. <http://www.marxists.org/subject/usa/deam/cpusadocuments.html>.

82 Geciteerd in: Jacques Duclos, *On the Dissolution of the Communist Party of the United States*, Gepubliceerd in *Cahiers du Communisme*, april 1945. Herdrukt in William Z. Foster e.a., *Marxism-Leninism vs. Revisionism*. (New York, New Century Publishers, februari. 1946), blz. 21-35.

<http://www.marxists.org/subject/usa/deam/cpusadocuments.html>. Eigen cursivering, pm.

83 Geciteerd in: Jacques Duclos, *On the Dissolution of the Communist Party of the United States*, Gepubliceerd in *Cahiers du Communisme*, april 1945. Herdrukt in William Z. Foster e.a., *Marxism-Leninism vs. Revisionism*. (New York, New Century Publishers, februari. 1946), blz. 21-

35. <http://www.marxists.org/subject/usa/deam/cpusadocuments.html>. Eigen cursivering, pm.

84 William Z. Foster. *On the Question of Revisionism. Report to the National Committee Meeting of the C.P.A.*, 18-20 juni, 1945.

<http://www.mltoday.com/Pages/USClassics/ZFoster-Revisionism.html>. De CPUSA werd in juli 1945 heropgericht op de Emergency Convention. Foster zal nadien zelf 'de weg van de herziening' opgaan en het '*Browderism without Browder*' toepassen, zoals de Amerikaanse communist William F. Dunne zou verklaren. In 1956 is de CPUSA één van de eerste partijen die na het 20e partijcongres Chroetsjov ten volle zal steunen. Eigen cursivering, pm.

85 Jacques Duclos, *On the Dissolution of the Communist Party of the United States*, Gepubliceerd in *Cahiers du Communisme*, april 1945. Herdrukt in William Z. Foster e.a., *Marxism-Leninism vs. Revisionism*. (New York, New Century Publishers, februari 1946), blz. 21-35.

<http://www.marxists.org/subject/usa/deam/cpusadocuments.html>. Eigen cursivering, pm.

86 Gerhard Feldbauer. 'Zum Opportunismus in der kommunistischen und sozialistischen Bewegung Italiens. Von den Anfängen bis in die Gegenwart'. *Offensiv, Zeitschrift für Sozialismus und Frieden*, 7, 2003, blz. 28 http://www.offensiv.com/heft7_03.htm.

87 Palmiro Togliatti, *Verslag van het VIIIe Congres van de Italiaanse Communistische Partij*.

88 Maurice Thorez, *XIVe Congrès du PCF*, juli 1956.

89 W.I. Lenin, *De proletarische revolutie en de renegaat Kautsky*. [november 1918] Voorwoord. Amsterdam, Uitgeverij Pegasus, 1971, blz. 8.

90 Interventie van Djilas op 25 september 1947. Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), 1994, blz. 255-257.

91 Jdanov aan Longo (PCI) op 24 september 1947. Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), 1994, blz. 195 en 197. Eigen cursivering, pm.

92 Jdanov aan Longo (PCI) op 24 september 1947. Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), 1994, blz. 195 en 197. Eigen cursivering, pm.

93 Telegram van Malenkov en Zhdanov aan Stalin, 26 september 1947. Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*.

Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), blz. 449.

94 Anna Pauker (Communistische Partij van Roemenië) op 25 september 1947: 'Noch de PCF noch de PCI hebben de vraag opgeworpen of het mogelijk zou zijn te doen zonder de Amerikaanse kredieten, of het mogelijk zou zijn het land weer op te bouwen door in de eerste plaats te steunen op eigen krachten. Waarom zijn deze partijen het voorbeeld van de Sovjet-Unie vergeten? De Sovjet-Unie is erin geslaagd de economie weer op poten te zetten terwijl het land omringd was door vijanden die een blokkade hadden afgekondigd. Er was niemand die het land er weer bovenop kon helpen. Vandaag worden de volkeren geruggensteund door de Sovjet-Unie. Waarom hebben ze niet het voorbeeld van Griekenland gevolgd? Griekenland krijgt 'hulp' van de Amerikanen maar de Griekse communistische partij vecht tegen die 'hulp' en mobiliseert het volk tegen het Amerikaans imperialisme.' Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), 1994, blz. 267

95 Mihaly Farkas (Communistische Partij van Hongarije) op 26 september 1947: 'Nog enkele woorden over Italië. Kameraad Longo heeft gesproken over de coalitie met De Gasperi en denkt die te kunnen rechtvaardigen doordat er zonder de Christen-Democraten geen meerderheid in het parlement had kunnen bereikt worden. Ik hoop dat kameraad Longo het mij niet kwalijk neemt als ik zeg dat dit *parlementaire idiotie is. Een parlementaire meerderheid wordt hier voorgesteld als iets heiligs, waar niet aan geraakt mag worden.* Is het echt niet mogelijk om een deel van de massa's in het geweer te brengen tegen een parlementaire meerderheid? Is het echt niet mogelijk om met de hulp van de massa's een minderheidsregering te vormen die vervolgens het parlement kan ontbinden? Ik vrees dat de communistische partij van Italië gehypnotiseerd is door de kwantitatieve 'grootheid' van de christen-democratische partij. Wij kregen in Hongarije ook te maken met zo'n 'kolos' in de gedaante van de Partij van de Kleine Boeren die een meerderheid van 57 % had. Maar wij lieten ons niet hypnotiseren door die grootheid. Wij vielen onze 'kolos' aan en vernietigden hem.' Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), 1994, blz. 309.

96 Wladyslaw Gomulka (Poolse Arbeiderspartij), 26 september 1947: 'De Franse communisten hebben hun posities in de regering onderschat. Ze hadden zich kunnen verzetten tegen hun uitsluiting uit de regering en terzelfder tijd hun positie behouden als partij die de belangen van de werkende klasse en de werkende massa's verdedigt. Ze hadden de werkende klasse klaar en duidelijk de vraag kunnen stellen: de Amerikaanse imperialisten en de Franse reactie willen ons uit de regering jagen – is dat wat jullie willen? Willen jullie, samen met heel Frankrijk, de slaven worden van het Amerikaanse kapitaal of zijn jullie bereid daartegen te vechten? Wij zijn van mening dat de werkende klasse van Frankrijk zich zou uitgesproken hebben voor de strijd en niet zou toegelaten hebben dat haar verdedigers en vertegenwoordigers uit de regering werden geschopt. (...) Het lijkt ons dat de Italiaanse en Franse kameraden vaak vertegenwoordigers van de communistische partijen van de volksdemocratieën hebben horen spreken over de zogenoemde vreedzame weg naar het socialisme en *in zekere mate door deze vreedzame weg gehypnotiseerd zijn.*' Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences*

1947/1948/1949. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), 1994, blz. 335.

97 Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), blz. 281.

98 Tussenkomst van Milovan Djilas (Communistische Partij van Joegoslavië) op 25 september 1947. Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), 1994, blz. 259.

99 Telegram van Malenkov en Zhdanov aan Stalin, 25 september 1947. Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), blz. 445-446.

100 Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), 1994, blz. 291 en 301.

101 Tussenkomst van Edvard Kardelj (Communistische Partij van Joegoslavië) op 26 september 1947. Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), 1994, blz. 303-305, en voetnoot 184 op blz. 447.

102 Telegram van Malenkov en Zhdanov aan Stalin, 26 september 1947. Giuliano Procacci (red.), *The Cominform. Minutes of the Three Conferences 1947/1948/1949*. Milaan, Fondazione Giangiacomo Feltrinelli & Russian Centre of Conservation and Study of Records for Modern History (RTsKhIDNI), blz. 436

103 W.I. Lenin, *Conférence de la rédaction élargie du 'proletari'*. [3 juli 1909] Parijs, Editions Sociales, 1959, *Œuvres*, Tome 15, blz. 471.

104 W.I. Lenin, *Le socialisme et la guerre* [augustus 1915] Parijs, Editions Sociales, 1959, *Oeuvres* Tome 21, blz. 335.

[1] Naast de 732 europarlementairen wordt ook naar de 12.000 ambtenaren van de Europese Commissie gewerkt (in totaal zijn er 18.000 Europese ambtenaren, een derde werkt als vertaler)

[2] In 1981, 22 jaar na de oprichting van de Vijfde Republiek in Frankrijk, werd voor het eerst een linkse kandidaat tot president verkozen: François Mitterrand.

[3] Na de grote strijdbewegingen in 1995 tegen het plan Juppé en tegen de wetten Pasqua-Debré komt een regenboogregering van PS – PCF – Verts – MDC aan de macht.

[4] Alain Juppé: eerste minister van Frankrijk tijdens de eerste ambtstermijn van Jacques Chirac (1995-2002). In november 1995 stelde hij een plan op voor de hervorming van de sociale zekerheid en lanceerde een voorstel om de pensioenen van de ambtenaren gelijk te schakelen met die van de privé-sector. Dit leidde tot een nooit geziene golf van stakingen in de openbare diensten, die hem dwongen van zijn plannen af te zien.

[5] Karl Kautsky (1854-1938): leider van de Duitse sociaal-democratische partij en van de Tweede Internationale in het begin van de twintigste eeuw. Aanvankelijk marxist, later werd hij de ideoloog van het centrisme. Hij was het niet eens met Lenin en de Russische Bolsjewistische Partij over het karakter van de oorlog en het imperialisme.

[6] Later (vanaf het congres in 1869 in Bazel) zou Michael Bakoenin de fakkel van Proudhon overnemen. Bakoenin kantte zich tegen de taaie en systematische arbeidersstrijd voor loon en arbeidstijd, en tegen de politieke strijd voor de uitbreiding van de democratische en sociale wetgeving.

[7] De vijftien stichtende partijen van Europees Links zijn: de KPÖ (Oostenrijk), de SDS (Tsjechië), de ESDTP (Estland), de PCF (Frankrijk), de PDS (Duitsland), Synaspismos (Griekenland), Munksoart (Hongarije), de PRC (Italië), de PAS (Roemenië), de PRC (San Marino), de CPS (Slowakije), de PCE (Spanje), Izquierda Unida (Spanje), de EUiA (Catalonië) en de PAS (Zwitserland).

[8] De 'waarnemende' partijen zijn: de KSCM (Bohemen-Moravië), de AKEL (Cyprus), Enhedslisten (Denemarken), de PdCI (Italië), het Links Blok (Portugal), La Gauche (Luxemburg) en de ÖDP (Turkije)

[9] Na de Tweede Wereldoorlog zwoeren de West-Duitse sociaal-democraten officieel het marxisme af. Op de buitengewone *SPD-Parteitag* van 13 tot 15 november in 1959 in Bad Godesberg werd met 324 tegen 16 stemmen een nieuw programma goedgekeurd. Daarin verklaarde de SPD zich voorstander van de *Bundeswehr* in het kader van de Navo, van de 'vrijemarkt-gedachte' en van het privé-bezit van de productiemiddelen.

[10] Spartacus was een gladiator afkomstig uit Tracië. In 73 voor onze tijdrekening, vluchtte hij samen met 70 tot 80 andere slaven en een kar vol wapens uit Rome weg en sloeg op de Vesuvius een kamp op. Al snel sloten nog andere gevluchte slaven zich bij hen aan. Een jaar later waren ze met 120.000 partizanen. Na meerdere overwinningen op de Romeinse legers werden ze uiteindelijk in 71 voor onze tijdrekening verslagen. Spartacus werd gekruisigd.

[11] In 1323 breekt in het feodale Vlaanderen één van de grootste boerenopstanden in Europa uit. De boeren van de dorpen en de inwoners van de kleine steden keren zich tegen hun adellijke heren. Ze stellen hun eigen hoofdmannen aan, weigeren verder belastingen te betalen en het gezag van de baljuw te erkennen. Ze verjagen de heren uit hun huizen en steken deze in brand. Op het einde van 1323 is het wettelijk gezag in de kuststreek ingestort en in de zomer van 1325 regeren de opstandelingen over het hele kustland en vormen ze in Brugge, in Ieper en in Kortrijk de grootste partij. Paus Johannes XXII dringt er bij Koning Karel IV op aan militair tussen te komen om de opstand neer te slaan. Dat is de christelijke ethiek van het feodalisme. Pas na vijf jaar opstand en burgeroorlog slaagt het leger van Van Cassel, graaf Lodewijk en de Franse koning er in 1328 in de rebellie te onderdrukken. Er volgt een strenge repressie: de boerenleiders worden brutaal terechtgesteld. Willem De Deken wordt eerst 'voor eeuwig' uit Vlaanderen verbannen. Later worden 'zijn handen afgehakt, hij wordt over straat gesleept en opgehangen: een gruwelijk einde'. Zeger Janssone wordt 'te Brugge publiekelijk terechtgesteld. Na naakt door de straten te zijn gesleept wordt hij geradbraakt, onthoofd en opgehangen aan een hoge galg.' Teneinde iedereen de lust te ontnemen om nog tegen de gevestigde orde op te komen.

[12] De Europese Ronde Tafel van Industriële groepeert de belangrijkste patroons uit 18 Europese landen. De ERT vertegenwoordigt naar eigen zeggen een gezamenlijke omzet van 1.400 miljard euro, en in haar ondernemingen werken wereldwijd 4 miljoen mensen. Voorzitter is Gerhard Cromme (ThyssenKrupp), voor het Belgische grootkapitaal zijn Daniel Janssen (Solvay) en Thomas Leysen (Umicore) lid. Verder vinden we er onder meer Louis Schweitzer (Renault), Klaus Kleinfeld (Siemens), Peter Sutherland (BP), Marco Provera (Pirelli), Jorma Ollila (Nokia), Nils Andersen (Carlsberg) enz. (www.ert.be)

[13] Paradigma: model, te beschouwen als toonaangevend op een bepaald moment in een bepaalde wetenschap.

[14] Romano Prodi: Italiaans politicus, geboren in 1939. Hij stond aan het hoofd van een centrum-linkse alliantie die in 1996 rechts versloeg. Hij werd eerste minister en dankzij strenge economische hervormingen slaagde hij erin Italië binnen te loodsen in de eurozone. Van 1999 tot 2004 was hij voorzitter van de Europese Commissie. Terug in Italië nam hij de leiding op zich van de Unione, een verzameling van links en centrum die de rechtse meerderheid onder leiding van Silvio Berlusconi wil breken.

[15] Romani Prodi is lid van de Bilderberg-gemeenschap, de exclusieve Euro-Atlantische lobbygroep die jaarlijks het kruim van industriële, toppolitici, bankiers, mediagiganten en militaire leiders uit Europa en de VS samenbrengt in een vijfsterrenhotel. De groep is genaamd naar de locatie van de eerste conferentie, in mei 1954: het hotel Bilderberg in Oosterbeek (Nederland). De Bilderberg-groep wordt geleid door de Belgische baron Etienne Davignon. In 2003 waren onder meer Donald Rumsfeld, Richard Perle, David Rockefeller, Koningin Beatrix en Bill Gates aanwezig op de Bilderberg-conferentie in Versailles. In 2004 kwamen onder meer George W. Bush, Tony Blair, mevrouw Bill Gates, John Brown (British Petroleum) en Wereldbankvoorzitter James Wolfensohn naar de conferentie in Stresa (Italië). In 2005 waren Richard Perle en James Wolfensohn opnieuw present, naast Josef Ackerman (Deutsche Bank), Jorma Ollila (Nokia) enzovoort. Voor de Belgische burgerij zijn naast voorzitter Davignon ook Daniël Janssen (Solvay), Jan Huygebaert (Almanij-Kredietbank) en Maurice Lippens (Fortis) regelmatig te gast.

[16] In 1943 werd de Derde Internationale ontbonden. Na de nederlaag van het fascisme werd ze terug opgericht onder de naam Kominform. De Kominform kwam slechts drie keer samen: een eerste keer tussen 22 en 28 september 1947 met afgevaardigden van negen communistische partijen (de Sovjet-Unie, Polen, Frankrijk, Joegoslavië, Tsjechië, Slowakije, Bulgarije, Roemenië en Hongarije). Op de zittingen van 23 tot en met 26 september werd uitgebreid gediscuteerd over de situatie in Frankrijk en Italië. De Kominform kwam tussen 19 en 23 juni 1948 voor de tweede keer samen met vertegenwoordigers van acht communistische partijen (Bulgarije, Roemenië, Hongarije, Polen, de Sovjet-Unie, Frankrijk, Tsjecho-Slowakije en Italië), en een derde en laatste keer tussen 16 en 19 november 1949 met vertegenwoordigers van acht communistische partijen (Italië, Hongarije, Frankrijk, Roemenië, Polen, Tsjecho-Slowakije en de Sovjet-Unie).

[17] De PCI en PCF werden als enige twee West-Europese communistische partijen uitgenodigd op de Kominform. Beide partijen hebben een bijzonder boeiende en leerrijke geschiedenis, ook al omdat zij er in geslaagd zijn als revolutionaire partijen in de 'ontwikkelde' kapitalistische landen een relatief grote massabasis uit te bouwen. Beide partijen ontstonden niet als een kleine scheuring van de reformistische arbeiderspartijen maar als meerderheidsstrekking (de PCF op het SFIO-Congres van

Tours in 1920) of als zeer brede strekking (de PCI op het congres van Livorno in 1921). Maar ook nadien werd de massabasis bevestigd, of opnieuw opgebouwd. Na jaren van fascisme telde de PCI in 1940 maximaal nog 3.000 leden. Na de Duitse bezetting van Italië (1943) ontplooidde de PCI volledig haar leidende rol in het verzet en wist in oorlogsomstandigheden (niet in electorale omstandigheden !) opnieuw een massabasis te verwerven. In de winter van 1944-45 telde de partij al 400.000 leden.

[18] Eclectisch: alleen weerhouden wat in de eigen kraam past.

[19] Medio 1943 besefte de Italiaanse burgerij dat ze de oorlog verloren had. Samen met de koning en de militaire top besloot ze zich te ontdoen van Mussolini. Op 26 juli 1943 werd Mussolini in een paleisrevolutie afgezet om 'zich van Mussolini en de Duitsgezinden te bevrijden, maar het systeem te behouden'. Op 8 september reageerde Hitler met de bezetting van Noord- en Midden-Italië. In april 1944 trad de PCI in Salerno samen met christen-democraten en liberalen in een 'regering van nationale eenheid'. De *'ommekeer van Salerno'* is het compromis tussen enerzijds de communisten en anderzijds de monarchie die Mussolini niet alleen aan de macht had geholpen maar ook gedurende twintig jaar had ondersteund. Nadat de geallieerden op 4 juni 1944 Rome hadden ingenomen, eiste het Comitato di Liberazione Nazionale (CLN) de opheffing van de monarchie. Op initiatief van Togliatti werd toen met de erkenning van kroonprins Umberto en het uitstellen van het staatsvraagstuk tot een referendum na de oorlog een tweede compromis gesloten.

[20] Nikita Chroesjtsjov: in september 1953, zes maanden na de dood van Stalin en na een scherpe machtsstrijd werd Chroesjtsjov eerste secretaris van de CPSU. In 1956 veroorzaakte hij met zijn kritiek op Stalin een crisis in de internationale communistische beweging. Hij predikte de vreedzame coëxistentie met de imperialistische mogendheden en de parlementaire weg naar het socialisme.

[21] Palmiro Togliatti werd na het gevangen nemen van Antonio Gramsci algemeen secretaris van de PCI. Na de dood van Gramsci op 27 april 1937 werd dat bevestigd. Vanaf 1934 was hij de tweede man na Dimitrov aan de top van de IIIe Internationale. Hij werd bekend onder zijn schuilnaam 'Ercoli'. Hij werkte de 'ommezwaai van Salerno' (regering van nationale eenheid) uit en was van 1944 tot 1947, het ogenblik waarop de PCI en de PSI uit de regering werden gezet, lid van de regering. Hij werd bij een fascistische aanslag in juli 1948 zwaar gewond. Hij nam deel aan het 20e partijcongres van de CPSU onder Chroesjtsjov en nam delen van diens revisionistische stellingen over.

[22] *'Harry Pollitt was a worker; one of Lenin's lads'* zingen de Limelitters in het liedje *The Ballad of Harry Pollitt*. Harry Pollitt (1890-1960) was één van de grootste communistische arbeidersleiders in Groot-Britannië. Syndicalist op zijn zestiende, marxist op zijn eenentwintigste toen hij het boek *Het Kapitaal* van Karl Marx als verjaardagscadeau kreeg. In 1920 was hij een van de stichters van de Communistische Partij van Groot-Britannië (CPGB). In 1929 werd hij tot algemeen secretaris verkozen. Hij was een van de sleutelorganisatoren in de *British section of the International Brigade* in de Spaanse burgeroorlog. In maart 1956 deed hij afstand van de post van algemeen secretaris en werd hij tot voorzitter gekozen. Ook na Chroesjtsjovs aanval op het 20^e partijcongres van de CPSU weigerde hij zijn poster van Stalin weg te halen.

[23] Sofisme: spitsvondige, maar niet steekhoudende argumenten.

[24] Om Europa te handhaven als kapitalistische kracht en om de opgang van de communisten op het 'oude' continent tegen te gaan, plannen de heersende kringen

van de Verenigde Staten nog tijdens de oorlog een preventief plan voor het kapitalistische herstel van Europa. Daarvoor worden nadien vier projecten uitgewerkt: het Marshall Plan (april 1946 tot juli 1952), de oprichting van de Navo (4 april 1949), de oprichting van het Internationaal Monetair Fonds en van de Wereldbank (in mei 1946 in Bretton Woods) en tenslotte de 'non communist left policy' (niet communistisch linkse beleid) om via steun aan de sociaal-democratie en de rechtse vakbondsleiders de communisten in Europa te isoleren.

^[25] Op 5 juni 1947 stelde generaal G. Marshall, minister van Buitenlandse Zaken van de VS, aan de Harvard University een herstelplan voor Europa voor. De officiële naam luidde 'European Recovery Program', maar het project zou de geschiedenis ingaan als het Marshallplan. Het plan dient vier strategische objectieven. (a) Amerikaans kapitaal doen binnendringen in de Europese economieën. Dit maakte de Europese landen afhankelijk van de Amerikaanse productie en vond het Amerikaanse grootkapitaal een uitweg voor de depressie en de exportcrisis. Daarenboven werd de Europese industrie door het hulpprogramma in hoge mate afhankelijk van de Amerikaanse techniek en deskundigheid. (b) Het Marshall Plan werd ook als instrument gebruikt om de prokapitalistische krachten te scheiden van de antikapitalistische. Zo werd het Plan gebruikt als breekijzer om zowel het Wereldvakverbond, als de Franse CGT en de Italiaanse CGIL te splitsen (met behulp van Irving Brown). (c) De strijd tegen het communisme door het lenigen van de onmiddellijke miserie. Het Marshallcomité deed op 7 november 1947 volgende vaststelling: 'Indien de volkeren van Europa niet snel een verbetering bekomen van hun toestand met democratische middelen, dan kan het gebeuren dat zij in de tegenovergestelde richting worden gedreven. Daarin ligt de sterkte van de communistische tactiek.' (d) Ten vierde werd het Marshallplan gebruikt als ideologisch speerpunt voor de verdediging van de vrije markt en van het Amerikaans kapitalisme in het bijzonder. Op 17 februari 1948 verklaarde Porter McKeever dat 'het Marshallplan een dynamisch concept (is) dat uitstekend geschikt is voor propagandadoeleinden die prioritair via de operatie van politieke, economische en sociale groepen in West-Europa moet lopen.' In de VS werkten 2.724 mensen van het ministerie van Buitenlandse Zaken voltijds aan de propaganda voor Europa. Het ECA (Bureau for Educational and Cultural Affairs) had in die naoorlogse periode alleen al op zijn kantoren in Parijs 180 mensen die voltijds werkten aan de uitwerking van de propaganda van het Marshallplan.

^[26] Dat de Communistische Partij van Joegoslavië niet lang nadien zelf in het vaarwater van het 'Browderisme' en het revisionisme terechtkomt, doet hier niet ter zake. De interventies van Djilas en Kardelj werden door zowel Malenkov als Jdanov positief ontvangen.